

มจร ปาฬิศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review

ISSN : 2539-5777

วารสาร มจร ปาฬิศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตปาฬิศึกษาพุทธโฆส
www.pali.mcu.ac.th

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review

ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2564

Vol 7 No.2 May – August 2021

ISSN : 2539-5777

❖ **วัตถุประสงค์**

1. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการและการวิจัยในสาขาที่เกี่ยวข้องกับด้านมนุษยศาสตร์ (ศาสนา ปรัชญา พระพุทธศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม) ศึกษาศาสตร์ (จิตวิทยา บริหารการศึกษา การสอนสังคมศึกษา) และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่บทความทางวิชาการและบทความวิจัยและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการ นักวิจัย จากสถาบันอุดมศึกษา องค์กรต่าง ๆ รวมทั้งนักวิชาการอิสระทั้งภาครัฐและเอกชน
3. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยที่จะก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการและเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยส่วนรวม

❖ **กำหนดการเวลาเผยแพร่**

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ กำหนดเวลาการออกวารสาร ปีละ 3 ฉบับ คือ

ฉบับที่ 1	มกราคม – เมษายน เผยแพร่ 30 เมษายน
ปิดรับบทความ 31 มีนาคม
ฉบับที่ 2	พฤษภาคม – สิงหาคม เผยแพร่ 31 สิงหาคม
ปิดรับบทความ 31 กรกฎาคม
ฉบับที่ 3	กันยายน – ธันวาคม เผยแพร่ 31 ธันวาคม
ปิดรับบทความ 30 พฤศจิกายน

หากส่งภายหลังกำหนดจะได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ในฉบับถัดไป

❖ **ข้อกำหนดของบทความที่ดีพิมพ์**

บทความทั้งหมดที่ดีพิมพ์ ได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewed) ในสาขาวิชานั้น ๆ ไม่น้อยกว่า 2 ท่านต่อ 1 บทความ โดยเป็นการประเมินแบบ Double-Blinded Review

❖ การพิจารณาบทความ

1. บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
3. บทความที่ได้รับการเผยแพร่ จะได้พิจารณาถ่วงน้ำหนักของผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน ต่อบทความ ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blinded)
4. บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ส่วนบทความจากภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

❖ เจ้าของ

สำนักวิชาการวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 108/5 หมู่ที่ 2 วัดมหาสวัสดิ์นาควุฒาราม ซอยวัดมหาสวัสดิ์ ถนนศาลายา-นครชัยศรี ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม 73170

โทรศัพท์/โทรสาร: 0 3429 9357

www. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa/index>

“ทรงสนทนและความคิดเห็นของผู้เขียนบทความ ถือเป็นความรับผิดชอบ
ของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือทรงสนทนความรับผิดชอบของ
กองบรรณาธิการวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์”

❖ พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์ 44/132 หมู่ที่ 6 ซอยก้านน้มน้ 36 ถนน
ก้านน้มน้ แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร 10150

โทรศัพท์ 0-2812-2119, 08-1566-2540

<http://www.prayoonsanthai.co.th/>

❖ **บรรณาธิการ**

พระเทพสุวรรณเมธี, รศ.ดร.

Ven.Assoc. Prof. Dr. Phrathepsuwanmethee Suchat

❖ **กองบรรณาธิการ**

ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระเมธาวิสัยรรส,รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รศ.ดร.สุวิญ รักษ์สัตย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.อำนาจ ยอดทอง

มหาวิทยาลัยมหิดล

ผศ.ดร.อุทัย สติมัน

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

ผศ.ดร.สรณีย์ สายศรี

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดร.จุฬารัตน์ วิชานาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ดร.ธานี สุวรรณประทีป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Prof. Dr. Chamnong Adiwathanasit

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Assoc. Prof. Dr. Phramedhavinaiyaros Sutep

Mahamakut Buddhist University

Assoc. Prof. Dr. Wate Bannakornkul

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Assoc.Prof.Dr. Suvin Ruksat

Mahamakut Buddhist University

Asst. Prof. Dr. Amnat Yodtong

Mahidol University

Asst. Prof. Dr. Uthai Satiman

Suan Dusit University

Asst. Prof. Dr. Soranee Saisorn

Kasetsart University

Dr. Juralut Vichanati

Phranakhon Rajabhat University

Dr. Thanee Suwanprateep

Mahachulalongkornraavidyalaya University

❖ **ผู้ช่วยบรรณาธิการ**

ว่าที่ ร.ต.อุทัย ภูมิประมาณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Acting Sub Lt. Uthai Phoomparmarn

Mahachulalongkornraavidyalaya University

บรรณธิการแถลง

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ เป็นวารสารในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดำเนินการเพื่อส่งเสริมเผยแพร่ และเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ทางวิชาการด้านศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยนิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ปีละ 3 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – เดือนเมษายน ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม และฉบับที่ 3 กันยายน – เดือนธันวาคมของทุกปี

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาและสาระของบทความทั้งหมดในฉบับนี้จะให้ประโยชน์แก่ผู้อื่นทั้งในด้านองค์ความรู้และโลกทัศน์ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ตามที่ผู้เขียนแต่ละท่านได้ศึกษาค้นพบไม่มากนักน้อย และหากท่านประสงค์จะสมัครสมาชิกหรือเขียนบทความส่งมาเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ สามารถติดต่อได้ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่มของวารสาร ท้ายที่สุดนี้ กองบรรณาธิการต้องขอขอบคุณสมาชิกวารสารทุกท่านที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีเสมอมาไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

(พระเทพสุวรรณเมธี, รศ.ดร.)

บรรณาธิการบริหาร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กองบรรณาธิการ	V
บรรณาธิการแถลง	V
บทความวิจัยและบทความวิชาการ	
❖ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอานาปานสติกับไตรลักษณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท A Study of Relationship Between Ānāpānassati and Three Characteristics in Theravada Buddhist Scriptures แม่ชีอุไรพร ประชาบุตร, รศ.ดร.วิไลศักดิ์ กิ่งคำ	1
❖ ศึกษาหลักธรรมและการบรรลุธรรมของพระพัตตคุณะ A Study of Dhamma Principles and Phaggunathera's Enlightenment พระสมศักดิ์ กิตติธมฺโม, ผศ.ดร.สุธี แก้วเขียว	13
❖ ศึกษาวิธีการสอนกรรมฐานของสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (พิจิตร จิตวณฺโณ) วัดโสมนัสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร A Study of the Method of Meditation Teaching of Somdet Phra Mahamuniwong (Phichit Ṭhitavan̄ṇo), Wat Sommanat Ratchaworawihan, Bangkok พระปลัดชำนาญ โสภโณ, ผศ.ดร.สรวิชญ์ วงษ์สอาด	23
❖ ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระยสเถระ A Study of the Perfection Accumulating and Enlightenment of Yasathera พระครูสมุห์สุวรรณ วิริโย, อุทัย สติมั่น	36
❖ ศึกษารูปแบบการจัดการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี A Study of the Vipassanābhāvanā Teaching Model and Method of Wat Kroen Kathin Buddhist Meditation Center, Ban Mi District, Lop Buri Province พระใบฎีกาวิจารณ์ ขนฺติโก, ศุภกาญจน์ วิชาชาติ	45

- ❖ **ศึกษารูปแบบการสอนกัมมัฏฐานของพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ**
จังหวัดกัณดาล ประเทศกัมพูชา
A Study of Meditation Teaching Model of Vipassana Dhurak Buddhist Center,
Kandal Province, Cambodia
พระเอียว สิลวิสุโข, สรวิชญ์ วงษ์สะอาด

56
- ❖ **ศึกษารูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรม วัดใหญ่ชัยมงคล**
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
A Study of the Insight Meditation Teaching Method of Wat Yaichaimongkol,
Ayutthaya Province
พระใบฎีกาณรงค์ฤทธิ์ จานวุฒิ, พระมหาบุญศรี ญาณวุฒิ

67
- ❖ **การศึกษาวิเคราะห์ศีลในสามัญญผลสูตร**
An Analytical Study of Sila in Sāmaññaphalasutta
พระมหาปณายุธ จานโร

78
- ❖ **วิเคราะห์แนวทางการบรรลุมรรคของพระกังขาเรวตเถระ**
To analyze the enlightenment of Ven. Kangkharevatathera
พระสังคม คนฺธสิโล, พระมหาวิโรจน์ คุตตวิโร

98
- ❖ **ศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดไร่เปิง (ตโปทาราม)**
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
A Study of the Vipassanābhāvanā Teaching's Method of Wat Ram Poeng (Tapotaram)
Mueang District, Chiang Mai Province
พระสิทธิชาติ สุภาจาโร

109
- ❖ **ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอฏฐังคิกสูตร**
A STUDY OF INSIGHT DEVELOPMENT PRACTICE IN AṬṬHAṄGIKASUTTA
พระภัทรพล วิสุโข

119
- ❖ **ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอาสิวิโสปมสูตร**
A Study of Insight Practice in Āsīvisopamasutta
พระสมหมาย สมสิโข

129

- ❖ ศึกษารูปแบบการพิจารณาชั้น 5 ในแผนปิณฑูปมสูตร 140
A study of Pañcakhanda Contemplation Model in Phenapindūpama Sutta
พระสมหวัง สติสมปนโน
- ❖ ศึกษาการสอนและการสอบอารมณ์กรรมฐานการปฏิบัติสุทธวิปัสสนาตามหลักบันได 7 ขั้น 152
ของพระภวนาพิศาลเมธี วิ.
The Study of Teaching and Meditation Interviewing for Pure Insight Meditation According to Seven Steps Taught by Phra Bhavanaphisanmethi Vi.
เพชรชรินทร์ พรนภดล, พระมหาชิต จานชิตโต
- ❖ ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารและพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครู 163
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามุทธานิ
Creative Leadership of the School Administrator and Organizational Citizenship Behavior of Teacher under Pathumthani Primary Educational Service Area Office.
สุกัญญา สายลวด, สุวรรณ ไซตีสูกานต์, อรสา จรุงธรรม
- บทวิจารณ์หนังสือ**
- ❖ การบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเชิงพุทธบูรณาการของเทศบาล 177
เมืองหนองปรือ จังหวัดชลบุรี
ภูเดช โพธิ์แก้วเพชร
- ❖ คำแนะนำสำหรับผู้เขียน 185

ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอานาปานสติกับไตรลักษณ์

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

A Study of Relationship Between Ānāpānassati and Three Characteristics in Theravada Buddhist Scriptures

แม่ชีอุไรพร ประชาบุตร, Uraiporn Prachabutr¹

E-mail: uraipornprachabutr@gmail.com

วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, Wilaisak Kingkham²

Received: February 25, 2021 Revised: March 2, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอานาปานสติกับไตรลักษณ์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาอานาปานสติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาไตรลักษณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอานาปานสติกับไตรลักษณ์ โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า อานาปานสติ คือ สติที่ทำหน้าที่กำหนดรู้และกำกับลมหายใจเข้าออก เป็นสมณยานิก คือ การเจริญวิปัสสนาที่มีสมณะเป็นเบื้องหน้า อานาปานสติมีวิธีปฏิบัติ 16 ขั้นตอนแบ่งเป็น 4 หมวดตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนानุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ส่วนไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะ 3 ประการ คือ 1) อนิจจัง ไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นแล้วแตกสลายไป 2) ทุกขัง เป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นให้คงเดิมไม่ได้ 3) อนัตตา ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง บังคับบัญชาไม่ได้ ไตรลักษณ์เป็นความจริงที่มีอยู่ในทุกสรรพสิ่ง แต่มีสิ่งปกปิดไว้ ได้แก่ สันตติคือความสับสนเนื่องกัน อริยาบถคือการเคลื่อนไหว และพณสัญญาคือความเห็นว่าเป็นกลุ่มก้อน การเห็นไตรลักษณ์ได้ต้องอาศัยปัญญาจากการเจริญวิปัสสนากรรมฐานเท่านั้น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอานาปานสติกับไตรลักษณ์ แสดงให้เห็นลักษณะของลมหายใจเข้าออกที่เกี่ยวข้องกับลักษณะ 3 ประการ โดยเฉพาะที่เห็นได้ชัดเจน คือ อานาปานสติขั้นที่ 13-16 แสดงวิธียกอารมณ์สมณะขึ้นสู่วิปัสสนา ซึ่งเกี่ยวข้องกับไตรลักษณ์อย่างชัดเจน ทำลายความเห็นที่เป็น

¹ สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Palisuksa Buddhagosa Campus Nakornphathom, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² อาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. Thai language Department, Faculty of Humanities, Kasetsart University.

อัสสา มีอานิสงส์สูงสุดคือบรรลुพระนิพพาน นอกจากนั้น ยังมีประโยชน์ที่สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้อย่างมากมาย ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท สามารถพัฒนาศักยภาพของ ตนเอง ทำให้มีชีวิตประจำวันอยู่อย่างมีความสุข

คำสำคัญ: (ความสัมพันธ์), (อานาปานสติ), (ไตรลักษณ์)

Abstract

This article was a part of thesis entitled “A Study of Relationship Between Ānāpānassati and Three Characteristics in Theravada Buddhist Scriptures” containing 3 objectives; 1) to study *Ānāpānassati* in Theravada Buddhist scriptures, 2) to study Three Characteristics in Theravada Buddhist scriptures, and 3) to study the relationship between *Ānāpānassati* and Three Characteristics. It was a qualitative research. Its findings showed that *Ānāpānassati* refers to mindfulness, functioning on breathing, observing which controls inhaling and exhaling. It is Samatha-Yānika referring to vipassana with concentration as an initial. *Ānāpānassati* contains sixteen gradual steps divided into 4 sections, each section contains 4 steps; the first section is *Kāyānupassanasatipaṭṭhāna*, the second is *Vedanānupassanasatipaṭṭhāna*, the third is *Cittanupassanasatipaṭṭhāna*. Three Characteristics (*Tilakkhaṇa*) means three characters of everything; including 1) *Aniccatā* or impermanence which is unstable and inconstant, everything is always arising and perishing, 2) *Dukkhatā* or suffering state referring to the contaminated phenomena and the last, 3) *Anattatā* or non-self, the state of changeable and uncontrollable condition. These three characters are inherent realities of all called common characteristics. The realities are hidden by three types; *Santati* or the continuity, *Iriyapatha* or the movement performing, lastly, *Ghanasaññā* or the perception of compactness. To see three characteristics requires only the wisdom from insight meditation practice as an essential. The relationship between *Ānāpānassati* and three characteristics was seen in mindfulness development into the 3 stages of insight knowledge in thirteenth to sixteenth level which shows the way to move from meditation to insight. It destroys the wrong view on self, leading to Nibbana attainment. Having realized these three characteristics can be practiced in daily life by anyone for better living, improving potential, and peaceful and happy life.

Keywords: (Relationship), (*Ānāpānassati*), (Three Characteristics)

1. บทนำ

พระพุทธองค์ทรงได้พระนามว่า สัมมาสัมพุทธะ เพราะตรัสรู้หรือรู้แจ้ง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค แล้วทรงเผยแผ่ต่อเหล่าเวไนยนิกร เพื่อให้รู้และปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์ การปฏิบัติเพื่อบรรลุทุกข์นั้น คือ การรู้แจ้งไตรลักษณ์ หรือลักษณะ 3 ประการที่เป็นกฎธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งปวง คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีพุทธดำรัสที่ได้ตรัสเกี่ยวกับไตรลักษณ์ ปรากฏอยู่หลายแห่ง เช่น ธรรมนิยามว่า สัพเพ สังขารา อนิจจา สังขารังปวงโมเที่ยง สัพเพ สังขารา ทุกขา สังขารังปวงเป็นทุกข์ สัพเพ ธมมา อนัตตา ธรรมังปวงโมใช้ตัวตน³ แม้ในอนิจจสูตรพระองค์ทรงตรัสแก่เหล่าภิกษุเพื่อให้เห็นว่า ชนทั้ง 5 ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา⁴

อานาปานสติเป็นกรรมฐานที่อาศัยลมหายใจเข้าและลมหายใจออกในการศึกษา ซึ่งเป็นธรรมชาติเดิมที่ทุกคนมีอยู่แล้ว หากปราศจากลมหายใจเสียแล้ว ชีวิตก็ไม่อาจจะดำรงอยู่ได้ อานาปานสติกรรมฐานนี้สามารถสละทิ้งเข้าในทั้งสมถะและวิปัสสนา โดยสมถกรรมฐานเป็นการรับรู้อารมณ์ที่เป็นบัญญัติ ส่วนวิปัสสนากรรมฐานเป็นการเจริญอารมณ์ที่เป็นปรมาตม อานาปานสติกรรมฐานนี้ เป็นกรรมฐานของมหาบุรุษ เป็นเครื่องอยู่ในชีวิตประจำวันของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย⁵ แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงใช้วิธีปฏิบัติอานาปานสตินี้จนสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า⁶ อีกทั้งเป็นวิธีปฏิบัติที่พระองค์ทรงสรรเสริญ และได้ตรัสแก่เหล่าภิกษุให้บำเพ็ญเพียร ทำให้มาก เจริญให้มาก เพราะเป็นเหตุให้สติปัญญา 4 โพชฌงค์ 7 วิชาและวิมุตติสมบูรณ์ตามลำดับ⁷

อานาปานสติกรรมฐาน ที่มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีปรากฏในหลาย ๆ พระสูตร เช่น อานาปานัสสติสูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงอานาปานสติ 16 ขั้น⁸ และปรากฏในกายนุสัสนาสติปัฏฐาน ในมหาสติปัฏฐานสูตร หมวดอานาปานบรรพ⁹ มีพระพุทธดำรัสตรัสรับรองสติปัฏฐาน 4 ไว้ ว่าเป็นทางปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์กิเลสทั้งปวง คือ เอกายโน อโย ภิกขเว มคโค สุตตานิ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺถิกมยา ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺถณฺคมา ยายสฺส อธิคมา

³ อัง.เอกก. (ไทย) 20/137/385.

⁴ ส.ข. (ไทย) 17/45/62.

⁵ ส.ม. (ไทย) 19/987/469.

⁶ ตุรายละเอียดใน ขุ.ป.อ. (ไทย) 69/139.

⁷ ม.อ. (ไทย) 14/147/187-189.

⁸ ม.อ. (ไทย) 14/147/187-189.

⁹ ที.ม. (ไทย) 10/374/302.

นิพพานสุส สจฺฉิกิริยา¹⁰ หมายความว่า ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วง
โสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อให้แจ้งนิพพาน¹¹ ซึ่งการดับ
ทุกข์ได้นั้น ผู้ปฏิบัติต้องรู้แจ้งไตรลักษณ์

ในการเจริญอานาปานสติกรรมฐาน เพื่อกะทำความสิ้นทุกข์ในทางพระพุทธศาสนา
พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงอานาปานสติ 16 ขั้นโดยลำดับ เบื้องต้นจัดอยู่ในประเภทสมถกรรมฐาน ซึ่ง
เป็นหนึ่งในอามณัฏฐกรรมฐาน 40 ประการ¹² เมื่อศึกษาต่อไปโดยลำดับอย่างละเอียดแล้ว พบว่าสมถะ
เป็นบาทฐานให้เกิดวิปัสสนา คือ เมื่อเจริญถึงระดับเอกัคคตาสมาธิในระดับหนึ่งแล้วยกขึ้นสู่วิปัสสนา
จนเห็นไตรลักษณ์ บรรลุธรรมในที่สุด ดังเช่นพระติสสะ เดิมเป็นบุตรเศรษฐี สละสมบัติให้แก่น้องชาย
แล้วออกบวช ฝ่ายภรรยาของน้องชายกลัวว่าท่านจะกลับมาขอแบ่งสมบัติ จึงจ้างโจรให้ฆ่าท่านเสีย
ท่านได้ขอชีวิตจากโจร 1 คืนเพื่อเจริญกรรมฐาน แล้วใช้ก้อนหินทุบขาทั้งสองของตนจนหัก เพื่อให้โจร
มั่นใจว่าจะไม่หนีไป ท่านกำหนดทุกข์เวทนาที่แรงกล้า แล้วพิจารณาผลอันหมดจด เกิดปีติปราโมทย์
ชุ่มทุกข์เวทนาได้ไม่รู้สึกทรมานทรมาย จากนั้นเจริญวิปัสสนาจนกระทั่งบรรลุอรหัตผลในรุ่งเช้า¹³

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาปฏิบัติอานาปานสติ 16 ขั้นกับไตร
ลักษณ์ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร ในแต่ละขั้นตอนการปฏิบัติมีไตรลักษณ์เกี่ยวข้องกันอย่างไรบ้าง
เป็นเหตุให้บรรลุธรรมได้อย่างไร ซึ่งรายละเอียดยังไม่ชัดเจนและมีผู้ศึกษาน้อย ผู้วิจัยจึงต้องการ
ศึกษาเพิ่มเติม เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการนำไปปฏิบัติ ช่วยลดข้อสงสัยต่าง ๆ ทำให้
การปฏิบัติก้าวหน้า และยังมีประโยชน์ในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอีกด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอานาปานสติ
กับไตรลักษณ์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความ
นี้มี 3 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาอานาปานสติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2.2 เพื่อศึกษาไตรลักษณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2.3 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอานาปานสติกับไตรลักษณ์

¹⁰ ที.ม. (บาลี) 10/373/248.

¹¹ ที.ม. (ไทย) 10/373/301.

¹² วิสุทธิ. (ไทย) 47/182.

¹³ พระเทพปริยัติมุนี (มีชัย วีระปญฺโญ), *มหานมัสการ มหาพลาญภาพที่คาดไม่ถึง*, พิมพ์ครั้งที่
2, (กรุงเทพมหานคร: หจก.ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2562), หน้า 207.

3. วิธีดำเนินการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบเอกสาร (Documentary Research) มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

3.1 ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิจากเอกสาร เช่น พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทย พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถา ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่ต้องการจะศึกษา

3.2 ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิจากเอกสาร บทความ และรายงานการวิจัย เช่น ผลงานทางวิชาการของผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

3.3 นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ นำเสนอในรูปการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ประกอบกับพรรณนา แนวคิด และความเห็นของผู้วิจัย

3.4 สรุปผลการศึกษาวิจัย

4. ผลการวิจัย/ประเด็นที่ค้นพบจากการวิจัย

4.1 อานาปานสติ หมายถึง สติที่ทำหน้าที่กำหนดรู้และกำกับลมหายใจเข้า ลมหายใจออก¹⁴ เป็นการเจริญกรรมฐานหรือภาวนาอย่างหนึ่งสำหรับสมณยานิก คือ เจริญสมณกรรมฐานก่อนจนถึงระดับเอกคตตาสมาธิในระดับหนึ่ง แล้วยกขึ้นสู่วิปัสสนา พิจารณาไตรลักษณ์ และบรรลุมรรคในที่สุด วิธีการเจริญอานาปานสตินี้มีปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 14 อานาปานัสสติสูตร ตรัสเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติอานาปานสติ 16 ขั้น โดยมีการคุมหรือประกอบลมหายใจเข้าออกตลอดเวลาในทุกขั้น แล้วศึกษาลักษณะของลมหายใจเข้าออกและสิ่งที่เกิดขึ้นเนื่องกัน อานาปานสติแต่ละขั้นมีเรื่องที่ต้องศึกษาโดยลำดับ แตกต่างกันดังนี้ คือ ขั้นที่ 1 ลักษณะยาว, ขั้นที่ 2 ลักษณะสั้น, ขั้นที่ 3 ลักษณะยาวและสั้นทั้งหมด, ขั้นที่ 4 ระวังลมหายใจ, ขั้นที่ 5 ศึกษาปิติ, ขั้นที่ 6 ศึกษาเรื่องสุข, ขั้นที่ 7 ศึกษาจิตตสังขาร, ขั้นที่ 8 ระวังจิตตสังขาร, ขั้นที่ 9 ศึกษาเรื่องจิต, ขั้นที่ 10 ทำจิตให้ปราโมทย์, ขั้นที่ 11 ทำจิตให้ตั้งมั่น, ขั้นที่ 12 ทำจิตให้ปล่อยอยู่หรือปล่อยจิต, ขั้นที่ 13 ตามเห็นความไม่เที่ยง (ไตรลักษณ์), ขั้นที่ 14 ตามเห็นความจางคลาย, ขั้นที่ 15 ตามเห็นความดับ และขั้นที่ 16 ตามเห็นความสลัดคืน¹⁵ อานาปานสติกรรมฐานนี้มีอานิสงส์ทำให้สติปัฏฐาน 4 สมบูรณ์ ดังนี้ จตุกกะที่ 1 คือ อานาปานสติขั้นที่ 1-4 จัดเข้าในหมวดกายนุสสนาสติปัฏฐาน, จตุกกะที่ 2 คือ อานาปานสติขั้นที่ 5-8 จัดเข้าในหมวดเวทนานุสสนาสติปัฏฐาน, จตุกกะที่ 3 คือ อานาปานสติขั้นที่ 9-12 จัดเข้าในหมวดจิตตานุสสนาสติปัฏฐาน และจตุกกะที่ 4 คือ อานาปานสติขั้นที่ 13-16 จัดเข้าในอัมมานุสสนา

¹⁴ พ.อิตติ.อ. (ไทย) 25/85/393.

¹⁵ พ.ป. (ไทย) 31/148/187-189.

สติปัฏฐาน¹⁶ ซึ่งเป็นหมวดที่ตรัสถึงไตรลักษณ์อย่างชัดเจน อานาปานสติขั้นที่ 1-12 จัดเป็นสมถกรรมฐานที่เจือด้วยวิปัสสนา ส่วนอานาปานสติในขั้น 13-16 จัดเป็นวิปัสสนาล้วน¹⁷

ตารางสรุปความสัมพันธ์ของอานาปานสติ 16 ขั้น สติปัฏฐาน 4 และสมถะวิปัสสนา ดังนี้

อานาปานสติ 16 ขั้น	สติปัฏฐาน 4	สมถะวิปัสสนา
1. รู้ชัดว่าหายใจเข้า-ออก ยาว 2. รู้ชัดว่าหายใจเข้า-ออก สั้น 3. รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง 4. ระงับกายสังขาร	กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน	สมถะเจือวิปัสสนา
5. รู้พร้อมเฉพาะซึ่งปิตติ 6. รู้พร้อมเฉพาะซึ่งสุข 7. รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิตตสังขาร 8. ระงับจิตตสังขาร	เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน	สมถะเจือวิปัสสนา
9. รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิต 10. ทำจิตให้ปราโมทย์ 11. ทำจิตให้ตั้งมั่น 12. ทำจิตให้ปล่อยอยู่	จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน	สมถะเจือวิปัสสนา
13. ตามเห็นความไม่เที่ยง 14. ตามเห็นความจางคลาย 15. ตามเห็นความดับไม่เหลือ 16. ตามเห็นความสลัดคืน	ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน	วิปัสสนาล้วน

¹⁶ ขุ.ป. (ไทย) 31/149/189-191.

¹⁷ วิสุทฺธิ. (บาลี) 236/475.

โดยมีคุณสมบัติของผู้ปฏิบัติดังนี้ คือ 1) เป็นผู้มีกิริยาอ่อนโยน เลี้ยงง่าย ยินดีในบริหารแห่งชีวิต 2) เป็นผู้ไม่เห็นแก่ปากท้อง 3) เป็นผู้ประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่นอยู่ 4) เป็นพหูสูตร เป็นผู้สดับมาก ทรงจำไว้มาก และ 5) เป็นผู้พิจารณาจิตตามที่หลุดพ้นแล้ว¹⁸ อานาปานสตินี้มีอานิสงส์สูงสุด คือ ทำให้เป็นพระอรหันต์หรืออนาคามีบุคคล¹⁹ นอกจากนั้นยังเป็นเหตุให้รู้ลมหายใจสุดท้ายก่อนเสียชีวิต²⁰ ทำให้หายจากอาพาธ ร่างกายและจิตใจได้ผ่อนคลายอีกด้วย

4.2 ไตรลักษณ์ หรือ ลักษณะ 3 ประการที่มีอยู่จริงตามธรรมชาติ คือ ลักษณะของอนิจจัง ลักษณะของทุกขัง และลักษณะของอนัตตา โดยมีปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 20 อุปาบทสูตร ซึ่งตรัสถึงธรรมนิยามว่า สพเพ สงฺขารา อนิจฺจา สังขารังปวงโมเทยฺย สพเพ สงฺขารา ทุกฺขา สังขารังปวงเป็นทุกฺขํ สพเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมังปวงโมไซฺยตฺตํ²¹ ซึ่งเป็นลักษณะที่แสดงความแก่ ความเสื่อม ความแตกสลาย เป็นความเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏอยู่ในทุก ๆ สิ่งของโลก เป็นความจริงธรรมดาที่ใคร ๆ จะคัดค้านไม่ได้ ด้วยลักษณะสามัญที่เสมอเหมือนกันในทุกสิ่ง จึงได้อีกชื่อหนึ่งว่า สามัญลักษณะ ถึงแม้ว่าความจริงทั้ง 3 ประการดังกล่าวเป็นสิ่งธรรมดาที่มีอยู่แล้ว แต่เพราะมีสิ่งปกปิดความจริงเหล่านี้อยู่ นั่นคือ สันตติปกปิดอนิจจัง อิริยาบถปกปิดทุกขัง และสมณัญญาปกปิดอนัตตา²² ทำให้เรามองไม่เห็นความจริงเหล่านี้

ลักษณะของอนิจจัง เป็นลักษณะของความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ เปลี่ยนแปลงไป ภาวะที่มีแล้วหมดไป ความเกิดขึ้นแล้วดับหายไป สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ท่านได้แสดงเป็น 4 นัย คือ 1) อุปาทายยุปยุตฺติโต เพราะเป็นไปโดยการเกิดและการสลาย 2) วิปริณามโต เพราะเป็นของแปรปรวน คือ เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา แปรสภาพไปเรื่อย ๆ ไม่สิ้นสุด 3) ตาวกาลิกโต เพราะเป็นของชั่วคราวเท่านั้น ตั้งอยู่ได้เพียงชั่วขณะ ๆ และ 4) นิจุปฏิกุเขปโต เพราะมีลักษณะแย้งต่อความเที่ยง คือ สภาวะของมันเป็นสิ่งไม่เที่ยงนั้น ขัดกันอยู่กับความเที่ยง²³ ลักษณะของอนิจจังมีสิ่งปกปิด คือ สันตติ ได้แก่ ความสืบทอดหรือความเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เพราะความเกิดดับนั้นเป็นไปอย่างต่อเนื่องเนื่องกันรวดเร็วมาก ทำให้เรามองเห็นผิดไปจากความจริงว่า สิ่งนั้นคงที่ถาวร ไม่มีความเปลี่ยนแปลง

¹⁸ อ.ป.ญ.จก. (ไทย) 22/98/168.

¹⁹ ส.ม. (ไทย) 19/981/457-458.

²⁰ ส.ม. (ไทย) 19/986/465.

²¹ อ.ญ.เอกก. (ไทย) 20/137/385.

²² สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ 51, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2562), หน้า 71.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

ลักษณะของทุกข์ เป็นลักษณะของความเป็นทุกข์ ภาวะที่คงอยู่อย่างเดิมไม่ได้ ถูกบีบคั้นจนไม่สามารถตั้งอยู่ได้ ภาวะที่ก่อกัด เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้สภาพอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น มีความบกพร่องอยู่ตลอดเวลา เป็นสภาพที่ทำให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปยึดมั่นด้วยตัณหา อุปาทาน ความหมาย 4 อย่างที่แสดงลักษณะของทุกข์ ได้แก่ 1) อภินิหสมปติปิพินโต เพราะถูกบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา ด้วยความเกิดขึ้น ความเสื่อมโทรม และความแตกสลาย รวมทั้งสิ่งที่ประกอบอยู่หรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่างก็เกิดขึ้น ต่างก็โทรมไป ต่างก็แตกสลายเช่นกัน 2) ทุกขมโต เพราะเป็นสภาพที่ทนได้ยาก คือ ยากที่จะคงอยู่ในสภาพเดิมได้ จำเป็นจะต้องเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น 3) ทุกขวตฺตฺตฺโต เพราะเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ คือเป็นที่รองรับสภาวะแห่งทุกข์ เช่น ความเจ็บปวด ทุกขเวทนา 4) สุขปฏิกฺเขปโต คือ มีลักษณะแย้งต่อความสุข เพราะโดยสภาวะของความสุขเองก็ตั้งอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ต้องเสื่อมไปและดับไปในที่สุด²⁴ ลักษณะของทุกข์มีสิ่งปกปิด คือ อิริยาบถ ได้แก่ ความเคลื่อนไหว การมิได้กระทำมโนการความบีบคั้นก่อกัดที่มีอยู่ตลอดเวลา เป็นเหตุให้ถูกอิริยาบถปิดบังไว้ ทุกขลักษณะจึงไม่ปรากฏ ไม่เห็นภาวะที่ทนอยู่ไม่ได้

ลักษณะของอนัตตา คือ ลักษณะที่ไม่ใช่อัตตา ได้แก่ ความไม่มีตัวตนที่แท้จริง ผู้ใดไม่สามารถเป็นเจ้าของ หรือบังคับให้เป็นไปตามที่ปรารถนาได้ สิ่งที่ถูกปิดลักษณะของอนัตตา ก็คือ ฆณะ คือ ความเป็นแห่ง เป็นก้อน เป็นชิ้น เพราะมิได้มโนการความแยกย่อยออกเป็นองค์ประกอบต่างๆ ที่มาประชุมกัน อนัตตลักษณะจึงไม่ปรากฏ สิ่งทั้งหลายล้วนเกิดจากการปรุงแต่ง คือ ส่วนประกอบหลาย ๆ ส่วนมาประกอบรวมกันขึ้น เมื่อแยกย่อยส่วนประกอบเหล่านั้นออกไปแล้ว จะพบว่า สิ่งที่เป็นหน่วยรวมอย่างนั้น ๆ ไม่ได้มีอยู่จริง การเกิดขึ้นของสิ่งหนึ่ง อีกสิ่งหนึ่งจึงเกิดขึ้น และเมื่อเหตุปัจจัยนั้นดับไป สิ่งนั้นย่อมดับไป

เมื่อเราไม่เข้าใจความจริงที่ย่อมเป็นไปตามหลักไตรลักษณ์นี้เอง ความกลัว ความโศก ความเศร้า ความเสียใจ ฯลฯ ซึ่งรวมเรียกว่าความทุกข์ จึงเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นเพื่อตรัสบอกความจริงเหล่านี้ ทำให้เราเข้าใจความเป็นจริงอย่างถูกต้องและปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้อย่างลงตัว กลมกลืน คุณค่าของการเห็นไตรลักษณ์นี้ พระพุทธองค์หมายเอาเรื่องขันธ 5 เป็นสำคัญ²⁵ เพื่อให้เหล่าสรรพสัตว์ออกจากกองทุกข์ทั้งมวล คือเข้าสู่พระนิพพาน อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา หากแต่ก็ยังมิมีประโยชน์อื่นทางด้านจริยธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เพราะไตรลักษณ์นี้ทำให้เราสามารถพัฒนาเปลี่ยนแปลงตนเองให้ดีขึ้น เป็นผู้ที่มีศีลบริบูรณ์ มีความไม่ประมาท มีความเมตตากรุณา ปรารถนาดีต่อกัน มีปัญญาแก้ไขปัญหามากมาย ได้อย่างลงตัว ทำให้สังคมเกิดความสงบสุข

²⁴ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, หน้า 74-75.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างอานาปานสติกับไตรลักษณ์ แสดงถึงอานาปานสติ 16 ขั้น สำหรับสมถยานิก แบ่งเป็น 4 จตุกกะ (หมวด) คือ

จตุกกะที่ 1 อานาปานสติขั้นที่ 1-4 เป็นกายนุปัสสนาสติปัฏฐานและกายคตาสติ เป็น การศึกษาลักษณะต่าง ๆ กันของลมหายใจเข้าและออก แล้วฝึกคุมให้ระงับจนเกิดความชำนาญ และ เกิดความเห็นว่าง กายนี้ไม่ใช่เราตามคำสอนของพระพุทธองค์ จตุกกะแรกนี้ยังไม่ได้มุ่งหมายเรื่องไตร ลักษณ์ เริ่มต้นด้วยสมถะเป็นหลักที่เจือด้วยวิปัสสนา ฉะนั้น ลักษณะของไตรลักษณ์ยังไม่ชัดเจน

จตุกกะที่ 2 อานาปานสติขั้นที่ 5-8 เป็นเวทนानุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการศึกษา เวทนาหรือจิตตสังขาร แล้วระงับเสีย จนมีความเห็นว่า เวทนาหรือสิ่งที่ปรุงแต่งจิตนี้ไม่ใช่เรา จตุกกะ ที่ 2 นี้ยังไม่ได้มุ่งหมายเรื่องไตรลักษณ์เช่นกัน ยังคงเป็นสมถะที่เจือด้วยวิปัสสนา ฉะนั้น ลักษณะของ ไตรลักษณ์ยังคงไม่ชัดเจนนัก

จตุกกะที่ 3 อานาปานสติขั้นที่ 9-12 หรือจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการศึกษา หน้าที่และประเภทของจิต เกิดความเห็นว่างเราคือจิตผู้รู้ แต่ยังมีลักษณะเป็นตัวตน เทียง ล่องลอย หรือเล่นได้ เป็นความเห็นผิดอยู่ ซึ่งความเห็นนี้มีมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาล จตุกกะที่ 3 นี้ยังคง เป็นสมถะที่เจือด้วยวิปัสสนา เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่วิปัสสนาล้วน เริ่มเห็นความสัมพันธ์ของจิตกับลม หายใจอย่างแนบแน่น ลมหายใจเป็นอย่างไร จิตย่อมรู้ตามเสมอ จนรู้ว่าจิตเกิดจากการปรุงแต่งของ กายหรือลมหายใจนั่นเอง

จตุกกะที่ 4 อานาปานสติขั้นที่ 13-16 หรือ ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการศึกษา ลักษณะที่แท้จริงของจิต ที่เรียกว่า ยกจิตขึ้นสู่ไตรลักษณ์ หรือ ยกอารมณ์ขึ้นสู่วิปัสสนา ถือได้ว่าเป็น จตุกกะที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นหัวใจหลักของวิธานิพนธ์ โดยเฉพาะอานาปานสติขั้นที่ 13 ส่วนขั้น ต่อ ๆ ไปจะเป็นผลจากการเห็นความจริงคือไตรลักษณ์นี้เอง จากการศึกษาพบว่า เมื่อกายหรือลม หายใจเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ ดังนั้นจิตที่เกิดจากการปรุงแต่งของกายหรือลมหายใจย่อมเป็นไป ตามกฎไตรลักษณ์เช่นกัน คือ มีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา และมีความเห็นว่า จิตเป็นเพียง กระแสที่เกิดแล้วดับตลอดเวลา ไม่มีตัวตนแน่นอน เมื่อพบว่าจิตผู้รู้ก็อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์เช่นกัน ก็ เกิดคลายกำหนดจากกิเลสและนิวรณ์ทั้งหลาย ดับความอยากเป็นตัวตนเพราะแย้งไม่ได้ แล้วสลัดคืน สู่ธรรมชาติของตนเอง ย่อมเป็นธาตุตามธรรมชาติ ดำเนินชีวิตตามกฎไตรลักษณ์ ดับทุกข์อย่าง แท้จริง

อานาปานสติที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของอนิจจัง คือ การศึกษาลมหายใจซึ่งเป็นส่วนของ กาย แสดงความไม่เที่ยง ไม่คงที่ คือ มีลมหายใจเข้าแล้วย่อมมีลมหายใจออก ออกแล้วย่อมเข้า และ อยู่คงที่ ณ จุดใดจุดหนึ่งไม่ได้ เพราะแต่ละจุดก็เกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาอีกด้วย จิตที่ถูกลม หายใจปรุงแต่งขึ้นมา ก็ย่อมมีลักษณะอย่างเดียวกัน คือ จิตไม่เที่ยง

อานาปานสติที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของทุกขัง คือ การศึกษาลมหายใจซึ่งเป็นส่วนของกาย แสดงความบีบคั้นให้ต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา กลั้นหายใจก็ยิ่งเกิดทุกข์เวทนา ดังนั้นจิตที่ถูกลมหายใจปรุงแต่งขึ้นมา ก็ย่อมมีลักษณะอย่างเดียวกัน คือ จิตเป็นทุกข์

อานาปานสติที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของอนัตตา คือ การศึกษาลมหายใจซึ่งเป็นส่วนของกาย แสดงความบังคับไม่ได้ ไม่อยู่ในอำนาจ เป็นกฎที่ต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นจิตที่ถูกลมหายใจปรุงแต่งขึ้นมา ก็ย่อมมีลักษณะอย่างเดียวกัน คือ จิตเป็นอนัตตา เพราะลักษณะแห่งไตรลักษณ์ทั้ง 3 ประการนี้เองที่ทำให้ชีวิตยังคงดำรงอยู่ได้

5. บทสรุป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาอานาปานสติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาไตรลักษณ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอานาปานสติกับไตรลักษณ์ โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎกเป็นหลัก รวมถึงคัมภีร์อรรถกถา และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ นำเสนอประกอบกับความเห็นของผู้วิจัย

ผลการศึกษาพบว่า อานาปานสติ หมายถึง สติที่ทำหน้าที่กำหนดรู้ กำกับลมหายใจเข้าและลมหายใจออก สามารถสังเคราะห์เข้าในทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นกรรมฐานสำหรับสมถยานิก คือ เป็นการเจริญวิปัสสนาที่มีสมถะเป็นเบื้องต้น อานาปานสตินี้มีวิธีการปฏิบัติ 16 ขั้น แบ่งเป็น 4 หมวด ๆ ละ 4 ขั้น คือ หมวดที่ 1 จัดเป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมวดที่ 2 เป็น เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมวดที่ 3 เป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน 3 หมวดแรกนี้เป็นฝ่ายสมถะเจือด้วยวิปัสสนา และหมวดที่ 4 จัดเป็นธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นฝ่ายวิปัสสนาล้วน พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญอานาปานสตินี้ เพราะมีอานิสงส์หลายอย่าง สูงสุดได้แก่บรรลुพระนิพพาน อีกทั้งสามารถดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท ได้รับประโยชน์สุขทั้งตนเองและส่วนรวม เป็นต้น

ไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะ 3 ประการ คือ 1) อนิจจัง ไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นแล้วแตกสลายไป 2) ทุกขัง เป็นทุกข์ ภาวะที่ถูกบีบคั้นให้คงเดิมไม่ได้ 3) อนัตตา ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง บังคับบัญชาไม่ได้ ทั้ง 3 ลักษณะเป็นความจริงที่มีอยู่ในทุกสรรพสิ่งเหมือนกันหมด จึงถูกเรียกว่าสามัญลักษณ์ ความจริงนี้มีสิ่งปกปิดไว้ ได้แก่ 1) สันตติ ความสับสนเื่องกัน ปกปิดอนิจจัง 2) อิริยาบถ การเคลื่อนไหว ปกปิดทุกขัง 3) สนสังสัญญา ความเห็นว่าเป็นกลุ่มก้อน ปกปิดอนัตตา การที่จะเห็นไตรลักษณ์ได้นั้น ต้องอาศัยปัญญาจากการเจริญวิปัสสนากรรมฐานเท่านั้น การเห็นไตรลักษณ์นี้มีอานิสงส์อย่างยิ่ง สูงสุดคือบรรลุพระนิพพาน สามารถดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท พัฒนาศักยภาพของตนเองได้ ทำให้ชีวิตประจำวันอยู่อย่างมีความสุข

ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอานาปานสติกับไตรลักษณ์นั้น เป็นกระบวนการศึกษาวินัยการปฏิบัติขั้นสู่วิปัสสนาญาณ หมายถึง การพิจารณาอารมณ์สมถะ ซึ่งเป็นผลของการเจริญอานาปานสติโดยตรง ต่อเนื่องจากจุดเกาะที่ 3 โดยในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้แสดงหลักฐาน

วิธีการพิจารณาอารมณ์ว่า โส ฌานา วุฏฐหิตวา อสสาสสสาเส วา ปรีคณหาติ ฌานนุคานิ วา หมายความว่า ภิกษุนั้นออกจากฌานนั้นแล้ว ย่อมกำหนดรู้ลมหายใจเข้าออกหรือองค์ฌาน ในขั้นตอนดังกล่าวนี้ แสดงถึงวิธีการอารมณ์ขึ้นสู่วิปัสสนา เป็นการปฏิบัติอานาปานสติขั้นที่ 13-16 ที่เป็นฝ่ายวิปัสสนาล้วน ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญาเห็นตามความเป็นจริง จนกระทั่งคลายความยึดมั่นได้ อานาปานสตินี้จึงเป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเห็นความจริงของธรรมชาติที่ถูกอวิชชาปิดบังไว้ เมื่อเข้าใจความจริงว่า แท้ที่จริงทุกสิ่งตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ทั้งสิ้นตรงตามคำสอนของพระพุทธองค์ ก็ไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นกับสิ่งนั้น ๆ สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและสงบสุข

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำวิทยานิพนธ์นี้ คือ เห็นขั้นตอนของการปฏิบัติชัดเจนขึ้น ทราบจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติแต่ละขั้น ทำให้การปฏิบัติมีสมาธิมากขึ้น และมีความก้าวหน้า เพราะไม่สงสัยในการปฏิบัติ นอกจากนี้ ยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย ได้แก่ เมื่อทราบว่าทุกอย่างเปลี่ยนแปลงได้ ย่อมพัฒนาความสามารถอยู่เสมอ²⁶ ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท เกิดความสงบภายใน ลดภาวะความตึงเครียดจากอาการป่วย²⁷ มีสมาธิมั่นคงขึ้น²⁸ ทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น เห็นความสำคัญของการศึกษา การตัดสินใจถูกต้องแม่นยำ สามารถอดทนต่อเวทนาได้²⁹ กล้าเผชิญหน้ากับปัญหา รู้แล้วละกิเลสได้ไวขึ้น ลดภาวะความซึมเศร้าของผู้ป่วยได้

²⁶ จิรวัดนา พุ่มดวงและคณะ, “การเพิ่มศักยภาพพฤติกรรมการเรียนรู้ในการใช้หลักอานาปานสติของนักศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานี: กรณีศึกษานักศึกษาของวิทยาลัยอาชีวศึกษาภาวนาโพธิคุณ”, **วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม**, ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2562): 41-53.

²⁷ อารณ สิงห์ชาติ กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ และสมใจ นกดี, “ผลของโปรแกรมการจัดการความเครียดต่อความเครียดของผู้สูงอายุ”, **วารสาร มจร.วิชาการ**, ปีที่ 19 ฉบับที่ 38 (มกราคม-มิถุนายน 2559): 49-60.

²⁸ อรรธรณ จันทรมณี, “ผลของการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติร่วมกับการฝึกสร้างจินตนาการต่อระดับสมาธิของเด็กที่มีความเสี่ยงสมาธิสั้น”, **วารสารพยาบาลตำรวจ**, ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2557): 56-70.

²⁹ อมรัตน์ บางแสงอ่อน, “ผลของการฝึกสมาธิตามพุทธวิธี โดยกำกับลมหายใจแบบอานาปานสติต่อความเจ็บปวดและความสามารถในการดูแลตนเองในหญิงผ่าตัดคลอดบุตรครั้งแรก”, **วิทยานิพนธ์ปริญญา วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546), หน้า 85-86.

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. 2500.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- _____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- _____. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.
- พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสรี). **การยกอารมณ์ฉันทอันขึ้นสู่วิปัสสนา ตามแนวอานาปานสติภาวนา**. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2562.
- พระเทพปริยัติมุนี (มีชัย วีระปณฺโณ). **มหานมัสการ มหาพลาญภาพที่คาดไม่ถึง**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร: หจก.ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2562.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 51.
กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2562.
- จิรวัดณา พุ่มดวงและคณะ. “การเพิ่มศักยภาพพฤติกรรมการเรียนรู้ในการใช้หลักอานาปานสติของนักศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานี: กรณีศึกษานักศึกษาของวิทยาลัยอาชีวศึกษาภาวนาโพธิคุณ”. **วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม**. ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2562): 41-53.
- อมรรัตน์ บางแสงอ่อน. “ผลของการฝึกสมาธิตามพุทธวิธี โดยกำกับลมหายใจแบบอานาปานสติต่อความเจ็บปวดและความสามารถในการดูแลตนเองในหญิงผ่าตัดคลอดบุตรครั้งแรก”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.
- อรรณณ จันทรมณี. “ผลของการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติร่วมกับการฝึกสร้างจินตนาการต่อระดับสมาธิของเด็กที่มีความเสี่ยงสมาธิสั้น”. **วารสารพยาบาลตำรวจ**. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2557): 56-70.
- อาภรณ์ สิงห์ซาดา กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ และสมใจ นกดี. “ผลของโปรแกรมการจัดการความเครียดต่อความเครียดของผู้สูงอายุ”. **วารสาร มจร.วิชาการ**. ปีที่ 19 ฉบับที่ 38 (มกราคม-มิถุนายน 2559): 49-60.

ศึกษาหลักธรรมและการบรรลุธรรมของพระฝัคนุ

A Study of Dhamma Principles and Phaggunathera's Enlightenment

พระสมศักดิ์ กิตติธมฺโม, Phra Somsakdi Kittidhammo¹

E-mail: phrasomsakdi@gmail.com

สุธี แก้วเขียว, Suthee Kaewkiaw²

Received: March 8, 2021 Revised: March 11, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาหลักธรรมและการบรรลุธรรมของพระฝัคนุ” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมในการบรรลุธรรมของพระฝัคนุ และเพื่อศึกษาการบรรลุธรรมของพระฝัคนุ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร จากการศึกษาพบว่า พระฝัคนุอาพาธหนักด้วยอาการไข้สูงจนเกิดทุกขเวทนามารุนแรง พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปเยี่ยมและทรงแสดงธรรมโปรด ต่อมาพระฝัคนุได้มรณภาพ ทรงพยากรณ์ว่าพระฝัคนุเถระได้บรรลุธรรมโดยละโอรัมภาคียสังโยชน์ 5 การบรรลุธรรมของพระฝัคนุเถระสอดคล้องกับคิริมานันทสูตร ซึ่งเป็นการปฏิบัติสำหรับภิกษุผู้กำลังอาพาธโดยการพิจารณาสัญญา 10 พร้อมด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 เป็นเครื่องมือทำให้สัมโพชฌังคสมบุรณ์ ทำให้วิชชาและวิมุตติสมบุรณ์ โดยมีสัลลานุสสติเป็นศีลวิสุทธิเบื้องต้นจนครบวิสุทธิ 7 และสอดคล้องกับกระบวนการวิปัสสนาภาวนาในพระสูตรอื่น ๆ ด้วยการเจริญเวทนามานุสสติปัฏฐานโดยพิจารณาชั้น 5 ให้เห็นอนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา จนวิปัสสนาญาณพัฒนาถึงมรรคผล จนท่านสามารถละโอรัมภาคียสังโยชน์ 5 ได้ก่อนที่จะมรณภาพ บรรลุเป็นอริยบุคคลระดับพระอนาคามี ไปบังเกิดในชั้นพรหมสุทธาวาส แล้วจะปรินิพพานในชั้นพรหมสุทธาวาสนั้น

คำสำคัญ: (หลักธรรม), (การบรรลุธรรม), (พระฝัคนุ)

¹ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม/ Palisueksabuddhaghosa Nakronprathum campus Mahachulalongkornrajavidyalaya

² มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร / Phranakhon Rajabhat University.

Abstract

This article was a part of research paper entitled ‘A Study of Dhamma Principles and Phaggunathera’s Enlightenment’ containing two objectives, to study the contents and Buddha’s teaching for enlightenment of Phaggunathera, and Phaggunathera’s enlightenment. It was a documentary work. The findings were that Phaggunathera had severe fever suffering. The Buddha, once had visited him and delivered him a teaching to practice. Later, he passed away with much brighter body. The Buddha confirmed that his body became very brighten because of his abandonment of 5 *Orambhāgiya Saṃyojana* or five groups of fetters. His enlightenment was consistent with *Girimānandasutta*, presenting the practical method for sick Bhikkhu suffering from deadly pains, by observing Ten Perception (*Saññā*) with Four Foundations of Mindfulness as the tools to accomplish the *Sambojjhanga* fully, and to achieve the wisdom (*Vijjā*) and liberation (*Vimutti*) by having *Sīlānussati* as a base of *Sīla* purification (*Sīlavisuddhi*) to full all the rest of 7 purifications (*Visuddhi*). It also was synergetic to the insight practice found in other Suttas which start from mindful contemplation of feeling, acknowledging the impermanency (*Aniccatā*), suffering (*Dukkhatā*), and non-selfness (*Anattatā*), and cultivating *Vipassanāñāṇa* (Wisdom) to enter into the noble path (*Magga*) and fruition (*Phala*) which cause Phaggunathera to abandon the 5 *Orambhāgiya Saṃyojana* before his passing away, and he was reborn in *Suddhavāsa* Brahma realm, and finally would be accomplished *Parinibbāna* in that realm.

Key words: (Dhamma Principles, Enlightenment), (Phaggunathera)

1. บทนำ

สรรพสัตว์ทั้งหลาย อันได้แก่ มนุษย์ เทวดา พรหม สัตว์เดรัจฉาน เปเรต อสุรกาย สัตว์นรก เวียนตายเวียนเกิดในวัฏสงสารอันยาวนานหาต้นชนปลายไม่พบ ต้องเผชิญกับความทุกข์ เมื่อเกิดมาแล้วก็ย่อมพบกับความเศร้าโศกเสียใจ เนื่องมาจากประสบกับสิ่งที่ไม่พอใจ ในสิ่งที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัส พลัดพรากจากของรักของหวง เช่น คนที่รักตาย ทรัพย์สินสมบัติวิบัติ สูญหาย เสื่อมเสียอำนาจ เสียชื่อเสียง ฯลฯ ทุกข์จากความผิดหวังไม่ได้ในสิ่งที่ต้องการ ทุกข์จากความแก่ ความเจ็บป่วย และตายในที่สุด พระพุทธศาสนาคือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงชี้แนะบอกทาง บอกวิธีการในการพ้นจากทุกข์ พระองค์ได้สั่งสอนเวไนยสัตว์ ให้ประพฤติปฏิบัติตาม คำสั่งสอนของพระองค์จนดับกิเลสเพลิงทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง บรรลุเป็นอริยบุคคลตั้งแต่โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหัตต์ เป็นจำนวนมากมายมหาศาล ผู้บรรลุธรรมเหล่านั้นโดยเฉพาะพระอรหัตต์ผู้มีอภิญญา 6 ได้รู้แจ้งเห็นจริงตามคำสอนของพระพุทธองค์ จึงได้ทำการสังคายนารวบรวมคำสอนของพระพุทธองค์ให้เป็นหมวดหมู่ และได้มีการบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ได้ถูกสืบทอดมากกว่า 2600 ปี แล้ว

การศึกษาพระไตรปิฎกก็นำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความดับทุกข์ตามลำดับ พระไตรปิฎกบรรจุรวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้อย่างละเอียด แบ่งเป็น 3 หมวดคือพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เนื่องจากหลังจากพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว พระองค์ได้เสด็จไปยังแคว้นต่างๆ ในชมพูทวีป ด้วยพระมหากรุณาธิคุณได้ทรงสั่งสอน ชี้แนะบุคคลต่างๆ ให้ปฏิบัติตามด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคล แต่ละชุมชน พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์สอนให้ปฏิบัติเพื่อบ่มงูสุมความพ้นทุกข์ ความหลุดพ้นจากวัฏสงสาร คือนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด ซึ่งมีอริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมที่สำคัญ รวมไปถึงการเจริญสมถวิปัสสนากรรมฐาน อันเป็นวิธีการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การพ้นทุกข์ ในปัจจุบันนี้พระพุทธศาสนาล่วงเลยมานานมากแล้ว การศึกษาเล่าเรียนของภิกษุสามเณรย่อหย่อน ไม่ค่อยสนใจศึกษาพระไตรปิฎก แต่ไปสนใจในเรื่องความเจริญทางโลก ความรู้ในปริยัติจึงไม่แตกฉาน ไม่สามารถที่จะเผยแผ่คำสอนของพระพุทธองค์ในระดับปัญญาชั้นสูงได้ การแสดงธรรมก็เน้นไปในเรื่องชักชวนให้ประชาชนทำทานมากๆ ปลูกเสกเครื่องรางของขลัง หลอกลวงชาวบ้านให้หลงเชื่อมหายานในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ไม่ทำให้เกิดปัญญา ในเวลาปัจจุบันนี้มีประชาชนสนใจเอาหลักวิธีการปฏิบัติตนขณะเจ็บป่วยหนักใกล้ตาย โดยการให้ผู้ป่วยฟังธรรมก่อนตาย และปรากฏว่าเมื่อตายแล้วมีศพของคนตายบางศพมีผิวสีเหลืองแปลกจากศพอื่นๆ ก็มีความเข้าใจไปว่าผู้ตายละสังโยชน์ 5 ได้แล้วศพจึงมีผิวสีเหลืองดูว่าผ่องใส

วิธีการให้ผู้ป่วยหนักฟังธรรมแล้วจะมีโอกาสละสังโยชน์ 5 ได้นั้น ผู้นำเอาวิธีการนี้มาเผยแพร่ นั้น อ้างถึงพระสูตรที่ชื่อว่าผัคคุณสูตร³ กล่าวถึงภิกษุในสมัยพุทธกาลชื่อพระผัคคุณะ

³ อ.จ.ก. (ไทย) 22/56/539-543.

ขณะที่อาพาธอย่างหนัก มีทุกข์เวทนา ปวดท้องดังมีใครเอามีดมากรีด ปวดหัวดังมีใครเอาเชือกมารัดบีบศีรษะ แทบระเบิดเป็นเสี่ยงๆ ตัวแสบร้อนดังถูกจับบีบย่างบนเตาไฟ เมื่อได้ฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ต่อมาได้มรณภาพในที่สุด ศพมีอินทรีย์ผ่องใส พระพุทธเจ้าตรัสว่าพระผัดคุณะละสังโยชน์ 5 ได้แล้ว การได้ศึกษาการบรรลุนิพพานของพระผัดคุณะและหลักธรรมในผัดคุณสูตรในครั้งนี้ เพื่อนำเอาไปใช้ปฏิบัติเพื่อละสังโยชน์ และสั่งสอนเผยแผ่โดยมีความศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าตราบใดที่มีการเจริญมรรคมีองค์ 8⁴ ย่อมเป็นทางปฏิบัติไปสู่ความดับทุกข์ สมถวิปัสสนาภาวนาสามารถนำไปสู่การละสังโยชน์บรรลุนิพพานได้ตามลำดับ ได้แก่ โสตาบัน เป็นต้น เมื่อบรรลุโสดาบันย่อมเป็นหลักประกันของชีวิตไม่ตกไปสู่อบายภูมิ 4 มีสัตว์เดรัจฉาน เปเรต อสุรกาย สัตว์นรก จะเกิดในสุคติภูมิ⁵ คือ มนุษย์ หรือเทวดา อย่างมากไม่เกิน 7 ชาติ และจะบรรลुเป็นพระอรหันต์ได้นั้น เป็นสิ่งที่ต้องพิสูจน์ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา⁶ เท่านั้น

วิปัสสนาเป็นปัญญาพิเศษที่เห็นธรรมชาติตามความเป็นจริง เป็นความจริงตามปรมาตถ์ว่ากายนี้ รูปนี้ประกอบ ธาตุ 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ไฟ ลม⁷ และวิญญาณที่อาศัยในกายนี้ เป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน วิปัสสนาเมื่อดำรงอยู่มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ เป็นกระบวนการ ในการปฏิบัติธรรมตามอริยมรรค ทำให้เจริญขึ้นด้วยการพิจารณาอารมณ์ไปที่ลักษณะของขั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเสื่อม และดับไป ไม่สามารถบังคับบัญชาได้ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญาพิเศษที่เรียกว่าวิปัสสนานั้น ต้องมีสัมมาทิฐิ⁸ จึงนำไปสู่สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมสัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นเหตุ เกิดผลเป็นสัมมาญาณ สัมมาวิมุตติ เกิดมรรคสมังคี ประหาณกิเลสสังโยชน์ 3 ตัวแรก ได้แก่ ลักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส จะบรรลุนิพพานเป็นอริยบุคคลขั้นที่ 1 ผู้เข้าสู่กระแสพระนิพพานเรียกว่า โสตาบัน จะไม่ตกไปสู่อบายภูมิ 4 เกิดในสุคติภูมิไม่เกิน 7 ชาติ และบรรลุนิพพานในที่สุด ลำดับต่อไปขั้นที่ 2 เมื่อกำจัดกามราคะสังโยชน์ และปฏิฆะสังโยชน์อย่างหยาบลงได้ เหลือแต่อย่างละเอียด เรียกว่า สกทาคามี จะกลับมาสู่มนุสสภูมิอีกครั้งเดียว ต่อไปขั้นที่ 3 กำจัดกามราคะสังโยชน์ ปฏิฆะสังโยชน์ได้หมด เรียกว่า อนาคามี จะไปเกิดในชั้นพรหมสุทธาวาสและบรรลุนิพพานในขั้นนั้น ส่วนผู้ละสังโยชน์เบื้องสูงที่เหลืออีก 5 ข้อจะบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ เข้าสู่นิพพานอันเป็นบรมสุข

การศึกษาหลักธรรมและการบรรลุนิพพานของพระผัดคุณะ ซึ่งปรากฏอยู่ในผัดคุณสูตร พระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต เพื่อให้เกิดการศึกษาวิเคราะห์อย่างกว้างขวาง อันจะเกิด

⁴ ที.สี. (ไทย) 9/375/157.

⁵ ม.ม. (ไทย) 13/451-453/569-572.

⁶ ที.ปา.อ. (ไทย) 78/28.

⁷ ม.ม. (ไทย) 13/205.

⁸ ม.อ. (ไทย) 14/136.

ประโยชน์ต่อตนเองและสังคมชาวพุทธนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติให้เห็นประจักษ์ตาม และเกิดศรัทธาเลื่อมใส ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเกิดความเห็นแจ้ง⁹ ตามความเป็นจริง ว่าชั้น 5 ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน เห็นชั้นเป็นภัย เป็นสิ่งน่ากลัว เป็นโทษ เกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนด มุ่งปฏิบัติด้วยความวิริยะไม่ทอดทิ้ง ปลอ่ยวางในสังขาร จนละสังโยชน์ตามลำดับ ทำให้บรรลุมรรคผล นิพพานได้ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งของหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต และยังพิสูจน์คำสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ศึกษาและปฏิบัติย่อมรู้ได้ด้วยตนเอง เมื่อรู้แล้วก็สามารถนำไปอบรมสั่งสอนผู้อื่นได้ ตราบใดที่ยังมีผู้เจริญอริยมรรคมีองค์ 8 โดยเจริญสมณวิปัสสนากรรมฐาน ตรานั้นย่อมมีผู้ที่ป็นอริยบุคคล ซึ่งจะช่วยให้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเห็นความสำคัญในการศึกษาหลักธรรมและการบรรลุธรรมของพระผู้คฤณะ ซึ่งกำลังเป็นสิ่งที่ประชาชนทั่วไปในปัจจุบันกำลังให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง และเป็นแนวทางในการศึกษาและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาหลักธรรมและการบรรลุธรรมของพระผู้คฤณะ” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

1. เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมในการบรรลุธรรมของพระผู้คฤณะ
2. เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมของพระผู้คฤณะ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหลักธรรมและการบรรลุธรรมของพระผู้คฤณะในคฤณสูตร ว่าด้วยเรื่องพระผู้คฤณะอาพาธ ซึ่งอาพาธหนักด้วยอาการไข้สูงจนเกิดทุกขเวทนามรุนแรง พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปเยี่ยมและทรงแสดงธรรมเพื่อให้น้อมจิตเข้าสู่การปฏิบัติธรรม ต่อมาพระผู้คฤณะได้มรรณภาพแต่กลับมีอินทรีย์ผ่องใสมาก พระองค์ทรงพยากรณ์ว่าพระผู้คฤณะจะได้บรรลุธรรมโดยละโอรัมภาคียสังโยชน์ 5 และตรัสแสดงอานิสงส์ของการฟังธรรมว่าสามารถทำให้บรรลุธรรมได้ 6 ประการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมของพระผู้คฤณะ โดยวิเคราะห์ประกอบกับพระสูตรอื่นๆที่กล่าวถึงภิกษุอาพาธแล้วได้ฟังธรรมจนบรรลุธรรมในลักษณะคล้ายๆกัน และวิธีการปฏิบัติสมณวิปัสสนาภาวนาที่ทำให้บรรลุธรรมขณะที่อาพาธอยู่ แล้วนำมาสรุปบรรยายเชิงพรรณนา

⁹ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) 11/257/217.

4. ผลการวิจัย

การบรรลุธรรมของพระผัดคุณะมีที่มาในผัดคุณสูตร อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต ทูติยปัณณาสก์ มหาวรรค เป็นพระสูตรว่าด้วยพระผัดคุณะอาพาธ มีอาการไข้หนักและมีทุกขเวทนากล้า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปเยี่ยมและแสดงธรรม ชี้แจงให้น้อมปฏิบัติตาม และกระตุ้นให้มีความตั้งใจให้อาหาญร่าเริง แล้วพระองค์จึงเสด็จกลับไม่นานต่อมาพระผัดคุณะมรณภาพและมีอินทรีย์ผ่องใสมาก พระองค์จึงตรัสกับพระอานนท์ว่า ที่อินทรีย์ผ่องใสเพราะพระผัดคุณะละสังโยชน์ 5 ได้แล้ว เนื่องจากได้ฟังธรรม พิจารณาธรรมนั้นตาม และกล่าวถึงอานิสงส์ของการฟังธรรมและพิจารณาธรรมตามกาล มี 6 ประการ โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มภิกษุที่ยังไม่ได้ละสังโยชน์ 5 เมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า หรือ สาวก หรือ ตรีกตรองธรรมที่ได้เคยฟังนั้นๆด้วยตนเอง สามารถละสังโยชน์ 5 ได้ และ 2) กลุ่มที่ละสังโยชน์ 5 ได้แล้วเมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า หรือสาวก หรือตรีกตรองธรรมที่ได้เคยฟังนั้นๆด้วยตนเองสามารถน้อมจิตไปในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิกิเลสอันยอดเยี่ยม (อรหัตตผล)

หลักธรรมที่พระผัดคุณะละได้แล้วจึงบรรลุธรรม คือโอรัมภาคียสังโยชน์ สังโยชน์เป็นกิเลสที่ผูกใจให้สัตว์โลกประกอบกรรมและรับผลแห่งกรรม เป็นเครื่องยังไปเกิดในภพภูมิต่างๆ วนอยู่ในวัฏสงสาร โดยสังโยชน์ 5 ประกอบด้วย 1) สักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่าเป็นตัวของตน) มีลักษณะเห็นผิดยึดถือผิดอย่างสุดโต่ง ว่าโลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่ สุด โลกไม่มีที่ สุด ชั่วกับสรีระเป็นสิ่งเดียวกันหรือคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตัวบุคคลนั้นเกิดหรือไม่เกิดอีก เห็นรูปนาม ชันธ์ 5 เป็นตน ซึ่งเกิดจากทิฏฐิเจตสิกประกอบในจิต เพราะไม่ได้เห็น ไม่ได้สดับฟัง ไม่ได้พิจารณาธรรมจากอริยบุคคลหรือสัตบุรุษ จึงเห็นผิดยึดมั่นในชันธ์ 5 ว่าเป็นตัวตนเป็นของตน 2) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) เคลือบแคลงสงสัยในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ สิกขา ส่วนอดีต ส่วนอนาคต ส่วนอดีตและส่วนอนาคต และปฏิจจนูปบาท มีความคิดเห็นไปต่าง ๆ เป็นสองแพร่งสองทาง คิดขัดส่ายไปลังเลใจ เกิดจากมีวิจิกิจฉาเจตสิกประกอบในจิต เหตุเกิดเพราะการไม่พิจารณาโดยแยบคายในอารมณ์ต่างๆ 3) สิลัพพตปรามาส (ความถือมั่นศีลพราต) ยึดถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ด้วยการอิงอาศัยเพียงการรักษาศีลและข้อประพฤติปฏิบัติที่ยังไม่ถูกต้องตามมรรคมองค์ 8 โดยเกิดจากมีทิฏฐิเจตสิกประกอบในจิต เหตุเกิดเพราะไม่ได้เห็น ไม่ได้สดับฟัง ไม่ได้พิจารณาธรรมจากอริยบุคคลหรือสัตบุรุษ 4) กามฉันทะ (กามราคะ) ความยินดีพอใจ ติดข้อง ติดแน่นในอารมณ์ ติดใจในกาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เหมือนขึ้นเนื้อที่ติดบนกระเบื้องร้อน ปรากฏเหมือนน้ำมันติดเปื้อนผ้า มีกามสุขเป็นเหตุชักนำเป็นไปด้วยอำนาจของตัณหา เกิดจากมีโลภเจตสิกประกอบในจิต เหตุเกิดเพราะการไม่พิจารณาอารมณ์โดยแยบคาย 5) ปฏิฆะ (พยาบาท) ความขัดเคือง คิดร้าย แค้นใจ ความไม่พอใจในอารมณ์ทั้งหลายที่มากระทบ คุ้ยคายใจหยาบกระด้างเหมือนงูพิษถูกตีอาภักปิริยาและรูปแปรปรวนน่าเกลียดเหมือนยาพิษแผ่ซ่านไป เฝายายใจเหมือนไฟป่า ทำลายตนและ

ผู้อื่นเหมือนศัตรูที่ได้โอกาส เกิดจากมีโทษเจตสิกประกอบในจิต เหตุเกิดเพราะการไม่พิจารณาโดย
แบบคายในอารมณ์ที่ทำให้เกิดปฏิสัมผัสค์เคื่อง

การศึกษาการบรรลุธรรมด้วยการการปฏิบัติสมถวิปัสสนาภาวนาเพื่อให้เห็นตามความ
เป็นจริงในรูปนามหรือขั้น 5 เป็นสภาวะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เห็นภัย เห็นโทษ เป็หน่วยในขั้น 5
ปล่อยวางในขั้น 5 น้อมจิตไปสู่นิพพาน และบรรลุความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย มีวิธีการปฏิบัติ
แบ่งเป็น 2 แนวคือ 1) สมถยานิก เป็นการเจริญสมถกรรมฐานให้เกิดฌานคือ รูปฌาน 4 อรูปฌาน 4
ก่อนแล้วจึงยกจิตขึ้นพิจารณาไตรลักษณ์เป็นวิปัสสนาภาวนา เจริญมรรคมีองค์ 8 ก็สามารถละ
สังโยชน์ 5 ได้ 2) วิปัสสนายานิก โดยการปฏิบัติพิจารณารูปนามให้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จน
เกิดลำดับญาณ 16 มีนามรูปปริจเฉทญาณ เป็นต้น จนถึง มรรคญาณ ผลญาณ ปัจจเวกชนญาณ
บรรลุธรรมเป็นอริยบุคคล ตั้งแต่โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี อรหัตต์ ตามลำดับ

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามีสติปัฏฐาน 4 ได้แก่พิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม สรูปลง
ที่มีสติดระลึกรู้ในรูปนาม เป็นเครื่องมือทำให้สัมโพชฌงค์สมบูรณ์ ทำให้วิชาและวิมุตติ โดยมีสัณฐานุสส
ติ เป็นศีลวิสุทธิ เป็องค์จนครบวิสุทธิ 7 พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมให้พระผัดคุณะที่อาพาธ
ทุกขเวทนาแรงกล้าได้ฟัง ซึ่งหลักธรรมที่พระองค์ใช้สอนภิกษุผู้อาพาธจึงน่าจะเป็น สัณญญา 10
ประการ จากคิริमानทสูตร นี่เป็นหลักสำคัญ รวมทั้งสอดคล้องกับกระบวนการวิปัสสนาภาวนาใน
พระสูตรอื่นๆด้วย ด้วยการพิจารณาเวทนาปัสนาสติปัฏฐาน พิจารณาขั้น 5 ด้วยอนิจจานุปัสสนา
ทุกขานุปัสสนา อนัตตานุปัสนา วิปัสสนาญาณย่อมเกิด หยั่งลงสัมมัตตนิยาม หรือโลกุตตรมรรค
จนละโอรัมภาคิยสังโยชน์ 5 ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัสสัพพตปราคาส กามราคะ ปฏิสะ ได้หมด
สิ้นก่อนที่จะมรณภาพ บรรลุเป็นอริยบุคคลพระอนาคามี ไปบังเกิดในชั้นพรหมสุทธาวาส แล้วจะ
ปรินิพพานในชั้นพรหมสุทธาวาสนั่นเอง

พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงกล่าวถึงอานิสงส์ของการฟังธรรมและพิจารณาธรรมตามกาล มี 6
ประการ โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มภิกษุที่ยังไม่ได้ละสังโยชน์ 5 เมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า
หรือ สาวก หรือ ตรีกตรองธรรมที่ได้เคยฟังนั้นๆด้วยตนเอง สามารถละสังโยชน์ 5 ได้ และ 2) กลุ่มที่
ละสังโยชน์ 5 ได้แล้วเมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า หรือสาวก หรือตรีกตรองธรรมที่ได้เคยฟังนั้นๆ
ด้วยตนเองสามารถน้อมจิตไปในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิกิเลสอันยอดเยี่ยม (อรหัตตผล) ดัง
ตัวอย่างเช่น พระวัคกลี พระฉนนะ พระเขมกะ เป็นต้น

5. สรุป

พระผัดคุณะอาพาธ มีอาการไข้หนักและมีทุกขเวทนามาก พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไป
เยี่ยมและแสดงธรรม ชี้แจงให้น้อมปฏิบัติตาม และกระตุ้นให้มีกำลังใจให้อาจหาญว่าเรึง แล้ว
พระองค์จึงเสด็จกลับไม่นานต่อมาพระผัดคุณะมรณภาพและมีอินทรีย์ผ่องใสมาก พระองค์จึงตรัสกับ
พระอานนท์ว่า ที่อินทรีย์ผ่องใสเพราะพระผัดคุณะละสังโยชน์ 5 ได้แล้ว เนื่องจากได้ฟังธรรม

พิจารณาธรรมนั้นตาม หลักธรรมที่พระผัดคุณะจะได้แล้วจึงบรรลุดรรม คือโอรัมภาคิยสังโยชน์ ประกอบด้วย 1) สักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่าเป็นตัวของตน) 2) วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) เคลือบแคลงสงสัยในพระพุทเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ลัทธิ ส่วนอดีต ส่วนอนาคต ส่วนอดีตและส่วนอนาคต และปัจจุสมุปบาท 3) สิลัพพตปรามาส (ความถือมั่นศีลพรต) ยึดถือว่าบุคคลจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ด้วยการอิงอาศัยเพียงการรักษาศีลและข้อประพฤติปฏิบัติที่ยังไม่ถูกต้องตามมรรคมีองค์ 8 4) กามฉันทะ (กามราคะ) ความยินดีพอใจ ติดใจในกาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส 5) ปฏิฆะ (พยาบาท) ความขัดเคือง คิดร้าย แค้นใจ ในจิต พระผัดคุณะบรรลุดรรมด้วยการปฏิบัติสมถวิปัสสนาภาวนาเพื่อให้เห็นตามความเป็นจริงในรูปนาม เจริญสติปัฏฐาน 4 ได้แก่พิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม สรุลงที่มีสติระลึกรู้ในรูปนาม เป็นเครื่องมือทำให้สัมโพชฌงค์สมบูรณ์ ทำให้วิชาและวิมุตติ โดยมีสีลานุสสติ เป็นศีลวิสุทธิ เบื้องต้นจนครบวิสุทธิ 7 พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงธรรมให้พระผัดคุณะที่อาพาธทุกขเวทนาแรงกล้าได้ฟัง ซึ่งหลักธรรมที่พระองค์ใช้สอนภิกษุผู้อาพาธจึงน่าจะเป็น สัจญา 10 ประการ จากคิริमानนทสูตร นี่เป็นหลักสำคัญ รวมทั้งสอดคล้องกับกระบวนการวิปัสสนาภาวนาในพระสูตรอื่นๆ ด้วย ด้วยการพิจารณาเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานพิจารณาชั้น 5 ด้วยอนิจจานุปัสสนา ทุกขานุปัสสนา อนัตตานุุปัสสนา วิปัสสนาญาณย่อมเกิด หยั่งลงสัมผัสตนิยาม หรือโลกุตตรมรรค จนละโอรัมภาคิยสังโยชน์ 5 ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ ได้หมดสิ้นก่อนที่จะมรณภาพ บรรลุเป็นอริยบุคคลพระอนาคามีไปบังเกิดในชั้นพรหมสุทธาวาส แล้วจะปรินิพพานในชั้นพรหมสุทธาวาสนั่นเอง

พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงกล่าวถึงอานิสงส์ของการฟังธรรมและพิจารณาธรรมตามกาล มี 6 ประการ โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มภิกษุที่ยังไม่ได้ละสังโยชน์ 5 เมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทเจ้า หรือ สาวก หรือ ตรีกตรองธรรมที่ได้เคยฟังนั้นๆด้วยตนเอง สามารถละสังโยชน์ 5 ได้ และ 2) กลุ่มที่ละสังโยชน์ 5 ได้แล้วเมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทเจ้า หรือสาวก หรือตรีกตรองธรรมที่ได้เคยฟังนั้นๆด้วยตนเองสามารถน้อมจิตไปในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิกิเลสอันยอดเยี่ยม (อรหัตตผล)

6. องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

การศึกษาหลักธรรมและแนวทางการบรรลุดรรมของพระผัดคุณะ เป็นหัวข้อที่น่าสนใจมากเพราะในช่วงเวลาปัจจุบันนี้มีประชาชนสนใจนำเอาหลักวิธีการปฏิบัติตนขณะเจ็บป่วยหนักใกล้ตาย โดยการให้ผู้ป่วยฟังธรรม เช่น สัจญา 10 สติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็นวิธีการที่ดีเกิดประโยชน์กับผู้ป่วยปล่อยวางความวิตกกังวล พิจารณาชั้น 5 ตามความเป็นจริงว่า ไม่เที่ยง ต้องเสื่อมไปเป็นธรรมดา และบังคับบัญชาไม่ได้ ไม่ของเรา เป็นต้น ก็ทำให้จิตใจสงบและอาจจะทำตามคำแนะนำของเสียงธรรมะโดยการเจริญสติปัฏฐาน เช่น เวทนานุปัสสนา อานาปานสติ ย่อมเกิดประโยชน์ทั้งผู้ป่วยและผู้เฝ้าคนป่วย นอกจากนี้ยังช่วยแบ่งเบางานดูแลผู้ป่วยได้เพราะเมื่อผู้ป่วยสงบกายใจ อาการทรมานทุรายเจ็บป่วยก็น้อยลง ไม่รบกวนผู้เฝ้าคนไข้และเจ้าหน้าที่ พยาบาล แพทย์ ส่วนกรณีปรากฏว่าเมื่อตาย

แล้วมีศพของคนตายบางศพมีผิวสีเหลืองแปลกจากศพอื่น แล้วจะยืนยันพยากรณ์ว่าผู้ตายละสังโยชน์ 5 ได้แล้วนั้น ไม่ควรนำมากล่าวอ้างเพราะมีแต่พระพุทธรูปเท่านั้นที่ทรงยืนยันพยากรณ์การบรรลุธรรมเฉพาะของแต่ละบุคคลเท่านั้น สาเหตุที่ตัวเหลืองมีมากมายแม้ทางการแพทย์จะระบุว่าเป็นโรคอะไร เหลืองเพราะสาเหตุใดก็จะต้องตรวจเลือด ปัสสาวะ อวัยวะ หรือผ่าชันสูตร นำมาวินิจฉัยตามหลักการแพทย์ ไม่ใช่แค่ดูภายนอกเพียงอย่างเดียว ซึ่งยังต้องใช้กระบวนการตรวจอย่างถูกต้อง แต่การพยากรณ์ว่าละสังโยชน์ได้แล้วนั้นแสดงว่าผู้กล่าวเช่นนั้นมีความหยั่งรู้เท่าพระพุทธรูป ซึ่งน่าจะเป็นการรอดูตฤตริมุสสลธรรม ซึ่งหน่วยงานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น มหาเถรสมาคม มหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นต้น ควรเข้ามาดูแลตรวจสอบ และนอกจากนี้การศึกษาเล่าเรียนของภิกษุสามเณรย่อหย่อน ไม่ค่อยสนใจศึกษาพระไตรปิฎก แต่ไปสนใจในเรื่องความเจริญทางโลก ความรู้ในปริยัติจึงไม่แตกฉาน ไม่สามารถที่จะเผยแผ่คำสอนของพระพุทธองค์ในระดับปัญญาชั้นสูงได้ การแสดงธรรมก็เน้นไปในเรื่องชักชวนให้ประชาชนทำทานมากมาย ปลุกเสกเครื่องรางของขลัง หลอกหลวงชาวบ้านให้หลงเชื่อมงายในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ไม่ทำให้เกิดปัญญา จึงถูกโจมตีจากประชาชนและศาสนาอื่นๆ จึงควรที่จะสนับสนุนให้ประชาชนศึกษาพระไตรปิฎก หนังสือธรรมะที่ถูกต้อง และฝึกปฏิบัติเจริญสมถวิปัสสนากรรมฐานกันให้กว้างขวางขึ้น อันจะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมชาวพุทธนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติตามให้เห็นประจักษ์ตาม และเกิดศรัทธาเลื่อมใส ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเกิดความเห็นแจ้ง ตามความเป็นจริง ว่าชั้น 5 ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน เห็นชั้น 5 เป็นภัย เป็นสิ่งน่ากลัว เป็นโทษ เกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนด มุ่งปฏิบัติด้วยความวิริยะไม่ทอดทิ้ง ปลอยวางในสังขาร จนละสังโยชน์ตามลำดับ ทำให้บรรลุมรรคผล นิพพานได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งของหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต และยังพิสูจน์คำสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ศึกษาและปฏิบัติย่อมรู้ได้ด้วยตนเอง เมื่อรู้แล้วก็สามารถนำไปอบรมสั่งสอนผู้อื่นได้ ตราบใดที่ยังมีผู้เจริญวิปัสสนากรรมฐาน เจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ตราบนั้นย่อมมีผู้ที่เป็นอริยบุคคล ซึ่งจะทำให้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, 2553.

พระพุทฺธโชสเถระ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสเถระ) กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด ,ครั้งที่ 10 ,2554 .

**ศึกษาวิธีการสอนกรรมฐานของสมเด็จพระมหามุนีวงศ์
(พิจิตร จิตวณฺโณ) วัดโสมนัสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร**

A Study of the Method of Meditation Teaching of
Somdet Phra Mahamuniwong (Phichit Thitavanṇo),
Wat Sommanat Ratchaworawihan, Bangkok

พระปลัดชำนาญ โสภโณ, Phrapalad Chumnan Sobhano¹

E-mail: mbuasd@gmail.com

สรวิชัย วงษ์สาธิต, Sorawit Wongsard²

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิธีการสอนกรรมฐานของสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (พิจิตร จิตวณฺโณ) วัดโสมนัสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการสอนกรรมฐาน และศึกษาวิธีการสอนกรรมฐานของสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ โดยมีวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (พิจิตร จิตวณฺโณ) มีสอนกรรมฐานในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นเวลามากกว่า 26 ปี ได้นิพนธ์หนังสือพระพุทธศาสนาจำนวนมาก โดยเฉพาะด้านการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจนได้รับการยกย่องจากมหาเถรสมาคม และได้เปิดโครงการอบรมกรรมฐานในที่ต่าง ๆ เทคนิคและวิธีการสอนปฏิบัติกรรมฐาน เกิดจากการศึกษาอย่างแตกฉานด้านปริยัติ การปฏิบัติด้วยตนเอง และการประยุกต์ใช้ให้ทันกับสภาพสังคม เน้นความเข้าใจง่าย เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เน้นการนำธรรมะแก้ปัญหาพื้นฐานของชีวิตด้วยศีล สมาธิ และปัญญา โดยกำหนดรู้อาณาปณสีตภาวนา เพื่อให้จิตเข้าสู่ลำดับของมหาสติปัฏฐานอย่างเป็นธรรมชาติ มี 4 ขั้นตอน คือ (1) เมื่อหายใจเข้า-ออกยาว ก็รู้ที่กำลังหายใจเข้า-ออกยาว (2) เมื่อหายใจเข้า-ออกสั้นก็รู้ที่กำลังหายใจเข้า-ออกสั้น (3) รู้ของลมทั้งปวงหายใจเข้า-ออก และ (4) ทำจิตให้สงบระงับ หายใจ-ออก โดยผู้ปฏิบัติต้องกำหนดรู้ลมทั้งหมดให้ได้

¹ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisueksabuddhaghosa Nakronprathum Campus.

² อาจารย์พิเศษสาขาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม/ Nakhon Pathom Rajabhat University

คือ ต้นลมอยู่ที่จมูก กลางลมอยู่ที่ทรวงอกและปลายลมอยู่ที่ท้อง เมื่อมีความชำนาญแล้วก็ให้เจริญระดับสูงขึ้นจนบรรลุสมบุรณ์ทั้ง 16

คำสำคัญ: (วิธีการสอน), (สมเด็จพระมหามุนีวงศ์), (อานาปานสติภาวนา)

Abstract

This article was a part of research paper entitled ‘A Study of the Method of Meditation Teaching of Somdet Phra Mahamuniwong (Phichit Thitavanṇo), Wat Sommanat Ratchaworawihan, Bangkokwas’ aiming at study the method of meditation teaching in and the method of meditation teaching of Somdet Phra Mahamuniwong (Phichit Thitavanṇo). It is qualitative research. The results showed that Somdet Phra Mahamuniwong (Phichit Thitavanṇo) was a permanent meditation lecturer of Mahamakut Buddhist University more than 26 years. He had written the great numbers of books involving Buddhist meditation being promoted by Sangha Council of Thailand and he opened meditation training course in several places. His teaching methods are adapted from his studies, direct experience and its implement for social uses focusing on easy way for ordinary one to practice in daily day, and solutions based on moral, concentration and wisdom. This method is a simple mindfulness on breaths which was a type of complete insight development, consisting of 4 steps, namely (1) on a long breath in-out, one knows his long breathe in-out, (2) when taking a short breath in-out, he also knows his short breath in-out, (3) knowing the whole all breath, one is inhaling, while exhaling, knowing all breaths, and (4) calming the mind while inhaling, one is calming his mind, exhaling. To determine all the winds, the practitioner must know that initial wind is in nose, middle wind is in the bosom, ending in the belly. Having been skillful of advance training, one will surely accomplish all 16 steps of insight practice.

Keywords: (Method of Meditation Teaching), (Somdet Phra Mahamuniwong), (Mindfulness on Breath)

1. บทนำ

สมเด็จพระมหาหมื่นวงศ์ (พิจิตร จิตตฺโน) เจ้าอาวาสวัดโสมนัสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร, อดีตรองอธิการบดี ฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ที่ปรึกษาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค 16-17-18 (ฝ่ายธรรมยุต) และกรรมการคณะธรรมยุต ท่านได้ทำการสอนกรรมฐานแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและบุคคลที่สนใจมาเป็นเวลานานนอกจากนี้ท่านมีงานเขียนหนังสือพระพุทธศาสนาออกมาจำนวนมาก เช่น หนังสือวิปัสสนาภาวนา บทอบรมกรรมฐานหลักสูตร 15 วัน ตอน 1 และตอน 2, การพัฒนาจิต, สมาธิภาวนาหลักสูตรเบื้องต้น, ธรรมเกร็ด 5 เล่ม การบำเพ็ญภาวนาเบื้องต้น, คู่มือภาวนา และผลงานหนังสือที่เกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอีกเป็นจำนวนมาก นับได้ว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถแตกฉาน ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติ ท่านมีความชำนาญทั้งภาษาบาลีและภาษาอังกฤษ³

สมเด็จพระมหาหมื่นวงศ์ (พิจิตร จิตตฺโน) ท่านมีนามเดิมว่า พิจิตร ถาวรสุวรรณ เกิดเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2479 ณ หมู่บ้านพังขาม อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา อุปสมบท ณ วัดโสมนัสวิหาร เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2499 ท่านดำรงตำแหน่งหน้าที่หลายตำแหน่ง ในคณะสงฆ์ตามลำดับ ได้เรียบเรียงตำรา 63 เรื่อง โดยมอบให้มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยพิมพ์ออกเผยแพร่จำนวน 20 เล่ม ท่านยังเป็นอาจารย์สอนกรรมฐานมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อาจารย์สอนกรรมฐานประจำวัดโสมนัสวิหาร และเปิดสอนกรรมฐานให้แก่ภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป ทั้งในและต่างประเทศ โดยมีประสบการณ์การสอนกรรมฐานมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยมาเป็นเวลากว่า 26 ปีทั้งปริยญาตรี ปริยญาโท

ในการเปิดอบรมหลักสูตรวิปัสสนากรรมฐาน⁴ 10 วัน มีผู้คนจำนวนมากสนใจเข้าอบรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นฆราวาส ผู้ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรขั้นต้น 3 วันมาแล้ว และมีศิษย์จำนวนมากได้ผ่านการฝึกหลักสูตรก้าวหน้า 10 วัน เพราะให้คุณค่าในด้านจิตใจมากและทำให้เลิก ละ กิเลส ที่เคยกลุ้มรุมจิตใจลงไปได้อย่างเห็นได้ชัดด้วยตัวเอง และจากผู้ที่เกี่ยวข้องคุ้นเคยรู้จักมาก่อนทำให้มีสุขภาพดีและพบความสงบสุขในชีวิตมากขึ้น สมกับที่เกิดมา

³ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺโน), **คู่มือภาวนา**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2553. หน้า 93.

⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542. หน้า 93.

เป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ในการอบรมตามหลักสูตร ถ้าอบรมในต่างจังหวัด เมื่อถึงวันที่ 7 ของการอบรม ท่านจะนำศิษย์ออกธุดงค์ก็ครั้งวัน ในช่วงบ่ายของวันนั้น เพื่อให้ศิษย์ได้รับประสบการณ์ในเรื่องธุดงค์และสถานที่ ทำให้เกิดบรรยายในการฝึกอบรมดี เกิดความสดชื่น และได้รับประสบการณ์ในการปฏิบัติเพิ่มขึ้น ศิษย์ส่วนใหญ่ก็พอใจในการออกธุดงค์นี้⁵

การปฏิบัติกรรมฐานตามแนววิธีการสอนของสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ นับว่าเป็นแนวการสอนตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ที่เข้าใจง่ายก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้คนที่นำใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน สามารถพิจารณาให้เกิดความสุขกายสบายใจ การดับทุกข์มีหลายระดับ ตั้งแต่ดับทุกข์จัดปัญหาขั้นพื้นฐาน การทำมาหากินเลี้ยงปากท้อง ต้องไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน อยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีการช่วยเหลือเกื้อกูล สงเคราะห์แบ่งปันกันช่วยเหลือกัน ตลอดไปจนถึงความดับทุกข์สิ้นเชิงไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย ไม่มาเวียนว่ายในวัฏฏะอีก พุทธองค์สอนตรัสสอนหลักธรรมหลักปฏิบัติไว้มากมาย ตามแต่อุปนิสัยของแต่ละคนแต่ละท่านว่าต้องการดับทุกข์ระดับไหนต้องการความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเฉพาะเรื่องกรรมฐานมีทั้งสมถะภาวนาและวิปัสสนาภาวนา⁶

สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (พิจิตร จิตตฺตฺโน) มีวิธีการสอนกรรมฐานเป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ทั้งท่านยังกล่าวถึงการสอนกรรมฐานว่า จริตอุปนิสัยของแต่ละคนที่มีต่างกันในการสอนกรรมฐาน การยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาภาวนาด้วยการพิจารณาเห็นกฎไตรลักษณ์ 3 ประการ หรือบางทีก็เรียกว่า สามัญญลักษณะ คือ กฎธรรมดาของสรรพสิ่งทั้งปวง อนิจจังลักษณะ ลักษณะไม่เที่ยง มีการแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดาทุกขลักษณะ ลักษณะทนอยู่ตลอดไปไม่ได้ ถูกบีบคั้นด้วยอำนาจของธรรมชาติทำให้ทุกสิ่งไม่สามารถทนอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอดไป และ อนัตตลักษณะ ลักษณะไม่สามารถบังคับบัญชาให้เป็นไปตามต้องการได้⁷ โดยมีบาทฐานจากอานาปานสติภาวนาวิธีปฏิบัติกรรมฐานมี 3 วิธีคือ 1) การเจริญสมาธิวิธีธรรมชาติ 2) การเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาท 4 3) การเจริญสมาธิโดยใช้สติเป็นตัวนำ เรียกว่ามหาสติปัฏฐาน แบ่งออกเป็น การตามรู้กายในกาย รู้ทันอาการต่างที่เกิดขึ้นกับร่างกายอานาปานสติ เป็นกรรมฐานที่พุทธศาสนิกชนนิยมปฏิบัติกันมากที่สุดกว่ากรรมฐานอื่นใด เพราะเป็นกรรมฐานที่

⁵ พระสาสนโสภณ (พิจิตร จิตตฺตฺโน), **อบรมวิปัสสนากรรมฐาน หลักสูตรก้าวหน้า เล่ม 2**, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ชวนพิมพ์ 50 จำกัด, พ.ศ. 2555. หน้า 93.

⁶ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตฺโน), **บทอบรมสมาธิภาวนา หลักสูตรขั้นต้น**, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, พ.ศ. 2547. หน้า 93.

⁷ ชุ.ธ. (ไทย) 25/277-279/118.

ปฏิบัติได้ง่าย เนื่องจากใช้ลมหายใจเข้า-ออกเป็นอารมณ์ คือ เป็นเครื่องกำหนด และเพราะที่ว่ากรรมฐานนี้สามารถปฏิบัติได้ทั้งในชั้นสมณะทั้งในชั้นวิปัสสนา ท่านจึงกล่าวว่า อานาปานสตินี้เป็นยอดในประเภทกรรมฐานเป็นปฏิฐานในการบรรลุคุณวิเศษและอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน⁸

การบำเพ็ญวิปัสสนา ปฏิบัติอย่างจริงจังและถูกวิธี โดยต่อเนื่องในสถานที่ที่จัดฝึกอบรมขึ้นโดยเฉพาะ ได้ปฏิบัติติดต่อกัน 10 วันขึ้นไป เป็นหลักสูตรการฝึกอบรม 10 วันบ้าง 15 วันบ้าง 1 เดือนบ้าง หรือ 3 เดือนบ้าง ตามความเหมาะสม โดยที่ผู้ปฏิบัติต้องหยุดการทำงานอื่นทั้งหมดในขณะที่ปฏิบัติ แม้แต่การอ่านและการเขียนหนังสือ มุ่งแต่การปฏิบัติวิปัสสนาอย่างเดียว โดยนั่งภาวนาสลับกับการเดินจงกรมพักผ่อนเพียงคืนละ 6 ชั่วโมงเป็นอย่างน้อย 9 ชั่วโมงเป็นอย่างมาก สมาทานศีล 8 และไม่พูดคุยกัน เว้นไว้แต่ในเรื่องที่จำเป็นเท่านั้นที่จะพูดกันบ้าง ถ้าได้สถานที่ฝึกอันเงียบสงบ มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมเหมาะสม⁹

อานาปานสติเป็นกรรมฐานที่ดีมาก แม้พระพุทธเจ้าเองซึ่งทรงชำนาญในกรรมฐานทุกชนิด แต่เวลาพระองค์ใช้กรรมฐานปฏิบัติแล้ว พระองค์ใช้อานาปานสติเป็นกรรมฐานในชีวิตประจำวันของพระองค์ กรรมฐานข้อนี้เป็นกรรมฐานที่ทำได้ง่าย ไม่ต้องไปแสวงหาที่ไหน ถ้าเรายังมีชีวิตอยู่ เราก็มีลมหายใจ แต่กรรมฐานบางชนิดนั้น เราต้องไปเอาดิน น้ำ ไฟ หรือซากศพ เป็นต้นแต่ลมหายใจนี้ไม่ต้องไปเที่ยวแสวงหาที่ไหนมานั่งเพ่งพิจารณาถ้าเรายังไม่ตายตราบใด เราก็ใช้ลมหายใจได้ตราบนั้น¹⁰

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิธีการสอนกรรมฐานของสมเด็จพระมหามุนีวงศ์” (พิจิตร จิตตฺตฺโน) วัดโสมนัสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษาวิธีการสอนกรรมฐานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

2.2 เพื่อศึกษาวิธีการสอนกรรมฐานของสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (พิจิตร จิตตฺตฺโน) วัดโสมนัสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

⁸ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตฺโน), **การพัฒนาจิต**, พิมพ์ครั้งที่ 7, นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2547. หน้า 93.

⁹ พระศาสนโสภณ (พิจิตร จิตตฺตฺโน), **บทธอบรมกรรมฐานหลักสูตร 15 วัน ตอน 2**, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: บริษัทชวนพิมพ์ 50 จำกัด, 2555. หน้า 93.

¹⁰ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตฺโน), **สมาธิภาวนาหลักสูตรเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: บริษัทชวนพิมพ์, 2547. หน้า 93.

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษารูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวคำสอนของสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (พิจิตร จิตตฺตฺโน) นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ฉบับนี้ ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

3.1 รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก

3.3 กำหนดประเด็นเพิ่มเติม หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง

3.4 วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย

3.5 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

3.6 ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษา และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นระยะ ๆ

3.7 ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหา ตามคำแนะนำของคณะกรรมการสอบดุจกัณิพนธ์ และดำเนินการตามขั้นตอนของบัณฑิตวิทยาลัย

4. ผลการวิจัย

กรรมฐาน เป็นอารมณ์และวิธีการจัดจ้อยโดยใช้อารมณ์นั้นเป็นสิ่งสนับสนุนเกี่ยวเนื่องกับความรู้สึกและความคิดที่เป็นนามธรรม ก่อให้เกิดกระบวนการแห่งการรู้เป็นการนำสิ่งที่ปรากฏขึ้นทางประสาทของมนุษย์มาจัดจ้อยให้จิตยึดเหนี่ยวหรือแนวคิดอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้จ้อยนั้น เรียกว่ากรรมฐาน จิตจะไม่เกิดกระบวนการรับรู้จนกว่าจะได้รับการกระตุ้นจากวัตถุภายนอกที่มากระทบประสาททั้ง 5 ซึ่งวัตถุภายนอกนี้เรียกว่าอารมณ์แล้วสิ่งความประทับใจต่อสิ่งเหล่านั้นที่เกิดขึ้นในจิตกระตุ้นให้กระบวนการคิดทำงาน และในขณะเดียวกันเมื่อจิตสงบระงับ และมีความประณีตแก่กล้าแล้วบางท่านจะยกระดับขึ้นเป็นวิปัสสนาภาวนาได้อีกด้วย ดังนั้นเมื่อจิตประณีตจึงเรียกว่าว่าย่อมควรค่าแก่การทำงาน

วิปัสสนากรรมฐาน¹¹ อธิบายเครื่องเรื่องปัญญา เป็นกรรมฐานที่มุ่งอบรมปัญญาส่วนสมถะกรรมฐาน เป็นการมุ่งบริหารจัดการจิตเป็นหลัก และในขณะเดียวกันในการฝึกนี้ยังสามารถได้รับอานิสงส์ของการปฏิบัติ คือ ช่วยบรรเทา และบำบัดโรคทางใจ ช่วยพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ถ้าเจริญวิปัสสนาจิตมีสมาธิดี สติปัญญาดี พัฒนาความคิดเชิงบวก ทำให้เกิดความสุขสงบทางใจที่เรียกว่า สมาธิสุข สามารถบรรลุความเป็นอริยบุคคล และยังสามารถพัฒนาระดับจนถึงอารมณ์พระนิพพานได้ในที่สุด

4.1 วิธีการสอนกรรมฐานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

วิธีปฏิบัติกรรมฐานในพระไตรปิฎก ได้แสดงวิธีการเจริญสมาธิแบบต่าง ๆ ดังนี้

1. การเจริญสมาธิวิธีธรรมชาติ เป็นหลักปฏิบัติที่แสดงให้เห็นถึงหลักการของจิตที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับจนกระทั่ง เกิดสมาธิขึ้น ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงเหตุที่มาของความปราโมทย์ อันเป็นต้นทางแห่งสมาธิ คือ 1) เกิดจากการประพาสปฏิบัติตั้งมั่นอยู่ในศีล 2) เกิดจากการได้ศึกษาธรรมะ พังธรรมและปฏิบัติธรรม จึงเกิดความปราโมทย์ สมาธิ จึงเกิดขึ้น 3) เกิดจากความสามัคคี ประองตองกัน 4) เกิดจากการสำรวจมโนทรีย คือ สारรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ในการเจริญวิปัสสนานั้น ในเบื้องต้น ผู้ปฏิบัติจะต้องเข้าใจลักษณะของวิปัสสนาว่าการเจริญวิปัสสนานั้นต้องเข้าใจอะไรบ้าง คำสอนในพระพุทธศาสนาของเราที่เรียกว่า ภาวนานั้นมี 2 ชนิด คือสมถภาวนา การทำใจให้สงบ เป็นขั้นสมาธิวิปัสสนาภาวนา การทำใจให้รู้แจ้งเห็นจริง เป็นขั้นปัญญา¹²

2. ผู้เจริญวิปัสสนา เมื่อใจสงบเป็นสมาธินี้ แม้แต่เพียงได้ขณิก สมาธิก็บำเพ็ญวิปัสสนาได้ดีเช่นกัน โดยเอาปรมาตม์มาเป็นอารมณ์ คือ ยึดเอาขันธ 5 อายตนะ 6 ธาตุ 6 หรือนามรูป มาพิจารณาหรือพร้อมกับการสวดมนต์เกี่ยวพระ ไตรลักษณ์ แล้วพิจารณาพร้อมไปกับการสวดมนต์หรือไม่ต้องสวดออกเสียง เป็น เพียงแต่พิจารณาก็ได้ เพื่อถอนความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวงโดยเฉพาะตัวตนลง ให้เกิดความเบากายเบาใจ จากการพิจารณาความจริงของชีวิต ดังบทสวดมนต์ในการ เจริญวิปัสสนาโดยใช้ปรมาตธรรมเป็นอารมณ์ อันเป็นบทสวดมนต์ที่ดีมากและ ประทับใจนักปฏิบัติวิปัสสนามากบทหนึ่ง ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต (ทับ

¹¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2554, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546). หน้า 27.

¹² พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตฺตฺวณฺโณ), คู่มือภาวนา, พิมพ์ครั้งที่ 1, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2543), หน้า 93.

พุทธสิริมหาเถระ เปரியญ 9) เจ้าอาวาสรูปแรกของวัดโสมนัสวิหาร (มีชีวิตรอยู่ในระหว่าง พ.ศ. 2349–2434) ซึ่งทางวัดโสมนัสวิหารนำมาใช้สวดอยู่เป็นประจำในเวลาสวด มนต์ทำวัตรค่ำและได้นำมาให้ศิษย์กรรมฐานให้สวดเป็นประจำในการอบรมภาวนา โดยสวดไปอย่างไม่รีบร้อน พร้อมกับการพิจารณาความหมายของบทที่สวดไปด้วย)¹³

3. การเจริญสมาธิโดยใช้สติเป็นตัวนำ 1) กายานุปัสสนา หมายถึง การเห็นกายในกายหรือความรู้ทันที่เกิดขึ้นจากอาการต่าง ๆ ของกาย ด้วยวิธีการ 6 อย่าง คือ (1) อานาปานสติ กำหนดลมหายใจเข้า–ออก (2) กำหนดอิริยาบถ คือ เมื่อยืน เดิน นั่ง นอน หรือ ร่างกายอยู่ในอาการอย่างใด ก็รู้ชัดในอาการ ที่เป็นอยู่นั้น (3) มีสัมปชัญญะ คือ กำหนดรู้การเคลื่อนไหวของร่างกายทุกอย่าง (4) ปฏิกุสมนสิการ คือ การพิจารณาร่างกายของตนเองตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้าซึ่งมีส่วนประกอบที่ไม่สะอาดประกอบอยู่ (5) ธาตุมนสิการ คือการพิจารณาร่างกายของตนโดยให้เห็นว่าประกอบขึ้นจากธาตุ 4 และ (6) นวสีวธิกา คือ การกำหนดรู้ร่างกายว่าเปรียบด้วยซากศพ 2) เวทนานุปัสสนา หมายถึง การตามเห็นเวทนาในเวทนาที่เกิดขึ้น คือ เมื่อเกิดความรู้สึกละสุข ทุกข์ เศษ ๆ ก็รู้ชัดว่าตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ เสวยสุขเวทนาอยู่ ก็รู้ชัดว่าเสวยสุขเวทนา เสวยทุกข์เวทนาอยู่ก็รู้ชัดว่า เสวยทุกข์เวทนาเสวย อทุกข์ขมสุขเวทนาอยู่ ก็รู้ชัดว่า เสวยอทุกข์ขมสุขเวทนา หรือเสวยสุขเวทนามีอาภิส ก็รู้ชัดว่า เสวยสุขเวทนามีอาภิส หรือเสวยสุขเวทนาไม่มีอาภิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนาไม่มีอาภิส เป็นต้น 3) จิตตานุปัสสนา หมายถึง การตามเห็นจิตในจิต คือ เห็นจิตของตนในขณะนั้นๆ เป็นอย่างไร เช่น มีราคะ ไม่มีราคะ มีโทสะ ไม่มีโทสะ มีโมหะ ไม่มีโมหะ พุ้งซ่านเป็นสมาธิหลุดพ้น ยังไม่หลุดพ้น เป็นต้น และ 4) ธัมมานุปัสสนา หมายถึง การตามเห็นธรรมในธรรม คือ การตามเห็นธรรมที่เกิดขึ้นในจิตของตน มีการพิจารณา 5 ประการ คือ (1) นิรวรณ คือ รู้ชัดในขณะนั้น ๆ ว่า นิรวรณแต่ละอย่าง คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุกจะ วิจิกิจฉา ที่มี มีอยู่ในจิตตนหรือไม่ ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้นได้อย่างไร ที่เกิดขึ้นแล้ว ละเสียได้อย่างไร (2) ชันธ คือ กำหนดรู้ว่า ชันธ 5 แต่ละอย่างคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ดับไปอย่างไร (3) อายตนะ คือ รู้ชัดในอายตนะภายในภายนอกแต่ละอย่าง ๆ รู้ชัดในสังโยชน์ที่เกิดขึ้น (4) โพชฌงค์ คือ รู้ชัดในขณะนั้น ๆ ว่า โพชฌงค์แต่ละอย่าง คือ สติ ธัมมวิจยะ วิริยะปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขา เป็นต้น และ (5) อริยสัจ คือ รู้ชัดอริยสัจ 4 แต่ละอย่าง ๆ ตามความเป็นจริงว่า คืออะไร เป็นอย่างไร และ จะทำให้รู้แจ้งเห็นจริงได้เมื่อใด

¹³ พระธรรมสุทัตถิกว (พิจิตร จิตตฺตฺโน), *วิปัสสนาภาวนา*, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 121.

กรรมฐาน¹⁴ มาจากคำว่า กัมม + จานฺ แปลว่า สถานที่ทำงาน พื้นฐานของการทำงาน ภาษาบาลีใช้คำว่า กัมมฏฺฐาน หมายถึง ที่ตั้งแห่งการงานอุบายทางใจ คือ สมถกรรมฐาน เป็นอุบายสงบใจ และวิปัสสนากรรมฐาน เป็นอุบายเรื่องปัญญา คำว่า กรรมฐาน¹⁵ ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก หมายถึง อารมณกรรมฐาน 40 อย่าง เพื่อการบรรลุสมาธิ เป็นที่ตั้งของการกระทำให้เกิดปัญญารู้แจ้ง หรือ หมายถึง การเจริญภาวนา

กรรมฐาน เป็นอารมณและวิธีการในการเจริญสมาธิ และยังสามารถใช้เป็นวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้ใจหรือความคิดไปจดจ่ออยู่โดยใช้อารมณนั้นเป็นสิ่งที่สนับสนุนเกี่ยวเนื่องกับความรู้สึกและความคิดที่เป็นนามธรรม คือ เมื่อมีการสัมผัสแล้วก่อให้เกิดกระบวนการการรู้ขึ้น โดยการนำสิ่งภายนอกอันใดอันหนึ่งที่ปรากฏขึ้นทางประสาทของมนุษย์มาจดจ่อกับสิ่งที่เกิดจากประสาทสัมผัสกับสิ่งภายนอก กรรมฐานเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญที่เป็นอุบายให้เกิดความสงบความสุจริตจนนิรันดร์ยังไม่สามารถตัดกิเลสได้อย่างเด็ดขาด เป็นเพียงข่มกิเลสได้เท่านั้น ยังคงเวียนว่ายในวัฏฏะ เรียกว่า โลกียะธรรม

4.2 ประวัติและวิธีการสอนกรรมฐานของสมเด็จพระมหามุนีวงศ์(พิจิตร จิตฺตฺนฺโณ)

สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (พิจิตร จิตฺตฺนฺโณ) นามเดิม คือ พิจิตร ถาวรสุวรรณ เป็นบุตรของนายแก้ว และนางไผ่เลื่อน ถาวรสุวรรณ เกิดวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2479 บ้านพังขาม อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนลือสิทธิ์วิทยา วัดธรรมประดิษฐ์ จนจบการศึกษาและได้ช่วยบิดามารดาทำงานอยู่ที่บ้าน

บรรพชาเป็นสามเณร 24 กรกฎาคม 2496 อายุได้ 17 ปี ณ วิหาร วัดโสมนัสวิหาร แขวงโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร โดยมีพระอมรมุนี เป็นพระอุปัชฌาย์ (พระอมรมุนี ต่อมาเป็นสมเด็จพระวันรัต (จ๋บ จิตฺตมฺมเถร)

อุปสมบทเป็นภิกษุ เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2499 ณ วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ. 2517 โดยมีสมเด็จพระวันรัตเป็นพระอุปัชฌาย์

¹⁴ ธนิต อยู่โพธิ์, **วิปัสสนานิยม**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวดพร, 2526), หน้า 408.

¹⁵ พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธมหารจารย์ (อาจ อาสภมหารเถร), พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2554), หน้า [20].

ด้านการศึกษา จบนักธรรมชั้นเอก ตั้งแต่เป็นสามเณร และได้เปรียญธรรม 3 ท่าน สอบได้ เปรียญธรรม 9 ประโยคเมื่อ พ.ศ. 2545 และได้รับปริญญา ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ คน.ด. สาขาพุทธศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ด้านตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2562 ได้ทรงโปรดเลื่อนสมณศักดิ์เป็น สมเด็จพระราชาคณะที่สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ พิพัฒนพงศ์พิสุทธิ์ พุทธสิริพงษ์พิจิตร จิตธรรมนิ วิฐวิปัสสนานุศาสนิก สาสนดิลกโสภณจารี ตรีปิฎกบัณฑิต ธรรมยุตติกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี อรัญวาสี

เจ้าพระสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (พิจิตร จิตวณฺโณ) รับภาระด้านการสอน คือเป็นครู สอนนักเรียน โรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยวัดโสมนัสวิหาร, ครูจริยศึกษาหน้าที่พลเมืองและ ภาษาไทย โรงเรียนผู้ใหญ่วัดใน, อาจารย์สอนวิชาพระสูตรแก่แม่ชีที่สถาบันแม่ชีไทย วัดบวร นิเวศวิหาร, ครูสอนบาลีประโยค 4-5-6-7-8 สำนักเรียนวัดโสมนัสวิหาร, อาจารย์บรรยาย วิชาการทางพระพุทธศาสนา ในมหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัยทั้งในระดับปริญญาตรีและ ระดับปริญญาโท, อาจารย์ประจำในสำนักฝึกพระธรรมทูตไปต่างประเทศ(ธรรมยุต), อาจารย์ สอนโรงเรียนฝึกหัดครูพระปริยัติธรรมของคณะธรรมยุต

ด้านปกครอง พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบันรับตำแหน่งเจ้าคณะภาค 16-17-18 (ธรรมยุต) พ.ศ. 2542 จนถึงปัจจุบันเป็นประธานกรรมการสงฆ์ภาค 16-17-18 (ธรรมยุต)

ด้านวิธีการสอน เจ้าพระสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (พิจิตร จิตวณฺโณ) ท่านจะสอนจาก ประสบการณ์จากการฝึกภาคปฏิบัติด้วยประสบการณ์ตรงของตนเอง ประกอบกับภาระหน้าที่ คือ การสอนในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ท่านจึงได้เปิดวิชาการฐานขึ้น เพื่อสอนแก่ พระนิสิตของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมาจนเป็นที่แพร่หลายและแตกแขนง มาเป็นหลายหลักสูตรทั้งแก่พระนิสิต และฆราวาสจะเป็นการนำประสบการณ์ที่ท่านเคยเรียน ในสถานที่ต่าง ๆ มาสอน สำนักที่ท่านเคยฝึกอบรมมาก่อนทั้งสิ้น ซึ่งแต่ละแห่งนั้นจะมีเทคนิค และวิธีการที่ไม่เหมือนกัน เช่น สอนโมกขพลาาราม จะเน้นที่ธรรมบรรยายมากกว่าการปฏิบัติ สำนักวัดวรเชษฐาราม เน้นที่การปฏิบัติมากกว่าการบรรยาย ท่านได้นำมาดัดแปลงประยุกต์ให้เข้า กับกลุ่มผู้ฟังและสภาพแวดล้อมสถานที่ ซึ่งท่านได้เสริมในเรื่องของการรู้จักการผ่อนคลายเป็น ไม่เครียดเกินไป มีความเพลิดเพลิน วิธีการในการสอนนั้น ท่านคิดว่าในอนาคตอาจจะมีการ เปลี่ยนแปลงตามสภาพการณ์และเหตุการณ์ที่เปลี่ยนไปตามวิถีชีวิต

ด้านเนื้อหาของการสอน เจ้าพระสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (พิจิตร จิตวณฺโณ) จะมีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนที่ชัดเจน และมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจะมี

สะท้อนเห็นถึงกิจกรรมว่าดำเนินมาได้ดี เป็นแรงจูงใจให้คนเข้ามารับการอบรมกันเพิ่มขึ้น ส่วนด้านหลักธรรม เจ้าพระสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (พิจิตร จิตตฺตฺโน) จะมีการบอกวิธีการ และผลของการปฏิบัติตามหัวข้อธรรมนั้น ๆ ชัดเจน ผู้สอนกรรณฐานบอกหัวข้อธรรมตามข้อกำหนด และวัตถุประสงค์ว่าในแต่ละวันแต่ละเวลาจะอธิบายเรื่องอะไร จะคัดมาเฉพาะประเด็นที่สำคัญตามหัวข้อที่ผู้สอนได้นำมาสอน เช่น การบำเพ็ญจิตตภาวนา การตัดความกังวลไตรสิกขา อาณิสยสังการเดินจงกรม เป็นต้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการสอนกรรณฐานของเจ้าพระสมเด็จพระมหามุนีวงศ์(พิจิตร จิตตฺตฺโน) จะเป็นการสอนแบบอานาปานสติภาวนา เป็นหลัก อานาปานสติเป็นกรรณฐานที่ดีมาก กรรณฐานข้อนี้เป็นกรรณฐานที่เกิดขึ้นได้ง่าย トラบใดเรายังมีชีวิต ยังมีลมหายใจ และลมหายใจนี้ไม่ต้องไปเที่ยวแสวงหาที่ไหน ถ้าเรายังไม่ตาย ดังนั้น อานาปานสติกรรณฐานจึงเป็นกรรณฐานที่ฝึกได้ง่าย เนื่องจากลมหายใจนี้ถือว่าเป็นชีวิตของ เพราะคนเราถ้าไม่มีลมหายใจก็ตาย ดังนั้น ลมหายใจนี้สามารถจะนำมาพัฒนา ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาจิตด้วย

ในการเจริญกรรณฐานด้วยอานาปานสติ สำหรับผู้ฝึกใหม่ เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (พิจิตร จิตตฺตฺโน) จะนำกรรณฐานบทนี้ไปใช้ในระดับต้นเพียง 4 ชั้นแรกเท่านั้น คือ (1) เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ว่าหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ว่าหายใจออกยาว (2) เมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้ว่าหายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ว่า หายใจออกสั้น (3) รู้กองลมทั้งปวงหายใจเข้า รู้กองลมทั้งปวงหายใจออกและ (4) ทำจิตให้สงบระงับ หายใจเข้า ทำจิตให้สงบระงับหายใจออก กำหนดรู้ลมทั้งหมดให้ได้ คือ ต้นลมอยู่ที่จมูก กลางลม อยู่ที่ทรวงอก และปลายลม อยู่ที่ท้อง เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหามุนีวงศ์(พิจิตร จิตตฺตฺโน) ท่านได้กล่าวไว้ว่า อาณิสยสังของการเจริญ อานาปานสติ ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้วย่อมมีผลมาก มีอาณิสยมาก และย่อมได้ประโยชน์ 5 ประการ คือ (1) เป็นผู้มีจิตสงบระงับ (2) เป็นผู้มีจิตใจสุขุม ประณีต ละเอียด (3) ไม่รตน้ำก็เย็น (อเสจน โก) (4) อยู่อย่างมีความสุข (5) ย่อมกำจัดอกุศลบาปธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้อันตรายจนสงบราบคาบไปได้ คือกำจัด กิเลสได้ ซึ่งสอดคล้องกับ อาณิสยสังของการเจริญอานาปานสติที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่ว่า อานาปานสติที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว จะมีผลมากและมีผลมากดังกล่าแล้ว คือ (1) ทำให้เป็นผู้มีจิตสงบระงับ (2) ทำให้เป็นผู้มีจิตใจสุขุม ประณีต (3) ไม่รตน้ำก็เย็น มีความเยือกเย็นอยู่ในจิตใจ (4) อยู่อย่างมีความสุข บางคนวันหนึ่ง ๆ อยู่อย่างมีความสุข และ (5) ย่อมกำจัดอกุศลบาปธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้อันตรายจนสงบราบคาบไปได้

5. บทสรุป

วิธีปฏิบัติกรรมฐานมี 3 วิธีคือ 1) การเจริญสมาธิวิธีธรรมชาติ เป็นหลักปฏิบัติที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับจนกระทั่งเกิดสมาธิขึ้น เหตุ อันเป็นต้นทางแห่งสมาธิ คือ (1) เกิดจากการตั้งมั่นอยู่ในศีล (2) เกิดจากการศึกษา ฟังและการปฏิบัติธรรม (3) เกิดจากความสามัคคี (4) เกิดจากการสำรวจอินทรีย์ 2) การเจริญสมาธิตามหลักอิทธิบาท 4 สมาธิที่เกิดจากฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา 3) การเจริญสมาธิโดยใช้สติเป็นตัวนำ เรียกว่ามหาสติปัฏฐาน แบ่งออกเป็น 1) การตามรู้กายในกาย รู้ทันอาการต่างที่เกิดขึ้นกับร่างกายมี 6 อย่าง คือ (1) อานาปานสติ (2) กำหนดอิริยาบถ (3) มีสัมปชัญญะ (4) ปฏิกุลมณสิการ (5) ธาตุมนสิการ พิและ (6) นวสีวลิกา 2) การตามเห็นเวทนาในเวทนาที่เกิดขึ้น 3) การตามเห็นจิตในจิต และ 4) การตามเห็นธรรมในธรรม โดยพิจารณาธรรม 5 ประการ คือ (1) นิรวณ 5 (2) ชันธ 5 (3) อายตนะ 12 (4) โพชฌงค์ 7 (5) อริยสัจ 4 ด้านวิธีการสอนกรรมฐานของสมเด็จพระมหามุณีวงศ์ (พิจิตร จิตตฺโน) นำประสบการณ์ที่ได้จากการฝึกปฏิบัติซึ่งเป็นประสบการณ์ตรงจากสำนักที่เคยฝึกอบรมมาก่อนซึ่งแต่ละสำนักมีเทคนิคและวิธีการที่ไม่เหมือนกันมาประยุกต์ให้เกิดประสิทธิผลของการปฏิบัติและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เช่น สวนโมกขพลาราม เน้นที่ธรรมบรรยายมากกว่าการปฏิบัติ วัตรชีวิต เน้นการปฏิบัติมากกว่าการบรรยาย ที่เด่นชัดคือมีการเสริมให้การปฏิบัติมีการผ่อนคลายไม่เครียดเกินไป ให้มีความเพลิดเพลินในการปฏิบัติ โดยเน้นการสอนแบบอานาปานสติภาวนาเป็นหลักซึ่งเป็นการเจริญวิปัสสนาภาวนาสมบุรณ์ครบทั้ง 4 และที่สำคัญเป็นกรรมฐานที่เกิดขึ้นได้ง่ายแก่คนทั่วไป ซึ่งหลักการสอนดังกล่าวมีความสอดคล้องกับพระไตรปิฎก สำหรับผู้ฝึกใหม่มีการนำกรรมฐานไปใช้ระดับต้นเพียง 4 ขั้น คือ (1) เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ว่าหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ว่าหายใจออกยาว (2) เมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้ว่าหายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ว่าหายใจออกสั้น (3) รู้กองลมทั้งปวงหายใจเข้า รู้กองลมทั้งปวงหายใจออก และ (4) ทำจิตให้สงบระงับ หายใจเข้าทำจิตให้สงบระงับหายใจออก โดยผู้ปฏิบัติต้องกำหนดรู้ลมทั้งหมดให้ได้ คือ ต้นลมอยู่ที่จมูก กลางลมอยู่ที่ทรวงอกและปลายลมอยู่ที่ท้อง เมื่อมีความคล่องแคล่วแล้วก็ให้เจริญระดับสูงขึ้นจนบรรลุสมบุรณ์ทั้ง 16 ขั้น และเน้นการสอนให้เห็นอานิสงส์ของการเจริญอานาปานสติเพื่อส่งเสริมการสร้างพลังจิตให้มุ่งมั่นปฏิบัติซึ่งมีความสอดคล้องกับคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีประโยชน์ 5 ประการ คือ (1) ทำให้เป็นผู้มีจิตสงบระงับ (2) ทำให้เป็นผู้มีจิตใจสุขุม ประณีต (3) มีความเยือกเย็นอยู่ภายในจิตใจ (4) อยู่อย่างมีความสุข และ (5) ย่อมกำจัดอกุศลบาปธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้อันตรธานสงบราบคาบไปได้

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

วิธีการสอนอานาปานสติกรรมฐานของสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ปฏิบัติง่ายเข้าใจง่ายปฏิบัติได้กับทุกคนเหมาะบุคคลทั่วไป ท่านสอนอิทธิบาท 4 ที่ปลูกเร้าให้สนใจการปฏิบัติ ท่านสอนจากประสบการณ์ตรง ประกอบความรู้ด้านปริยัติของท่านมีเทคนิควิธีการที่ไม่เหมือนกันใคร จะเน้นที่ธรรมบรรยายทำความเข้าใจก่อนการลงมือปฏิบัติ ท่านได้นำมาดัดแปลงประยุกต์ให้เข้ากับกลุ่มผู้ฟังและสภาพแวดล้อมสถานที่ ซึ่งท่านได้เสริมในเรื่องของการรู้จักการผ่อนคลายไม่เครียดเกินไป มีความเพลิดเพลิน วิธีการในการสอนนั้น ท่านคิดว่าในอนาคตอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงสังคมวิถีชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- ธนิต อยู่โพธิ์. **วิปัสสนาภิรม**, พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร. 2526.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด. 2554.
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวธฺโน), **คู่มือภาวนา**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2553.
- พระสาสนโสภณ (พิจิตร จิตวธฺโน), **ธรรมเกียร เล่ม 5** การบำเพ็ญภาวนาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: บริษัทชวนพิมพ์ 50 จำกัด, 2556.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2554**. กรุงเทพมหานคร: นาน มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์. 2546.

ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระยสเถระ

A Study of the Perfection Accumulating and

Enlightenment of Yasathera

พระครูสมุห์สุวรรณ วิริโย¹

Phrakhrusamu Suwan Viriyo

E-mail: Phrakhrusamu2511@gmail.com

อุทัย สติมัน Uthai Satiman²

E-mail: fonghong2523@gmail.com

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระยสเถระ” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระยสเถระ ผลการวิจัยพบว่า การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ การรู้แจ้งในอริยสัจ 4 หลักปฏิบัติวิปัสสนา คือการเจริญสติปัฏฐาน 4 กำหนดรู้ในกาย เวทนา จิต และธรรม การกำหนดรู้รูปนามขั้น 5 ให้เห็นเป็นไตรลักษณ์ตามความเป็นจริง พระยสเถระ ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าด้วยอนุปปฟกิกขาและอริยสัจ 4 จิตท่านก็หลุดพ้นจากอสงวสสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ท่านเป็นผู้ที่บรรลุธรรมแบบสัทธานุ สารีโดยมีศรัทธาเป็นผู้นำ เป็นวิธีการพัฒนาอินทรีย์เพื่อสู่วิมุตติ อบรมอริยมรรคด้วยการสังกระเสจจิตตามพระธรรมเทศนา กำหนดรู้อาการเกิดดับแห่งจิตด้วยปัญญาญาณแล้วพิจารณาภูมิธรรมตามพระธรรมเทศนาจนบรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์พร้อมทั้งปฏิสัมภิทา 4 วิโมกข์ 8 และอภิญญา 6 เมื่อบรรลุแล้วกลายเป็นศรัทธาวิมุตติเป็นผู้เข้าใจอริยมรรคถูกต้องแล้วเพราะเห็นแจ้งในอริยสัจ 4

คำสำคัญ: (พระยสเถระ), (การบำเพ็ญบารมี), (การบรรลุธรรม)

¹ สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโศภ.มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Palisueksabuddhaghosa Nakronprathum compus Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต/ Faculty of Humanities and Social Sciences Suan Dusit University

Abstract

This was a part of research paper entitled ‘A Study of the Perfection Accumulating and Enlightenment of Yasathera’ aiming at study of the enlightenment in Theravada in Buddhism, and the perfection cultivation and enlightenment done by qualitative research.

The results of this research indicated that the enlightenment is the state of realizing the Four Noble Truth. To attain this enlightenment, one must cultivate the wisdom following insight practice based on Four Foundations of Mindfulness which focuses on body, sensation, mind and all phenomena observing concluded as *Rūpa* and *Nāma* into Three Common Manner as they really were. Yasathera, in last life, was born as a son of a billionaire of *Banarasi* city, and *Sujāta*, his mother who offered *Madhupāyasa* meal to the Buddha on his enlightenment day. When reaching the adult age, he was bored left the house and listened the teaching of the Buddha dealing with gradual teachings or *Anupubbikathā* and the Four Noble, his mind liberated from all fetters becoming as *Saddhanusari* which is faith led enlightenment. The method is to cultivate complete faculties up to liberation. He followed the Buddha’s teaching, observing the rises and falls of all mental objects, with great insight knowledge, knowing the Noble Truth, and finally entered into Arahantaship with 4 *Patisambhidā*, 8 *Vimokkha* and 6 *Abhiññā*. He became the Arahanta through *Saddhvimutti* or the knower of Noble Path due to four Noble truth realizations.

Keywords: (Yasathera), (Perfection Accumulating), (Enlightenment)

1. บทนำ

ในครั้งสมัยพุทธกาลมีพระสาวกบางท่านฟังธรรมเทศนาแล้วบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล และมีพระสาวกมากมายบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานแล้วบรรลุธรรมมีปัญญาบารมีเต็มเปี่ยมรู้แจ้งในอริยสัจธรรมจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์เพราะเข้าใจหลักธรรมในอริยสัจ 4 จึงกำหนดรู้ทุกขสัจแล้วบรรลุธรรมในขณะที่ฟังธรรมจบรู้แจ้งแทงตลอด ทำให้เข้าใจรู้แจ่มแจ้งในเรื่องหลักความจริงของชีวิตอันตกอยู่ในกฎแห่งพระไตรลักษณ์ พระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่มากด้วยอริยสัจ เพราะสิ่งทั้งหลายที่พระองค์ไม่ได้บอกยังมีอีกมากมาย ดังพระดำรัสที่สืบสาววันไว้ว่า พระธรรมที่ตรัสรู้มีมากมายเปรียบดั่งใบไม้ประดู่ลายในป่าใหญ่ แต่มีได้ตรัสบอกภิกษุทั้งหลาย ทรงแสดงเฉพาะนี้ทุกขนี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ และนี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา³ ในพระพุทธศาสนานั้นบุคคลผู้ที่บรรลุสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลประเภทใดประเภทหนึ่งในจำนวน 4 จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์ โดยแบ่งประเภทออกตามมรรคผลของแต่ละท่านที่ได้ประหาณสังโยชน์ด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐานเพื่ออบรมจิตและพัฒนาปัญญา ชื่อว่าได้ทำตามคำสั่งสอนธรรมของพระองค์จักทำที่สุดแห่งทุกข์ทั้งปวงได้ โดยมีพระยสเถระเป็นพระอรหันตสาวกผู้ที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์และช่วยในการเผยแผ่ประกาศพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจิตรได้ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระยสเถระ

พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนา พระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจตลอดระยะเวลา 45 พรรษา ในพรรษาที่ 1 พระองค์ทรงเสด็จจำพรรษาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันพร้อมด้วยพระปัญจวัคคีย์ ขณะที่พระองค์ทรงประทับอยู่ ณ ที่นั้น เติมพระยสเถระเกิดในเมืองพาราณสีมีชื่อว่า ยสกุลบุตร ท่านมีฐานะอยู่ในตระกูลเศรษฐีสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สินเงินทองเป็นผู้มีความสุขมาแต่กำเนิด สมัยหนึ่งในคำคืนหนึ่งของฤดูฝน ยสกุลบุตรตื่นขึ้นมาได้เห็นพวกสัตว์บริวารกำลังนอนหลับอยู่มีอาการต่าง ๆ กันเช่น บางนางบ้างก็น้ำลายไหลปรากฏเป็นเหมือนซากศพที่ถูกทิ้งไว้ในป่าช้า ยสกุลบุตรได้เห็นโทษแห่งกามคุณอย่างนี้จิตก็เกิดความเบื่อหน่ายจึงเปล่งอุทานว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ” แล้วท่านได้เดินออกจากเรือนมุ่งหน้าไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในเวลาขณะใกล้รุ่งอรุณ พระผู้มีพระภาคเจ้ากำลังเสด็จจงกรมอยู่ พระองค์ทรงสดับเสียงเปล่งอุทานของยสกุลบุตรดังมาแต่ไกล จึงตรัสตอบว่า “ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง จงมาที่นี่เถิด ตถาคตจะแสดงธรรมให้เธอฟัง” ยสกุลบุตรได้ฟังพระพุทธดำรัสแล้วเข้าไปเฝ้าถวายอภิวาทพระบาทขององค์แล้วนั่งลงในที่สมควรแก่ตน ครั้นแล้วพระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาเรื่องอนุปพุททิศา⁴ ธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความลุ่มลึกไปโดยตามลำดับและทรงแสดง

³ ส.ม. (ไทย) 19/1101/613.

⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 21, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิมุตติ, 2556), หน้า 493.

ธรรมเทศนาต่อไปอีกที่เรียกว่า สามุกกัณฐิกธรรม⁵ พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเอง คือ อริยสัจ 4 เป็นธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ทรงเห็นด้วยสยัมภูญาณ และในที่สุดพระยสเถระก็ได้บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์

การสั่งสมบารมีและปฏิบัติในการปฏิบัติธรรมของพระยสเถระเป็นผู้ที่น่าเลื่อมใสเป็นผู้ที่มีความรู้แจ่มแจ้งในพระธรรมเทศนา ธรรมอันทำให้เป็นผู้ที่ไม่มีความอหังการ คือ ทิฐิที่มีความถือตัว ถือว่าตนเองสำคัญ มมังการ คือ ความเย่อหยิ่ง และความถือตัวความถือความเป็นของเรา เป็นต้น เพราะพระพุทธพจน์ทั้งหมดย่อมหยั่งลงสู่อริยสัจ 4 ซึ่งพระพุทธองค์ทรงสอนโดยเป็นอุบายในการปรับพื้นฐานจิตให้เกิดความสงบก่อน⁶ ท่านเป็นพระอสีติมหาสาวกรูปหนึ่งใน 80 องค์ ที่มีจริยวัตรอันน่าเลื่อมใส พระธรรมเทศนาที่เคยได้รับคำแนะนำสั่งสอนจากพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งยังเป็นสกุลบุตรในเรื่องอนุปพุทติกถาและสามุกกัณฐิกธรรม คือ อริยสัจ 4 ว่าหลักธรรมนั้นมีความสำคัญ มีหลักปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมอย่างไรบ้าง แม้ท่านจะไม่มีตำแหน่งอันเลิศแต่ก็เป็นพระมหาสาวก ผู้ที่เป็นกำลังสำคัญในการช่วยประกาศพระพุทธศาสนาในครั้งตอนปฐมโพธิกาลที่มีความสามารถมาก ทั้งยังเป็นเหตุจูงใจสหายของท่านอีก 54 คน ให้เข้ามาสู่ร่มกาสาวพัสตร์ จึงนับว่าท่านมีชีวประวัติ การบำเพ็ญบารมีที่น่าศึกษาซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก จึงเป็นการยากยิ่งจะหาหนังสือ ตำราที่เกี่ยวข้องกับพระยสเถระที่มีการรวบรวมเนื้อหา ชีวประวัติ แนวทางปฏิบัติในการปฏิบัติธรรมให้มีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น จึงทำให้เกิดปัญหาแก่ผู้วิจัยที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติม ตลอดจนสามารถทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระยสเถระ เพื่อให้ทราบถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า มีหลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาหลักฐานจากพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำราวิชาการต่าง ๆ ในส่วนที่เป็นชีวประวัติของพระยสเถระ ทั้งในด้านการสั่งสมหรือการบำเพ็ญบารมี หลักธรรมที่เป็นเหตุปัจจัยเกื้อหนุนต่อการบรรลุธรรม รวมทั้งปฏิปทาของการปฏิบัติธรรมในการเจริญสมณะภาวนา และการเจริญวิปัสสนาเป็นเหตุให้บรรลุธรรมจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ เพื่อเป็นแนวทางการศึกษานำมาพัฒนาตนและผู้ที่สนใจ สืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/สารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระยสเถระ” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

⁵ ที.ม. (ไทย) 10/75/42-43.

⁶ พระคันธสาราภิวังศ์, เนติธรรมอรรถกถา, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอเซ็นเตอร์, 2551), หน้า 221.

2.2 เพื่อศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุลหริธรรมของพระยสเถระ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของการบรรลุลหริธรรมในพระพุทธานุศาสนนาเถรวาทชีวประวัติ การสั่งสมหรือการบำเพ็ญบารมีและปฏิบัติหรือแนวทางปฏิบัติเพื่อการบรรลุลหริธรรมของพระยสเถระ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถาภาษาไทย อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญเป็นเบื้องต้น

2. ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา เช่น มีหนังสือ “อริยวงศ์ปฏิบัติปฏิบัติอันเป็นวงศ์แห่งพระอริยเจ้า” สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สมเด็จพระพุฒาจารย์) เป็นต้น ผลงานทางวิชาการ เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นการอธิบายขยายความเนื้อหาเพิ่มเติมจากในพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

3. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกับเอกสารชั้นปฐมภูมิ

4. สรุปเรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลโดยวิธีบรรยายเชิงพรรณนา

5. เสนอและตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์โดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ

6. นำเสนอและเผยแพร่ผลงานเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา

4. ผลการวิจัย

การบรรลุลหริธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดญาณปัญญารู้แจ้งในอริยสัจ 4 จนสามารถบรรลุถึงโลกุตตรธรรม 9 คือมรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 ซึ่งเป็นเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ผลการบรรลุลหริธรรม คือ การเข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคล 4 ประเภท อันได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์ การจะบรรลุลหริธรรมเป็นพระอริยบุคคลขั้นใดนั้นต้องมีการพัฒนาปัญญาตามลำดับขั้นตอน อย่างเช่น พระโสดาบันสามารถละสังโยชน์ได้ 3 คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สัมภวาทปริมาส ส่วนพระสกทาคามีละสังโยชน์ได้ 3 ข้อต้นกับทำราคะ โทสะ และโมหะให้เบาบางลงได้ พระอนาคามีละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ทั้ง 5 และพระอรหันต์เป็นผู้ที่ละสังโยชน์ได้หมดทั้ง 10 ประการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติหรือหนทางอันเป็นเครื่องดำเนินไปเพื่อความพ้นทุกข์ทั้งปวงเข้าสู่ความเป็นอริยบุคคล คือ ข้อปฏิบัติในมัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยมรรคมีองค์ 8 เป็นการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาจนเกิดปัญญาญาณรู้แจ้งแห่งตลอดของสังขารทั้งปวงหรือ

เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า รูปนามหรือขั้น 5 ตามความเป็นจริง ด้วยโลกุตตรปัญญาญาณว่าสิ่งทั้งหลายนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และบังคับบัญชาไม่ได้ รู้แจ้งแทงตลอดในอริยสัจ 4 โดยอาศัยปัญญาญาณหยั่งรู้รูปนามหรือขั้น 5 ตามลำดับแห่งวิปัสสนาญาณ แจ่มแจ้งในไตรลักษณ์จนจิตปล่อยวางจากความยึดติดถือมั่น สามารถละตัณหาและอวิชชาทั้งปวงได้ เป็นไปตามลำดับจนถึงบรรลุลุธรรมในที่สุด คืออรหัตผล⁷

หลักปฏิบัติในการบรรลุลุธรรมต้องอาศัยไตรสิกขา ซึ่งหมายถึงข้อที่จะต้องศึกษา คือ การฝึกหัดอบรมกาย วาจาและใจ เพื่อพัฒนาปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพานระดับบุคคลผู้ที่บรรลุลุธรรมแล้วมีพระโสดาบันเป็นต้น ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาสี คือ พระอริยบุคคลจำแนกไว้ คือ นัยที่ 1 จำแนกตามประเภทของกิเลสที่ละได้ในแต่ละขั้นและนัยที่ 2 จำแนกตามประเภทของอินทรีย์ขึ้นอยู่กับความแก่กล้าแห่งอินทรีย์แต่ละบุคคล การบรรลุลุธรรม 4 ระดับ คือ เริ่มตั้งแต่พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์ โดยอาศัยการละสังโยชน์และกิเลสต่าง ๆ ให้หมดไปจากจิตตามกำลังของปัญญาแต่ละบุคคล ตั้งแต่สังโยชน์เบื้องต่ำจนถึงเบื้องสูง ผู้บรรลุลุธรรมขั้นสูงสุดจะเป็นอิสระพ้นจากเครื่องผูกมัดทั้งปวง การบรรลุลุธรรมว่าด้วยเหตุแห่งในวิมุตติ สาเหตุหรือสภาพการณ์ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้บรรลุลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล ตัวอย่างเช่น พระโสดาบัน เป็นต้น โดยมีช่วงเวลาที่บรรลุลุธรรมแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสภาพจิตใจ สิ่งแวดล้อม ความพร้อมของผู้ปฏิบัติ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า ด้วยเหตุแห่งในวิมุตติทั้ง 5 ประการ สำหรับการบรรลุลุธรรมนั้นมีอยู่ด้วยกัน 5 ขณะ อันได้แก่ ในขณะที่ฟังธรรม ขณะที่แสดงธรรม ขณะที่สาธยายธรรม ขณะที่พิจารณาธรรมและด้วยอำนาจของสมาธิ ขยายความได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ดังนี้ ภาณุทั้งหลายเหตุแห่งวิมุตติ 5 ประการนี้ซึ่งเป็นเหตุให้จิตของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ที่ยังไม่หลุดพ้นนั้น ย่อมหลุดพ้น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไป ย่อมถึงความสิ้นไปหรือเธอย่อมบรรลุลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุทั้ง 5 ขณะนี้ต้องปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจนอริยมรรคสมบูรณ์ในที่สุด

การบำเพ็ญบารมีและการบรรลุลุธรรมของพระยสเถระ จากบุญกรรมและการบำเพ็ญบารมี ถ้านับย้อนไปในอดีตชาติของพระยสเถระในครั้งสมัยพระสุเมธพุทธเจ้า ภพนั้นท่านเกิดเป็นพญานาคกระทำกุศลกรรมให้ยิ่งยงยวดยิ่งไปมีใจเลื่อมใสศรัทธานำพระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานมายังภพของตนแล้วถวายมหาทาน ด้วยบุญกรรมที่กระทำนั้นตายแล้วเขาท่องเที่ยวไปในเทวดาโลกและมนุษย์โลกทำให้เกิดอยู่แต่ใน 2 ภพเท่านั้น ได้รับพยากรณ์อย่างแน่นอนว่าจักได้บวชเป็นธรรมทายาทในสมัยพระสมณโคตมพุทธเจ้า เดิมพระยสเถระมีชื่อว่า ยสกุลบุตรมีฐานะอยู่ในแห่งตระกูลเศรษฐีเป็นผู้ที่มีความสุขมาตั้งแต่กำเนิด เป็นบุตรของเศรษฐีเมืองพาราณสี มารดา คือ นางสุชาดา สาเหตุของการออกบวช ในคำคืนหนึ่ง ตื่นขึ้นมาก่อนได้เห็นพวกสตรีบริวารบำเรอตนด้วยกาม

⁷ สมบูรณ์ ตาสนธิ, พระอรหันต์สาวกบรรลุลุธรรมได้อย่างไร, (นนทบุรี: บริษัท ธิงค์ บีคอนด์ บุ๊คส์ จำกัด, 2555), หน้า 47.

คุณ 5 กำลังนอนหลับอยู่มีอาการต่าง ๆ สตรีบางคนก็นอนน้ำลายไหลได้แลเห็นโทษอย่างนี้จิตก็จึงเกิดความเบื่อหน่ายประหนึ่งว่า ซากศพที่ทิ้งอยู่ในป่าช้า จึงเปล่งอุทานว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ” แล้วท่านได้เดินทางออกจากเรือนตนมุ่งหน้าไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

ในเวลาขณะใกล้รุ่งอรุณ พระพุทธเจ้ากำลังเสด็จจงกรมอยู่ ทรงได้สดับเสียงเปล่งอุทานของยสกุลบุดรดังมาแต่ไกล จึงตรัสตอบว่า “ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง จงมาที่นี่เถิด ตถาคตจะแสดงธรรมให้เธอฟัง” เมื่อยสกุลบุดรเดินเข้ามาใกล้ที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ครั้นแล้วพระองค์ทรงแสดงอนุปพุทติกถา คือ พระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงไปเป็นตามลำดับ ทรงเห็นว่ายสกุลบุดรมีจิตที่สงบพร้อมที่จะฟังธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกจึงทรงแสดงอริยสัจ 4 ได้ดวงตาเห็นธรรมเกิดความรู้แจ้งธรรมได้บรรลุเป็นพระโสดาบันในขณะฟังพระธรรมเทศนานั้นจบลง และต่อมาขณะพระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดบิดาจิตของยสกุลบุดรผู้พิจารณาภูมิธรรมตามที่ได้เห็นที่ได้อรรถาธิบายที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาเป็นครั้งที่ 2 จิตก็หลุดพ้นจากอาสวะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ต่อมาได้ขอพรด้วยวิธีบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา พระยสเถระได้บรรลุอรหัตผลจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์พร้อมทั้งปฏิสัมภิทา 4 วิโมกข์ 8 และอภิญญา 6 แนวทางปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมของท่านพระยสเถระ ปฏิบัติด้วยการเจริญวิปัสสนามีสมณะนำหน้าหรือแบบ สมณยานิกบุคคล เพราะด้วยอุปนิสัยสมบัติในอดีตชาติท่านเคยเจริญสมณะกัมมัฏฐาน คือ ได้เจริญอสุภสังขญาณมาก่อน การสั่งสมบารมีการบำเพ็ญบารมี คือ การพัฒนาคุณธรรมอันเป็นเหตุให้ถึงฝั่ง^๘ และปฏิบัติในการประพาสปฏิบัติธรรมของท่านพระยสเถระ เป็นผู้ที่มีจริยวัตรอันน่าเลื่อมใส เป็นผู้มีความรู้แจ่มแจ้งในพระธรรมเทศนาที่ท่านเคยได้รับคำแนะนำสั่งสอนจากพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งท่านยังเป็นยสกุลบุดรในหลักธรรมเรื่องอนุปพุทติกถาและสามกัถาสิกธรรม คือ อริยสัจ 4 เป็นพระมหาสาวกรูปหนึ่งในจำนวนของพระอสีติมหาสาวกทั้ง 80 องค์ แม้จะไม่ได้มีตำแหน่งอันเลิศประการใดก็ตาม แต่ก็ยังเป็นพระมหาสาวกรุ่นแรกผู้ที่เป็นกำลังสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยเผยแผ่ประกาศพระพุทธศาสนา ในสมัยครั้งปฐมโพธิกาลท่านเป็นผู้มีความสามารถมากท่านหนึ่ง ทั้งยังเป็นเหตุจูงใจสหายของท่านอีก 54 คน ให้เข้ามาสู่ร่มกาสาวพัสตร์ และเป็นผู้สืบต่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านปฏิบัติหน้าที่และประพาสพรหมจรรย์ตามพระพุทธานุญาตตามพระธรรมวินัยของพระองค์อย่างเคร่งครัด โดยกระทำกุศลกรรมทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์อย่างยิ่งในฐานะเป็นพระอริยสงฆ์ トラบจนตลอดชีวิตท่านดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่อัตภาพแล้วก็นิพพาน

4. บทสรุป

พระยสเถระเป็นพระอรหันตรูปหนึ่งในพระอสีติมหาสาวกที่มีจริยวัตรอันน่าเลื่อมใส ถึงแม้พระองค์จะไม่ได้ทรงสถาปนาท่านไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะใด ๆ ก็ตาม จากตัวอย่างที่พระพุทธองค์ทรง

^๘ พระเด่น ชิตมาโร, ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระองค์สิริมาเถระ, วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (2016): ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2559,

สอนจะพบว่า ทรงมุ่งประโยชน์สูงสุดในการสอน แม้ระยะทางจะไกลกันดารหรือต้องใช้ระยะเวลาในการสอนก็ตาม ส่วนวิธีที่ทรงใช้สอนพระยสเถระนั้น พระองค์ใช้พุทธวิธีในการสอนในเรื่องหลักอนุปพิภิกขา คือ การบรรยายเป็นหลักในเรื่องทาน อาณิสสของทาน เป็นต้น แล้วสอนหลักกรรมลึกไปโดยลำดับ เป็นการสอนจากเรื่องที่ย่ไปหาเรื่องที่ยาก พระองค์ทรงสอนจากสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมไปหานามธรรม เพื่อชำระจิตใจพร้อมที่จะบรรลุคุณธรรมพิเศษและเรื่องสามกัมมสังกักรรม คือ อริยสัจ 4 พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนมีทุกข์ทั้งนั้น ดังนั้น ในปัจจุบันนี้สามารถนำเอาปฏิบัติ หรือแนวทางการปฏิบัติของ พระยสเถระเป็นตัวอย่าง จึงกล่าวได้ว่าท่านเป็นแบบอย่างอันดีงามในการบำเพ็ญไตรสิกขาได้สมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน ต่อมาได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วขออุปสมบทเป็นพระภิกษุสาวกองค์ที่ 6 ของพระพุทธเจ้า ท่านจึงเป็นผู้ที่มีความสามารถมากท่านหนึ่งผู้ที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณวิเศษทุกประการ เป็นพระสาวกรุ่นแรกผู้ที่เป็นกำลังสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยเผยแผ่ประกาศพระพุทธศาสนาในครั้งปฐมโพธิกาล และเป็นผู้ที่สืบทอดพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็นเหตุจูงใจสหายของท่านอีก 54 คน ให้เข้ามาสู่ร่มกาสาวพัสตร์ ผู้ที่สนใจควรจะศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องของหลักธรรมสำคัญเพื่อการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา จากพระไตรปิฎกที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ เพื่อจะได้เปรียบเทียบทราบว่าข้อมูลตรงกันหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง และเพื่อที่จะได้รับทราบคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญในด้านพระไตรปิฎก เป็นผู้ตรวจสอบ แก้ไขเป็นแหล่งของฐานข้อมูลในการศึกษาค้นคว้า และนำมาประยุกต์ใช้การนำผลของการวิจัยนี้ไปใช้คือเรื่องวิธีปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม คุณสมบัติที่โดดเด่นของพระยสเถระในเรื่องความเป็นผู้มีศรัทธาในพระพุทธเจ้า เรื่องหลักธรรมในอนุปพิภิกขาและอริยสัจ 4 หลักธรรมสำคัญทั้งหมดนี้นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหรือสมาชิกในครอบครัว ที่ทำงาน หน่วยงานสถานที่ศึกษา หากนำองค์ธรรมเหล่านี้ประยุกต์ใช้ อีกประการหนึ่ง หากได้มีการประพฤติปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาควบคู่กันไปก็จะทำให้เกิดการพัฒนาญาณปัญญาปฏิบัติตามแนวทางสติปัฏฐาน 4 หรือข้อปฏิบัติในอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นการพัฒนาศักยภาพตนจนสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

พระยสเถระบรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ท่านได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าด้วยอนุปพิภิกขาและอริยสัจ 4 การรู้แจ้งในสัจธรรม คือการตรัสรู้หรืออริยสัจ 4 ได้เป็นพระอริยบุคคลที่เข้าถึงมรรค ผล นิพพาน สามารถพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวงได้⁹ เป็นผู้ที่บรรลุธรรมแบบสัทธานุสारीโดยมีศรัทธาเป็นตัวนำเป็นวิธีการพัฒนาอินทรีย์เพื่อสู่วิมุตติ ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่าการสั่งสมหรือการบำเพ็ญบารมีเพื่อจุดประสงค์อันยิ่งใหญ่ในอนาคต ท่านมีความศรัทธา มีความ

⁹ ชีรพงษ์ มีไธสง และคณะ, ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระนาลกเถระ, **วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (2016): ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2559, หน้าผลการวิจัย.

เพียรและมุ่งมั่นที่จะทำความดีตลอดมา ดังนั้น บุคคลผู้ใดที่มีความศรัทธาพร้อมด้วยความเพียรที่
มุ่งมั่นในการทำความดี ย่อมประสบความสำเร็จในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

พระคันธสาราภิวังศ์. **เนตติอรรถกถา**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซี เอไอเซ็นเตอร์,
2551.

พระเด่น ชิตมาโร, ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระองค์คุณสิริมาลเถระ,
วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (2016): ปีที่ 2 ฉบับที่ 2
กรกฎาคม – ธันวาคม 2559..

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 21,
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2556.

สมบุญ ณ าสนธิ. **พระอรหันต์สาวกบรรลุธรรมได้อย่างไร**. นนทบุรี: บริษัท ชิงค์ ปิยอนด์
บุ๊คส์ จำกัด, 2555.

ศึกษารูปแบบการจัดการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน
อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

A Study of the Vipassanābhīvanā Teaching Model and Method of Wat
Kroen Kathin Buddhist Meditation Center, Ban Mi District, Lop Buri
Province

พระใบฎีกาวิจารณ์ ขนติโก Phrabaideeka Vijarn Khantiko¹

E-mail : phrawicarnthinphu@gmail.com

ศุภกาญจน์ วิชาณาติ, Supakan Vichanati²

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง รูปแบบการจัดการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติกรรมฐานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี โดยระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่าการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนามีทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน หลักปฏิบัติกรรมฐานที่สมบูรณ์ที่สุดปรากฏอยู่ในมหาสติปัฏฐานสูตร ว่าด้วยการเจริญสติปัฏฐานสูตรใหญ่ ด้านปัญหาและอุปสรรคในการสอนวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน พบว่า มีปัญหา 4 ข้อ คือ 1) ปัญหาที่เกิดจากผู้ปฏิบัติบางส่วนมิได้มีศรัทธามาแต่เบื้องต้น 2) ปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างของช่วงวัยเป็นปัญหาแก่พระวิปัสสนาจารย์ในการที่จะให้ธรรมะหรือจัดกิจกรรมให้เหมาะสม 3) ปัญหาที่เกิดจากการยึดติดในรูปแบบที่เคยปฏิบัติ ทำให้เกิดปัญหาในการปรับตัว และเป็นอุปสรรคต่อการสอนของพระวิปัสสนาจารย์ 4) ปัญหาที่เกิดจากการสอบอารมณ์กันเองในหมู่ผู้ปฏิบัติ จึงมีผลเสียต่อผู้ปฏิบัติโดยตรง ด้านการวิเคราะห์รูปแบบและวิธีการ

¹ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Palisueksabuddhaghosa Nakronprathum compus Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร/ Phranakhon Rajabhat University.

สอนวิปัสสนากรรมฐาน พบว่า แบ่งออกเป็นสองรูปแบบ คือ รูปแบบที่เน้นสมถะ และรูปแบบที่เน้นวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 ไม่ผิดที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทแต่อย่างใด

คำสำคัญ: (รูปแบบการสอน), (วัดเกริ่นกฐิน), (วิปัสสนาภาวนา)

Abstract

This article was a part of research paper entitled ‘A Study of the Vipassanābhāvanā Teaching Model and Method of Wat Kroen Kathin Buddhist Meditation Center, Ban Mi District, Lop Buri Province’ aiming at study meditation practicing method in the Theravada Buddhist scripture, and Vipassanabhavana teaching model of Wat Kroen Kathin, Buddhist Meditation Center, Ban Mi district, Lop Buri province. The research was a kind of documentary method. The results of this research indicated that there are 2 types of insight practice, *Samatha* and *Vipassana*. The most complete insight meditation had been found in *Mahasatipatthanasutta* referring to the great discourse on the establishing of mindfulness. Problems and obstacles of Vipassana meditation teaching at Meditation Center at Wat Kroen Kathin, found that: 1) problems arising from some practitioners who do not have confidence from the beginning, 2) problems arising from age differences which became very hard to arrange the proper Dharma or organize appropriate activities, 3) problems arising from previous experiences of practical method of meditators, 4) problems arising from insight interview tests among the practitioners themselves because interview by themselves causes negative impact to the practitioners directly. For the analysis of patterns, methods of insight meditation teaching found that there were two patterns, i.e., one pattern that emphasizes on serenity or *Samatha* and the other pattern emphasizes insight based on *Mahasatipatthana* which is not different from other Buddhist meditation centers in Thailand. Buddhist Meditation Center of Wat Kroen Kathin, has adopted the same model to insight teaching methods. This pattern was not different from the main patterns found in the scriptures of Theravada Buddhism.

Key words: (Teaching Model), (Wat Kroen Kathin), (Insight Development)

1. บทนำ

พระพุทธศาสนามุ่งเน้นเรื่องการพ้นทุกข์ และสอนให้รู้จักทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้พ้นจากอวิชชา หรือความไม่รู้ความจริงในธรรมชาติ อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จากกิเลสทั้งปวง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เน้นการศึกษาทำความเข้าใจ การโยนิโสมนสิการด้วยปัญญา และพิสูจน์ทราบข้อเท็จจริง เห็นเหตุผลว่า เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี³ จนเห็นตามความเป็นจริงว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติเป็นไปตามกฎพระไตรลักษณ์ และสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรม แล้วเลือกใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับผลที่จะได้สิ่งที่ปรารถนาอย่างถูกต้องด้วยความไม่ประมาทในชีวิต ทำให้มีความสุขในทั้งชาตินี้ และชาติต่อ ๆ ไป ด้วยการสั่งสมบุญบารมี ตลอดจนปรารถนาในพระนิพพานอันเป็นคุณสมบัติของผู้มีปัญญา เพราะพิจารณาเห็นความเกิด และความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ⁴

หลังจากพระพุทธองค์ได้ฝึกสมาธิกับท่านอาฬารดาบสและอุทกดาบสจนจบหมดแล้ว ท่านทรงรู้อย่างแน่นอนไม่ใช้ทางพ้นทุกข์ จึงแสวงหาทางหลุดพ้นต่อไป จนในที่สุดได้ทรงค้นพบการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้นจากกิเลสในใจ ด้วยการปฏิบัติแนวทางสายกลาง โดยไม่ติดสุขหรือทุกข์สุดโต่งเนื่องจากการปฏิบัติแต่สมาธิอย่างเดียว ไม่ทำให้หลุดพ้นจากอสาвањеกิเลสได้ หลักการปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และสอนให้ปฏิบัติตาม คือ หลักสติปัฏฐาน 4 ทางกาย เวทนา จิต และธรรม หรือวิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็น เอกายนมรรค ที่เป็นวิธีทางพ้นทุกข์ทางเดียวเท่านั้น พุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ทางนี้เป็นทางอันเอก หรือเป็นทางเดียวเท่านั้น เพื่อทำกาย วาจา ใจ ของสรรพสัตว์ให้บริสุทธิ์ เพื่อดับความเศร้าโศก และความคร่ำครวญ เพื่อดับความทุกข์กาย และความทุกข์ใจ เพื่อบรรลุอายุธรรม คืออริยมรรคและเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง ทางนี้ได้แก่ สติปัฏฐาน 4”⁵

ปัจจุบันนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่สอนสมาธิภาวนามีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ละท่านได้สอนหลักการและวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกันไป โดยประยุกต์ใช้ภาษาและวิธีการต่าง ๆ มาผสมผสานกับหลักการที่มีมาในพระคัมภีร์ตามความเข้าใจของแต่ละท่านจึงทำให้มีสำนักปฏิบัติที่หลากหลายและมีลักษณะเฉพาะของแต่ละสำนักแตกต่างกันไป ด้วยสาเหตุดังกล่าวนี้ แต่ละสำนักจึงมีแนวการสอนที่แตกต่างกัน มากบ้าง น้อยบ้าง ทั้งในด้านจุดมุ่งหมายและวิธีการปฏิบัติ เมื่อมีความหลากหลายมากขึ้น ย่อมมีบางแนวทางที่บิดเบือนผิดเพี้ยนไปจากจุดมุ่งหมาย และวิธีการ

³ ม.ม. (ไทย) 12/404/438.

⁴ ที.ปา. (ไทย) 11/317/307.

⁵ ที.ม. (ไทย) 10/405/340.

ปฏิบัติที่แท้จริงในพระพุทธศาสนามากขึ้นเช่นกัน ซึ่งเกิดจากสาเหตุสำคัญคือการมองข้ามองค์ความรู้ที่แท้จริงจากพระคัมภีร์บาลี มุ่งเพียงแต่ระดับวิธีการปฏิบัติเท่านั้น ดังนั้น หากสำนักหรือกลุ่มปฏิบัติต่าง ๆ หันมาสนใจในเรื่ององค์ความรู้จากพระคัมภีร์บาลีมากขึ้น ไม่มุ่งเน้นแต่เฉพาะการปฏิบัติตาม ๆ กันเพียงอย่างเดียว ก็จะทำให้การปฏิบัตินั้นเป็นไปในแนวทางที่ถูกตรงยิ่งขึ้น⁶

ปัจจุบันวัดเกริ่นกฐิน โดยพระครูสังฆรักษ์ภัทรภณ เขมปญโญ เป็นเจ้าอาวาส นับว่าเป็นวัดที่มีความสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดลพบุรี แม้วัดแห่งนี้จะไม่ได้ตั้งอยู่ในตัวเมือง แต่พุทธศาสนิกชนก็มักจะเดินทางมาสู่วัดเกริ่นกฐินนั้น ทำบุญไหว้พระและปฏิบัติธรรม ประกอบกับสภาพของวัดเกริ่นกฐินในปัจจุบันมีความกว้างขวางขึ้นมากและมีสิ่งก่อสร้างที่ขนาดใหญ่และบริเวณวัดที่ตกแต่งเอาไว้ได้อย่างสวยงามและร่มรื่นยิ่งนัก และวัดเกริ่นกฐิน ยังสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลพบุรี แห่งที่ 4 มติมหาเถรสมาคม มติที่ 375/2559 เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2559 พระเทพเสนาบดี เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ประธานคณะกรรมการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ขออนุมัติจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดลพบุรี⁷

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษารูปแบบการจัดการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติกรรมฐาน (วิปัสสนากรรมฐาน) ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

2.2 เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรม วัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบการจัดการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรม วัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มี

⁶ พระภิกษุวิฑูรย์ ฐิตะโสภโณ (ประเสริฐ มนต์เสวี), *อานาปานสติภาวนา*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2562), หน้า 1-2.

⁷ สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์ภัทรภณ เขมปญโญ, เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน จังหวัดลพบุรี, 30 สิงหาคม 2563.

การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ พระวิปัสสนาจารย์ผู้ดำรงตำแหน่งพระอาจารย์สอนภาวนาในสถานปฏิบัติธรรม วัดเกริ่นกฐิน จังหวัดลพบุรี ขอคำสัมภาษณ์ 3 รูป/คน

- 1) พระครูสังฆรักษ์ภัทรภณ เขมปญโญ
- 2) พระปริดา ฐริปญโญ พระวิปัสสนาจารย์
- 3) นางสาวสมใจ พร้อมเจริญ

ผู้ปฏิบัติธรรม ซึ่งมีโครงการปฏิบัติธรรม หรือสอนวิปัสสนาภาวนาต่อเนื่องตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ คือ 5 วัน 7 วัน⁸ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยเป็นสองส่วน คือ ขอบเขตด้านเอกสาร เพื่อกำหนดเอกสารที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ขอบเขตด้านเนื้อหา เพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหาในประเด็นหัวข้อต่าง ๆ

4. ผลการวิจัย

การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทนั้นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ท่านมีวิธีการสอนเฉพาะบุคคลเป็นราย ๆ ไป เพราะพระองค์ท่านทรงรู้จริตนิสัยของแต่ละบุคคล จึงเป็นเรื่องง่ายในการสอนพุทธบริษัทสี่ ถึงตอนนี้ไม่มีพระองค์ท่านอยู่แต่พระองค์ท่านก็ได้แสดงหลักพุทธธรรมที่สำคัญหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา โดยเมื่อกล่าวถึงเรื่องของจิตนั้นจะมุ่งเน้นไปที่การมองลักษณะของปุถุชนที่เป็นพื้นเพนิสัย หรือจิตที่อยู่ในตัวตนของแต่ละคนเป็นหลัก ซึ่งมีทั้งส่วนดีและส่วนที่เสีย ที่แตกต่างกัน และปะปนกันไป มนุษย์เรานั้น トラบใดที่ยังไม่ได้เข้าสู่การฝึกจิตให้ดีแล้ว และยังคงดำเนินชีวิตอย่างเช่นธรรมดาสามัญเป็นปุถุชนคนเดินดิน ก็ย่อมมีจิตในตัวเองทั้ง 6 จิต เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะช่วยให้มนุษย์เรารู้จักตัวเองมากขึ้นทั้งเป็นหนทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาตัวเองได้ การประพฤติปฏิบัติไว้หลายอย่าง เช่น หลักการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ก็คือการนำหลักสติปัฏฐาน 4 มาปฏิบัตินั่นเอง

พระพุทธองค์ทรงมีหลักการการสอนวิปัสสนาที่หลากหลายเพื่อยังประโยชน์สูงสุดให้บังเกิดแก่บรรดาพุทธบริษัท ให้ตรงตามอัธยาศัยของแต่ละบุคคลที่ได้สั่งสมปัญญาบารมีมากน้อยต่างกัน ดังนี้

⁸ สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์ภัทรภณ เขมปญโญ, เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน จังหวัดลพบุรี, 30 สิงหาคม 2563.

หลักการสอนของพระพุทธเจ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงใช้หลักปฎิหาริย์ 3 ประกอบการสอนวิปัสสนาภาวนา

1) อิทธิปาฏิหาริย์คือการแสดงฤทธิ์ต่างๆ ที่เหนือจากคนธรรมดา เป็นความสามารถที่เกิดจากการได้อิทธิญา พระพุทธเจ้าทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์เมื่อเห็นว่าควรใช้ฤทธิ์ที่ชี้ให้เห็นแตกต่างกันออกไปการสอนแต่ละบุคคลจะไม่เหมือนกันเพราะผู้ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนนั้นมีอุปนิสัย มีจิต มีปัญญาไม่เท่ากัน บางรายมีทิฐิมานะถือตัวว่ามีความรู้มากมีปัญญามากมีชาติตระกูลสูง หรือบางรายเป็นเจ้าลัทธิ เจ้าศาสนา มีสาวกจำนวนมาก เช่น ชฎิล 3 พี่น้อง การสอนผู้ที่มีทิฐิมานะที่แรงกล้าจำพวกเจ้าลัทธิทั้งหลาย ต้องใช้อิทธิปาฏิหาริย์หรือในบางครั้งเพื่อประโยชน์สูงสุดในการสอน พระองค์ก็ทรงใช้ฤทธิ์ เช่นในกรณีที่ทรงแสดงธรรมแก่ยสะกุลบุตร เป็นต้น

2) อาเทศนาปาฏิหาริย์คือการท่ายใจผู้อื่นได้เป็นอัศจรรย์ พระพุทธเจ้าทรงมีญาณพิเศษที่สามารถล่วงรู้ความนึกคิดของผู้อื่นได้ มีบางครั้งที่ทรงใช้วิธีแสดงฤทธิ์ต่างๆ เพื่อข่มมานะทิฐิแล้วก็ยังไม่ได้ผล จึงใช้วิธีอาเทศนาปาฏิหาริย์เสริมด้วย เช่น ทรงแสดงฤทธิ์ต่างๆ แก่ชฎิล 3 พี่น้องพระพุทธเจ้าทรงแสดงฤทธิ์หลายครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ทรงบังพวนเป็นควันไฟสู้กับพญานาค ครั้งที่ 2 ท้าวมหาราชทั้ง 4 เข้าเฝ้าเพื่อฟังธรรม ครั้งที่ 3 ท้าวสักกะจอมเทพเข้าเฝ้าฟังธรรม ทำให้สถานที่แห่งนั้นสว่างไสวไปด้วยรัศมีครั้งที่ 4 ท้าวสหัมบดีพรหมเข้ามาหาเพื่อฟังธรรม ทำให้สถานที่นั้นสว่างไสวไปด้วยรัศมีครั้งที่ 5 จึงเสด็จไปยังอุตตรกุรุทวีป

ทรงนำปณิษัตติยาจากทวีปนั้นมาเสวยที่ริมสระอนาคต ประทับพักกลางวัน ณ ที่นั้นจากนั้นก็เกิดปาฏิหาริย์หลายอย่างที่ทำให้ชฎิลเกิดความสงสัย แต่ถึงจะเห็นปาฏิหาริย์เหล่านั้นหลายต่อหลายครั้งก็ยังไม่ยอมลดละทิฐิมานะของตนลงได้ ยอมรับในพระปริชาสามารถของพระพุทธเจ้า แต่ไม่ยอมรับว่า เป็นพระอรหันต์ ในที่สุดทรงดำริว่า โมฆะบุรุษนี้คงจักมีความคิดอย่างนี้ไปอีกนานว่า พระมหาสมณะนี้มีฤทธิ์มากมีอานุภาพมากจริง แต่ก็ยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่ อย่างกระนั้นเลย เราพึงให้ชฎิลนี้สลดใจ จึงได้ตรัสกับชฎิลอุรุเวลกัสสปะว่า กัสสปะท่านไม่ใช่พระอรหันต์แน่ ทั้งยังไม่ถึงอรหัตมรรค แม้ปฏิปทาของท่านอันจะเป็นเหตุให้เป็นพระอรหันต์หรือถึงอรหัตมรรคก็ยังไม่มียึดมั่นนั้น อุรุเวลกัสสปะได้ชบสปีระสงแทบพระบาทพระผู้มีพระภาคกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพเจ้าพึงได้รับการบรรพชาพึงได้รับการอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต⁹

⁹ ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) 9/150-253/48-86.

3) อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ปาฏิหาริย์คือคำสอนที่เป็นอัศจรรย์ คำสอนที่เป็นจริง สอนให้เห็นจริง และนำไปปฏิบัติได้ผลจริง พุทธองค์ทรงสรรเสริญอนุศาสน์ปาฏิหาริย์มากกว่าปาฏิหาริย์อย่างอื่นเพราะสอนเป็นอัศจรรย์จนผู้ฟังเกิดเข้าใจเห็นจริงตามที่สอน ทำความเลื่อมใสศรัทธาก็เกิดขึ้นได้ โดยทั่วไปผู้ที่สอนอาจไม่มีฤทธิ์ปาฏิหาริย์ หรือไม่สามารถรู้ได้ถึงความคิดของคนอื่น แต่ก็ยังสอนได้ อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ต้องใช้ความสามารถเฉพาะตัวจึงจะทำได้ เช่น พระพุทธเจ้าและเหล่าพระอริยสาวกผู้มีอภิญญาทรงอิทธิฤทธิ์ พระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญปาฏิหาริย์ทั้งสองอย่างเบื้องต้น เพราะเป็นไปเพื่อความหลอกลวงได้ง่าย แต่ทรงสรรเสริญอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ที่แสดงธรรมไปโดยลำดับ¹⁰ โดยยึดหลักพระธรรมกถึกมาเป็นแนวทางในการแสดงธรรม

การสอนวิปัสสนากรรมฐานตามแนวคำสอนของสำนักปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เป็นตามหลักการปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ โดยเน้นการกำหนดรู้อิริยาบถเป็นหลักก็ตาม แต่รูปนาม ที่ปรากฏย่อมส่งผลถึงเวทนา จิต และธรรมได้ทั้งสิ้น ผู้ปฏิบัติที่กำหนดรู้ด้วยสติอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ก็ย่อมได้รับผลของการปฏิบัติได้ด้วยตนเอง และหากว่ามีบุญบารมีมากพอไม่ลดละความเพียร ตั้งใจปฏิบัติเรื่อยไป ก็ย่อมที่จะก้าวล่วงทุกข์ พ้นไปจากวัฏสงสารได้ในที่สุด โดยใช้วิธีการสอนตามที่พระพุทธองค์ทรงเลือกใช้ นั่นคือ การแสดงธรรม การสนทนาธรรม การตอบปัญหาและการใช้กฎระเบียบข้อบังคับ เพื่อให้การปฏิบัติดำเนินไปได้โดยสะดวก

ศึกษาวิเคราะห์การบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เชิงพุทธบูรณาการ โดยนำพุทธธรรมมาบูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ได้ดังนี้แนวคิดการบริหารเชิงพุทธ เป็นการทำงานด้วยสติปัญญาด้วยความหวังดีต่อสังคม เป็นหลักแนวทางการจัดการด้านสถานที่การบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน จัดได้ว่าเป็นสัญลักษณ์แห่ง ความร่มรื่น เป็นที่อยู่ของผู้มีความบริสุทธิ์สะอาด ทางกาย วาจา ใจ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน ได้มีการศึกษาดูงานของสำนักปฏิบัติธรรมที่อื่น ๆ ที่มีมาตรฐาน แลวนำมาปรับปรุงให้มีความร่มรื่น ให้เป็นสถานที่สัปปายะ 7 อย่าง¹¹ นาเขาไปปฏิบัติธรรม มีความสะอาดโดยเนนให้เกิดความเป็นระเบียบ ซึ่งสัปปายะ 7 อย่าง คือ

¹⁰ ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ. (ไทย) 9/485/323.

¹¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 25, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม, 2556), หน้า.

1 อาวาสลับปายะ ที่อยู่เป็นสุขสบาย คือ ทำให้วัดเป็นอาราม เป็นที่ร่มรื่นร่มเย็นเป็นรมณีสถานเจริญตา สบายใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

2 โคจรลับปายะ ที่เที่ยวบิณฑบาตเหมาะดีคือ มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป

3 ภัตตลับปายะ การพูดคุยที่เหมาะสม คือ พูดคุยกันแต่ในกถาวัตถุ 10 และพูดแต่พอประมาณ

4 บุคคลลับปายะ บุคคลเป็นที่สบายเป็นกัลยามิตร ทั้งบุคคลภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ พระภิกษุสามเณร อุบาสก และอุบาสิกา

5 โภชนลับปายะ อาหารเป็นที่สบายตา ตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงถึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

6 อุตุลับปายะ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมเป็นที่สบาย ไม่นหนาวเกินไป ไมรร้อนเกินไป เป็นต้น และ

7 อิริยาปถลับปายะ อิริยาปถเป็นที่สบาย คือ คนบางคนถูกกับการเดินจงกรม คนบางคนถูกกับการนั่งตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี ทั้งหมดนำมาบูรณาการกับการบริหารตามหลักศาสตร์สมัยใหม่¹²

สำนักปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ในการบริหารทรัพยากรด้านต่างๆ ด้วยหลัก 4 M ได้แก่ บุคลากร (Man) เงิน (Money) วัสดุ อุปกรณ์ (Material) และ การบริหาร (Management) และด้วยกระบวนการบริหารจัดการวิเคราะห์หลัก SWOT เพื่อให้เกิดกระบวนการทำงานร่วมกันให้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุด และเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ความสอดคล้องของการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ถึงแม้จะมีรูปแบบที่ปลีกย่อยออกไป แต่รูปแบบการสอนที่มีความสอดคล้องกับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาก็นับว่ามีความสำคัญ และเป็นหลักประกันว่าจะไม่เป็นการนำผู้ปฏิบัติออกนอกทาง การปฏิบัติก็คือการให้ผู้ปฏิบัติมีสติ ได้กำหนดรู้สภาวะปัจจุบันสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นเป็นปัจจุบัน สภาวะนั้นไม่ได้อยู่ที่ความคิด หรือจง

¹² พระวีระศักดิ์ชัยธมโม (สุวรรณวงศ์), แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักลับปายะ 7: กรณีศึกษาวัดธารน้ำ จังหวัดสุราษฎร์ธานี,วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์,มจร ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 2563,หน้า บทคัดย่อ.

ใจปรุ้งเต่งขึ้นมา แต่เป็นสภาวะเกิดขึ้นเองสามารถกำหนดรู้ตามสภาวะใช้คำว่าหนอ ความรู้ปรากฏอยู่ที่ฐานทั้ง 4 คือ ฐานกาย ฐานเวทนา ฐานจิต และฐานธรรม กายธรรม กายธรรมในอริยสัจจ กายธรรม มีการเดิน¹³ การยืนนั่ง¹⁴นอน ฯลฯ

การสอบอารมณ์มีหลายวิธีซึ่งแล้วแต่พระวิปัสสนาจารย์แต่ละรูปจะนำมาใช้แต่โดยสรุปแล้วการสอบอารมณ์เป็นการตรวจสอบสภาวะธรรมของผู้ปฏิบัติซึ่งสามารถช่วยให้คำแนะนำวินิจฉัย ประเมินผลในการปฏิบัติ การให้คำแนะนำเพื่อให้ปฏิบัติถูกทางเพื่อผลความก้าวหน้าของผู้ปฏิบัติกรรมฐานวิปัสสนาภาวนาต่อไป

5. บทสรุป

พระพุทธศาสนาเน้นเรื่องการพ้นทุกข์ และสอนให้รู้จักทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้พ้นจากอวิชชา หรือความไม่รู้ความจริงในธรรมชาติ อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จากกิเลสทั้งปวง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เน้นการศึกษาทำความเข้าใจ การโยนิโสมนสิการด้วยปัญญา และพิสูจน์ทราบข้อเท็จจริง เห็นเหตุผลว่า เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี จนเห็นตามความเป็นจริงว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติเป็นไปตามกฎพระไตรลักษณ์ และสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรม วิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เป็นการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ การพิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม ใช้วิธีการเจริญสติพิจารณา กายโดยใช้สติกำหนดรู้อาการ โดยมีรูปนามเป็นอารมณ์ จนประจักษ์แจ้งในพระไตรลักษณ์ซึ่งมีการปฏิบัติอยู่ 4 รูปแบบ คือมีรูปแบบที่มีการเจริญสมถภาวนานำหน้า การเจริญวิปัสสนาภาวนานำหน้าการปฏิบัติทั้งสมถะและวิปัสสนาควบคู่กันไป และการพิจารณาความฟุ้งในธรรมเป็นอารมณ์โดยผู้ปฏิบัติต้องถึงพร้อมด้วยสติ สัมปชัญญะและมีความเพียรเพากิเลส มั่นสังเกตและปรับอินทรีย์ของตนให้พอดีอยู่เสมอ เพราะการปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 ศึกษาปัญหาอุปสรรคในการสอนวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี สภาพปัญหาและอุปสรรคในการการปฏิบัติก็มีพื้นฐานของสำนักปฏิบัติธรรม วัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี พบว่าปัญหาที่เกิดจากผู้ปฏิบัติบางส่วนไม่ได้มีศรัทธามาแต่เบื้องต้น เป็นปัญหาที่เกิดจากตัวผู้ปฏิบัติเอง กล่าวคือมีผู้ปฏิบัติบางส่วน ไม่ได้มาปฏิบัติด้วยความศรัทธาจริง ๆ ดานการวิเคราะห์รูปแบบและวิธีการสอนวิปัสสนา

¹³ ที.ม. (ไทย) 10/375/304.

¹⁴ พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน, แปลโดย พระคันธสาราภิวรต์, พิมพ์ครั้งที่ 3, (นครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซนเตอร์ จำกัด, 2551), หน้า 43.

กรรมฐานในสำนักปฏิบัติธรรม วัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี นั้นพบว่า รูปแบบและวิธีการสอนวิปัสสนากรรมฐานในจังหวัดลพบุรี แบ่งออกเป็นสองรูปแบบคือ รูปแบบที่เน้นสมถะ และรูปแบบที่เน้นวิปัสสนาโดยตรง ซึ่งก็ไม่ต่างจากสำนักปฏิบัติอื่น รูปแบบการและวิธีการสอนกรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรม วัดเกริ่นกฐินวัดเกริ่นกฐินอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีพบว่า รูปแบบทั้งที่เป็นสมถะ คือแบบ พุท ธิ และรูปแบบวิปัสสนา คือ ตามแนวสติปัฏฐาน 4 มีรูปแบบการกำหนดอานาปานบรรพ (พองหนอ/ยุบหนอ) และอิริยาบถบรรพ ในหมวดอิริยาบถบรรพนั้น เน้นการกำหนดทั้งในส่วนอิริยาบถใหญ่ และอิริยาบถย่อย จึงมีทั้งสมถะและวิปัสสนาควบคู่กันเพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐิน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี กับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับหลักสติปัฏฐาน 4 ที่มีอยู่ถึงแม้จะมีรูปแบบที่ปลีกย่อย ออกไปการปฏิบัติก็คือการให้ปฏิบัติมีสติ ได้กำหนดรูสภาวะปัจจุบันสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นเป็นปัจจุบัน สภาวะนั้นไม่ได้อยู่ที่ความคิด หรือจงใจปรุงแต่งขึ้นมาแต่เป็น สภาวะเกิดขึ้นเองสามารถกำหนดรูตามสภาวะใช้ตามแนวสติปัฏฐาน 4 ทำให้มีความเข้าใจในหลักการเจริญวิปัสสนายิ่งขึ้นและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ได้อย่างมีความสุข

สำนักปฏิบัติธรรมวัดเกริ่นกฐินได้กลายเป็นวัดที่ผู้คนส่วนมากรู้จักและคุ้นเคยเป็นอย่างดี ผลสะท้อนดังกล่าวได้เป็นเครื่องยืนยันว่าหลักสปปายะเป็นหลักการที่เกิดสันติสุขภายในวัด ควรที่วัดทุกวัดจะต้องดำเนินการให้ครบทั้ง 7 ข้อ พร้อมทั้งจะต้องทำการปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะว่าสภาพสังคมการเมือง และเศรษฐกิจ ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วัดจึงจำเป็นต้องตั้งรับให้ทันต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ ควรบริหารจัดการวัดโดยมีการวางแผน การควบคุมดูแลและการสั่งการ และมีการกำหนดเป้าหมายและความคุ้มค่า พร้อมกับการศึกษาเหตุปัจจัยด้านอื่นๆเพื่อเสริมสร้างการจัดการวัดให้เกิดสันติสุขต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 25. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลิขัณ, 2556.
- พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), อานาปานสติภาวนา, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2562.
- พระวีระศักดิ์ชัยภูมิ (สุวรรณวงศ์) แนวทางการจัดการวัดสันติสุขตามหลักสัปปายะ 7 : กรณีศึกษาวัดธารน้ำ จังหวัดสุราษฎร์ธานี, **วารสารสันติศึกษาปริทัศน์** มจร ปีที่ 3 ฉบับที่ 2. 2563.
- พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, พิมพ์ครั้งที่ 3, นครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซนเตอร์ จำกัด, 2551.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, 2539.

ศึกษารูปแบบการสอนกัมมัฏฐานของพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ

จังหวัดกัณดาล ประเทศกัมพูชา

A Study of Meditation Teaching Model of Vipassana Dhurak Buddhist Center, Kandal Province, Cambodia

พระเอียว สีลวิสุทธิ, Phra Iev Sīlavisuddho¹

Email: ievvicha@gmail.com

สรวิชัย วงษ์สะอาด, Sorawhit Wongsat²

E-mail: phrasomsakdi@gmail.com

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษารูปแบบการสอนกัมมัฏฐานของพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ จังหวัดกัณดาล ประเทศกัมพูชา” มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการสอนกัมมัฏฐานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท 2) รูปแบบการสอนกัมมัฏฐานของพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ จังหวัดกัณดาล ประเทศกัมพูชา โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า กัมมัฏฐานคือ ที่ตั้งแห่งการงาน ที่ตั้งแห่งความเพียร การทำงานของจิต ส่วนสมถกัมมัฏฐานเป็นการทำจิตให้สงบระงับหมดจากความฟุ้งซ่านจากกิเลส และวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นอุบายเรื่องปัญญา เพื่อพิจารณาให้เห็นแจ้งรู้ตามความเป็นจริง เห็นตรงต่อความเป็นจริงของสภาวะธรรม ปัญญาที่พิจารณาเห็นไตรลักษณ์ละสังโยชน์ 10 ประการได้จนสามารถบรรลุพระอรหันต์ การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักวิปัสสนาพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ เป็นการเจริญสมถกัมมัฏฐานโดยมุ่งเน้นไปที่กัมมัฏฐาน 40 มีกสิณเป็นต้นเพื่อให้ได้ปฐมฌาน จนถึง ปัญจฌานตามลำดับ การสอนกัมมัฏฐานจะแบ่งเป็น 3 ระดับ คือปฐม มัชฌม อุดม พระวิปัสสนาจารย์เทศน์ลำดับ ปฐมเทศน์ฌานในอุปจารฌาน มัชฌมเทศน์จตุตถฌาน ในระดับอุดมจึงเทศน์เรื่องญาณ 16

คำสำคัญ: (รูปแบบการสอน), (กัมมัฏฐาน), (พุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ), (ประเทศกัมพูชา)

¹ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส.มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Palisueksabuddhaghosa Nakronprathum compus Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม / Nakhon Pathom Rajabhat University

Abstract

This article was a part of researcher paper entitled ‘A Study of Meditation Teaching of Vipassana Dhurak Buddhist Center, Kandal Province, Cambodia’ aiming at 2 objectives; 1) to study of the meditation teaching method in Theravadin Buddhism, and 2) to study the meditation teaching method used at Vipassana Dhurak Meditation Center, Kandal province, Cambodia. It was a documentary research. The results of study revealed that the word ‘*Kammaṭṭhāna*’ refers to the base of works, the mental training. Vipassana refers to insight investigation It also means the knowledge which realizes the Three Common Manners and 10 fetters abandoning and finally leading to Arahantship attainment. The method of meditation teaching at Vipassana Dhurak Center has been conducted by starting from *Samatha* investigating on 40 meditative objects such as *Kasiṇa* and so on, as the basic ground for first absorption up to five absorption (*Jhāna*) respectively. The official teaching is divided into 3 levels, i.e., *Pathama*, *Madhayama* and *Uttama*. Vipassana master will guide the meditators through giving the sermon concerning on the first absorption in *Upacārajhāna*, Madhayama sermons after entering the four absorptions, and final level, *Uttama*, the sermon of 16 Insight Knowledges.

Keywords: (Teaching Model), (Meditation), (Vipassana Dhurak Buddhist Center), (Cambodia)

1. บทนำ

คำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนนำไปสู่การดับทุกข์ พระพุทธองค์แสดงหลักธรรมไว้หลายระดับเพื่อชำระจิตของผู้ปฏิบัติให้บริสุทธิ์หมดจด หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจึงมีแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้อง ปราศจากสภาวะแห่งความยึดมั่นถือมั่น ทั้งในโลภะ และโลภุตระ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติให้เกิดปัญญาทางออกให้พ้นจากความทุกข์ในสังสารวัฏฏ์ จนผ่านความเป็นปุถุชนข้ามไปสู่พระอรหัตตผล³ พระพุทธศาสนาจึงมีแนวทางการปฏิบัติไว้ 2 ประการ หรือที่นิยมเรียกกันว่ากัมมัฏฐาน 2 อย่างคือ สมถกัมมัฏฐานกับวิปัสสนากัมมัฏฐานหลักการปฏิบัติทั้ง 2 ประการนี้ แล้วแต่ว่าจะเริ่มต้นด้วยวิธีการไหนก่อน แม้จะมีวิธีปฏิบัติที่ต่างกันก็ตาม สมถะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดวิปัสสนา การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานซึ่งเป็นสิ่งที่ยากในการเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด จำเป็นต้องมีผู้รู้คอยให้การดูแลแนะนำแก่ผู้ปฏิบัติเพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้รับผลสูงสุด และปฏิบัติไม่คลาดเคลื่อนจากหลักการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง

ประเทศกัมพูชาเป็นประเทศหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนที่เรียกว่ากัมพูชาตั้งแต่สมัยหลังสงครามครั้งที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตซึ่งมีพระโสณะเถระและอุตตรเถระ ได้นำพระพุทธศาสนาจากอินเดียเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ⁴ พระมหากษัตริย์รับพุทธศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติ สืบทอดกันมาหลายยุคสมัย คือ ยุคพุนัน ยุคพระนคร และยุคหลังพระนคร โดยเฉพาะในช่วงที่นายเฮง สัมริน ทำการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ใน พ.ศ.2522-2536 และมีการรื้อฟื้นระบบปกครองคณะสงฆ์ ภายหลังเลือกตั้งปี พ.ศ.2536 รัฐธรรมนูญได้เปลี่ยนชื่อประเทศกัมพูชาเป็น "พระราชอาณาจักรกัมพูชา" โดยในมาตราที่ 110 ได้กำหนดคำขวัญของประเทศว่า "ชาติ ศาสนา (หมายถึงพระพุทธศาสนา) และพระมหากษัตริย์" ชาวกัมพูชาทั้งเพศชายและหญิงมีสิทธิในการนับถือศาสนา มีเสรีภาพการนับถือศาสนา และการปฏิบัติศาสนา รัฐให้ความป้องกันในกรณีการเคารพความเชื่อและการนับถือศาสนาไม่ส่งผลกระทบต่อกฎระเบียบหรือความสันติสุขของสาธารณชน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของรัฐ รัฐให้ความสนับสนุนการเผยแผ่ และส่งเสริมโรงเรียนบาลี และพุทธิกบาลี

ปัจจุบันพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชามีความเจริญขึ้นมาก แต่แนวทางการปฏิบัติและการศึกษาเล่าเรียนยังไม่แผ่ขยายออกไปมากนัก ยังจำกัดในวงแคบและไม่ค่อยมีความเป็นเอกภาพในเชิงการปฏิบัติให้เป็นแนวเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาของพระสงฆ์ก็มีการพัฒนาขึ้นมาเรื่อย

³ ส.ช. (ไทย) 17/99/190.

⁴ Charuwan Phongtian, **Buddhist Arts of Thailand**, Thesis of M.A. Magadha University, (India : Bodha-Gaya, 1979-1981), p.15., **Thai-Cambodia culture relationship through Arts**, Dissertation of Ph.D. of Magadha University, (India : Bodha-Gaya, 2000), p.6.

ๆ ปัจจุบันมีการศึกษาพระธรรมวินัยและภาษาบาลีขยายกว้างออกไปทั่วประเทศ มีพระสงฆ์สอบธรรมวินัยชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอกมีโรงเรียนพุทธิกปฐมนศึกษา และโรงเรียนพุทธิกมัธยมศึกษา มีสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาชื่อว่า พุทธิกอุดมศึกษาพระสิหนุราช ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีพระนักศึกษาเล่าเรียนเป็นจำนวนมากขึ้น แต่แผนกวิปัสสนาธุระนั้นยังไม่มี การรื้อฟื้น ยังไม่มีการเรียนการสอนเป็นทางการ ด้วยเหตุนี้ พระสังฆราช เทพ วงษ์ ทรงมีพระดำริว่า ธุระในศาสนา มี 2 อย่าง คณธุระมีแล้ว ส่วนวิปัสสนาธุระ⁵ยังไม่มี การเรียนการสอนเป็นทางการ สมเด็จพระสังฆราชได้สั่งบัญชาให้นาย มี ย่า สืบหาพระวิปัสสนาจารย์ ทวทั้งประเทศ การเสาะหานี้ก็ได้เจอ พระธรรมอาจารย์ ส่อม บุญเรือนเป็นผู้มีความรู้แตกฉานทั้งในด้านปริยัติ และปฏิบัติมีความสามารถในการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานถูกต้องตามหลักพระไตรปิฎก ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระสังฆราชทรงได้ไปพบถึงที่ที่พระธรรมอาจารย์ ส่อม บุญเรือนอยู่ เพื่อปรึกษางานเผยแผ่วิปัสสนาภาวนา

ในปี พ.ศ.2538 ในขณะที่พระธรรมอาจารย์ ส่อม บุญเรือนเกิดอุทุมโมประจำอยู่วัดสุวรรณวดี เวลานั้นมีผู้ใจบุญศรัทธาในพระศาสนาได้ถวายที่ดิน อยู่ทิศตะวันตกของถนนอัมรินทร์สกล ต.พลาแดก อ.พะเยาลือ จ.กันดาล ชื่อ คุณศรี เจียสาเชียรณ์ นางสุข สารี ได้ถวายที่ดิน มีสมเด็จพระสังฆราช เทพ วงษ์ และธรรมจารย์ ส่อม บุญเรือนเป็นประธานรับที่ดินในกาลครั้งนั้น สมเด็จพระสังฆราชได้ตั้งชื่อว่า อาศรมสันติวัน ตั้งเป็นสาขาของศูนย์วิปัสสนาธุระวัดนนทมนี ต่อมา พ.ศ. 2543 ศูนย์วิปัสสนาธุระ วัดนนทมนี ได้แต่งตั้งเป็นพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ ในวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2543 ซึ่งมีพระธรรมจารย์ ส่อม บุญเรือนเป็นอธิบดี และเป็นอัครนายกวิปัสสนาธุระ ในราชณาจักรกัมพูชา การเผยแผ่พระธรรมกว้างขวางขึ้น พุทธบริษัทสนใจมาศึกษาปฏิบัติธรรมเยอะขึ้นๆ ทำให้พุทธมณฑลวิปัสสนาธุระวัดนนทมนี ไม่สามารถรองรับผู้คนมากมายได้ สถานที่ไม่พอ ด้วยเหตุนี้พระธรรมวิปัสสนา ส่อม บุญเรือนเกิดอุทุมโม ได้ถวายความคิดเห็น และขอพระอนุญาตจากสมเด็จพระสังฆราช ย้ายที่ตั้งใหม่ คือ ย้ายจากวัดนนทมนี ไปอาศรมสันติวัน วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2543 แล้วเปลี่ยนชื่อจาก “อาศรมสันติวัน” เป็น พุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ ในประเทศกัมพูชา⁶

พระธรรมวิปัสสนา ส่อม บุญเรือนเกิดอุทุมโม เป็นพระภิกษุรูปหนึ่งอยู่ที่พุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ ต.พลาแดก อ.พญาลือ จังหวัดกันดาล ประเทศกัมพูชา ซึ่งมีความรู้และความสามารถทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติ ด้วยความสามารถและความรู้อันแก่กล้าของท่านประสบกับเป็นช่วงที่ขาดพระวิปัสสนาจารย์ ท่านได้สอนกัมมัฏฐาน แก่ภิกษุ สามเณร และพุทธบริษัท จนเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของหมู่ประชาชนชาวกัมพูชาทั้งในประเทศและนอกประเทศ ท่านมีวิริยะอุสาหะเพียรบำเพ็ญประโยชน์ตน

⁵ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ). คำบรรยายเรื่อง วิปัสสนากรรมฐาน มหาสติปัฏฐาน. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, 2556), หน้า 2.

⁶ คณะกรรมการพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ, ชีวิตประวัติ พระธรรมวิปัสสนา ส่อม บุญเรือน (เกิดอุทุมโม), พิมพ์ครั้งที่ 2: (ม.ป.พ., 2547), หน้า 12-13.

และประโยชน์ของผู้อื่น ท่านได้ทำหน้าที่นำพาพุทธบริษัทปฏิบัติตนให้อยู่ในเส้นทางความสามัคคี สุขสันติภาพ นำมหาชนบำเพ็ญประโยชน์สังคม และเผยแผ่พระธรรม พรหมจริยธรรม ท่านสอนกัมมัฏฐาน แบบอานาปานสติภาวนา โดยการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก ตามลำดับขั้น โดยมีวิธีการเจริญภาวนามี 16 ขั้น โดยแบ่งเป็นจุดกึ่งที่ 1 กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน 4 ขั้น การอบรมจิตให้มีความกำลังแห่งฌาน เป็นสมถภาวนาล้วน, จุดกึ่งที่ 2 เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 4 ขั้น, จุดกึ่งที่ 3 จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน 4 ขั้น ในจุดกึ่งที่ 2 ที่ 3 เป็นการอบรมกำลังแห่งฌาน ผสมกำลังแห่งฌานเป็นสมถภาวนาที่เชื่อมกับวิปัสสนาภาวนาโดยเท่าเทียมกัน, จุดกึ่งที่ 4 ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการอบรมกำลังแห่งฌาน กำหนดรู้ลมจนลมละเอียดสงบ และระงับกายสังขาร (ลมหายใจ) กายสังขาร แปลว่า สภาพปรุงแต่งกาย ก็คือลมหายใจเข้า-ออก ในขั้นที่ 4 เป็นอุเบกขาจิต สังเกตอาการเกิดดับเห็นความไม่เที่ยงของเวทนาทั้ง 3 มีทุกขเวทนา สุขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา ว่าเป็นอนิจจัง กล่าวคือกำหนดเห็นความไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงไปของเวทนาทั้งหลาย และ จิตที่กำหนดรู้ความไม่เที่ยงเวทณาก็ไม่เที่ยง จึงต้องกำหนดรู้ความไม่เที่ยงของจิตนั้นด้วย ซึ่งเป็นปัญญาเห็นได้ด้วยตนเอง แก่พุทธบริษัทให้มีปัญญาประจักษ์แจ้งในกองสังขาร เห็นถูกเห็นตรง มีสัมมาทิฐิ เห็นพระไตรลักษณ์ตามความเป็นจริง

พระธรรมวิปัสสนา ส่อม บุญเรือน เกตุธมฺโม เป็นพระเถระรูปหนึ่งที่มีความรู้ความสามารถในด้านการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ท่านได้ทุ่มเทการสอนกัมมัฏฐาน และ ท่านได้บุกเบิกก่อตั้งศูนย์วิปัสสนา จนได้เป็นศูนย์กลางการศึกษาวิปัสสนาธุระ สำนักปฏิบัติธรรมต้นแบบ ศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พุทธมณฑลวิปัสสนาธุระศึกษา แห่งราชอาณาจักรกัมพูชา) ท่านได้เปิดหลักสูตร วิชาครูวิปัสสนา มี 3 ชั้น คือหลักสูตรขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูง มีผู้จบหลักสูตร 2,410 รูป ท่านได้เปิดศูนย์วิปัสสนา ประจำจังหวัดต่างๆ ในประเทศ 14 จังหวัด และสำนักวิปัสสนาในอำเภอต่างๆ 63 แห่ง ผลงานเหล่านี้ ท่านทำเพื่อเป็นประโยชน์สุขเป็นที่พึงพอใจของพุทธบริษัทและเป็นการเผยแผ่วิปัสสนากัมมัฏฐาน มีลูกศิษย์ที่เป็นวิปัสสนาจารย์สืบทอดหลักการสอนวิปัสสนามาโดยตามลำดับจนถึงปัจจุบัน

รูปแบบการสอนวิปัสสนาภาวนา ปัจจุบันนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่สอนสมาธิภาวนามีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ละท่านได้สอนหลักการและวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกันไป โดยประยุกต์ใช้ภาษา และวิธีการต่างๆ มาผสมผสานกับหลักการที่มีมาในพระคัมภีร์ตามความเข้าใจแต่ละท่าน จึงทำให้มีสำนักปฏิบัติที่หลากหลาย และมีลักษณะเฉพาะของแต่ละสำนักแตกต่างกันไป ด้วยสาเหตุดังกล่าวนี้ แต่ละสำนักจึงมีแนวการสอนที่แตกต่างกัน มากบ้าง น้อยบ้าง ทั้งในด้านจุดมุ่งหมายและวิธีการปฏิบัติ เมื่อมีความหลากหลายมากขึ้น ย่อมมีบางแนวทางที่บิดเบือนผิดเพี้ยนไปจากจุดมุ่งหมาย และวิธีการปฏิบัติที่แท้จริงในพระพุทธศาสนามากขึ้นเช่นกัน ซึ่งเกิดจากสาเหตุสำคัญคือการมองข้ามองค์ความรู้ที่แท้จริงจากพระคัมภีร์บาลี มุ่งเพียงแต่ระดับวิธีการปฏิบัติเท่านั้น ดังนั้น หากสำนักหรือกลุ่มปฏิบัติ

ต่างๆ หันมาสนใจในเรื่ององค์ความรู้จากพระคัมภีร์บาลีมากขึ้น ไม่มุ่งเน้นแต่เฉพาะการปฏิบัติตามๆ กันเพียงอย่างเดียว ก็จะทำให้การปฏิบัตินั้นเป็นไปในแนวทางที่ถูกตรงยิ่งขึ้น⁷

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการสอนกัมมัฏฐานตามแนวพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ จังหวัดกัณดาล ประเทศกัมพูชา” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษารูปแบบการสอนกัมมัฏฐานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

2.2 เพื่อศึกษารูปแบบการสอนกัมมัฏฐานของพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ จังหวัดกัณดาล ประเทศกัมพูชา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาแนวทางการสอนวิปัสสนาภาวนาของพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ จังหวัดกัณดาล ประเทศกัมพูชา⁸ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ฉบับนี้ ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

3.1 รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์ วิเสสวิสุทธิมรรค และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก

3.3 กำหนดประเด็นเพิ่มเติม หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง

3.4 วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย

3.5 ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษา และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นระยะ ๆ

3.6 ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหา ตามคำแนะนำของคณะกรรมการสอบสารนิพนธ์ และดำเนินการตามขั้นตอนของบัณฑิตวิทยาลัย

4. ผลการวิจัย

คำว่า กัมมัฏฐาน มีความหมายไปในทิศทางเดียวกันคือ ที่ตั้งแห่งการงาน ที่ตั้งแห่งความเพียร การทำงานของจิตเป็นต้น เป็นกิจเบื้องต้นในการทำความดีให้สูงยิ่งขึ้นไปตามหลักสมถ

⁷ พระภิกษุไพศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), *อานาปานสติภาวนา*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2562), หน้า 1-2.

กัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน ส่วนกัมมัฏฐานที่ปรากฏในชื่ออื่นๆ คือ ภาวนาเช่น อานาปานสติ ภาวนา สมถะเช่น สมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนาเช่น วิปัสสนากัมมัฏฐาน เอกัคคตาเช่น เอกัคคตาจิต เป็นต้น แต่ก็มีควมหมายไปในทิศทางเดียวกัน สมถกัมมัฏฐานมี 40 อย่าง⁸ แบ่งออกเป็น 7 หมวด คือ (1) หมวดที่ 1 กลีณกัมมัฏฐาน 10 อย่าง⁹ (2) หมวดที่ 2 อสุภะกัมมัฏฐาน 10 อย่าง¹⁰ (3) หมวดที่ 3 หมวดอนุสสติกัมมัฏฐาน 10 อย่าง (4) หมวดที่ 4 พรหมวิหาร 4 ประการ (5) หมวดที่ 5 อรูปกัมมัฏฐาน 4 (6) หมวดที่ 6 อาหาเรปฏิกูลสัญญา¹¹ (7) หมวดที่ 7 จตุธาตุววัตถาน 4¹² รวมเป็นสมถกัมมัฏฐาน 40 อย่าง ส่วนวิปัสสนา¹³กัมมัฏฐาน เป็นอุบายเรื่องปัญญา เป็นการทำให้สงบระงับหมดจากความฟุ้งซ่านจากกิเลสทั้งหลาย เพื่อพิจารณาให้เห็นแจ้งรู้ตามความเป็นจริง คือเห็นตรงต่อความเป็นจริงของสภาวะธรรมได้แก่ ปัญญาที่พิจารณาเห็นไตรลักษณ์ละสังโยชน์ 10 ประการได้จนสามารถบรรลुพระอรหันต์นิพพานแล้วไม่กลับมาเกิดอีกต่อไป

การปฏิบัติกัมมัฏฐานมี 2 แบบคือ 1) สมถ ยานิก คือการเจริญสมถก่อนแล้วจึงยกจิตขึ้นวิปัสสนา 2) วิปัสสนายานิกคือการเจริญวิปัสสนาก่อนแล้วจึง เจริญสมถ ซึ่งถูกต้องสอดคล้องการปฏิบัติและแนวทางการสอบอารมณ์กัมมัฏฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา¹⁴ ส่วนอารมณ์ของสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพราะเมื่อโยคีบุคคลปฏิบัติจนจิตเป็นสมาธิแล้วจึงใช้สมถะนำหน้าเป็นบาทฐานแล้วเจริญวิปัสสนาต่อไป เพื่อไปถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือพระนิพพานนั่นเอง อารมณ์ของสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานมีความต่างกันคือ อารมณ์ของสมถกัมมัฏฐาน ได้แก่ กลีณ 10 อนุสสติ 10 อสุภะ 10 อัปมัญญา 4 อรูป 4 อาหาเรปฏิกูลสัญญา 1 และ จตุธาตุววัตถานะ 4 ใช้บัญญัติอารมณ์อย่างใด

⁸ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สมถกรรมฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ 21, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 30.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

¹¹ มหาจุฬาราชวิทยาลัย, **วิสุทธิมรรคแปล ภาคที่ 2 ตอน 2**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 1.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

¹³ **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถที่ปณี**, พระคันธสราภวังค์ แปล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศาลกุด, 2546, หน้า 759-760.

¹⁴ บุญชญา วิวิชจร การปฏิบัติและการสอบอารมณ์กรรมฐานตามหลัก พระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย, **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร** ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2560) หน้า 64.

อย่างหนึ่งในอารมณ์ 40 ตามต้องการ จึงได้ชื่อว่า อารัมมณูปนิฉาน สมถกัมมัฏฐานที่เป็นโลกียธรรม สามารถปฏิบัติสูงสุดได้ถึงสมาบัติ 8 คือ รูปฌาน 4 อรูปฌาน 4 แต่ยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ใน 31 ภพภูมิอีกต่อไป ไม่สามารถพ้นออกจากวัฏฏะได้ ส่วนอารมณ์ของวิปัสสนากัมมัฏฐาน ผู้เจริญจะต้องศึกษาในเรื่องวิปัสสนาภูมิ 6 ให้เข้าใจก่อนที่จะลงมือปฏิบัติ คือ ขั้น 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 ปฏิจจสมุปบาท 12 และอริยสัจ 4 เป็นต้น ใช้ปรมัตถอารมณ์ คือเพ่ง วิเสสลักษณะของรูปธรรมนามธรรม จึงได้ชื่อว่าลักขณูปนิฉาน วิปัสสนากัมมัฏฐานซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคลขั้นสูงสุดคือ พระอรหันต์และสามารถพ้นวัฏฏะได้ในที่สุด

การปฏิบัติกัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็น การปฏิบัติกัมมัฏฐานตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยพระพุทธองค์ได้ตรัสกัมมัฏฐานคือ ทั้งสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานไว้กับพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาเพื่อให้พุทธบริษัท 4 ได้ประพฤติตามและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ต่างกรรมต่างวาระกัน ส่วนการปฏิบัติกัมมัฏฐานตามที่ปรากฏในอรรถกถา โดยพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายพระพุทธพจน์ที่เกี่ยวกับกัมมัฏฐานคือ ทั้งสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานที่ทรงแสดงแก่พุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาเพื่อให้พุทธบริษัท 4 ได้ประพฤติตามและปฏิบัติตามตามคำสอนของพระองค์ต่างกรรมต่างวาระกัน

แนวทางการสอบอารมณ์กัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็น แนวทางการสอบอารมณ์กัมมัฏฐานในอนัตตลักขณสูตร พระพุทธองค์ทรงสร้างศรัทธาก่อน ทรงแสดงอนุปุปพิถาให้ฟัง ทำจิตใจให้อ่อนลงเพื่อพร้อมรับพระธรรมเทศนาที่สูงขึ้นแล้วต่อจากนั้นทรงแสดงขั้น 5 และไตรลักษณ์เพื่อการบรรลุธรรม ส่วนแนวทางการสอบอารมณ์กัมมัฏฐานในจุปลายมานสูตรโดยทรงสอนอุบายแก้ง่วงแก่พระมหาโมคคัลลานเถระจนได้บรรลุพระอรหันต์ในเวลาต่อมา หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการสอบอารมณ์กัมมัฏฐาน เป็นหมวดหมู่ธรรมที่เป็นปัจจัยแก่กันและกันในการสอบอารมณ์กัมมัฏฐาน มีหลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกัน มี 7 หมวด 37 ประการ คือ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรค 8 เรียกว่า โพธิปักขิยธรรม เป็นหัวข้อธรรมที่เป็นสาระแก่นสารแห่งพระพุทธศาสนาทั้งหมด จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อริยปปเวทิตธรรม แปลว่า ธรรมที่พระอริยะ คือ พระพุทธเจ้าประกาศไว้แล้ว

รูปแบบการสอนกัมมัฏฐานของพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ จังหวัดกัณดาล ประเทศกัมพูชา ผลการวิจัยพบว่า การสอบอารมณ์กัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศประเทศกัมพูชามี 1 สำนักคือ พระธัมมะวิปัสสนาจารย์ส่อม บุญเชื่อน ผู้นำหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา มาสอนและอธิบายและจัดเป็นระบบการศึกษาและการปฏิบัติไม่แยกกันคือ ชั้นประถมวิปัสสนา 3 ปี มัธยมวิปัสสนา 4 ปี และอุดมวิปัสสนา 5 ปี โดยนำหลักธรรมสำคัญเช่น หลักขั้น 5 หลักไตรลักษณ์ 3 วิปัสสนาญาณ 16 อริยสัจ 4 มาจัดเป็นรูปแบบการศึกษาควบคู่กับการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจความเป็นปรมัตถ์ของธรรม มีหลักการดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขา

การปฏิบัติการสอนอารมณ์กัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทยมี 1 สำนักคือ พุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ พระธัมมะวิปัสสนาจารย์ส่อม บุญเรือน ผู้นำหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนามาสอนและอธิบายและจัดเป็นระบบการศึกษาและการปฏิบัติไม่แยกกันคือ ชั้นประถมวิปัสสนา 3 ปี มัชฌิมวิปัสสนา 4 ปี และอุดมวิปัสสนา 5 ปี โดยนำหลักธรรมสำคัญเช่น หลักชั้น 5 หลักไตรลักษณ์ 3 วิปัสสนาญาณ 16 อริยสัจ 4 มาจัดเป็นรูปแบบการศึกษาควบคู่กับการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจความเป็นปรมัตถ์ของธรรม มีหลักการดำเนินชีวิตตามหลักไตรลักษณ์คือ ศีลเป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติต้องมี สมาธิและปัญญาถูกนำมาจัดระบบโดยการปฏิบัติตามหลักอานาปานสติ กัมมัฏฐาน เพื่อให้จิตเกิดสมาธิและต่อเนื่องด้วยปัญญาคือวิปัสสนากัมมัฏฐาน จุดสำคัญคือเอาหลักคำสอนในพระไตรปิฎกมาตรวจสอบทั้งในระดับสมณะและวิปัสสนา หลักการดังกล่าวส่งผลให้การดำเนินชีวิตกับการปฏิบัติกัมมัฏฐานดำเนินไปด้วยกัน โดยมีศูนย์กลางการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน พุทธมณฑลวิปัสสนาเป็นสถานที่ศึกษาและปฏิบัติกัมมัฏฐานเพื่อความเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทอย่างถูกต้องเป็นมาตรฐานเดียวกันและขยายออกไปทั่วประเทศ ส่วนการรู้แจ้งธรรมขึ้นอยู่กับความเพียร กำลังสติปัญญาและอินทรีย์ของแต่ละคน หลักการสอนอารมณ์กัมมัฏฐานไม่มีปรากฏเป็นแบบทางการ แต่ใช้การเทศน์สอนอบรมแทนและหากผู้ปฏิบัติกัมมัฏฐานเกิดการติดขัดหรือไม่เข้าใจก็ให้สอบถามพระวิปัสสนาจารย์ได้เมื่อมีโอกาส หากผู้ปฏิบัติมีสติสัมปชัญญะที่ถูกต้องจะไม่หลงไปตามความคิดซึ่งก่อให้เกิดความฟุ้งซ่าน จนจิตไม่สงบ การปฏิบัติกัมมัฏฐานก็ยังไม่ผิดทาง ดังนั้นผู้ปฏิบัติต้องทำจิตให้สงบด้วยสมถกัมมัฏฐานก่อน จิตที่สงบมีอารมณ์หนึ่งจะทำให้การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นไปอย่างถูกต้องและง่ายขึ้น หากดัดสมถกัมมัฏฐานยอมเป็นการยากที่จะเห็นอาการปรากฏของไตรลักษณ์ ผู้ปฏิบัติถูกต้องย่อมรู้ตัวเองตลอดเวลา จิตจะไม่คิดฟุ้งซ่าน สงสัย พระวิปัสสนาจารย์มีหน้าที่คอยช่วยแนะนำแต่ไม่มากและให้แก้ไขในแต่ละขณะเท่านั้นไม่แก้ทั้งหมดเพราะจะทำให้เกิดความคิดฟุ้งไปในอดีตและอนาคตได้ และที่สำคัญที่สุดของหลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานคือ พระวิปัสสนาจารย์จะต้องอยู่ร่วมปฏิบัติกับผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตลอดระยะเวลาการเข้าเจริญวิปัสสนา ทำให้ผู้ปฏิบัติรู้ถึงความเมตตาและความเป็นกัลยาณมิตร ผูกพันและเชื่อมั่นในพระวิปัสสนาจารย์ที่สอน

การปฏิบัติและการสอนอารมณ์กัมมัฏฐานในประเทศไทย พบบว่าการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานในประเทศไทย เป็นการเจริญสมถกัมมัฏฐานโดยมุ่งเน้นไปที่กัมมัฏฐาน 40 มีกสิณเป็นต้น เพื่อให้ได้ปฐมฌาน จนถึง ปัญจฌานตามลำดับ มีการจัดระบบการเรียนการสอนที่มุ่งว่ามัธยมวิปัสสนาสิกขาในปีที่ 1 ถึงปีที่ 4 ซึ่งการเรียนกัมมัฏฐานในสำนักต่างๆเป็นการเรียนไปด้วยปฏิบัติไปด้วยถ้าตามเกณฑ์ต้องใช้เวลาเรียน 4 ปีเมื่อผ่านการเรียนการปฏิบัติครบแล้วจึงจะสามารถสอนกัมมัฏฐานในสำนักต่าง ๆ ได้ โดยมีศูนย์กลางคือสำนักวิปัสสนาพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระโดยมีพระธรรมาจารย์ส่อม บุญเรือน เป็นผู้นำและบุกเบิก ทางสำนักทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการสอนและเผยแผ่หลักการปฏิบัติกัมมัฏฐานในประเทศไทย และสำนักสาขาประมาณ 300 มีการสอนโดย

กำหนดอาการ กำหนดอารมณ ผู้เรียนต้องสมาทานศีลก่อน ไม่มีการสมาทานขึ้นกัมมัฏฐานปฏิบัติ โดยไม่มีเวลานั่งที่นิ่งเป็นหลัก เวลาปฏิบัติถ้าติดในรูปจะต้องมาสอบอารมณ ถ้าปฏิบัติไม่ก้าวหน้า ไม่ ต้องมาสอบอารมณให้ปฏิบัติต่อเนื่อง ส่วนการเดินใช้เวลา 30 นาทีถึง 60 นาที การปฏิบัติมีช่วงเวลา พักกลางวันเวลา 11 ถึง 14 นาฬิกาเริ่มบ่าย เวลา 14 ถึง 17 และ 19 ถึง 21 นาฬิกา มีทำวัตรเช้า สวด มนต์ตามปกติเวลาพักมีสติและการสอนกัมมัฏฐานมีการจัดทำเป็นระบบการเรียนการสอนโดย แบ่งเป็น 3 ระดับ คือปฐม มัธยม อุดม พระวิปัสสนาจารย์ก็มีการเทศน์ลำดับฐาน

ในอุปัชฌายา มัธยม เทศน์จตุตถฐาน ในระดับอุดมจึงเทศน์เรื่องญาณ 16 หลักการ ปฏิบัติกัมมัฏฐานเน้นสมถะและอานาปานสติเป็นหลัก ในระยะแรกสำนักต่าง ๆ ปฏิบัติไม่เหมือนกัน ต่างคนต่างทำตามแนวทางของแต่ละสำนัก ต่อมาอาจารย์ใหญ่ศึกษาเปรียบเทียบ ข้อมูลว่าถูกต้อง ตามพระไตรปิฎกหรือไม่โดยเน้นพุทธานุสสติ จึงมีการรวบรวมสำนักต่าง ๆ เพื่อให้ปฏิบัติถูกต้องตาม พระไตรปิฎก ดังนั้นจึงมีความสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทการได้ถึง จุดมุ่งหมายขึ้นอยู่กับอินทรีย์ของแต่ละบุคคล พระธรรมอาจารย์เป็นเพียงผู้บอก

5. บทสรุป

กัมมัฏฐาน หรือ กัมมัฏฐาน มีความหมายไปในทิศทางเดียวกันคือ ที่ตั้งแห่งการงาน ที่ตั้ง แห่งความเพียร การทำงานของจิตเป็นต้น เป็นกิจเบื้องต้นในการทำสมาธิให้สูงขึ้น ขึ้นไปตามหลัก สมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน ส่วนกัมมัฏฐานที่ปรากฏในชื่ออื่นๆ คือ ภาวนาเช่น อานาปาน สติภาวนา สมถะ เช่น สมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนาเช่น วิปัสสนากัมมัฏฐาน เอกัคคตาเช่น เอกัคคตาจิตเป็นต้น แต่ก็มี ความหมายไปในทิศทางเดียวกัน ส่วนวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นอุบายเรื่อง ปัญญา เป็นการทำให้จิตให้สงบระงับหมดจากความฟุ้งซ่านจากกิเลสทั้งหลาย เพื่อพิจารณาให้เห็นแจ้ง รู้ตามความเป็นจริง คือเห็นตรงต่อความเป็นจริงของสภาวะธรรมได้แก่ ปัญญาที่พิจารณาเห็นไตร ลักษณะละสังโยชน์ 10 ประการได้จนสามารถบรรลุพระอรหันต์ การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานของ สำนักวิปัสสนาพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ เป็นการเจริญสมถกัมมัฏฐานโดยมุ่งเน้นไปที่กัมมัฏฐาน 40 มีกสิณเป็นต้นเพื่อให้ได้ปฐมฌาน จนถึง ปัญจฌานตามลำดับ การสอนกัมมัฏฐานจะแบ่งเป็น 3 ระดับ คือปฐม มัธยม อุดม พระวิปัสสนาจารย์เทศน์ลำดับ ปฐมเทศน์ฐานในอุปัชฌายา มัธยมเทศน์ จตุตถฐานในระดับอุดมจึงเทศน์เรื่องญาณ 16

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ ในประเทศกัมพูชา โดยมุ่งเน้นไปที่ สมถกัมมัฏฐาน 40 มีกสิณเป็นต้น ได้นำหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาการสอนและจัดเป็น ระบบการศึกษาและการปฏิบัติคือ ชั้นประถมวิปัสสนา 3 ปี มัธยมวิปัสสนา 4 ปี และอุดมวิปัสสนา 5 ปี โดยนำหลักธรรมสำคัญเช่น หลักขันธ 5 หลักไตรลักษณ์ 3 วิปัสสนาญาณ 16 อริยสัจ 4 มาจัดเป็น รูปแบบการศึกษาควบคู่กับการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจความเป็นปรมัตถธรรม

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมาธิการพุทธมณฑลวิปัสสนาธุระ, **ชีวประวัติ พระธรรมวิปัสสนา ส่อม บุญเชื่อน (เกตุธมโม)**, พิมพ์ครั้งที่ 2: ม.ป.พ., 2547.
- บุญชญา วิวิชจร การปฏิบัติและการสอบอารมณ์กัมมัฏฐานตามหลัก พระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย
วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2560.
- พระธรรมธีรราชฆาโมณี (โชดก ญาณสิทธิ). **คำบรรยายเรื่อง วิปัสสนากัมมัฏฐาน มหาสติปัฏฐาน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, 2556.
- พระภิกษุไพศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), **อานาปานสติภาวนา**, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2562
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, **วิสุทธิธรรมคณานุกรม ภาคที่ 2 ตอน 2**, พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, 2538.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สมถกัมมัฏฐาน**, พิมพ์ครั้งที่ 21, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, 2538.
- Charuwan Phongtian, **Buddhist Arts of Thailand**, Thesis of M.A. Magadha University, (India : Bodha-Gaya, 1979-1981), p.15., **Thai-Cambodia culture relationship through Arts**, Dissertation of Ph.D. of Magadha University, India : Bodha-Gaya, 2000.

ศึกษารูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรม

วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

A Study of the Insight Meditation Teaching Method of

Wat Yaichaimongkol, Ayutthaya Province

พระใบฎีกาณรงค์ฤทธิ์ จานวฑูโต, Phrabaideka Narongrit Thānavuddho¹

E-mail: nipa_016@hotmail.com

พระมหาบุญศรี ญาณวฑูโต, Phramaha Boonsri Nyanavuddho²

E-mail: nipa_016@hotmail.com

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษารูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา 2 เพื่อศึกษารูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรม วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคล ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีรูปแบบการสอนกัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ พิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม โดยบริกรรมยุบหนอ-พองหนอที่ใจคณเฑาะใหญ่หนกลาง คือ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ) มีนโยบายให้สอนกัมมัฏฐานตามรูปแบบที่มีพระไปอบรมเป็นพระวิปัสสนาจารย์จากศูนย์ปฏิบัติธรรม ธรรมโมลี อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมาเป็นต้นแบบ ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม การมีสติโดยการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข

¹ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/Palissueksabuddhaghosa Nakronprathum compus Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช / Mahamakut Buddhist University.

คำสำคัญ: (การสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน), (สำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคล)

Abstract

This article was a part of research paper entitled ‘A Study of the insight meditation teaching Method of Wat Yaichaimongkol, Ayutthaya Province’ aiming at study the form of insight meditation teaching and to study the form of insight meditation teaching conducted by Meditation Center of Wat Yaichaimongkol, Ayutthaya Province. The findings showed that the form of insight meditation teaching conducted by Meditation Center of Wat Yaichaimongkol, Ayudhya province. was consistent with *Mahāsatipaṭṭhāna* or Four Foundations of Mindfulness. i.e. an observing body. feeling. mind and mental formations applying the word ‘Yup nor. Pong nor’ which was guided by Somdet Phra Buddhachinawong (Upasamamahather) recognized by the Insight Master Training course held at Dhammoli Meditation Center, Pakchong district, Nakhon Ratchasima province as its original model. This model implies both of worldly and Dhammic knowledge for righteous living with being mindful in all activities while living applying the teaching of *Mahāsatipaṭṭhāna* in everyday life for the sake of happily life in present society.

Keywords: (Insight Meditation Teaching), (Meditation Center of Wat Yaichaimongkol)

1. บทนำ

วัดใหญ่ชัยมงคลมีความผูกพันกับประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ด้วย กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2135 เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทำศึกยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชาแห่งพม่าที่ตำบลหนองสาหร่าย เมืองสุพรรณบุรี ทรงสร้างพระเจดีย์ใหญ่ขึ้นที่วัดนี้เป็นอนุสรณ์แห่งชัยชนะ การสร้างพระเจดีย์อาจสร้างเสริมพระเจดีย์เดิมที่มีอยู่หรืออาจสร้างใหม่ทั้งองค์ก็ได้ ไม่มีหลักฐานแน่นอนขนานนามว่า “พระเจดีย์ชัยมงคล” แต่ส่วนใหญ่เรียกว่า “พระเจดีย์ใหญ่” ฉะนั้นนานวันเข้าวัดนี้จึงเรียกชื่อเป็น “วัดใหญ่ชัยมงคล”³ และเมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 บ้านเมืองถูกกองทัพพม่าเผาทำลาย วัดใหญ่ชัยมงคลจึงถูกทิ้งร้างไปในที่สุด ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์จึงมีการบูรณปฏิสังขรณ์และมีกฤษฎาสงฆ์จำพรรษาดังเช่นในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2500 มีเปิดสอนการปฏิบัติธรรมแบบอานาปานสติ บริกรรมภาวนาแบบพุท-โธ ต่อมาภายหลังประมาณปี พ.ศ. 2536 พระครูอาทรบุญญวิสุทธ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสในขณะนั้นเป็นอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนา ได้นำการสอนแบบยุบหนอ – พองหนอ เข้ามาอบรมสอนโยคีที่เข้ามาปฏิบัติธรรมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีศาลาปฏิบัติธรรม 2 หลัง อาคารที่พักชาย 1 หลัง (หลังใหญ่) อาคารที่พักหญิง 12 หลัง และอาคารที่พักขนาดใหญ่ 1 หลัง มีห้องน้ำอย่างเพียงพอ สามารถรับรองผู้มาปฏิบัติธรรมได้คราวละ 200-500 คน มีเสนาสนะที่พัก มีทั้งที่อยู่เดี่ยว และอยู่รวม โดยจัดแยกไม่ปะปนกัน ระหว่างชายหญิง เสนาสนะบางส่วน จัดสร้างเป็นรูปแบบไทย เพื่อให้กลมกลืนกับโบราณสถาน และให้เหมาะสมกับแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา มีถนนเข้าออกสะดวก

การอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน ณ วัดใหญ่ชัยมงคล⁴ ยังมีกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ทุกกลุ่มเป้าหมาย ที่จะนำหลักธรรมของศาสนาไปปรับใช้ในวิถีชีวิต เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของประชาชน โดยการปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจ มีกระบวนการขั้นตอนเพื่อให้เกิดสมาธิ สติ และปัญญา จัดปฏิบัติธรรมเป็นประจำทุกวัน และในช่วงวันหยุดตามเทศกาลต่าง ๆ และการปฏิบัติระยะสั้นคราวละ 3 วัน 2 คืน ให้ผู้ปฏิบัติธรรมเจริญกัมมัฏฐาน ดูลมหายใจเข้าออก ให้สงบเป็นสมาธิ และปัญญาพิจารณา ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจในเรื่อง รูป-นาม คือ กาย

³ กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2545), หน้า 255.

⁴ ภูธร ภูมะธน, กลุณีสამัคคี วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท กู๊ดเฮด พรินท์ติ้ง แอนด์ แพคเกจจิ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2560), หน้า 23.

และใจ มีสติมีปัญญามากขึ้น สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้จากวิปัสสนากัมมัฏฐานไปใช้ให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน เพื่อจะได้ทำให้ไม่ต้องอยู่อย่างทุกข์กายทุกข์ใจในโลกภายนอก โดยยึดหลักมหาสติปัฏฐานสูตร⁵ เป็นหลักปฏิบัติในการสอนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ในปีที่ผ่านมา วัดใหญ่ชัยมงคลได้รับปฏิบัติธรรมมาแล้วไม่ต่ำกว่า 400 คน นับได้ว่าสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคลเป็นที่นิยมและมีชื่อเสียงแก่ผู้ปฏิบัติธรรมโดยทั่วไป จึงมีประเด็นที่น่าสนใจว่า สำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคลมีวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีการสอน การอบรมระยะสั้น เป็นอย่างไรบ้าง ผู้วิจัยมองเห็นสภาพปัญหาและต้องการแสวงหาคำตอบในเรื่องการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎก หรือในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาเฉพาะการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งมีประเด็นที่สัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานว่ามีรายละเอียดอย่างไรบ้าง

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรม วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อแก้ไขความเคลือบแคลงสงสัยในประการต่าง ๆ ให้มีความกระจ่างชัด อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้าง องค์ความรู้ใหม่ที่จะเป็นข้อมูลในเชิงวิชาการ เกื้อกูลและเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน อันจะเป็นประโยชน์ต่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของพุทธศาสนิกชนสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรม วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษารูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา

2.2 เพื่อศึกษารูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรม วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษารูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรม วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

⁵ ที.ม. (ไทย) 10/372/301.

3.1 รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก

3.3 กำหนดประเด็นเพิ่มเติม หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง

3.4. วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย

3.5 ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษา และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นระยะ ๆ

3.6 ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหา ตามคำแนะนำของคณะกรรมการสอบสวนนิพนธ์ และดำเนินการตามขั้นตอนของบัณฑิตวิทยาลัย

4. ผลการวิจัย

4.1 รูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน หมายถึง การเพียรภาวนาประพฤติปฏิบัติ ในกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น และเพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยการกำหนดรู้ในความเป็นไปของรูปนามกายใจนี้ ที่มีอยู่ปรากฏอยู่ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นมา โดยไม่มีการดัดแปลงแก้ไขใด ๆ ทั้งสิ้น ด้วยความเพียรพยายามจนกระทั่งวิปัสสนาญาณเกิดขึ้น เห็นอาการเกิดขึ้น และดับไปของอาการนั้น ๆ ความรู้เห็นเช่นนี้ คือ การเห็นความเป็นจริงของสภาวะธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยความเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจังความไม่เที่ยง ทุกขังความเป็นทุกข์ อนัตตา ความไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน⁶ อันเป็นเหตุให้สิ้นอาสวะกิเลสทั้งหลาย หมายถึงพระนิพพาน อันเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่นนี้ เรียกว่าวิปัสสนากัมมัฏฐาน

หลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานสติปัฏฐาน 4 คือ การมีสติรับรู้ความเป็นไปของรูปนามกายใจ ตามธรรมชาติที่มีอยู่ เป็นอยู่ในปัจจุบันขณะนั้น แยกได้เป็น 4 หมวด ดังนี้ กายาวิปัสสนาสติปัฏฐาน คือการมีสติรับรู้ตั้งมั่นในกายที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เวทนาวิปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมีสติรับรู้ตั้งมั่นในเวทนาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน จิตตาวิปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การมี

⁶ ที.ม. (ไทย) 10/329/214,402/266

สตรียุติธรรม ในจิตที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และธัมมานุสสนาสติปัญญา⁷ คือ การมีสตรียุติธรรม ในธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

รูปแบบการสอนและความมุ่งหมายที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาททำให้ทราบว่าการหลักการสอนและรูปแบบที่เป็นพุทธวิธีการสอนนั้น พระพุทธองค์ทรงเน้นสอนตาม จริต อุนิสัย และอินทรีย์ ของแต่ละบุคคลที่ได้สร้างและสะสมมาเป็นหลักในการสอนเช่น พระพุทธองค์ได้อนุุปพิภพิกามีผลทำให้มารดาและภรรยาเก่าของพระยสะได้ธรรมจักขุ เป็นเตวาจิก อุนาสิกาคู่แรกในโลก⁸ พระพุทธองค์ทรงประยุกต์ตามเหตุการณ์ในปัจจุบันเลย เลยนนำมาเป็น รูปแบบแนวทางหลักการสอนปฏิบัติ และจัดเป็นรูปแบบการสอนขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละสำนัก

รูปแบบการสอนอบรมของพระพุทธเจ้า ก็จะมีแตกต่างกันไปของแต่ละบุคคล อย่างเช่น พระมหาโมคคัลลานะ เมื่อครั้งปฏิบัติก็มีแต่ความง่วงเข้าครอบงำ พระพุทธองค์ก็ตรัสสอนอุบายแก้ง่วงด้วยวิธีแตกต่างกันไป เมื่อกำหนดแล้วเกิดความง่วง ให้กำหนดนึกให้มาก หากยังไม่หายง่วง ก็ตรัสตรองพิจารณาถึงธรรมต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาจนขึ้นใจ หากยังไม่หายง่วง ก็ท่องสาธยายธรรมตามที่ได้ศึกษามา หากยังไม่หายง่วงก็แยงหูทั้ง 2 ข้างและเอาฝ่ามือลูบตัว เป็นต้น จนกระทั่งวิธีสุดท้าย หากยังไม่หายง่วง ก็ให้นอนอย่างมีสติสัมปชัญญะและตั้งใจไว้ว่าจะลุกขึ้น พอตื่นก็ให้รีบลุกขึ้นทันที⁹ ด้วยความตั้งใจจะไม่หาความสุขจากการนอนจากการเอนอิง พระพุทธองค์ทรงใช้พุทธวิธีไปตามลำดับขั้นตอนเพื่อแก้อาการง่วงที่เกิดขึ้น ซึ่งมีเทคนิคต่าง ๆ เป็นสิ่งใกล้ตัวมองเห็นได้ง่าย ใช้ใน การเป็นอุบายแก้ง่วง

อานิสงส์ของการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมเจริญสติปัญญา 4 อย่างต่อเนื่องทุกคืนวัน เต็มที่ทุกเวลา ทุกวินาทีที่ผ่านไปด้วยสติที่มีการกำหนดรับรู้ธรรมชาติที่มีอยู่ที่เป็นอยู่ได้ ย่อมได้รับอานิสงส์ทั้ง 7 ดังที่กล่าวมานี้ และดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดผู้หนึ่งพึงเจริญสติปัญญาทั้ง 4 ตลอด 7 ปี พึงหวังผล 2 ประการอย่างใดอย่าง

⁷ ที.ม. (ไทย) 10/382/316.

⁸ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, วิเคราะห์พุทธปณิธานกับการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน, **วารสารมหาจุฬาริชาการ**, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2558) หน้า 19.

⁹ บรรณจบ บรรณรุจิ, **อสีติมหาสาวก**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544) หน้า 311-313.

หนึ่ง คือ พระอรหันตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักเป็นอนาคามี ในปัจจุบันชาตินี้อย่าง แน่นนอน¹⁰

4.2 รูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประวัติโดยสังเขปของสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคลทำให้รู้ว่า เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มีการสอนมานานกว่า 20 ปี เป็นการยืนยันได้ว่าสำนักแห่งนี้มีประสบการณ์ ในการสอนธรรมนำ ปฏิบัติให้แก่ผู้ที่ต้องการประพฤติปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 ได้เป็นอย่างดี และมีขั้นตอนรูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานที่ชัดเจน เป็นไปตามลำดับไป

รูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคล ก็มีการสอน การกำหนดรู้ในสติปัฏฐานภาวนา มีรูปแบบการสอนการกำหนดที่ละเอียดลึกซึ้งมาก ให้ผู้ปฏิบัติธรรม ได้รู้หลักการกำหนดและเข้าใจการกำหนดมากยิ่งขึ้นตลอดเวลาที่อยู่ประพฤติปฏิบัติธรรมอยู่ในสำนัก ปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคลแห่งนี้ โดยทุก ๆ อาการความเป็นไปของกายและใจหรือจิตนี้ไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี ต้องให้มีสติในการรับรู้และกำหนดติดตามดูอาการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไปไม่ให้ขาดสายเลย เปรียบเสมือนโซ่ตรวนที่ห่วงโซ่ทุกห่วงคล้องติดกัน เกิดเป็นโซ่ตรวนที่ยาว ไม่หลุดขาดออกจากกันเป็นข้อ ๆ การกำหนดก็เช่นเดียวกันต้องกำหนดติดต่อกันไปไม่ให้ขาดสายเลย เพื่อส่งให้อิทธิพลมีกำลังมากขึ้นก็ส่งให้วิปัสสนาญาณพัฒนาขึ้นไปตามลำดับ ไม่ช้าไม่นานก็จะก้าวข้ามจากปุถุชนไปสู่อริยะชน ได้ และพัฒนาอื่น ๆ ขึ้นไปตรวบจนเข้าสู่มรรค ผล นิพพาน อันเป็นที่สิ้นไปแห่งกิเลสทั้งหลาย แต่ก่อนที่ผู้ปฏิบัติทุกท่านจะก้าวข้ามไปถึงจุดนั้น

โยคีผู้ปฏิบัติธรรมที่วัดใหญ่ชัยมงคลทุกท่าน ถ้าเป็นพระภิกษุสามเณร จะต้องมียกหนังสือส่งตัวจากพระผู้ใหญ่ ระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบลขึ้นไปมาด้วย เพื่อเป็นสิ่งย้ำเตือนให้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ไม่ให้เสียชื่อเสียงของครูบาอาจารย์ผู้ฝากมา¹¹ ถ้าอุบาสก อุบาสิกาต้องประพฤติปฏิบัติตามกฎตามระเบียบต่าง ๆ ที่ทางสำนักวัดใหญ่ชัยมงคลได้ให้ไว้ โดยไม่มีข้อยกเว้น ไม่มีสิทธิพิเศษ ทุกรูปทุกคนเหมือนกันหมดในข้อตกลงที่จะอยู่ประพฤติปฏิบัติแรกเริ่มผู้ปฏิบัติอาจจะรู้สึกอึดอัด กัดดัน แต่ขอให้ทำใจยอมรับและอดทนกำหนดไป เมื่อเราอยู่

¹⁰ ที.ม. (ไทย) 10/405/340.

¹¹ คณะอุบาสก-อุบาสิกาวัดใหญ่ชัยมงคล, *คู่มือสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็นวัดใหญ่ชัยมงคล*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท กู๊ดเฮด พรินท์ติ้ง แอนด์ แพคเกจจิ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2561), หน้า 15.

ประพจน์ ปฏิบัตินานวันนานเดือนมากขึ้นเราก็จะชินกับกฎระเบียบข้อตกลงเหล่านี้ แต่ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมมีความ ต้องการที่จะปฏิบัติอยู่แล้ว กฎระเบียบพวกนี้ก็ไม่ส่งผลต่อผู้ปฏิบัติธรรมเลย แต่จะทำให้ผู้ปฏิบัติมี ความก้าวหน้าในการประพฤติปฏิบัติได้อย่างรวดเร็ว เพราะระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เป็นการส่งเสริม การปฏิบัติของผู้ปฏิบัติธรรมเอง

รูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคลนั้น มีข้อสังเกตอย่างหนึ่ง คือ การสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานที่วิปัสสนาจารย์ หรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายแต่งตั้ง ให้ทำหน้าที่สอนอบรม เพื่อช่วยให้คำแนะนำ ช่วยวินิจฉัย และประเมินผลการปฏิบัติ ให้ปฏิบัติถูกต้อง และตรงกับสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น¹² ฉะนั้นผู้เป็นพระวิปัสสนาจารย์มีความสำคัญและ มีส่วนช่วยในการสอนเป็นอย่างมากในการสอน สิ่งที่พระอาจารย์สอนมาดัดแปลงยกตัวอย่างในการเปรียบเทียบที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจชัดเจน ต้องผ่านการปฏิบัติวิปัสสนามาจนเกิดความรู้ความเข้าใจอย่างชัดของทุกคน และมีคนประพฤติปฏิบัติมีความกระจำใจในการปฏิบัติมากมานำเป็นแบบอย่างที่ดี แม้กระทั่งผู้ที่ช่วยงานอยู่ในวัดรวมทั้งคนงาน ก็ต้องผ่านการปฏิบัติวิปัสสนามาบ้างทุกคน

ขั้นตอนการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคลนั้นนั้นพบว่ามีการสอนที่เป็นขั้นตอนที่ชัดเจน ว่า การรับกัมมัฏฐาน คือ การรับรู้หลักวิธีการประพฤติปฏิบัติธรรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามหลักที่สำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคลนี้สอน การรับกัมมัฏฐานด้วยการอ่านหนังสือวิธีเจริญมหายานวิปัสสนา ซึ่งเป็นการให้กัมมัฏฐาน โดยพระวิปัสสนาจารย์ผู้ทำหน้าที่สอนและสอบอารมณ์ รับกัมมัฏฐานด้วยการอ่านหรือว่าตามที่วิปัสสนาจารย์กล่าวนำศึกษาทำความเข้าใจ จดจำหลักและวิธีการปฏิบัติทั้งหมดที่ ท่านได้ให้ไว้ในหนังสือแล้วลงมือปฏิบัติตาม หลังจากนั้น ให้หมั่นอ่านทบทวน หมั่นตรวจสอบดูว่า เราได้ปฏิบัติตามหลักการและวิธีการปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ตรงกันกับที่พระอาจารย์ได้ให้ไว้ในหนังสือเล่มนี้ หรือไม่ การรับกัมมัฏฐานด้วยการดูวิธีสาธิตการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการให้กัมมัฏฐานโดยพระวิปัสสนาจารย์¹³ และก่อนเข้ารับการปฏิบัติต้องทำอะไรปฏิบัติอย่างไร ผู้ปฏิบัติธรรมที่เพิ่งมาใหม่ก็จะเข้าใจได้ง่ายและปฏิบัติตามได้ทันที ส่วนผู้ปฏิบัติธรรมที่เคยมาแล้วก็สามารถปฏิบัติต่อเนื่องได้เลย

¹² คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ธรรมะภาคปฏิบัติ 1**, (กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 158.

¹³ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมจารย์ (นิรันดร์ อภิปัญโญ), **คู่มือพระวิปัสสนาจารย์**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2561), หน้า 20.

การกำหนดในการปฏิบัติ คือ การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ ฐานกาย ฐานเวทนา ฐานจิต และฐานธรรม¹⁴ ในขณะที่นั่งสมาธิให้ลำตัวนั้นมีความตั้งตรงเป็นแนวเดียวกัน เมื่อนั่งสมาธิตั้งกายตรงเป็นอันดีแล้ว ให้กำหนดเอามือทั้งสองข้างวางซ้อนทับกันไว้บนตัก โดยหงายมือข้างซ้ายวางไว้ด้านล่าง เอามือข้างขวาวางซ้อนทับไว้ด้านบน ให้นิ้วหัวแม่มือทั้งสองซ้อนเหลื่อมกันเพียงเล็กน้อย ตามความสมควรแก่กายภาพของแต่ละคน¹⁵ ไม่ว่าจะทำอะไรทุกอย่างที่ยังอยู่ในวัดใหญ่ชัยมงคลต้องมีสติในการกำหนดทุกอย่าง ห้ามปล่อยกาย ปล่อยใจ ปฏิบัติตามใจตนเองไม่ได้เลย ต้องมีสติให้ได้มากที่สุด เช่น ในระหว่างที่กำหนดรู้อาการของอาการยุบ หรืออาการนั้ง อาการถูก อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งอยู่นั้น หากมีอาการอื่นใดเกิดขึ้นทางทวารทั้ง 6 กล่าวคือ ทุกครั้งที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รุส รุสสัมผัส หรือทุกครั้งที่จิตนึก จิตคิด ไม่ว่าจะสภาวะอารมณ์นั้นจะเป็นรูป หรือนามก็ตาม ต้องจดจ่อกำหนดรู้ให้หมดทุกสภาวะ ทุกอารมณ์ที่เกิดขึ้นตามที่จิตรับรู้ในขณะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมจะต้องกำหนดรู้สภาวะทุกอย่างที่เป็นอารมณ์ของสติปัฏฐาน 4 ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะ ได้แก่อาการเคลื่อนไหวทางกายต่าง ๆ ความรู้สึกในอารมณ์ หรือเวทนาต่าง ๆ จิตนึกคิด และสภาวะของจิตต่าง ๆ ตลอดจนสภาวะธรรมของรูปนามที่เกิดขึ้นทั้งหมดอย่างต่อเนื่อง ขณะอยู่ในอิริยาบถทั้ง 4 คือ ยืน เดิน นั่ง และนอน ต้องกำหนดรู้ทุก ๆ สภาวะของทั้งรูปและนามที่เกิดขึ้นในทุก ๆ อิริยาบถด้วยเช่นกัน พระพุทธองค์ทรงแสดงการกำหนดรู้อิริยาบถย่อยไว้โดยละเอียด ไม่ว่าจะเป็นการก้าวไปข้างหน้า การถอยไปข้างหลัง การมองไปด้านหน้า การเหลียวไปด้านหลัง การคู้ การเหยียด การหยิบจับสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ การทำความสะอาด การอาบน้ำการซักเสื้อผ้า การถ่ายหนัก การถ่ายเบา เป็นต้น เพื่อไม่ให้กิเลสเกิดแทรกขึ้นมาได้ ต้องตามกำหนดรู้สภาวะให้ละเอียดต่อเนื่องกันไปทุก ๆ อาการเคลื่อนไหวในทุก ๆ อิริยาบถ พยายามเฝ้าตามกำหนดรู้สภาวะให้หมด ไม่ให้เหลือ ไม่มีเว้น ภายในเวลาไม่นาน ก็จะสามารถรู้แจ้งพระไตรลักษณ์ บรรลุถึงมรรคญาณ ผลญาณ และ พระนิพพานได้อย่างแน่นอน

5. บทสรุป

รูปแบบการสอนวิปัสสนาภาวนา คือ การสอนให้เพียรภาวนาประพฤติปฏิบัติในกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น และเพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยการกำหนดรู้ในความเป็นไปของรูป-นาม ตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ การมีสติรับรู้ความเป็นไป

¹⁴ ที.ม. (ไทย) 10/382/316.

¹⁵ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), **มหาสติปัฏฐาน ทางสู่พระนิพพาน**, แปลโดย พระคันธสา-ราภิวังศ์, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์, 2551), หน้า 43.

ของรูป-นาม ตามธรรมชาติที่มีอยู่ เป็นอยู่ในปัจจุบันขณะนั้น ซึ่งมี 4 ฐาน คือ ฐานกาย ฐานเวทนา ฐานจิต และฐานธรรม พระพุทธองค์ทรงเน้นสอนตามจริต อุปนิสัย และอินทรีย์ของแต่ละบุคคลที่ได้สร้างและสะสมมาเป็นหลักในการสอน ส่วนรูปแบบการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคล ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีรูปแบบการสอนกัมมัฏฐานตามหลัก สติปัฏฐาน 4 คือ พิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม โดยปริกรรมยุบหนอ-พองหนอที่ใจคณใหญ่หนกลาง คือ สมเด็จพระพุทธิชนวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสम्मหาเถระ) มีนโยบายให้สอนกัมมัฏฐานตามรูปแบบที่มีพระไปอบรมเป็นพระวิปัสสนาจารย์จากศูนย์ปฏิบัติธรรม ธรรมโมลี อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมาเป็นต้นแบบ ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม การมีสติโดยการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง ศึกษารูปแบบการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำให้สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยได้เป็นองค์ความรู้เพื่อเป็นแนวทางการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่สำนักปฏิบัติธรรมโดยส่วนรวม ดังนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ คือ

(1) การสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคลนั้น มีข้อสังเกตอย่างหนึ่ง คือ การสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานที่วิปัสสนาจารย์ หรือบุคคลที่ได้รับมอบหมายแต่งตั้ง ให้ทำหน้าที่สอบอารมณ์ เพื่อช่วยให้คำแนะนำ ช่วยวินิจฉัย และประเมินผล การปฏิบัติ ให้ปฏิบัติถูกต้อง และตรงกับสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น

(2) ขั้นตอนการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคลนั้น มี รูปแบบการสอนที่เป็นขั้นตอนที่ชัดเจนว่า การรับกัมมัฏฐาน คือ การรับรู้หลักวิธีการประพจน์ปฏิบัติธรรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามหลักที่สำนักปฏิบัติธรรมวัดใหญ่ชัยมงคลนี้สอน การรับกัมมัฏฐานด้วยการอ่านหนังสือวิธีเจริญมหายานสติปัฏฐานซึ่งเป็นการให้กัมมัฏฐาน โดยพระวิปัสสนาจารย์ผู้ทำหน้าที่สอนและสอบอารมณ์

(3) การรับกัมมัฏฐานด้วยการดูวิธีสาธิตการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการให้กัมมัฏฐานโดยพระวิปัสสนาจารย์และก่อนเข้ารับการปฏิบัติต้องทำอะไรปฏิบัติอย่างไร ผู้ปฏิบัติธรรมที่เพิ่งมา

ใหม่ก็จะเข้าใจง่ายและปฏิบัติตามได้ทันที ส่วนผู้ปฏิบัติธรรมที่เคยมาแล้วก็สามารถปฏิบัติต่อเนื่องได้เลย

(4) การกำหนดในการปฏิบัติ คือ การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ ฐานกาย ฐานเวทนา ฐานจิต และฐานธรรม ในขณะที่สมาธิให้ลำตัวนั้นมีความตั้งตรงเป็นแนวเดียวกัน เมื่อนั่งสมาธิตั้งกายตรงเป็นอันดีแล้ว ให้กำหนดเอามือทั้งสองข้างวางซ้อนทับกันไว้บนตัก โดยหงายมือข้างซ้ายวางไว้ด้านล่าง เอามือข้างขวาวางซ้อนทับไว้ด้านบน ให้นิ้วหัวแม่มือทั้งสอง ซ้อนเหลื่อมกันเพียงเล็กน้อย ตามความสมควรแก่กายภาพของแต่ละคน ไม่ว่าจะทำอะไรทุกอย่างที่ยังอยู่ในวัดใหญ่ชัยมงคลต้องมีสติในการกำหนดทุกอย่าง ห้ามปล่อยกาย ปล่อยใจปฏิบัติตามใจตนเองไม่ได้เลย ต้องมีสติให้ได้มากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม).

กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร. 2545.

คณะอุบาสก-อุบาสิกาวัดใหญ่ชัยมงคล. คู่มือสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็นวัดใหญ่ชัยมงคล.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท กู๊ดเฮด พรินท์ติ้ง แอนด์ แพคเกจจิ้ง กรุ๊ป จำกัด. 2561.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ธรรมะภาคปฏิบัติ 1.

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2551.

ภูธร ภูมะธน. กลินสมาคม วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร:

บริษัท กู๊ดเฮด พรินท์ติ้ง แอนด์ แพคเกจจิ้ง กรุ๊ป จำกัด. 2560.

บรรณจบ บรรณรุจิ. อลิติมหาสาวก. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2544.

พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมอาจารย์ (นิรันดร์ อภิปัญโญ). คู่มือพระวิปัสสนาจารย์.

กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์. 2561.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ). มหาสติปัฏฐาน ทางสู่พระนิพพาน. แปลโดย

พระคันธสาราภิวังค์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน จำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์. 2551.

พระครูปริยัติธรรมวงศ์. วิเคราะห์พุทธปณิธานกับการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน. วารสารมหาจุฬาริชาการ. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2558.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

การศึกษาวិเคราะห์ศีลในสามัญญผลสูตร

An Analytical Study of Sila in Sāmaññaphalasutta

ปณายุธ จานรโต, Panayut Thanarato¹

E-mail: mahapranayut@gmail.com

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ศีลในสามัญญผลสูตรนิพนธ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาโครงสร้างและเนื้อหาของสามัญญผลสูตรเพื่อศึกษาศีลในสามัญญผลสูตร เพื่อวิเคราะห์ศีลในสามัญญผลสูตร มีระเบียบวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า สามัญญผลสูตรเป็นพระสูตรที่ 2 ในคัมภีร์ที่หมณิกาย สิลขันธวรรค พระสูตรต้นตอปรากฏกล่าวถึงผลของความเป็นสมณะ ประโยชน์จากการดำรงเพศสมณะ การบำเพ็ญสมณธรรม เป้าหมายเพื่อฝึกอบรมตน มีการสำรวมกาย วาจา และใจ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ศีลในสามัญญผลสูตร จุลศีล ศีลที่มีระดับพื้นฐาน ที่ควรประพฤติดเว้น เพื่อขจัดอกุศลอย่างหยาบ มัชฌิมศีล ศีลที่มีระดับกลาง ที่ควรประพฤติดเว้น มีความละเอียดขึ้นมาจาก มหาศีล ศีลที่มีระดับสูงสุด ที่ควรประพฤติดเว้น และเพื่อเป็นการขัดเกลาจริยวัตรให้มีความละเอียดปลอดจากอกุศลอย่างยิ่ง เพื่อยังประโยชน์แก่การดำรงสมณเพศ ศีลในสามัญญผลสูตร สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการณ์ของนักบวชที่มีวัตรปฏิบัติจริยวัตรในการดำเนินชีวิต การเลี้ยงชีพ

คำสำคัญ: (การศึกษาวิเคราะห์), (ศีล), (สามัญญผลสูตร)

¹สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ tipitaka Studies Palisuksa Buddhagosa Campus Nakornphathom, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

The article was part of thesis entitled “An Analytical Study of Sila in *Sāmaññaphalasutta*” containing the following objectives, to study structure and contents of *Sāmaññaphalasutta*, Sila or disciplines in *Sāmaññaphalasutta* and to analyze *Sīla* in *Sāmaññaphalasutta*. It was qualitative research with documentary type. The findings were that *Sāmaññaphalasutta* appearing in the second discourse of *Dighanikaya*, *Silakhandavagga*, *Suttantapitaka* explains the fruits of a recluse being, benefits of being recluse, worldly renunciation, the aims of self-training through bodily, verbal and mental appeasing in both of principle and practice. In this discourse, the Buddha classified precepts in to; *Culasīla* or the basic disciplines which everyone should follow strictly for rough defilements restrains, *Majjhimasīla* or middle contains the codes of deeds which are higher than the first one and refine bodily condition, speaking and thought from defilements, and *Mahāsīla* or supreme discipline or precepts referring to the best discipline which purifies all acts from unwholesomeness aiming to gain the benefits of recluse being. From analysis, it illustrates the situations, condition of the recluse’s way of life, roles, conducts and their earning living.

Keywords: (Discipline), (*Sāmaññaphalasutta*), (*Majjhimasīla*)

1. บทนำ

การบวชในพระพุทธศาสนา ตามวัตถุประสงค์ดั้งเดิมเพื่อต้องการจะพ้นทุกข์ และกระทำให้แจ้งพระนิพพาน ข้อนี้เป็นจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาโดยตรง ผู้เข้าบวชในพระพุทธศาสนาแม้ว่าจะดำเนินปฏิบัติยังไม่ถึงจุดหมายปลายทาง แต่ได้ประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาอย่างน้อยก็ได้ชื่อว่า เป็นการสร้างอุปนิสัยสมบัติที่จะเป็นมูลฐานให้พ้นทุกข์ได้ในที่สุด อีกประการหนึ่ง การบวชถือเป็นประเพณีของพระพุทธศาสนิกชนชาวไทยที่ตกทอดสืบต่อกันมาแต่โบราณกาล ผู้มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา มักมุ่งหวังให้บุตรหลานของตนได้บวชเรียนเป็นทายาทสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา หรืออย่างน้อยที่สุดให้ได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้นำหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน ในการที่จะอยู่ครองเรือนให้มีความสุขในวันข้างหน้า เมื่อไม่อาจอยู่ครองเพศบรรพชิตได้ แม้จะบวชตามประเพณีหรือบวชเพื่อมุ่งหวังให้พ้นทุกข์ ผู้ที่บวชเข้ามาสู่เพศบรรพชิตย่อมต้องตระหนักกว่าเป็นผู้มีเพศต่างจากคฤหัสถ์ เป็นที่เคารพบูชาของคนทั่วไป ฉะนั้น จึงต้องมีศีล มีวินัย เป็นข้อยึดถือปฏิบัติที่ต่างจากประชาชน จะเป็นผู้นำที่มีศีลธรรม และจริยธรรม ควรที่จะให้ความเคารพได้อย่างแท้จริง จึงจะเป็นที่ตั้งแห่งการศรัทธาที่น่าเลื่อมใส เคารพกราบไหว้ของคนทั่วไป ตามธรรมดาของสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ สิ่งใดมีคุณอนันต์ สิ่งนั้นมักจะมีโทษมหันต์แฝงอยู่เป็นของควบคู่กันไป แต่การเป็นนักบวชที่บริบูรณ์บริสุทธอย่างแท้จริงในพระพุทธศาสนา จะบังเกิดแต่ผลดีเท่านั้น ไม่มีผลร้ายหรือเป็นโทษเลย

ในปัจจุบันสังคมแตกต่างไปจากสมัยพุทธกาล อีกทั้งบริบททางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และความเป็นอยู่ของพระสงฆ์เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย วิธีการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ต้องโอนอ่อนผ่อนตามบริบททางสังคม ซึ่งมีความแตกต่างไปจากสมัยพุทธกาล ทั้งนี้ทั้งนั้นพระสงฆ์ยังคงดำรงความเป็นสมณะอยู่ ซึ่งตามความหมายดั้งเดิมจริง ๆ แล้ว “สมณะ”² ซึ่งหมายถึง “ผู้สงบ” หมายถึงนักบวชทั่วไป แต่ในพระพุทธศาสนา ท่านให้ความหมายจำเพาะหมายถึงผู้ระงับบาป ได้แก่พระอริยบุคคล และผู้ปฏิบัติเพื่อระงับบาป ได้แก่ผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นพระอริยบุคคล น่าเลื่อมใส น่าศรัทธา มีวัตรปฏิบัติควรแก่การนับถือ แต่ความหมายของคำว่า “สมณะ” ในพระพุทธศาสนามีความลึกซึ้งกว่าความหมายเดิมมาก เพราะผู้ที่จะได้ชื่อว่าเป็นสมณะนั้น ต้องเป็นพระอริยบุคคล ตัดกิเลสตัณหา ระงับบาปกรรมได้ทั้งสิ้นทั้งปวง

เพราะฉะนั้น การศึกษาถึงข้อวัตรปฏิบัติของสมณะ³ ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา จึงเป็นการสร้างแนวคิดหรือจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่คนในสังคม ที่จะต้องหันมาช่วยกันให้ความสนใจ

² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 28, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม์, 2559), หน้า 401.

³ ม.ม. (ไทย) 12/438/468.

และหาแนวทางในการที่จะป้องกันรักษาพุทธศาสนา ให้มีความมั่นคงถาวรและมีคุณค่าเป็นที่เคารพแก่คนในสังคมได้อย่างแท้จริง เพราะการคงอยู่ของ “สมณะ” ในพระพุทธศาสนา ตามเจตนารมณ์ที่ถูกต้องและแท้จริงของธรรมวินัยนั้น จะต้องอาศัยความคิดเห็นที่ดี และประกอบกับความเห็นหรือความเข้าใจที่ถูกต้องและชอบธรรม ตามธรรมวินัยของพุทธบริษัททั้ง 4⁴ จึงจะสามารถทำให้พระพุทธศาสนา มีความมั่นคง และสามารถที่จะดำรงอยู่ต่อไปได้อีกยาวนานจนครบตามคำพุทธพยากรณ์ โดยอาศัยพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบของสมณะ และมีธรรมวินัยเป็นเครื่องคุ้มครอง หากนักบวชในศาสนาของพระองค์ ประพฤติตนอยู่ในความเป็นสมณะ หรือเข้าใจในข้อประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้เข้าถึงความเป็นสมณะได้อย่างถูกต้องแท้จริงแล้ว คำสอนที่ดีความดีโดยคลาดเคลื่อนไม่ตรงตามเจตนาอันแท้จริงของพระพุทธศาสนาก็จะยังไม่เกิดขึ้น หรือไม่ได้รับความนิยมนเทากับพระสัทธรรมที่เกิดจากคำสอน อันบริสุทธิ์ที่ตรัสออกจากพระโอษฐ์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ฉะนั้นเป็นผู้ซึ่งละเว้นจากความชั่วทุกอย่าง มุ่งกระทำแต่ความดี มีความสำรวมระมัดระวังในเรื่องความชั่วไม่ตกอยู่ในอำนาจของความชั่ว การที่พระพุทธศาสนามีอายุยืนยาวนานมาได้มั่นคงจนถึงทุกวันนี้ ก็โดยที่พระสงฆ์ทุกรูปได้ตระหนักและประพฤติตามพระธรรมวินัยพร้อมทั้งปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของพระสงฆ์ด้วยดี เพื่อให้พระสงฆ์สาวกได้มีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับจารีตประเพณี กิจวัตรและมารยาทของพระสงฆ์ จะได้ไปปฏิบัติอย่างถูกต้องและยังสามารถแนะนำพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในความปกครอง ได้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ได้อย่างต้องถูกต้องดังมาต่อไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เขียนไว้ในพุทธธรรมว่า “คำว่า สมณะ หมายถึง “สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ชัดธรรมเหล่านี้ รู้ชัดเหตุเกิดแห่งธรรมเหล่านี้ รู้ชัดความดับแห่งธรรมเหล่านี้ รู้ชัดทางดำเนินถึงความดับแห่งธรรมเหล่านี้ ฯลฯ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นแล จึงควรแก่การยอมรับว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และยอมรับได้ว่าเป็น พราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และจึงได้ชื่อว่า ได้บรรลุประโยชน์ของความ เป็นสมณะ และประโยชน์ของความ เป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญา”⁵

ดังนั้น แนวทางการศึกษาเรื่องดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่สำคัญและมีความน่าสนใจที่จะขยายความคิดเห็นนี้ออกไป เพื่อให้ได้คนที่สามารถเป็นต้นแบบที่ดีให้แก่สังคมได้ รวมทั้งเป็นที่น่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ว่า จะเป็นผู้นำที่มีศีลธรรมและจริยธรรม ควรที่จะให้ความเคารพได้อย่างแท้จริง และแนวทางในการศึกษาเรื่องนี้ ยังไม่มีปรากฏกว้างขวาง ต่อศาสนิกชนที่เป็นชาวพุทธมากนักจึงควรที่จะศึกษา เพื่อที่จะได้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพของนักบวช ในพระพุทธศาสนาต่อไป ผู้ศึกษาจึงมีแนวความคิดเห็นที่จะทำการศึกษาค้นคว้า เรื่องการศึกษาในด้านเชิงวิเคราะห์ ความประพฤติปฏิบัติของสมณะที่ปรากฏในสามัญญผลสูตรว่า มีหลักคำสอนที่จะทำให้ทราบถึงผลหรือประโยชน์ที่

⁴ อ.จตุกก. (ไทย) 22/201/343.

⁵ ส.ช. (ไทย) 17/167/113, ชุ.อิติ. (ไทย) 25/271/299.

เกิดจากการดำรงเพศเป็นสมณะอย่างไร รวมทั้งทราบถึงความเหมาะสม ต่อการวางตนหรือข้อประพฤติปฏิบัติตนของนักบวชในพระพุทธศาสนาด้วยว่า ควรที่จะวางตนเช่นไรจึงจะเหมาะสมและควรแก่อนุสาหรูปของตน โดยผู้ศึกษาได้ตั้งวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ศิลปะในสามัญญผลสูตร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

- 2.1. เพื่อศึกษาความเป็นมาโครงสร้างและเนื้อหาของสามัญญผลสูตร
- 2.2 เพื่อศึกษาศิลปะในสามัญญผลสูตร
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์ศิลปะในสามัญญผลสูตร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยจากเอกสาร และมุ่งศึกษาข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ในสามัญญผลสูตร ความเป็นสมณะที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา พร้อมทั้งวิเคราะห์ความสัมพันธ์

1.4.2 ขอบเขตด้านเอกสาร

แบ่งเป็น 2 ลักษณะตามการสืบค้นข้อมูล และลำดับความสำคัญของเอกสารดังต่อไปนี้

1) เอกสารปฐมภูมิ ศึกษาพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในสามัญญผลสูตร อรรถกถาหนังสือ โดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสมณะในสามัญญผลสูตรศึกษาค้นคว้าข้อมูลทั้งในพระไตรปิฎก และอรรถกถา ฎีกา รวมถึงเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) เอกสารทุติยภูมิ ทำการศึกษาจากหนังสือที่เกี่ยวข้องในสามัญญผลสูตร วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ เอกสาร ตำราวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อันเป็นผลงานของท่านผู้รู้ทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับการยอมรับ

4. ผลการวิจัย

ความเป็นมาโครงสร้างและเนื้อหาของสามัญญผลสูตร ผลการศึกษาพบว่า สามัญญผลสูตรเป็นพระสูตรที่ 2 ในคัมภีร์ที่ขนิณกาย สีลขันธวรรค พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยผลของความเป็นสมณะ คือ ประโยชน์ที่จะได้จากการดำรงเพศเป็นสมณะ หรือบำเพ็ญสมณธรรม สมณะ หมายถึงผู้ที่มุ่งแสวงหาความหลุดพ้นของบุคคลทุกศาสนา เพราะส่วนใหญ่ผู้ที่มุ่งแสวงหาความหลุดพ้นนี้ มักจะ

เป็นผู้ที่มีลักษณะที่สงบเรียบร้อยนั่นเอง แต่ในทัศนะของพุทธปรัชญาแล้วกลับมีเหตุผลและวิธีการคิดที่ต่างไปจากแนวคิดของลัทธิหรือศาสนาอื่น⁶ พระเจ้าอชาตศัตรู พระราชาผู้ครองกรุงราชคฤห์แห่งแคว้นมคธ ทรงมีความกระหายใคร่รู้อย่างยิ่งถึงผลดีของความเป็นสมณะที่เห็นได้ในปัจจุบัน จึงเสด็จตระเวนไปถามเจ้าลัทธิต่าง ๆ ในแคว้นมคธนั้น แต่ได้รับคำตอบไม่ตรงคำถาม เหมือนถามถึงเรื่องมะม่วง แต่ได้รับคำตอบเป็นเรื่องขนุน จึงทรงกังขาอยู่ในพระทัยตลอดเวลา ครั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ไปประทับ ณ สวนอัมพวัน ใกล้กรุงราชคฤห์ ซึ่งหมอสึกโกมารภักจถวายเป็นสังฆาราม พระเจ้าอชาตศัตรู จึงเสด็จไปเฝ้าทูลถามปัญหานี้อีก พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสตอบเป็นข้อ ๆ รวมทั้งหมด 14 ข้อ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 หมวด คือ หมวดที่ 1 ทำให้ผู้บวชสามารถยกฐานะทางสังคมสูงขึ้นจากเดิม คือ แม้แต่ผู้ที่มีฐานะเดิมต่ำต้อยในสังคม เช่น เป็นทาสเป็นกรรมกร หรือเป็น ชาวสวน ชาวนา ก็พ้นจากความเป็นทาส เป็นกรรมกร หรือ เป็นชาวสวน เป็นชาวนา ได้รับการเคารพยกย่องและการปฏิบัติด้วยดีจากชาวาสทั้งหลาย รวมกระทั่งพระมหากษัตริย์ หมวดที่ 2 ทำให้ผู้บวชมีโอกาสอบรมจิตใจเป็นสมาธิสูงยิ่งขึ้น จนกระทั่งบรรลุฌานที่ 1 ถึง 4 ตามลำดับ ซึ่งทำให้สามารถละกิเลสอย่างกลางได้ หมวดที่ 3 ทำให้ผู้บวชซึ่งบรรลุฌานแล้วสามารถบรรลุวิชชา 8 อันเป็นหนทางไปสู่ความหลุดพ้นอย่างแท้จริง⁷

คำตอบของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง 14 ข้อ ใน 3 หมวด ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า การที่พระภิกษุที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจะได้รับประโยชน์อะไรบ้างนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ การประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุเอง

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเลื่อมใสในพระธรรมเทศนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงปฏิญาณพระองค์เป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดพระชนมชีพ แล้วกราบทูลขอขมาในการที่ทรงปลงพระชนม์ชีพพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระบิดา ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ตรัสรับการขอขมานั้น

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จกลับแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ปลงพระชนม์พระบิดา ก็จะได้บรรลุโสดาปัตติผล เป็นพระโสดาบันในบัดนี้”

การศึกษาสามัญญผลสูตรนี้ นอกจากผู้ศึกษาจะได้รับความรู้ ในด้านพระธรรมวินัยแล้ว ยังจะได้ข้อคิดต่าง ๆ อีกเป็นอเนกประการ ซึ่งอาจกล่าวโดยเนื้อความพอประมาณได้ต่อไปนี้

ด้วยจากสามัญญผลสูตรนี้ เราสามารถแบ่งคุณลักษณะ หรือคุณสมบัติของพระภิกษุที่ดีในพระพุทธศาสนาออกได้เป็น 3 วาระหรือระดับได้ คือ

วาระหรือระดับในการประพฤติปฏิบัติที่ 1 ด้วยคุณลักษณะของพระภิกษุที่ศีลส่วนเบื้องต้น

⁶ ดร.วิเชียร แสนมี, แนวคิดเรื่องสมณะที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร, วารสารธรรมทรรศน์, (ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 ประจำเดือน พฤศจิกายน – ธันวาคม 2559), หน้า 245.

⁷ ที.ล. (ไทย) 9/บทนำ/25.

1) ด้วยการบวชอย่างมีเป้าหมาย คือ บวชเพื่อฝึกอบรมตนให้เป็นคนดีโดยประการทั้งปวง มีการสำรวมกาย วาจา และใจ มีการศึกษาเพื่ออบรมจิตใจ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ หรือที่เรียกในภาษาศาสนาว่า ภาคริยัติและปฏิบัติ โดยการศึกษาพระไตรปิฎก และการเจริญภาวนาตามวิธีที่ถูกต้อง จนสามารถทำจิตใจให้สงบและผ่องใสขึ้น อันเป็นเหตุให้เกิดปัญญาขึ้นตามลำดับ ๆ สามารถเข้าใจซึ่งถึงสัจธรรมของโลกและชีวิตตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระภิกษุที่ดีต้องบวชอย่างมีเป้าหมายเช่นนี้ สมณะต้องสงบกาย คือ มีความสำรวม ไม่คะนอง ไม่มีกิริยาร้าย เช่น ทบตี ชกตอย ฆ่าฟัน สะพายดาบ พกมีดพกปืน เดินขบวน หรือเฮโล ยกพวกเข้าชิงดีชิงเด่น แย่งที่อยู่ที่ทำกินกัน อันเป็นกิริยาของคนไม่สงบ คนที่เป็นสมณะไม่ว่าจะเข้าที่ไหนจะอยู่ที่ไหนย่อมจะไม่ทำความชอกช้ำแก่ใคร พระพุทธองค์ทรงชมพระโมคคัลลานะในเรื่องนี้ว่า “ท่านแม่นยำมีฤทธิ์เดชมาก แต่ไม่ว่าจะไปที่ใดก็ไม่เคยทำความช้ำชอกแก่ตระกูลนั้นเลย จะบิณฑบาตรรับของถวายอะไรก็ตาม ก็คอยดูว่า เขาจะเดือดร้อนไหมรับแต่พอประมาณ เปรียบเหมือนแมลงภูบินเข้าสวนกุศดอกไม้อันมีหนามหนาสำราญ แต่ไม่เคยทำความช้ำชอกให้แก่ดอกไม้เลย นอกจากนี้ แล้วสมณะยังต้องคำนึงถึง “สมณสารูป” คือ จะทำอะไรต้องให้ควรแก่สมณวิสัย⁸

2) สำรวมระวังในพระปาติโมกข์อยู่เสมอ คือ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย และสมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

3) มีอาชีพบริสุทธิ์ อาชีพของพระภิกษุตามพระพุทธบัญญัติ มีอยู่อย่างเดียว คือ การบิณฑบาต ซึ่งเป็นการขอตามแบบอริยประเพณี

4) ถึงพร้อมด้วยศีล ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว ทั้งที่ทรงห้ามและทรงอนุญาตด้วยคุณลักษณะทั้ง 4 ประการที่ได้กล่าวไว้แล้วนี้ ย่อมสังเกตเห็นได้จากพฤติกรรมของพระภิกษุแต่ละรูป พระภิกษุรูปใดมีคุณสมบัติครบทั้ง 4 ประการดังที่กล่าวแล้วไว้นั้น ย่อมถือได้ว่าเป็นพระภิกษุที่ดีได้ น่าได้สมควรการได้รับการยกย่อง นำนับถือกราบไหว้ และทำนุบำรุงจากฆราวาสโดยทั่วไป กล่าวสรุปได้ว่าคุณลักษณะของพระภิกษุที่ดีในตอนเบื้องต้นก็คือการที่พระภิกษุบวชอย่างมีเป้าหมายและเมื่อบวชแล้วก็ฝึกฝนอบรมกาย และวาจาของตนเองให้สงบเรียบร้อยสำรวมเป็นอย่างดี วาระหรือระดับในการประพฤติปฏิบัติที่ 2 ด้วยคุณลักษณะของพระภิกษุที่ดีส่วนเบื้องต้น พระภิกษุที่มีคุณสมบัติครบถ้วนรวมทั้ง 4 ประการแล้ว ดังที่ได้กล่าวแล้วในส่วนเบื้องต้น หากสามารถพัฒนาจิตใจขึ้นไปได้อีก

5) สำรวมอินทรีย์ พระภิกษุผู้สำรวมอินทรีย์ คือ ผู้สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เพื่อดำรงรักษาใจให้รอดพ้นจากการถูกรบกวนรำ ด้วยอภิขมาและโทมนัส การสำรวมอินทรีย์แท้ที่จริงคือการสำใจนั่นเอง

⁸ ดร.วิเชียร แสนมี, แนวคิดเรื่องสมณะที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร, วารสารธรรมทศศัน, (ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 ประจำเดือน พฤศจิกายน - ธันวาคม 2559), หน้า 248.

6) ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ คือ ไม่ปล่อยใจให้เลื่อนลอยหรือเพลอสติไม่อยู่กับตัว

7) เป็นผู้สันโดษ พระภิกษุผู้สันโดษจะต้องมีความพอใจตามมีตามได้ ไม่เที่ยวออกปากขอร้องโน้มน้าวจากญาติโยม หากพระภิกษุเป็นผู้สันโดษ ย่อมเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา ทั้งยังทำให้จิตใจคลายจากความกังวล และความยึดมั่นถือมั่น สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ได้โดยง่าย

8) ละนิวรณ์ได้ 5 อย่าง ส่วนในข้อนี้แม้เป็นเรื่องภายในจิตใจ เฉพาะตัวพระภิกษุเองก็ตาม แต่ก็อาจสังเกตได้จากวัตรปฏิบัติหรือการแสดงออกของท่าน เช่น ไม่แสดงความโกรธความเกลียดบุคคลอื่น ไม่แสดงความหุดหู่ท้อแท้หรือเปื้อนหน่ายชีวิต ไม่แสดงความล่งเลงสยพระธรรมวินัย เป็นต้น หากแต่พระภิกษุผู้เป็นผู้ที่มีวัตรปฏิบัติ สงบสำรวม อาจหาญ ไร้เรง อิ่มเอิบในธรรม สามารถให้กำลังใจ หรือชี้ทางสว่างให้แก่ฆราวาสได้

9) บรรลुरुปมาน สำหรับเรื่องนี้คงเป็นสิ่งที่รู้ได้ยาก เพราะหากพระภิกษุบอกเล่าถึงคุณวิเศษเหล่านี้ของตน ก็จะเป็นการผิดพระวินัย

เนื่องด้วยเหตุอย่างใดก็ตาม พระพุทธศาสนานั้น ถือว่าใจคนเราสำคัญยิ่งนัก ดังพุทธศาสนสุภาษิตว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า” ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเน้นการพัฒนาจิตใจ ด้วยการเจริญภาวนา ซึ่งเป็นวิธีเดียวที่จะทะลอมใจให้อยู่นิ่งใจให้สงบ ณ ศูนย์กลางกาย ถ้าใจเราหยุดนิ่ง แน่นแน่นที่ศูนย์กลางกายได้เมื่อใด เมื่อนั้นใจก็จะประภัสสร คือ สว่างโพล่ง ภิกษุรูปใดที่มีใจสงบ สว่างในขั้นต้น ย่อมหมายความว่าท่านละนิวรณ์ อันเป็นกิเลสอย่างกลางได้แล้ว สามารถบรรลुरुปมานขั้นต้นได้ ถ้าท่านสามารถพัฒนาให้ใจสว่างขึ้นอีกได้ ก็ย่อมบรรลुरुปมานขั้นสูงขึ้นไปเป็นลำดับได้ต่อไป

ศิลปะในสามัญญผลสูตร ผลการศึกษาพบว่า จุลศิลป์ (ผู้มีศิลปะถึงพร้อมด้วยอาทิพรหมจริยศิลป์) ศิลปะอย่างเล็กน้อย หมายถึงศิลปะที่มีระดับพื้นฐาน ที่ควรประพาดึงดเว้น เพื่อขจัดอกุศลอย่างหยาบ เช่นการงดเว้นจากฆ่าสัตว์ เป็นต้น

จุลศิลป์นี้ คือศิลปะที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงในพรหมชาลสูตร (เถรวาท) โดยทรงเตือนมิให้โกรธเมื่อมีผู้ติเตียนพระรัตนตรัย มิให้ยินดีหรือหลงเมื่อมีผู้สรรเสริญ แล้วตรัสว่า คนอาจกล่าวชมเชยพระองค์ด้วยศิลปะ 3 ชั้น คือศิลปะอย่างเล็กน้อย (จุลศิลป์) ศิลปะอย่างกลาง (มัชฌิมศิลป์) และศิลปะอย่างใหญ่ (มหาศิลป์)

มัชฌิมศิลป์ (ผู้มีศิลปะไม่ทำลายพืชคามและญาติคาม) ศิลปะอย่างกลาง หมายถึงศิลปะที่มีระดับกลาง ที่ควรประพาดึงดเว้น มีความละเอียดขึ้นมาจากจุลศิลป์ เช่น เว้นจากการการเล่นต่าง ๆ การร้องรำทำเพลง เป็นต้น รวมถึงขัดเกลากาย วาจา ใจ ที่ปลอดจากอกุศลอย่างหยาบแล้วให้ละเอียดผ่องใสยิ่งขึ้น เช่นเมื่อกดเว้นจากการพูดปด, พูดส่อเสียดให้แตกกัน, พูดคำหยาบ ๆ และพูดเพื่อเจ้อ ดังที่ปรากฏในจุลศิลป์แล้ว ก็ควรเว้นจากการพูดหลอกลวง พูดเลียบเคียง เป็นลำดับต่อมา เป็นอาทิ มัชฌิมศิลป์นี้ คือศิลปะที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงในพรหมชาลสูตร (เถรวาท) โดย

ทรงเตือนมิให้โกรธเมื่อมีผู้ติเตียนพระรัตนตรัย มิให้ยินดีหรือเล็งเมื่อมีผู้สรรเสริญ แล้วตรัสว่า คนอาจกล่าวชมเชยพระองค์ด้วยศีล 3 ชั้น คือศีลอย่างเล็กน้อย (จุลศีล) ศีลอย่างกลาง (มัชฌิมศีล) และศีลอย่างใหญ่ (มหาศีล) โดยทรงชี้ว่า พระองค์ปฏิบัติศีลเหล่านี้จนเป็นที่สรรเสริญของชาวโลก และศีลเหล่านี้จะเป็นแนวทางการปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ได้ปฏิบัติต่อไป

มหาศีล (ผู้มีศีลไม่เป็นหมอหยาชคฺคฺ) มหาศีล แปลว่า ศีลอย่างใหญ่ หมายถึงศีลที่มีระดับสูงสุด ที่ควรประพุดติงตเว้น และเพื่อเป็นการขัดเกลาจริยวัตรให้มีความละเอียดปลอดจากอกุศลอย่างยิ่ง เพื่อยังประโยชน์แก่การดำรงสมณเพศ โดยทรงเตือนมิให้ภิกษุทั้งหลาย เว้นจากการดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ คือถ้อยคำที่พระไม่ควรพูด จึงจัดเป็นติรัจฉานกถา คือถ้อยคำที่ขวาง หรือขัดกับสมณสารูป และวิชาที่ขวาง หรือขัดกับความเป็นพระ

ศีลที่เป็นหลักความประพฤติของพระภิกษุซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแจกแจงไว้ในพระสูตร บางพระสูตรและเนื่องจากมีรายละเอียด มากมาย พระธรรมสังคหาคารยจึงจัดเป็น 3 หมวด และตั้งชื่อหมวดเป็นสามประเภท ตามลำดับโดยพระสูตรแรกที่กล่าวถึงศีลชุดนี้คือ พรหมชาลสูตร พระพุทธองค์ตรัสให้รู้ถึงสิ่งที่ ปุณฺณนํมากล่าวสรรเสริญพระองค์เรื่องความมีศีลนั้น แม้ว่าจะเป็นเรื่องพื้นฐาน แต่เป็นเรื่องที่ ลึกซึ้งในการที่นำมาสรรเสริญพระพุทธองค์ได้ถูกต้อง ซึ่งบัณฑิตจะพึงรู้ คือการที่ทรงมีพระปัญญาที่ทำให้ข้ามพ้นทวิฏฐิที่ผิดทั้ง 62 ประการ ส่วนในพระสูตรนอกนั้น การตรัสศีล ชุดนี้เพื่อให้เห็น ลำดับการปฏิบัติของบุคคลที่มีศรัทธาออกบวชแล้วว่าจะดำเนินก้าวไปอย่างไร โดยเริ่มด้วยเป็น ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล สारวอินทริย ประด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นผู้สันโดษ เมื่อพร้อมอย่างนี้แล้ว ก็เจริญสมาธิ จนเข้าถึงจตุตถฌาน แล้วโน้มจิตที่เป็นสมาธิแล้วนั้น ให้มุ่งไปเพื่อยุณนัตตะ แล้วก้าวไปในวิชา 8 ประการ จนบรรลุอาสวักขยญาณในที่สุต⁹

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศีลในสามัญญผลสูตร ผลการศึกษาพบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสรุปเรื่องความถึงพร้อมด้วยศีลว่า “ภิกษุใด เป็นผู้ปฏิบัติสมบูรณ์ด้วยศีลทั้ง 3 อย่าง คือ จุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีลนี้ แล้วย่อมได้รับอานิสงส์มากมาย ที่สำคัญคือ เป็นผู้ที่ไม่มียัยใด ๆ มากล้ำกราย เปรียบเสมือนกษัตริย์ผู้กำจัดอริราชศัตรูหมดสิ้นแล้วย่อมไม่ประสบภัยทั้งปวง จากภายนอก ส่วนภายในจิตใจนั้นแล้ว ย่อมรู้สึกสงบ สบายใจ ปราศจากความเดือดร้อนกระวนกระวาย จุลศีลและมัชฌิมศีลนั้น มีความสัมพันธ์กับปาฏิโมกขสังวรศีลและอาชีวปาริสุทธิศีล ส่วนมหาศีลนั้นสัมพันธ์กับอาชีวปาริสุทธิศีลโดยตรงทีเดียว เมื่อสมณะปฏิบัติตามจะบังเกิดความนับถือเลื่อมใสอย่างยิ่ง สมควรแล้วที่พึงได้รับการเคารพกราบไหว้ด้วยความเคารพอย่างสนิทใจ มิใช่เพียงปฏิบัติตามมารยาทและประเพณี จุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล 1) สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการณ์ของนักบวชที่มีวัตรปฏิบัติจริยวัตรในการเผยแผ่ การดำเนินชีวิต การเลี้ยงชีพที่แตกต่างกัน 2) สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่

⁹ รมดา พ้าภิชโย, ศีลในพรหมชาลสูตร: ศีลเพื่อชีวิตที่งดงาม, วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, (ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม – มิถุนายน 2563), หน้า 32.

ของพระพุทธเจ้าที่อยู่ในสถานการณ์ที่บีบคั้นด้วยความขัดแย้ง 3) สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเด่นของพระพุทธเจ้าที่แตกต่างไปจากสมณพราหมณ์กลุ่มอื่น ๆ 4) สะท้อนให้เห็นว่าเรื่องใหญ่มีโทษหนักรักษายากละเมียดยากนั้น ถือว่าเป็นเรื่องง่ายสำหรับพระพุทธเจ้า ส่วนเรื่องเล็กมีโทษเบาคนรักษายากละเมียดยากนั้น ถือเป็นเรื่องสำคัญของพระพุทธเจ้าที่ทรงไม่ทำเช่นนั้นได้

5. บทสรุป

สามัญญผลสูตรเป็นพระสูตรที่ 2 ในคัมภีร์ทีฆนิกาย สิลขันธวรรค พระสูตรต้นตปิฎก กล่าวถึงผลของความเป็นสมณะ ประโยชน์จากการดำรงเพศ การบำเพ็ญสมณธรรม เป้าหมาย เพื่อฝึกอบรมตน มีการสำรวมกาย วาจา และใจ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ศิล ในสามัญญผลสูตร ทรงตรัสถึง จุลศิลป์ หมายถึงศิลปะที่มีระดับพื้นฐาน ที่ควรประพฤติดเว้น เพื่อขจัดอกุศลอย่างหยาบ มัชฌิมศิลป์ หมายถึงศิลปะที่มีระดับกลาง ที่ควรประพฤติดเว้น มีความละเอียดขึ้นมาจาก จุลศิลป์ ระดับ ขัดเกลากาย วาจา ใจ ที่ปลอดจากอกุศลอย่างหยาบแล้วให้ละเอียดผ่องใสยิ่งขึ้น มหาศิลป์ หมายถึงศิลปะ ที่มีระดับสูงสุด ที่ควรประพฤติดเว้น และเพื่อเป็นการขัดเกลากิริยวัตรให้มีความละเอียดปลอดจากอกุศลอย่างยิ่ง เพื่อยังประโยชน์แก่การดำรงสมณเพศ เว้นจากการดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ถ้อยคำที่ไม่ควรพูด จัดเป็นติรัจฉานกถา ถ้อยคำที่ขวาง หรือขัดกับสมณสารูป วิเคราะห์ศิลป์ในสามัญญผลสูตร สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการณ์ของนักบวชที่มีวัตรปฏิบัติจรรยาวัตรในการเผยแผ่ การดำเนินชีวิต การเลี้ยงชีพที่แตกต่างกัน ความเป็นอยู่ของพระพุทธเจ้าที่อยู่ในสถานการณ์ที่บีบคั้นด้วยความขัดแย้ง ลักษณะเด่นของพระพุทธเจ้าที่แตกต่างไปจากสมณพราหมณ์กลุ่มอื่น ๆ เรื่องใหญ่มีโทษหนักรักษายากละเมียดยากนั้น ถือว่าเป็นเรื่องง่ายสำหรับพระพุทธเจ้า ส่วนเรื่องเล็กมีโทษเบาคนรักษายากละเมียดยากนั้น ถือเป็นเรื่องสำคัญของพระพุทธเจ้าที่ทรงไม่ทำเช่นนั้นได้

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ศิลป์ในสามัญญผลสูตร จุลศิลป์ ศิลปะที่ไม่ต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาก็สามารถรู้ได้ว่าเป็นความผิด มัชฌิมศิลป์ ศิลปะอย่างกลาง ศิลปะต้องใช้ปัญญาในระดับปานกลางพิจารณา แล้วจึงประพฤติดเว้น มีความละเอียดขึ้นมาจากจุลศิลป์ เช่น เว้นจากการการละเล่นต่าง ๆ การร้องรำทำเพลงเป็นต้น รวมถึงขัดเกลากาย วาจา ใจ ที่ปลอดจากอกุศลอย่างหยาบแล้วให้ละเอียดผ่องใสยิ่งขึ้น มหาศิลป์ ศิลปะที่มีระดับสูงสุด ศิลปะต้องใช้ปัญญามากในการพิจารณาถึงความไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม ที่ควรประพฤติดเว้น และเพื่อเป็นการขัดเกลากิริยวัตรให้มีความละเอียดปลอดจากอกุศลอย่างยิ่ง เพื่อยังประโยชน์แก่การดำรงสมณเพศ โดยทรงเตือนมิให้ภิกษุทั้งหลาย เว้นจากการดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ คือ ถ้อยคำที่พระไม่ควรพูด จึงจัดเป็นติรัจฉานกถา คือถ้อยคำที่ขวาง หรือขัดกับสมณสารูป และวิชาที่ขวาง หรือขัดกับความเป็นพระ

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 28,

(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม์, 2559).

ดร.วิเชียร แสนมี, แนวคิดเรื่องสมณะที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร, วารสารธรรมทรรศน์, (ปีที่ 11

ฉบับที่ 3 ประจำเดือน พฤศจิกายน - ธันวาคม 2559).

รณดา พักภัยโย, ศิลปะในพระมหาลาสูตร: ศิลปะเพื่อชีวิตที่งดงาม, วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์,

(ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม - มิถุนายน 2563).

วิเคราะห์แนวทางการบรรลุธรรมของพระกังขาเรวตเถระ

To analyze the enlightenment of Ven. Kangkharevatathera

พระสังคม คนุชสีโล, Phra Sangkom Gandhasīlo¹

Email: t.tui365@yahoo.com

พระมหาวิโรจน์ กุตตวิโร, Phramaha Viroj Guttaviro²

Email: panuakarayanyong@gmail.com

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระกังขาเรวตเถระ” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาประวัติและการบำเพ็ญบารมีของพระกังขาเรวตเถระ และ 2) วิเคราะห์แนวทางการบรรลุธรรมของพระกังขาเรวตเถระ โดยมีระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า พระกังขาเรวตเถระได้ตั้งความปรารถนาเป็นพระอรหันต์เอตทัคคะด้านยินดีในฌาน ในสมัยพระพุทธเจ้าได้ถวายมหาทานแด่ภิกษุสงฆ์โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน และได้รับการทรงพยากรณ์ว่า ในสมัยพระพุทธเจ้าโคตมะ จะได้เป็นสาวกผู้เอตทัคคะด้านยินดีในฌาน และชื่อว่า “เรวตะ” ด้วยความเพียรในการบำเพ็ญบารมีเสมออย่างสม่ำเสมอตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการปฏิบัติกรรมฐานโดยใช้ฌานเป็นฐานของการเจริญวิปัสสนา ซึ่งอนุมานได้ว่า การที่พระกังขาเรวตเถระเป็นผู้ชำนาญในการเข้าออกฌานสมาบัติย่อมได้เจริญสมถกรรมฐานจาก 1 ใน 30 กอง คือ กลีณ 10, อสุภะ 10, กายคตาสติ 1, อานาปานสติ 1, อัปปมัญญา 4 หรือ อรูป 4 จนยกระดับจิตเข้าสู่อัปปนากาวนา แล้วใช้เป็นฐานยกเข้าสู่วิปัสสนาด้วยการรู้แจ้งในอริยสัจ 4 บรรลุถึงโลกุตตรธรรม 9 โดยการปฏิบัติตามหลักโพธิปักขิยธรรม 37 ด้วยความหลุดพ้นแห่งจิตจากราคะ ด้วยกำลังแห่งสมาธิ ที่เรียกว่า เจโตวิมุตติ

คำสำคัญ: (พระกังขาเรวตเถระ), (บารมี), (การบรรลุธรรม), (วิปัสสนากาวนา)

¹ สาขาวิชาวิปัสสนากาวนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส.มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Palisueksabuddhaghosa Nakronprathum campus Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย/ Mahamakut Buddhist University.

Abstract

This research paper contains 2 main objectives; 1) to study of life and the perfection cultivation of Ven.Kankharevatathera, and 2) to analyze the enlightenment of Ven.Kankharevatathera. The data research was collected from Tipitaka as well as its commentaries, texts concerned, then being analyzed, summarized and finally compiled. It was a qualitative methodology. Its findings were that all of Noble One has accumulated their perfection from previous lives until it became fulfilled in last life with enlightenment. “Parāṃī” refers to the special virtues which lead to perfection attainment consisting of 10 virtues, i.e., giving, moral deeds, renunciation, wisdom, effort, forbearance, truthfulness, resolution, loving-kindness and equanimity. These qualities will lead those who performed them to final goal, Nibbana. Ven.Kankharevatathera made the wish to reach the excellent position of *Jhāna* entering. In the time of Padumuttara Buddha, he had offered Mahāḍāna or great offerings to Sangha presided by the Buddha, finally was predicted by Padumuttara Buddha that in the time of Gotama Buddha, his wish of excellent position on *Jhāna* entering, will be completed, and his given name will be Revata. The enlightenment means the realization of true nature of all phenomena arising in every present moment through practical knowledge of Four Noble Truth, entering into nine supramundane planes. This would be happened by rightly training following the “37 *Bodhipakkhiyadhamma*”. Ven.Kankhsarevata uses *Jhāna* as its base, observing all phenomena based on *Dhammānupassanāsatipaṭṭhāna*, seeing the absolute objects; 5 aggregates, elements and sensual contacts etc. experiencing the rise and falls of all temporary appearances in accordance with 7 Purification principle. No longer, his pure mind entered into Arahantaship.

Keywords: (Ven.Kankharevata), (Parāṃī, Enlightenment), (Dhammānupassanāsatipaṭṭhāna)

1. บทนำ

ความปรารถนาอันแรงกล้าจากอดีตที่หวังผลแห่งความสำเร็จให้ได้สมปรารถนาในอนาคตที่ไม่สามารถจะคาดเดาได้ว่าจะประสบกับความสำเร็จนั้นเมื่อไหร่ มีบุคคลจำนวนมากที่ตั้งความปรารถนานี้ไว้แล้วทำตามเพื่อให้ถึงจุดหมายนั้น แม้ว่าจะเต็มไปด้วยความยากลำบากแค่ไหน ต้องใช้ความเพียรพยายามสักเพียงไร บางคนประสบกับความสำเร็จ บางคนท้อแท้ทั้งความตั้งใจนั้นกลางทาง สิ่งสำคัญนั้นต้องมีก้าวแรกเป็นจุดของการเริ่มต้นเสมอ เหมือนดังเช่น พระกัณหาเรวตเถระที่มีแรงบันดาลใจ จากการเห็น การได้ยิน เกิดเป็นความประทับใจและเกิดความเลื่อมใส กับสิ่งที่ได้ประสพมาด้วยตนเอง จึงมีความปรารถนาที่จะเป็นอย่างนั้นบ้าง ทรงตั้งความปรารถนาของท่านตั้งแต่ในสมัยพระปฐมุตระพุทธเจ้า เป็นเวลาอันยาวนานหลายกัปกว่าจะได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะด้านเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ยินดีในฌาน ในด้านประวัติความเป็นมาของพระกัณหาเรวตเถระเป็นผู้ทำให้เกิดข้อบัญญัติมากมายที่ใช้ในหมู่สงฆ์ที่เป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและปฏิบัติสืบทอดกันมาอันยาวนาน

พระกัณหาเรวตเถระก่อนจะได้มาซึ่ง “ฌาน” มีความจำเป็นต้องผ่านขั้นตอนของการฝึกฝนจนชำนาญตามขั้นตอนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน ด้วยความเพียรพยายามในสิ่งสมบ่าเพญฺบาร์มีทั้ง 10 ประการอันมี ทานบาร์มี ศีลบาร์มี เป็นต้น อันมีอานิสงส์มากเป็นฐานให้เกิดการปฏิบัติในสูงต่อไป การได้มาซึ่งฌานที่เป็นผลของการเจริญสมถภาวนาโดยมีสมถกรรมฐานที่มี 40 กอง โดยการเลือกปฏิบัติให้เหมาะกับจริต ด้วยการปฏิบัติอย่างมีวินัยจนสามารถยกจิตเข้าสู่วิปัสสนาที่มีความละเอียดในขั้นตอนการปฏิบัติจนสามารถบรรลุธรรมอันสูงสุดคือพระนิพพาน ด้วยความชำนาญในการเข้าออกฌานของท่านเป็นเหตุให้ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า

การศึกษารายละเอียดประวัติของพระกัณหาเรวตเถระ ผู้ได้รับการยกย่องเอตทัคคะด้านเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ยินดีในฌาน มีประวัติชัดเจนส่วนการบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในเชิงปฏิบัติที่มีรายละเอียดตามลำดับของวิปัสสนายังไม่ปรากฏชัด ผู้ศึกษาจึงตั้งข้อสันนิษฐานว่า แนวการปฏิบัติกรรมฐานจนจิตเข้าสู่อุปริยมรรคได้นั้นต้องผ่านการเจริญวิปัสสนาเป็นลำดับ จึงต้องการวิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากสรรพกิเลสทั้งหลายเพื่อให้เกิดความชัดเจนตามลำดับของวิปัสสนาญาณ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนาและเป็นความรู้ที่ถูกต้องเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนาตามจริตและแนวทางของพระกัณหาเรวตเถระ ซึ่งจะนำไปสู่ศรัทธา การปฏิบัติธรรมเพื่อปฏิเวธ และความดำรงมั่นของพระพุทธศาสนาอันเกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายตามเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในอนาคตสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/สารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการบำเพญฺบาร์มีและการบรรลุธรรมของพระกัณหาเรวตเถระ” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษาประวัติและการบำเพญฺบาร์มีของพระกัณหาเรวตเถระ

2.2 วิเคราะห์แนวทางการบรรลุลหกรรมของพระกังขาเรวตเถระ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหลักธรรมและแนวทางการการบรรลุลหกรรมของพระกังขาเรวตเถระ มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) อันได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถาภาษาไทย อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญเป็นเบื้องต้น

2. ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา เป็นต้น ผลงานทางวิชาการ เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นการอธิบายขยายความเนื้อหาเพิ่มเติมจากในพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

3. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกับเอกสารชั้นปฐมภูมิ

4. สรุปเรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลโดยวิธีบรรยายเชิงพรรณนา

5. เสนอและตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์โดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ

6. นำเสนอและเผยแพร่ผลงานเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา

4. ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า ในสมัยของพระปทุมุตระพุทธเจ้า พระกังขาเรวตเถระกำเนิดในตระกูลพราหมณ์แห่งกรุงหงสาวดี ในครั้งนั้นท่านเป็นพราหมณ์และได้เรียนจบไตรเพท วันหนึ่งพระกังขาเรวตเถระได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าขณะที่ทรงแสดงธรรมอยู่ ท่านได้เห็นและเกิดความศรัทธา พระพุทธเจ้าปทุมุตระ ขณะที่ทรงตรัสสรรเสริญภิกษุ ที่พึงธรรม ด้วยการพิจารณาวิเคราะห์ตามคำสอนของพระองค์ ด้วยอาการสงบนิ่ง น่าศรัทธา น่าเลื่อมใส ขณะที่อยู่ท่ามกลางพุทธบริษัททั้งหลาย ท่านปรารณาคำสรรเสริญอย่างภิกษุนั้นบ้าง

หลังจากจบการแสดงธรรมเทศนาแล้วท่านได้ทูลนิมนต์เพื่อถวายมหาทานเป็นเวลา 7 วัน และในวันที่ 7 นั้นท่านได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยการกระทำอธิการนี้ ข้าพระองค์ไม่ปรารณาสมาบัติอย่างอื่น วันก่อน พระองค์ตั้งภิกษุรูปนั้นไว้ในตำแหน่งของภิกษุผู้เลิศกว่าภิกษุ

ทั้งหลายผู้เพ่งฌานฉันใด ในอนาคตกาล แม้ข้าพระองค์ก็พึงเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เพ่งฌานในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง”³

พระพุทธเจ้าปทุมุตระ ทรงใช้พระญาณตรวญจนาอนาคตกาลแล้ว ทรงเห็นความสำเร็จของพระกัณหาเรวตเถระในอนาคต จึงทรงพยากรณ์ว่าจะสมปรารถนาในอีกแสนกัป (ในยุคพุทธกาล 1 อายุกับของมนุษย์ ประมาณ 100 ปี ฉะนั้นแสนกัป เท่ากับ สิบล้านปี) จะได้เป็นสาวกของพระศาสดาโคตมะ มีชื่อว่า เรวตเถระ นับจากนั้น พระกัณหาเรวตเถระได้มุ่งมั่นกระทำความดีด้วยการรักษาศีล ให้ทานเพื่อสั่งสมบุญบารมี เพื่อให้เป็นปัจจัยในการบรรลุธรรมในอนาคต ด้วยความตั้งใจปฏิบัตินี้จนตายแล้วไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้วยอนิสังการบำเพ็ญบารมี⁴ ที่พระกัณหาเรวตเถระได้ถวายทานที่เรียกว่า ทานบารมี คือการให้ การแบ่งปัน ที่เป็นหนึ่งบารมี 10 อย่าง อันเป็นกุศลอันแรงกล้าส่งผลต่อไปยังภพหน้า

ในการบำเพ็ญบารมีชาติสุดท้ายของพระกัณหาเรวตเถระ ซึ่งมีชีวิตอยู่จริงร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้าโคตมะ (พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) พระกัณหาเรวตเถระได้บังเกิดในตระกูลที่มีสมบัติมาก ณ กรุงสาวัตถี มีนามว่า เรวตเถระ วันหนึ่ง เรวตเถระได้ไปวิหารพร้อมกับมหาชนเพื่อฟังธรรม ไปยืนฟังธรรมอยู่ท้ายที่ประชุม และทุกครั้งก่อนที่พระองค์จะแสดงธรรม จะทรงพิจารณาตรวญจนาว่ามีผู้ผู้บารมีสั่งสมมาแต่อดีตชาติจะสามารถจะบรรลุธรรมผลได้หรือไม่ ทรงทราบว่าเมื่อเรวตเถระเข้าข่ายจึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาอนุปพิงกา เพื่อขัดเกลากุศลอันชั่วให้ปราศจากความยินดีในกามคุณ

เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าแล้ว เรวตเถระเกิดความศรัทธาอย่างแรงกล้าจึงขอบวช เมื่อได้อุปสมบทแล้วท่านเรียนพระกรรมฐานจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากบวชแล้วด้วยยังไม่ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ผล ท่านเป็นผู้มีปัญญามากมักสงสัยว่าสิ่งที่ทำนั้นจะผิดต่อการประพฤติปฏิบัติของภิกษุหรือไม่ จนได้คำว่า “กัณหา” มารวมกับกับชื่อเดิมว่า “กัณหาเรวตเถระ” หมายความว่า “พระเรวตเถระผู้ชอบสงสัย” ด้วยความเป็นผู้มีปัญญามาก ชอบสงสัยในการจะทำการใดจะพิจารณาดีมาก เป็นเหตุให้เกิดความสงสัยในหลาย ๆ สิ่ง พิจารณาว่าสิ่งใดควรทำหรือสิ่งใดไม่ควรทำ ถูกต้องหรือไม่ จนเป็นสาเหตุให้เกิดการตั้งคำถาม และกลายเป็นสาเหตุให้บัญญัติไว้ในพระวินัย พระไตรปิฎกไว้หลายข้อดังนี้ 1) เรื่องพระพุทธานุญาตน้ำอ้อยบ 2) พระพุทธานุญาตถั่วเขียว 3) เรื่องพระเรวตเถระผากจีวร

พระกัณหาเรวตเถระหลังจากบวชทรงปฏิบัติกรรมฐานบำเพ็ญเพียรในกรรมฐานปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน จนสามารถสำเร็จเป็นผู้ได้ ฌาน และทรงปฏิบัติตนตามวิสุทธิ 7 โดย

³ ธรรมสภา, 80 พระอรหันต์ (ฉบับสมบูรณ์) เพื่อการศึกษา ค้นคว้า อ้างอิงในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2555), หน้า 481.

⁴ พระเด่น ชิตมาโร, “การบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระองค์คุณสิริมาเถระ”, วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค 2559) หน้า บทคัดย่อ.

ตามลำดับ และทรงใช้ปัญญาพิจารณาเหตุเพื่อกำจัดความสงสัยต่าง ๆ ที่เป็นเหตุให้ไม่พัฒนาในการบรรลุลหกรรม คือ กังขาวิตรณวิสุทธิ ในสมถภาวนา ดังจะเห็นได้ว่าการที่จะข้ามผ่านไปสู่อังขวิตรณวิสุทธิได้นั้นต้องผ่านลำดับขั้นตอนของการสังขม ซึ่งความหมจดจ่อของศีลหรือความบริสุทธิ์ หมายถึง การรักษาศีลให้บริสุทธิ์เป็นอันดับแรก ประพฤติปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดในข้อที่ห้ามตามสิกขาบท รวมถึงการสำรวมอินทรีย์ทั้ง 6 เพื่อจะนำไปสู่ความตั้งมั่นของสมาธิเพื่อเป็นบาทฐานไปสู่วิปัสสนา ได้แก่ สมาบัติ 8 พร้อมทั้งอุปจารสมาบัติ คือ การเข้าถึงฌาน การบรรลุฌาน ธรรมที่พึงเข้าถึงฌาน จึงเข้าสู่ทิววิสุทธิ คือ ความรู้ความเข้าใจมองเห็นนามรูปตามสภาวะของเป็นจริง ทั้งหมดนี้หลอมรวมเป็นความดีงามที่ฝังรากลึกลงสู่จิตของพระกัณหาเรวตเถระ เมื่อข้ามผ่านความสงสัยได้ จึงเข้าสู่ความเป็นวิปัสสนาภาวนา คือ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ที่เป็นการเจริญวิปัสสนาอย่างอ่อน ๆ หรือการเริ่มต้นเป็นลำดับขั้นขึ้นไป

เมื่อพระกัณหาเรวตเถระเมื่อได้บรรลุเป็นพระอรหันต์พร้อมทั้งได้คุณพิเศษ คือ ปฏิสัมภิกา 4 วิโมกข์ 8 และอภิญา 6 โดยส่วนมากท่านจะปฏิบัติเข้าอยู่ในฌานสมาบัติ และผลสมาบัติ โดยพิจารณาถึงอริยมรรคที่ได้บรรลุแล้ว ดังที่ท่านได้กล่าวว่า “เราละความสงสัย (กังขาหรือวิจิกิจฉา) ที่มีมานานเหล่านั้นได้เด็ดขาด เพราะอาศัยมรรคธรรมนี้” ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องพระกัณหาเรวตเถระว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระกัณหาเรวตเถระเลิศกว่าภิกษุสาวกของเราผู้ได้ฌาน” ด้วยความที่เป็นผู้ชำนาญในการเข้าฌานเป็นอุปนิสัยที่ทำเป็นประจำ ในเวลาที่ว่างจากกิจ จะเข้าฌานทั้งกลางวันและกลางคืน จนเป็นที่เลื่อมใสของประชาชนทั่วไปที่ชื่นชอบการเข้าฌานเพื่อหาความสุขทางใจ และหวังผลทางอภิญา เป็นผู้นำที่เคารพ นับถือและประชาชนพากันมาสักการะ บูชาเป็นจำนวนมาก ดังมีปรากฏคือ พระเถระโปรตนางเปรตให้พันทุกข์ พระเถระโปรตพระสัมมัสสนเถระ

หลังจากการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า พระกัณหาเรวตเถระ ยังดำเนินชีวิตเป็นพระภิกษุสงฆ์ ปฏิบัติหน้าที่ของตนจนกระทั่งแก่ชราของสังขารชั้นถึงแม้จะเชี่ยวชาญเรื่องเข้าฌาน ก็หนีไม่พ้นมารไม่พ้น สุดท้ายก็ได้นิพพานเหลือเพียงชื่อไว้ในตำนานให้ได้ศึกษากันสืบต่อมา

แนวทางการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อบรรลุลหกรรม⁵ของพระกัณหาเรวตเถระเป็นการปฏิบัติกรรมฐานโดยใช้ฌานเป็นฐานของการเจริญวิปัสสนากรรมฐานปรากฏเพียงบางส่วน ไม่ชัดเจนมากนัก แต่พอนำมาวิเคราะห์การเจริญวิปัสสนาของท่านจนได้บรรลุนิพพานดังนี้ ตามประวัติกล่าวว่า พระกัณหาเรวตเถระเมื่อครั้งยังไม่ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์นั้นได้ฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าเรื่องอนุปพพิกขาจนเกิดความเลื่อมใสยิ่งในพระธรรมคำสอนจึงทูลขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้าในเอกสาร ไม่ได้กล่าวว่าเมื่อฟังธรรมเทศนาแล้วท่านได้บรรลุโสดาบันเกิดดวงตาเห็นธรรมหรือไม่ แต่ในกัณหาเรวตปาทานได้บันทึกประวัติที่ท่านได้กล่าวไว้เองว่า

⁵ พระเด่น ชิตมาโร, “การบำเพ็ญบารมีและการบรรลุลหกรรมของพระองค์คุลิมาลเถระ”, วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค 2559) หน้า 97.

บัดนี้ เป็นภพสุดท้าย ข้าพเจ้าเกิดในตระกูลกษัตริย์ ที่มีคั่งสมบุญ มีทรัพย์มาก ในกรุงโกลิยะ ในคราวที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมในกรุงกบิลพัสดุ์ ข้าพเจ้าเลื่อมใสในพระสูตร จึงออกบวชเป็นบรรพชิต ความสงสัยของข้าพเจ้าในสิ่งที่ควรและไม่ควรนั้น ๆ มีมาก พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมที่ประเสริฐ กำจัดข้อสงสัยทั้งปวงนั้น⁶

เนื่องจากท่านได้ฟังธรรมคืออนุพุทฺธิกา จนเกิดความเลื่อมใสแล้วจึงทูลขออุปสมบท ดังนั้นกิจเบื้องต้นในการปฏิบัติธรรมของท่านจึงเริ่มต้นด้วยการสร้างปกติจิตให้ยินดีในทาน การสละปล่อยวางสิ่งที่จิตยึดมั่นทั้งหลายนอกจากพระรัตนตรัยและธรรม และดำเนินชีวิตให้มีปกติจิตด้วยศีล ดังมีรายละเอียดในการบำเพ็ญจิตตามหลักอนุพุทฺธิกาดังนี้

อนุพุทฺธิกาเป็นธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้ามักทรงแสดงแก่อุบาสกอุบาสิกาเพื่อปรับจิตให้ยินดีและดำเนินชีวิตตามลำดับของการพัฒนาจิตเพื่อบรรลุธรรมคืออริยมรรคและอริยผลซึ่งประกอบด้วย

1) ทานกถา กล่าวถึงหลักการบำเพ็ญจิตโดยการรู้จักให้ทาน ซึ่งเป็นสะพานเพื่อใช้ข้ามฝั่งสังสารวัฏได้⁷ มีอรรถาธิบายว่า “บทว่า ทานกถา ได้แก่ กถาอันเกี่ยวเนื่องด้วยคุณของทานมีอาทิอย่างนี้ว่า ขึ้นชื่อว่าทานนี้ เป็นเหตุแห่งความสุข เป็นมูลแห่งสมบัติเป็นที่ตั้งแห่งโภคะ”⁸

จะสังเกตเห็นว่า อามิสทานนั้นเป็นปฏิบัตย์ต่อความโลภในวัตถุสิ่งของ หรืออารมณ์ทั้งหลาย ซึ่งปรากฏง่ายสำหรับคฤหัสถ์ ซึ่งดำเนินชีวิตให้ได้มาซึ่งวัตถุเพื่อเลี้ยงตนเอง ส่วนบรรพชิตนั้นเป็นอยู่อย่างมักเป็นเรื่องของการสละอารมณ์ที่น่าพอใจ ไม่น่าพอใจและความหลงในอารมณ์นั้น ๆ เนื่องจากการผูกพันและอุปาทาน ทานกถาจึงเป็นหมวดธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงมากมายและถือเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ส่วนอภัยทานเป็นปฏิบัตย์ต่อความโกรธไม่พอใจ และธรรมทานนั้นเป็นปฏิบัตย์ต่อความหลงทั้งหลายที่ปรุงแต่งจิตให้ยึดติดกับอารมณ์นั้น ๆ จนลืมสภาพที่เป็นปรมาัตถธรรม ดังนั้นพระกัณหาเรวตเถระเมื่อได้ฟังธรรมจึงเกิดความน้อมจิตยินดีในทานคือการสละอารมณ์ทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นเหตุให้ยึดติดกับสิ่งอื่น จนเกิดมีใจเลื่อมใสในการดำเนินชีวิตเพื่อธรรมทานคือการสละกิเลสทั้งหลาย

2) ศีลกถา หมายถึงกถาที่พรรณนาคุณของศีลว่าเป็นที่พึง ที่อาศัย ที่ตั้ง ที่หน่วงเหนี่ยว ที่ป้องกัน ที่เร้น ที่ไป ที่ไปเบื้องหน้า เช่น สมบัติทั้งหลายในโลกนี้และโลกอื่นล้วนอาศัยศีลเป็นที่พึ่งที่

⁶ ชุ.อ. (ไทย) 33/44/294.

⁷ กรมศิลปากร, คัมภีร์มิลินทปัญหา ไทย-บาลี, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์วรีนัง จำกัด, 2550), หน้า 290.

⁸ ม.ม. (ไทย) 13/69/65.

อาศัย เป็นต้น จึงได้มาซึ่งอานิสงส์ของศีล ดังนั้นศีลมีอานิสงส์อย่างไร ศีลมีวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์⁹ ศีลที่พระกัณหาเรวตเถระยินดีคือศีลที่เป็นไปเพื่อการหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสทั้งหลาย ซึ่งพระพุทธรูปทรงแนะนำให้เริ่มต้นโดยมีศีลที่บริสุทธิ์ก่อนจึงจะสามารถอบรมสติปัญญา 4 ได้หลังจากนั้น ภิกษุรูปนั้นก็เพียรปฏิบัติจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ดังมีข้อความว่า

“ภิกษุ เพราะเหตุนี้ เธอจงทำเบื้องต้นในกุศลธรรมทั้งหลายให้หมดจดก่อน อะไรเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย คือ ศีลที่บริสุทธิ์ดีและความเห็นที่ตรง เมื่อใด ศีลของเธอจักบริสุทธิ์ดี และความเห็นจักตรง เมื่อนั้น เธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว พึงเจริญสติปัญญา 4 ประการ โดย 3 วิธี”¹⁰ จะเห็นได้ว่าเมื่อจิตใจของพระกัณหาเรวตเถระมุ่งตามกระแสของพระธรรมเทศนาอยู่นั้นย่อมมีจิตยินดี ปลอบปล้ำในการรักษาศีลที่เป็นของอริยะเพื่่อมุ่งทำลายความหลงตามที่ถูกประสงค

3) สักคกถา หมายถึงกถาที่พรรณนาคุณของสรวรรคว่า น่ารารณา น่าใคร่ น่าพอใจ และอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก แม้สรวรรคเป็นที่การันตีความสุขบริบูรณ์ยิ่งกว่า แต่ผู้มีปัญญาอ่อนน้อมไปหาแดนเกษมจากสังโยชน์ คือ พระนิพพาน แต่ด้วยอานิสงส์ของศีล สักคคือการทำให้การดำเนินชีวิตไม่หวาดกลัว มีความสุข รื่นเริงจิตด้วยธรรมะตลอดเวลา ไม่เกรงกลัวต่อความเจ็บป่วย ความตาย เนื่องจากหาละสังขารเมื่อยังไม่บรรลุสมรรถผล ย่อมมีคติคือโลกสรวรรคเป็นที่ไป ชีวิตย่อมมีแต่กำไรในการสร้างกุศลและการเจริญวิปัสสนาภาวนา จิตของพระกัณหาเรวตเถระย่อมไม่ยินดีในสรวรรคสมบัติ แต่ประสงค์ต่อไปยังคุณสมบัติขั้นสูงคืออริยมรรค อริยผลแน่นอน ตามพระพุทเจ้า

4) กามาทีนวกถา หมายถึงกถาที่พรรณนากามว่ามีโทษมากมีคุณน้อย โดยสรุปแล้ว กามให้สุขน้อยแต่ให้ทุกข์ยาวนาน เป็นที่ดูหมิ่นของอริยชนทั้งหลาย กามยังเป็นเครื่องผูกมัดให้จิตไม่มุ่งไปสู่ นิพพานได้โดยง่าย ย่อมรัตรึงให้เจ็บปวดทุกข์

5) เนกขัมมานิสังสกถา หมายถึงกถาที่พรรณนาคุณความดีของการไม่ติดใจเพลินอยู่ในกาม ความปลอดโปร่งจากสิ่งล่อเร้าเข้ายวน การออกบวชเพื่อให้มีฉันทะที่จะแสวงหาความดีงาม และความสุขอันสงบที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้น¹¹ มีคำอธิบายว่า “อานิสงส์แห่งการออกจากกาม ในที่นี้หมายถึงอานิสงส์แห่งการออกจากกามสัญญาการออกจากกามวิตก การออกจากกามปริพาหะ (ความเร่าร้อนเพราะกาม) การออกจากความขวนขวาย ได้แก่คุณในการบรรพชา และในฌานเป็นต้น”¹²

⁹ พระอุปติสเถระ, **วิมุตติมรรค**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 9.

¹⁰ ส.ม. (ไทย) 19/369/212-213.

¹¹ ม.ม. (ไทย) 13/69/65.

¹² วิ.ม. (ไทย) 5/242/4.

ด้วยการฟังอันสละสลวยนี้ทำให้จิตของพระกังขาเรวตเถระโน้มไปในทางการสละอารมณ์ และพึงพอใจกับวิถีทางแห่งเนกขัมมะคือการบวชเป็นบรรพชิต เพื่อบำเพ็ญทานสมาธิ และการพัฒนาจิตให้หลุดพ้นจากการกิเลสทั้งหลาย เพื่อบรรลุถึงเป้าหมายคือการดับกิเลสทั้งหลายคือ นิพพาน จนตัดสินใจทูลขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้า ถือเพศเป็นบรรพชิตคือพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เมื่อจบการฟังธรรม

เมื่อท่านพระกังขาเรวตเถระได้เข้าอุปสมบทตามเข้าร่วมเป็นสงฆ์ในการดูแลของพระพุทธเจ้า จากนั้นท่านได้เจริญสมาธิภาวนาจนได้ฌานสมาบัติเป็นเครื่องอยู่ของจิตแม้ยังไม่ได้บรรลุมรรคผล นิพพาน จากนั้นท่านอาศัยความสงบเยือกของจิตโดยใช้ฐานของฌานจิตเป็นบาทยกจิตพิจารณาวิปัสสนาเพื่อบรรลุธรรมตามลำดับของวิปัสสนาญาณ ดังปรากฏหลักฐานว่า

จากนั้น ข้าพเจ้าก็ข้ามพ้นสังสารได้ เป็นผู้มีความยินดีอยู่ในสุขที่เกิดแต่ฌานทุกเมื่อ ครั้นนั้น พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นข้าพเจ้าจึงตรัสพระดำรัสที่ว่า ความสงสัยบางอย่างในความรู้ของตนหรือในความรู้ของผู้อื่นทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ความสงสัยทั้งปวงนั้น บุคคลผู้มีปกติเข้าฌานมีความเพียรประพาสพิพาทหจรรยย่อมละได้ กรรมที่ข้าพเจ้าทำได้ไว้ในกัปที่ 100,000 ได้แสดงผลแก่ข้าพเจ้าแล้วในอรรถาพนี้ ข้าพเจ้าหลุดพ้นดีแล้ว(จากกิเลส) ดูจความเร็วแห่งลูกศรที่พ้นไปจากแสง ข้าพเจ้าเผากิเลสทั้งหลายได้แล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระปรีชามาก ทรงถึงที่สุดโลก ทรงเห็นข้าพเจ้าว่ายินดีในฌานเนื่องนิจ จึงทรงตั้งข้าพเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายฝ่ายที่ยินดีในฌาน¹³

การพัฒนาจิตดังกล่าวจัดอยู่ในการเจริญวิปัสสนาโดยใช้สมถกรรมฐานเป็นฐานแล้วโยกจิตพิจารณาสิ่งปรากฏกับจิตซึ่งเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา จากหลักการเจริญวิปัสสนาแบบนี้เป็นการภาวนาโดยใช้ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นหลัก เนื่องจากธัมมานุปัสสนาเป็นสิ่งที่ปรากฏง่ายและเป็นธรรมสบายสำหรับผู้มีฌานเป็นปกติ โดยธัมมานุปัสสนาตามแนวสติปัฏฐานสูตรจึงมีเป้าหมายในการวิเคราะห์ธรรมทั้ง 5 หมวด โดยการให้ผู้ศึกษาวิจัยพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร คือการเผากิเลส เป็นการบำเพ็ญบารมีอย่างหนึ่งเพื่อกำจัดความชั่วร้าย หรือความไม่ดีให้หมดไป มีสัมปชัญญะมีสติ คือ ความรู้ตัวทั่วพร้อม คือ รู้เท่าทันธรรมที่ปรากฏขึ้นทาง กาย เวทนา จิต และธรรม หรือ ธรรมที่เกิดขึ้นที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กำจัดอกิเลสและโทมนัส อกิเลส คือ ความยินดี ความโลภ ความอยากได้

ธัมมานุปัสสนาจึงมีเป้าหมาย เพื่อกำหนดรู้สติพิจารณาธรรมในธรรมในนิเวรณธรรม คือใน กามฉันท์ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะและวิจิกิฉา เพื่อกำหนดรู้สติพิจารณาธรรมในธรรมในอุปาทานฉันท์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เพื่อกำหนดรู้สติพิจารณาธรรมในธรรมในอายตนะ คือ อายตนะภายใน 6 และอายตนะภายนอก 6 เพื่อกำหนดรู้สติพิจารณาธรรมในธรรมในโพชฌงค์ คือ สติสัมโพชฌงค์ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ ปิตีสัมโพชฌงค์

¹³ ชุ.อ. (ไทย) 33/47-50/294-296.

ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ เพื่อการกำหนดรู้สติพิจารณาธรรมในธรรมในอริยสัจ 4

พระกัษชาเรวตเถระกำหนดรู้ธรรมคืออัมมมรรณทุกชนิดที่กำลังปรากฏทุกขณะจิต โดยแยกเป็นจิตผู้รู้และอารมณ์ที่ถูกรู้ ทำให้จิตสามารถรู้แจ้งความเป็นไตรลักษณ์ได้อย่างรวดเร็ว แต่วิธีการดังกล่าวปรากฏเป็นไปตามหลักการพัฒนาคิจตแบบวิสุทธิ 7 ซึ่งประกอบด้วย สลวิสุทธิ จิตวิสุทธิ ภิภูวิสุทธิ กัษชาวิตรณวิสุทธิ มัคคาคคณญาณทัสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสนวิสุทธิ ญาณทัสนวิสุทธิ¹⁴ โดยเจริญวิปัสสนาให้ผ่านลำดับวิปัสสนาญาณต่าง ๆ ซึ่งผ่านหลักทางวิสุทธิ 7 ชั้น

การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักอัมมมานุสสนาสติปัฏฐานนี้ผู้ปฏิบัติธรรมใช้สติสัมปชัญญะกำหนดธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น นิเวรณ 5 ชั้น 5 เป็นต้น จนเห็นสภาวะธรรมคือรูปนามนั้นเป็นของไม่เที่ยงทนอยู่ไม่ได้บังคับบัญชาไม่ได้จนเกิดความเบื่อหน่ายคลายจากกาม อัมมมานุสสนาสติปัฏฐานคือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมการมีสติกำกับรู้เท่าทันสภาวะธรรมทั้งหลาย

การยกจิตขึ้นสู่การพิจารณาอัมมมานุสสนาคือการพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและเสื่อมไปจนจิตของพระกัษชาเรวตเถระเห็นความเกิดขึ้นและเห็นความเสื่อมในธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริงของหลักไตรลักษณ์ได้แก่สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา ดังนั้น อัมมมานุสสนาสติปัฏฐานคือการตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม การมีสติกำกับรู้เท่าทันสภาวะธรรมทั้งหลายให้เห็นจริงตามหลักไตรลักษณ์

จากนั้นจิตของท่านย่อมเข้าสู่ลำดับของวิปัสสนาญาณจาก อุทธยัพพญาณ ภัคณญาณ ภูตปัฏฐานญาณ อาทินวญาณ นิพพิทาญาณ มุญจิจุกัมมยตาญาณ ปฏิสังขารญาณ สังขารูปกขาญาณ จากนั้นทำจิตให้น้อมเข้าสู่อนุโลมิกญาณคือ โคตรภูญาณ มัคคณญาณและผลญาณ สรรอบจนได้บรรลุปะระอริยบุคคลคือพระอรหันต์ ดังคำที่พระเถระได้กล่าวไว้ในคัมภีร์เถราปาทานว่า “กิเลสทั้งหลายข้าพเจ้าก็เผาได้แล้ว ภพทั้งปวงข้าพเจ้าก็ถอนได้แล้ว ข้าพเจ้าตัดกิเลส เครื่องผูกพันได้แล้ว อยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ ดุจพญาช้างตัดเครื่องพันธนาการได้แล้วอยู่อย่างอิสระ การที่ข้าพเจ้ามาในสำนักของพระพุทธเจ้า เป็นการมาดีแล้วโดยแท้”¹⁵

การพิจารณาธรรมเป็นเหตุให้ท่านติดอยู่กับความสงสัยจนได้ปฏิบัติธรรมบรรลุปะระอรหันต์ผลแล้วจึงทำลายความสงสัยของตนเองลงได้ ซึ่งเป็นสัญญาญาณทำได้ข้ามพ้นกัษชาวิตรณวิสุทธิ ซึ่งสามารถจัดรูปแบบเชิงเปรียบเทียบหลักการเจริญวิปัสสนากับ หลักการปฏิบัติแบบวิสุทธิ 7 ไตรสิกขา และหลักอริยมรรคมีองค์ 8

¹⁴ ชุ.อ. (ไทย) 12/255-260/277-281.

¹⁵ ชุ.อ. (ไทย) 33/51-53/296.

5. บทสรุป

ในอดีตพระกัณหาเรวตเถระได้เกิดในสมัยพระพุทธเจ้า และมีความมีความปรารถนาเป็นพระอรหันต์เฝ้าทศคณินดิในฉาน และได้รับการพยากรณ์ว่าจะสมปรารถนาในสมัยพระพุทธเจ้าโคตมะ(พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน) จะได้เป็นสาวกและเป็นเฝ้าทศคณินดิในฉาน เมื่อพระกัณหาเรวตเถระได้เกิดในสมัยพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันได้ฟังธรรมเกิดความเลื่อมใสและขอบวชหลังจากบวชได้ปฏิบัติกรรมฐานจนได้ฉาน ด้วยวิธีการเจริญฉานจนชำนาญแล้วใช้เป็นฐานยกเข้าสู่วิปัสสนาด้วยความหลุดพ้นแห่งจิต ด้วยกำลังแห่งสมาธิ ที่เรียกว่า เจโตวิมุตติ เข้าสู่วิปัสสนาการบรรลุธรรมด้วยการรู้แจ้งในอริยสัจ 4 บรรลุถึงโลกุตตรธรรม 9 จนเข้าสู่ความเป็นพระอรหันต์

การเปิดใจกับการยอมรับในสิ่งใหม่ๆ จากการเห็น การฟัง สามารถทำให้เกิดเป็นแรงจูงใจที่จะปฏิบัติตาม พร้อมไปด้วยความเพียร วิริยะในการกระทำนั้นย่อมนำไปสู่ความสำเร็จในอนาคตได้ สมดังปรารถนาในที่สุด อย่างเช่นในกรณีของพระกัณหาเรวตเถระ และได้เรียนรู้ถึงประวัติของพระกัณหาเรวตเถระที่น้อยคนนักจะรู้จักท่านในฐานะเฝ้าทศคณินดิในฉาน

เอกสารอ้างอิง

อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2556.

ธรรมสภา, 80 พระอรหันต์ (ฉบับสมบูรณ์) เพื่อการศึกษา ค้นคว้า อ้างอิงในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. 2555.

กรมศิลปากร. คัมภีร์มิลินทปัญหา ไทย-บาลี. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด. 2550.

พระอุปัชฌาย์เถระ. วิมุตติมรรค. พิมพ์ครั้งที่ . กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2548.

พระเด่น ชิตมาโร. การบำเพ็ญบารมีและการบรรลุธรรมของพระองค์คุณิมาลเถระ. วารสาร มจร บาลี ศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค. 2559).

ศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดรำเปิง
(ตโปทาราม) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

A Study of the Vipassanābhāvanā Teaching's Method of Wat Ram
Poeng (Tapotaram) Mueang District, Chiang Mai Province

พระสิทธิชาติ สุภาจาโร, Phra Sithichart Supajaro¹

Email: sithichat73@gmail.com

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดรำเปิง(ตโปทาราม) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดรำเปิง (ตโปทาราม) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า วิปัสสนากรรมฐานเป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาเพื่อรู้แจ้งความจริงแท้ หลักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในมหาสติปัฏฐานสูตร ว่าด้วยการเจริญสติปัฏฐานคือ 1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน 2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และ 4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน วิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดรำเปิง (ตโปทาราม) ยึดหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐาน 4 โดยเน้นการรู้เท่าทันอาการที่เป็นอารมณ์ปัจจุบัน ตามรู้เห็นอาการที่เกิดขึ้น-ดับของสภาวะธรรมทั้งทางกายและใจให้เกิดปัญญาเห็นความเป็นไตรลักษณ์ของรูปนามอย่างต่อเนื่อง จิตตั้งมั่นและพัฒนาสู่วิปัสสนาญาณ

คำสำคัญ: (วิธีการสอน), (วิปัสสนาภาวนา), (สำนักปฏิบัติธรรมวัดรำเปิง)

¹ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโศภ.มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Palisueksabuddhaghosa Nakronprathum campus Mahachulalongkomrajavidyalaya University.

Abstract

This research paper entitled ‘A Study of Vipassanābhāvanā Teaching Method of Wat Ram Poeng (Tapotaram), Mueang District, Chiang Mai Province’ contains following objectives, studying the method of insight meditation practice in Theravada Buddhist scriptures, and the method of insight teaching of Insight Meditation Center at Wat Ram Poeng (Tapotaram), Muang district, Chiang Mai province. It was a qualitative research. Its findings revealed that Vipassana meditation is the systematic process of wisdom cultivation to realize the Noble truth. The most complete insight practice found in *Mahāsatipaṭṭhānasutta* dealing with bases of mindfulness, i.e.; 1) contemplation on body, 2) contemplation on feeling, 3) contemplation on mind and 4) contemplation on mental formations. Method of insight teaching of Meditation Center conducted by Wat Ram Poeng (Tapotaram) is the insight tradition based on which is consistent with the Buddha’s teaching in *Mahāsatipaṭṭhānasutta* focusing at the clear comprehensive awareness on present state, their rises and falls of all objects or *Rūpa* and *Nāma* falling into three common manners continuously and clearly until the mind appears united, passing through the various level of insight knowledge.

Keywords: (Teaching Method), (Insight Development), (Insight Meditation Center of Wat Ram Poeng),

1. บทนำ

พระพุทธศาสนามุ่งเน้นเรื่องการพ้นทุกข์ และสอนให้รู้จักทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้พ้นจากอวิชชา หรือความไม่รู้ความจริงในธรรมชาติ อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จากกิเลสทั้งปวง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เน้นการศึกษาทำความเข้าใจ การโยนิโสมนสิการด้วยปัญญา และพิสูจน์ทราบข้อเท็จจริง เห็นเหตุผลว่า เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี² จนเห็นตามความเป็นจริงว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติเป็นไปตามกฎพระไตรลักษณ์ และสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรม แล้วเลือกใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับผลที่จะได้สิ่งที่ปรารถนาอย่างถูกต้องด้วยความไม่ประมาทในชีวิต ทำให้มีความสุขในทั้งชาตินี้ และชาติต่อไป ด้วยการสั่งสมบุญบารมี ตลอดจนปรารถนาในพระนิพพานอันเป็นคุณสมบัติของผู้มีปัญญา เพราะพิจารณาเห็นความเกิด และความดับอันเป็นอริยะขันธ์แรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ³

หลังจากพระพุทธองค์ได้ฝึกสมาธิกับท่านอาฬารดาบสและอุทกดาบสจนจบหมดแล้ว ท่านทรงรู้อย่างแน่นอนไม่ใช้ทางพ้นทุกข์ จึงแสวงหาทางหลุดพ้นต่อไป จนในที่สุดได้ทรงค้นพบการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้นจากกิเลสในใจ ด้วยการปฏิบัติแนวทางสายกลาง โดยไม่ติดสุขหรือทุกข์สุดโต่ง เนื่องจากการปฏิบัติแต่สมาธิอย่างเดียว ไม่ทำให้หลุดพ้นจากอวิชชากิเลสได้ หลักการปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และสอนให้ปฏิบัติตาม คือ หลักสติปัฏฐาน 4 ทางกาย เวทนา จิต และธรรม หรือ วิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็น เอกายนมรรค ที่เป็นวิธีทางพ้นทุกข์ทางเดียวเท่านั้น พุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ทางนี้เป็นทางอันเอก หรือเป็นทางเดียวเท่านั้น เพื่อทำกาย วาจา ใจ ของสรรพสัตว์ให้บริสุทธิ์ เพื่อดับความเศร้าโศก และความคร่ำครวญ เพื่อดับความทุกข์กาย และความทุกข์ใจ เพื่อบรรลุนิพพาน คืออริยมรรคและเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง ทางนี้ได้แก่ สติปัฏฐาน 4”⁴

พระพุทธองค์ท่านทรงค้นพบว่า トラบใดที่เรายังไม่เข้าถึง นิพพาน トラบนั้นเรายังต้องอยู่กับความทุกข์ตลอดไป และพระองค์ยังค้นพบอีกว่าในสังสารวัฏนั้น มิได้มีเฉพาะมนุษย์อย่างเดียว ยังมีอีกหลายภพหลายภูมิ เช่นพรหมโลก เทวดา สัตว์เดรัจฉาน เปต อสุรกาย และนรก ซึ่งทั้งหมดล้วนต้องตกอยู่ในสังสารวัฏแห่งความทุกข์ทั้งนั้น พระองค์ทรงสั่งสอนให้พวกเรารู้จักทุกข์ สาเหตุของความทุกข์ วิธีการดับทุกข์และผลที่ได้จากการดับทุกข์ จนเข้าถึงนิพพาน เราถึงจะพ้นจากความทุกข์ได้อย่างแท้จริงดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมักมีความโกรธ อยู่เสมอ ผู้นั้นย่อมมี นรกเป็นที่ไป ผู้ใดมักมีความโลภ อยู่เสมอ ผู้นั้นย่อมมี เปต อสุรกายเป็นที่ไป ผู้ใดมักมีความหลง อยู่เสมอ ผู้นั้นย่อมมี สัตว์เดรัจฉานเป็นที่ไป ผู้ใดมีการรักชาติลุ่มหลงอยู่ เสมอ ผู้นั้นย่อมมีมนุษย์เป็นที่ไป ผู้ใดมีการให้ทานอยู่ เสมอ ผู้นั้นย่อมมีสวรรค์เป็นที่ไป ผู้ใดมีการปฏิบัติสมณะภาวนา อยู่เสมอ ผู้นั้นย่อมมี พรหม

² ม.ม. (ไทย) 12/404/438.

³ ที.ปา. (ไทย) 11/317/307.

⁴ ที.ม. (ไทย) 10/146/92.

โลกเป็นที่ไป ผู้ใดมีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาอยู่เสมอ ผู้นั้นย่อมมี นิพพานเป็นที่ไป⁵ ดังนั้นการที่เราจะพ้นทุกข์ได้ เราจะต้องเข้าไปถึงซึ่งนิพพาน คือเราจะต้องศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา อย่างถูกต้องตามหลักการและวิธีการจนกระทั่งจิตเราเกิดปัญญา ที่เรียกว่าวิปัสสนาภาวนา⁶ สำหรับแนวทางปฏิบัติภาวนาถือว่า เป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดการเห็นแจ้งชีวิตโดยอาการพิเศษ⁷ คือการเห็นตามความเป็นจริงว่ามีลักษณะของความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความเป็นทุกข์ (ทุกขัง) และความไม่ใช่ตัวตน (อนัตตา)⁸ การเห็นแจ้งเช่นนี้สามารถทำให้เกิดปัญญา อันจะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ และปัญญาที่เกิดขึ้นสามารถทำลายกิเลสต่าง ๆ คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง ให้ลดน้อยลงจนหมดไปในที่สุด ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงการเจริญสติปัฏฐาน 4 ประการ เธอทั้งหลายจงฟัง” การเจริญสติปัฏฐาน 4 ประการ⁹ ได้แก่ (1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติเข้าไปตั้งตามดูกายเพื่อให้เห็นว่ากายนี้สักแต่เป็นกายเท่านั้นไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา (2) เวทนानุปัสสนาสติปัฏฐานการมีสติเข้าไปติดตามดูเวทนา เพื่อให้เห็นว่าเวทนานี้สักแต่เป็นเวทนาเท่านั้นไม่ใช่สัตว์ บุคคล (3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติเข้าไปติดตามดูจิตเพื่อให้เห็นว่า จิตสักแต่เป็นจิต (4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การมีสติเข้าไปติดตามดูสภาวะธรรมหรืออารมณ์ที่เกิดขึ้นกับจิตเพื่อให้เห็นว่า ธรรมนี้สักแต่เป็นธรรมเท่านั้น ไม่ใช่ สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา สติปัฏฐาน 4 นี้ เป็นวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสมัยที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่แล้ว ยังมีอานิสงส์จนถึงขั้นได้บรรลुเป็นพระอรหันตบุคคล ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน 4 ตลอด 7 ปี ตลอด 7 เดือน 7 วัน พึงหวังได้ผลอย่าง 1 คือการได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในปัจจุบันชาติ หรือถ้ายังมีอุปาทานเหลืออยู่ ก็จักได้บรรลุเป็นอนาคามี ภิกษุทั้งหลายถ้าพวกเธอทั้งหลายอยากพ้นซึ่งความทุกข์ อยากออกจากวัฏสงสาร พวกเธอ จงพากันเจริญสติปัฏฐานเถิด¹⁰

ปัจจุบันนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่สอนสมาธิภาวนามีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ละท่านได้สอนหลักการและวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกันไป โดยประยุกต์ใช้ภาษาและวิธีการต่าง ๆ มาผสมผสานกับหลักการที่มีมาในพระคัมภีร์ตามความเข้าใจของแต่ละท่าน จึงทำให้มีสำนักปฏิบัติที่หลากหลาย และมีลักษณะเฉพาะของแต่ละสำนักแตกต่างกันไป ด้วยสาเหตุดังกล่าวนี้ แต่ละสำนักจึงมีแนวการสอนที่แตกต่างกัน มากบ้าง น้อยบ้าง ทั้งในด้านจุดมุ่งหมายและวิธีการปฏิบัติ เมื่อมีความหลากหลายมากขึ้น ย่อมมี

⁵ ชุ.ม. (ไทย) 29/88/275.

⁶ ม.ม.อ. (ไทย) 2/365/192.

⁷ ชุ.ป.อ. (ไทย) 1/155/328, อภ.สง. (ไทย) 34/335/100.

⁸ ม.ม. (ไทย) 13/133/147.

⁹ ส.ม. (ไทย) 19/405/262.

¹⁰ ชุ.อิตติ. (ไทย) 25/96/470.

บางแนวทางที่บิดเบือนผิดเพี้ยนไปจากจุดมุ่งหมาย และวิธีการปฏิบัติที่แท้จริงในพระพุทธศาสนามากขึ้นเช่นกัน ซึ่งเกิดจากสาเหตุสำคัญคือการมองข้ามองค์ความรู้ที่แท้จริงจากพระคัมภีร์บาลี มุ่งเพียงแค่ระดับวิธีการปฏิบัติเท่านั้น ดังนั้น หากสำนักหรือกลุ่มปฏิบัติต่าง ๆ หันมาสนใจในเรื่ององค์ความรู้จากพระคัมภีร์บาลีมากขึ้น ไม่มุ่งเน้นแต่เฉพาะการปฏิบัติตาม ๆ กันเพียงอย่างเดียว ก็จะทำให้การปฏิบัตินั้นเป็นไปในแนวทางที่ถูกตรงยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยมองเห็นสภาพปัญหาและต้องการแสวงหาคำตอบในเรื่องวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาตามหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎก หรือในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทเพื่อศึกษาเฉพาะการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรม วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีประเด็นที่สัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนาว่ามีรายละเอียดอย่างไรบ้าง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงทำการวิจัยเรื่องศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรม วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) จ.เชียงใหม่ เพื่อไขความเคลือบแคลงสงสัยในประการต่าง ๆ ให้มีความกระจ่างชัด อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่จะเป็นข้อมูลในเชิงวิชาการเกื้อกูลและเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนา อันจะเป็นประโยชน์ต่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาของพุทธศาสนิกชนสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย/สารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการบำเพ็ญบารมีและการบรรลุลหรรษของพระกังขาเรวตเถระ” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

2.1 เพื่อศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท

2.2 เพื่อศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรม วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม)

อ.เมือง จ.เชียงใหม่

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรม วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) อ.เมือง จ.เชียงใหม่นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ฉบับนี้ ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

1.7.1 รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์ วิเสสวิสุทธิมรรค และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.7.2 เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก

1.7.3 กำหนดประเด็นเพิ่มเติม หรือรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการขอคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง

1.7.4 วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล และสรุปคำตอบปัญหาการวิจัย

1.7.5 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

1.7.6 ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ โดยการเข้าพบกับอาจารย์ที่ปรึกษา และคณาจารย์ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเป็นระยะ ๆ

1.7.7 ปรับปรุง แก้ไขเนื้อหา ตามคำแนะนำของคณะกรรมการสอบสารนิพนธ์ และดำเนินการตามขั้นตอนของบัณฑิตวิทยาลัย

4. ผลการวิจัย

วิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ตามแนวสติปัฏฐาน 4 คือ หนทางปฏิบัติเพื่อการชำระจิตให้บริสุทธิ์หนทางหนึ่งในพระพุทธศาสนา เป็นหนทางที่มุ่งเน้นการเกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นสภาวะต่าง ๆ ตามความเป็นจริง โดยการตั้งสติกำหนดพิจารณาเห็นสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง แบ่งเป็น 4 หมวดคือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตามระลึกถึงกาย) เวทนानุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตามระลึกถึงเวทนา) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตามระลึกถึงจิต) และ ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การตามระลึกถึงธรรม) มีรายละเอียดในแต่ละหมวดดังนี้คือ

กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การกำหนดรู้กายรูปร่างว่าเป็นเพียงกองรูป ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน และมีสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ไม่สวยงาม แบ่งเป็น 6 หมวดย่อย คือ (1) หมวด

อานาปานะ คือการพิจารณาลมหายใจเข้าออก (2) หมวดอิริยาบถ คือการพิจารณาการยืน เดิน นั่ง นอน (3) หมวดสัมปชัญญะ คือการพิจารณาอิริยาบถย่อยต่าง ๆ (4) หมวดปฏิกลมนสิการ คือการพิจารณาอวัยวะน้อยใหญ่ในร่างกาย และความสกปรกของร่างกาย (5) หมวดมนสิการธาตุ คือการพิจารณาธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อันประกอบกันเป็นร่างกาย และ (6) หมวดนวลวิธิกะ คือ การพิจารณาซากศพในวาระต่าง ๆ ทั้ง 9 วาระ การพิจารณาทั้ง 6 หมวดนี้มีหลักการเดียวกัน คือ พิจารณาเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นสภาวะต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เมื่อผู้ปฏิบัติเกิดปัญญาเห็นพระไตรลักษณ์ และปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในร่างกายได้ในที่สุด

เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการกำหนดรู้เวทนา คือความรู้สึกต่าง ๆ ว่าเป็นเพียงเวทนา มีสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน โดยจำแนกเป็นความรู้สึกสุข (สุขเวทนา) ความรู้สึกทุกข์ (ทุกข์เวทนา) และความรู้สึกวางเฉย ไม่ทุกข์ไม่สุข (อทุกขมสุขเวทนา) โดยให้พิจารณาถึงเหตุของความเกิดขึ้นและดับไปแห่งเวทนา เพื่อให้เห็นความเป็นไตรลักษณ์ของเวทนา และถอดถอนความเห็นว่าเป็นตัวตนของเราในที่สุด

จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การกำหนดรู้จิตว่าเป็นอย่างไร มีความโลภ โกรธ หลง หรือไม่ หลง พุ้งซ่านหรือไม่ มีสภาวะอันยิ่งใหญ่ที่ขมกิเลสได้ (มหัคคตะ) หรือไม่ มีจิตอันยิ่งกว่า (จิตที่ยังวนเวียนอยู่ในกามาวจร คือตั้งแต่แรกจนถึงสวรรค์) หรือไม่มีจิตอันยิ่งกว่า (จิตที่วนเวียนอยู่ในขั้นรูปพรหมและอรุปรหม) จิตมีสมาธิหรือไม่ จิตหลุดพ้น (จากกิเลสทั้งปวง) แล้วหรือไม่ เมื่อผู้พิจารณาได้พิจารณาอาการของจิตว่าเป็นเช่นไรแล้ว ก็ให้พิจารณาเหตุเกิดและเหตุดับของอาการของ

จิตนั้น เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นไตรลักษณ์ ความไม่เที่ยง และความไม่ใช่ตัวตนของจิต และคลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนในที่สุด

ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการพิจารณารูปธรรมและนามธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับจิต โดยมีหลักการคือ การตามดูกระบวนการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ของนามธรรมทั้งหลาย และพิจารณาว่านามธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นมานี้มีสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน มีเหตุจึงเกิดขึ้น เมื่อหมดเหตุจึงดับลงโดยธรรมดา ธรรมที่ผู้ปฏิบัติพึงพิจารณาในหมวดนี้แบ่งเป็น 5 หมวดย่อย คือ (1) หมวดนิเวรณ คือพิจารณาเครื่องกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดีทั้ง 5 ประการ คือกามฉันทะ (ความพอใจในกาม) พยาบาท (ความคิดร้าย) ถีนมิทธะ (ความหดหู่) อุทธัจจกุกกุกจะ (ความฟุ้งซ่านรำคาญ) และวิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) (2) หมวดขันธ คือ พิจารณาองค์ทั้ง 5 ที่มีทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ประกอบกันเป็นชีวิต ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ (3) หมวดอายตนะ คือพิจารณาอายตนะภายในทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และอายตนะภายนอกทั้ง 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ พิจารณาอายตนะภายในและภายนอกที่กระทบกัน รวมถึงสังโยชน์ (กิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่ในกองทุกข์) ที่เกิดขึ้นจากการที่อายตนะกระทบกันนี้ (4) หมวดโพชฌงค์ คือการพิจารณาธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ทั้ง 7 ประการ ประกอบด้วย สติ ธัมมวิจยะ (ความสอดส่องในธรรม) วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ (ความสงบรำงับ) สมาธิ และอุเบกขา ว่ามีในตนหรือไม่ พิจารณาเหตุแห่งการเกิดขึ้น และเหตุแห่งการเจริญบริบูรณ์ (5) หมวดสังขะ คือการพิจารณา ทุกข์ สมุทัย (เหตุให้เกิดทุกข์) นิโรธ (ภาวะดับแห่งทุกข์) และมรรค (หนทางสู่ความดับแห่งทุกข์)

พระไตรปิฎกได้อธิบายถึงประโยชน์ของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ซึ่งมีทั้งประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์ในภพภาคหน้า และประโยชน์สูงสุด โดยประโยชน์ปัจจุบันคือผู้ปฏิบัติมีร่างกายที่แข็งแรง มีความอดทนอดกลั้นต่อความทุกข์ทางกายและทางใจมากขึ้น และมีสมาธิที่เข้มแข็ง และหากผู้ปฏิบัติฝึกการเจริญสติปัฏฐานอย่างต่อเนื่อง ย่อมได้รับประโยชน์ในภพภาคหน้าคือการไปสู่ภพภูมิที่ดีขึ้น อันเนื่องมาจากการพัฒนาปัญญาละความเห็นผิดและความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ทำให้จิตบริสุทธิ์มากยิ่งขึ้น เข้าสู่ประโยชน์สูงสุดของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 คือพระนิพพาน อันเป็นภาวะที่หลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวงในที่สุด หลักการปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4 นี้ มีหลักการคือตามรู้ตามดูและพิจารณา กาย เวทนา จิต และธรรม เมื่อดำเนินชีวิตภายใต้หลักแห่งสติปัฏฐาน 4 นี้แล้ว ผู้ปฏิบัติก็จะมีสติในการครองชีวิต ช่วยให้เป็นอยู่อย่างปลอดภัยไร้ทุกข์ มีความสุขผ่องใส และเป็นปฏิปทานำไปสู่ความรู้แจ้งอริยสัจธรรม¹¹ ในปัจจุบันชาตินี้อย่างแน่นอน

วิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดไร่เปิง (ตโปทาราม) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ วัดไร่เปิง (ตโปทาราม) เป็นสำนักวิปัสสนากรรมฐานประจำจังหวัดเชียงใหม่ แห่งที่

¹¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, 2549), หน้า 8-12.

2¹² อยู่ภายใต้การดูแลของพระภิกษุสงฆ์ (สุพันธ์ อาจิณฺโณ) เจ้าอาวาส ใช้รูปแบบการสอนปฏิบัติธรรมเป็นแบบสติปัฏฐาน 4¹³ เจริญวิปัสสนา ให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรมชาวไทยและชาวต่างชาติอย่างต่อเนื่องกันตลอดปีไม่ขาดสาย โดยยึดคำสอนจากพระไตรปิฎกเป็นหลัก และปฏิบัติในแนวทางการกำหนดพองหนอ – ยุบหนอ ซึ่งเป็นแนวทางที่สืบทอดมาจากพระพรหมมงคล วิ (ทอง สิริมฺงคฺโล)¹⁴ จากที่พระพรหมมงคลได้เคยไปศึกษาวิปัสสนากรรมฐานจากพระภิกษุทันตะโสภณมหาเถร (พระมหาสีสะยาตอ) ที่ประเทศสหภาพพม่า ซึ่งแนวทางการกำหนดพองหนอ – ยุบหนอนี้ มีหลักการคือให้ฝึกปฏิบัติด้วยการเดินจงกรม และนั่งสมาธิเป็นหลัก รวมถึงการกำหนดอิริยาบถย่อยในระหว่างวัน และตามกำหนดรู้อาการต่างๆที่เกิดขึ้นกับกายและใจ

ผู้ที่สนใจจะเข้าฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่วัดไร่เปิง (ตโปทาราม) จะต้องแจ้งความประสงค์แก่ทางวัด โดยชาวไทยแจ้งที่สำนักงานวัดไร่เปิง (ตโปทาราม) ส่วนชาวต่างชาติแจ้งที่สำนักงานวัดไร่เปิง (ตโปทาราม) ฝ่ายต่างประเทศ จากนั้นผู้ปฏิบัติก็ต้องเตรียมตัวให้พร้อม และเข้าพิธีรับพระกรรมฐานซึ่งจะมีทุกวันยกเว้นวันพระ พระวิปัสสนาจารย์จะทำพิธีให้พระกรรมฐานและให้อวาทเรื่องสติปัฏฐาน 4 แก่ผู้ปฏิบัติ เมื่อจบพิธีรับพระกรรมฐาน เจ้าหน้าที่จะทำการสาธิตวิธีปฏิบัติให้แก่ผู้เข้าฝึกปฏิบัติทุกท่าน หลังจากนั้นเมื่อผู้ปฏิบัติไปฝึกปฏิบัติและสอบถามธรรมกับพระวิปัสสนาจารย์ พระวิปัสสนาจารย์จะเป็นผู้พิจารณาเพิ่มลำดับขั้นในการปฏิบัติให้แก่ผู้ปฏิบัติแต่ละคนแตกต่างกันออกไปตามสภาวะธรรมของผู้ปฏิบัติแต่ละท่าน

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ในแนวทางของวัดไร่เปิง (ตโปทาราม) นั้นสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทครบถ้วนทั้ง 4 หมวด คือ กาย เวทนา จิต และ ธรรม คือเน้นการรู้ชัดในอาการปัจจุบันของกายและใจ เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นพระไตรลักษณ์และพัฒนาสู่ความรู้แจ้งเห็นจริงและปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น เข้าสู่พระนิพพานอันเป็นภาวะหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง

ผู้ปฏิบัติธรรมจะเกิดความรู้และความเข้าใจในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 จากการอบรมของวัดไร่เปิง (ตโปทาราม) จากแหล่งความรู้ทั้ง 3 แหล่ง คือ เกิดสุขุมยปัญญาจากการฟังและอ่านในช่วงการอบรมก่อนเข้าพิธีรับพระกรรมฐาน การดูการสาธิตวิธีการ

¹² คณะศิษยานุศิษย์, **สรรพธรรม 3**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (เชียงใหม่: ธรรมผลการพิมพ์, 2557), หน้า 82.

¹³ อภิญา ชุตระกุล และคณะ, แนวทางส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของชาวต่างชาติที่วัดไร่เปิง (ตโปทาราม) ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2563), หน้า 520.

¹⁴ พระเทพสิทธิธารจารย์ (พระอาจารย์ทอง สิริมฺงคฺโล), **คู่มือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในแนวสติ-ปัฏฐาน 4**, พิมพ์ครั้งที่ 10, (เชียงใหม่: คณะศิษยานุศิษย์, 2548), หน้า 6-10.

ปฏิบัติในช่วงหลังพิธีรับพระกรรมฐาน การฟังการทบทวนความรู้ในการรวมกลุ่มปฏิบัติธรรมวันแรก และการฟังการอธิบายหรือตอบคำถามจากพระวิปัสสนาจารย์ในช่วงการสอบอารมณ์ เกิดจินตมยปัญญาจากการคิดทบทวนหรือสอบถามข้อสงสัยในช่วงการทบทวนความรู้ในการรวมกลุ่มปฏิบัติธรรมวันแรก และจากการคิดพิจารณาในการรายงานผลการปฏิบัติและสอบถามข้อสงสัยกับพระวิปัสสนาจารย์ในการสอบอารมณ์ และเกิดภาวนามยปัญญา จากการเริ่มฝึกปฏิบัติในช่วงการสาธิตวิธีการปฏิบัติและในช่วงการปฏิบัติธรรมรวมกลุ่มกันในวันแรก และได้พัฒนาภาวนามยปัญญาอย่างเต็มที่ตลอดช่วงเวลาการฝึกปฏิบัติด้วยตนเองทุกวัน ซึ่งเป็นแหล่งเกิดปัญญาที่วัดรำเปิง (ตโปทาราม) เน้นความสำคัญมากที่สุด

งานวิจัยนี้ใช้หลักการประเมินความรู้และความเข้าใจด้วยการยึดข้อเท็จจริงตาม คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทและคำสอนของวัดรำเปิง (ตโปทาราม) เป็นหลัก และการสังเกตมาเทียบกับข้อเท็จจริงในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทและคำสอนของวัดรำเปิง (ตโปทาราม)

5. บทสรุป

วิปัสสนากรรมฐานเป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาเพื่อรู้แจ้งความจริงแท้ หลักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่สมบูรณ์ที่สุดปรากฏอยู่ในมหาสติปัฏฐานสูตร ซึ่งว่าด้วยการเจริญสติปัฏฐานหลักซึ่งแบ่งออกเป็น 4 หมวดคือ 1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน 2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน 3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และ 4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน โดยอาศัยเครื่องมือคือ อาตปปี สัมปชัญญะ และสติในการเจริญวิปัสสนา ประโยชน์ของการเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน มี 3 อย่างคือ 1) ประโยชน์ปัจจุบัน คือผู้ปฏิบัติมีสุขภาพทางกายดี มีความอดทนต่อความทุกข์ทางกายและทางใจ จิตเป็นสมาธิ 2) ประโยชน์ในภพภาคหน้า คือ การไปสู่ภพภูมิที่ดีขึ้น มีปัญญารู้ทันความเห็นผิดและความยึดมั่นถือมั่นสิ่งต่าง ๆ จนทำให้จิตบริสุทธิ์มากยิ่งขึ้น และ 3) ประโยชน์สูงสุด คือ การบรรลुพระนิพพาน ดับความทุกข์ทั้งปวงได้ การเจริญวิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐานจึงเป็นหลักการปฏิบัติที่นำไปสู่การดับทุกข์อย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา วิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดรำเปิง (ตโปทาราม) เน้นหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐาน 4 ซึ่งสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทครบถ้วนทั้ง 4 หมวด คือ กาย เวทนา จิต และ ธรรม คือเน้นการรู้เท่าทันอาการที่เป็นอารมณ์ปัจจุบันในรูปของกายและใจ ไม่เพ่งจุดใจจุดหนึ่งเป็นเวลานานแต่เพียงตามรู้เห็นอาการที่เกิด-ดับของสภาวะธรรมทั้งทางกายและใจ ซึ่งเปลี่ยนไปตามภูมิเกิดของวิปัสสนาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นความเป็นไตรลักษณ์ของรูปนามอย่างต่อเนื่องและชัดเจนอินทรีย์มีความแก่กล้าจิตตั้งมั่นและพัฒนาสู่วิปัสสนาญาณระดับต่าง ๆ จนจิตปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น เข้าสู่พระนิพพานอันเป็นภาวะหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

วิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดไร่เปิง (ตโปทาราม) เน้นหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวมหาสติปัฏฐาน 4 ซึ่งสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 คือ กาย เวทนา จิต และ ธรรม ให้รู้เท่าทันอาการที่เป็นอารมณ์ปัจจุบันในรูปของกายและใจ ไม่เพ่งจุดใดจุดหนึ่งเป็นเวลานานแต่เพียงตามรู้เห็นอาการที่เกิดขึ้น-ดับของสภาวธรรม

เอกสารอ้างอิง

พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2556.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, 2549.

คณะศิษยานุศิษย์, **สรรพธรรม 3**, พิมพ์ครั้งที่ 2, เชียงใหม่: ญาณผลการพิมพ์, 2557.

อภิญญา ชูตระกูล และคณะ, แนวทางส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของชาวต่างชาติที่วัดไร่เปิง (ตโปทาราม) ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**, ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2563.

พระเทพสิทธิอาจารย์ (พระอาจารย์ทอง สิริมฺคโล), **คู่มือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในแนวสติปัฏฐาน 4**, พิมพ์ครั้งที่ 10, เชียงใหม่: คณะศิษยานุศิษย์, 2548.

ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอัฐังคิกสูตร

A STUDY OF INSIGHT DEVELOPMENT PRACTICE IN ATṬHAṄGIKASUTTA

พระภัทรพล วิสุทโธ, PhraPhattharaphon Visutho (Khru easom)¹

E-mail: PKhraesom@gmail.com

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอัฐังคิกสูตร” นี้ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักธรรมในอัฐังคิกสูตร 2) เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอัฐังคิกสูตร โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลจากการวิจัยพบว่า การเจริญวิปัสสนาภาวนาในอัฐังคิกสูตร เป็นการปฏิบัติตามหลักมรรคสี่จก คือ การเจริญศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อผู้ปฏิบัติเจริญศีล สมาธิ ปัญญา สมบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้เกิดความบริสุทธิ์แห่งวิสุทธิ 7 คือ สีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทิณฺณวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสน วิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ญาณทัสสนวิสุทธิ ย่อมทำให้เกิดปัญญาแจ้งในอริยสัจ คือ มรรค ผล นิพพาน ได้ในที่สุด พระพุทธเจ้าทรงแบ่งบุคคลออกเป็น 2 จำพวก สัตบุรุษ บุคคลผู้มีสัมมาทิฐิ เป็นผู้ดำเนินชีวิตตามอริยมรรคมีองค์ 8 และอสัตบุรุษ บุคคลผู้มีมิจฉาทิฐิ เป็นผู้ดำเนินชีวิตไปในทางมิจฉาทิฐิ ไม่มีhiri โอตตปปะ ทรงตรัสว่า “วิชชา” คือ ประธานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมทำให้มีhiri โอตตปปะ และอริยมรรคอื่นก็มีตามมาด้วยการเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ต้องมีสัมมาสติ คือมีสติ สมาธิ และปัญญา พิจารณาในฐานทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม

คำสำคัญ: (อัฐังคิกสูตร), (วิปัสสนา), (วิสุทธิ 7), (hiri โอตตปปะ)

¹ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Vipassana Nakronprathum compus Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

The research paper entitled ‘A Study of Vipassana Meditation Practice in *Atṭhaṅgikasutta*’ has two objectives: 1) to study the Buddhist teachings found in *Atṭhaṅgikasutta*, 2) to study the insight practice appeared in *Atṭhaṅgikasutta*. It was a qualitative research. The results of the research showed that Insight meditation found in *Atṭhaṅgikasutta* is the practice of noble eightfold path, that is, following morality, concentration and wisdom. When this practice has been completed, the practitioner will also complete 7 purifications; purity of morality, purity of mind, view purity, purity of transcending doubts, purity of the knowledge and vision. Having completed the practice of Noble Eightfold Path which is named as the middle path, he will also accomplish mindfulness of all mental conditions—name and form as they really were then leading to gain wisdom on Noble Truth and enlightenment in the end. The Buddha divided people into two main categories, i.e. the worthy man referring to those who have the right view, following the Noble Eightfold Path, and unworthy man referring the wrong-view person, having wrong livelihood, without shame and conscience and also persuade other to follow his characters. The Buddha said that ‘Vijjā’ or wisdom as the key leader to perform the goodness, being shame and conscience, and other noble path through performance of Mahasatipatthana with right mindfulness, concentration and wisdom functioning to observe 4 bases; body, feeling, mind and mental formations.

Keywords: (*Atṭhaṅgikasutta*), (Insight Meditation), (7 Purifications), (Shame and Conscience)

1. บทนำ

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เป็นทางสายกลาง หมายถึงทางที่ยึดความพอดี มัชฌิมาปฏิปทา เรียกว่าอัฐังคิกมรรค คือทางที่นำไปสู่การพ้นทุกข์ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วด้วย ปัญญาอันยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน² การปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาเป็นการปฏิบัติตาม อัฐังคิกมรรค ถือว่าได้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คืออริยสัจ 4 ดังที่พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ 4 ประการ คือ ทุกขอริยสัจ สมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เพราะเรา รู้แจ้งอริยสัจ 4 ประการนี้ตามความเป็นจริง ชาวโลกจึงเรียกตถาคตว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”³ พระพุทธองค์ทรงขยายความอริยสัจ 4 ไว้ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ที่ทรงแสดงธรรมแก่ ปัญจวัคคีย์ ว่าทุกขอริยสัจ คือ ความเป็นทุกข์ ความเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความเจ็บเป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์ ทุกขสมุทัยอริยสัจ คือต้นเหตุอันนำไปเกิดภพชาติอีก ทุกขนิโรธอริยสัจ คือความที่ดับทรมานไป ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คืออริยมรรคมีองค์ 8 ประการ ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสมาธิ สัมมาสมาธิ⁴ มรรคมีองค์ 8 หรือ มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึง ทางยึดความพอดีที่จะทำให้ถึงนิโรธโดยไม่ติดข้องหรือเียงไปหาที่สุดสอง อย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค (ความหมกมุ่นในกามสุข) และอัตตakilมณานุโยค คือ (บีบคั้นทรมานตนเองให้เดือดร้อน)⁵ มัชฌิมาปฏิปทา หรือ อัฐังคิกมรรค จึงนับว่าเป็นวิธีการใช้กฎเกณฑ์แห่ง กระบวนของธรรมชาติให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตอย่างสูงสุด

เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ การเจริญสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาตาม หลักมัชฌิมาปฏิปทาหรืออัฐังคิกมรรค จนบรรลุเข้าสู่มรรคผลนิพพาน ตัดกระแสธรรมชาติให้ขาด สะบั้นลงได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง กำจัดสาเหตุที่ก่อให้เกิดการถือกำเนิดในภพใหม่⁶ หลักธรรมที่ พระองค์ทรงสั่งสอนเพื่อให้ถึงความพ้นทุกข์ เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรืออัฐังคิกมรรค (อริยมรรค มีองค์ 8)⁷ แปลว่า ทางมีองค์ 8 ประการ อันประเสริฐมีสัมมาทิฐิ เป็นต้น ซึ่งยังเห็นพระนิพพาน

² ที.ปา. (ไทย) 11/362/286.

³ ส.ม. (บาลี) 19/1071-1201/361-414.

⁴ ชุ.ป. (ไทย) 31/8-16/317-327, 39-40/372-376.

⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับเติม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 896-897.

⁶ ที.ม. (ไทย) 10/155/99.

⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 601.

โดยประจักษ์ ดังที่ท่านพระสารีบุตรกล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บรรดาธรรมเหล่านั้น โลภะและโทสะเป็นบาป มัชฌิมาปฏิปทาที่อยู่เพื่อละโลภะและโทสะ เป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน⁸

แนวทางการปฏิบัติที่พระองค์ทรงค้นพบเมื่อว่าโดยหลักการแล้วคือ อภิวรรคิกสูตร (มรรคมีองค์ 8) เพื่อให้ผู้ปรารถนาพ้นจากทุกข์ ประพฤติปฏิบัติได้ด้วยตนเอง หลักคำสอนสำหรับปฏิบัติเพื่อความรู้ในทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และมรรควิธีเพื่อความดับทุกข์ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วง โลภะและปริเวระ เพื่อดับทุกข์และโสมนัส เพื่อบรรลุอริยมรรค เพื่อทำให้แจ้งพระนิพพาน ทางนี้ คือ สติปัฏฐาน 4”⁹ พระดำรัสอุเทศที่ตรัสในมหาสติปัฏฐานสูตรนี้ ยืนยันได้ว่าวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพานอันเป็นที่ตั้งแห่งความดับสิ้นทุกข์ทั้งปวงคือ ต้องปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม นี่เท่านั้น การเจริญสติปัฏฐาน 4 มีองค์ประกอบสำคัญ คือ อาตปปี สัมปชาโน สติมา คือให้มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ¹⁰ ระลึกระลึกรู้ พระพุทธองค์ตรัสกับพระสารีบุตรว่า “ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ กลับจากบิณฑบาต ฉ้นเสร็จแล้ว นั่งขัดสมาธิ ไปตามฐานทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิตธรรม เมื่อย่อสติปัฏฐาน 4 ลงแล้ว ก็เหลือเพียง รูป-นาม ที่ให้ ตั้งกายตรงดามสติมั่น หวังอยู่ว่า จิตของเราจะไม่หลุดพ้นจากอาสวะ เพราะยังไม่สิ้นอุปาทานเพียงใด เราจักไม่เพิกถอนจากการทำวิปัสสนาเพียงนั้น”¹¹ อริยมรรคได้ชื่อว่า ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจ์ เป็นข้อปฏิบัติไปสู่ธรรมที่ดับทุกข์ เป็นของจริงที่พระอริยเจ้าได้เข้าถึงแล้ว สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ เป็นองค์ที่สงเคราะห์ด้วยวิปัสสนายาน (พาหนะ) เป็นเครื่องนำไปคือ วิปัสสนา ส่วนที่เหลืออีก 6 องค์สงเคราะห์ด้วยสมถะยาน (พาหนะ) เครื่องนำไปคือสมถะ พระอริยสาวกเว้นจาก 2 ทาง คือ เว้นกามสุขัลลิกานุโยค ด้วยวิปัสสนายาน และเว้นอัตตกิลมณานุโยคด้วยสมถะยาน แล้วดำเนินไปยังทางสายกลาง ทำลายโมหะ โทสะ โลภะ ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ถึงพร้อมด้วยสิกขา 3 นี้ก็แจ้งซึ่ง มรรค ผล และพระนิพพาน¹²

กล่าวสรุปโดยความสำคัญของอภิวรรคิกมรรค (อริยมรรคมีองค์ 8) คือ เป็นข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลางที่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยเจ้าทั้งหลายได้ดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ ในอริยวงศ์ปฏิบัติได้แสดงไว้ว่าอภิวรรคิกมรรค หรือเรียกว่าอริยมรรคมีองค์ 8 นี้เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดวิปัสสนาปัญญา ก่อน ภายหลังต่อมายังเป็นปัจจัยให้เกิดมรรคญาณ

⁸ ม.ม. (ไทย) 12/33/31.

⁹ ที.ม. (ไทย) 10/273/216.

¹⁰ อ.ท. (ไทย) 20 /180/129.

¹¹ ที.ปา. (ไทย) 11/273/218.

¹² ม.ม. (ไทย) 12/33/31.

ผลญาณ และนิพพานในที่สุด¹³ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องอวัฐฐังคิกสูตร ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 อันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาหลักปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และการศึกษาค้นคว้าในเรื่องอวัฐฐังคิกสูตรนี้จะช่วยให้การปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนพระพุทธเจ้าที่แท้จริงและถูกต้อง เพื่อเป็นการเจริญสติ สมาธิ ปัญญา ให้รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ เกลาภิเลส ตัณหา ความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้ลดน้อยลง และยังเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ดีเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอวัฐฐังคิกสูตร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาหลักธรรมในอวัฐฐังคิกสูตร
- 2.2 เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอวัฐฐังคิกสูตร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอวัฐฐังคิกสูตร ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมุ่งศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหลักธรรมและแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาในอวัฐฐังคิกสูตร มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) อันได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 วิภังคปกรณ์ คู่มือพระอภิธัมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ 9 กัมมัฏฐานสังคหิภาค เจตนกรณียสูตร พระสูตรต้นตปิฎกอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญเป็นเบื้องต้น

3.2 ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีหนังสือมหาสติปัฏฐานสูตร รัตนานาโดย พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) เป็นต้น ผลงานทางวิชาการ เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นการอธิบายขยายความเนื้อหาเพิ่มเติมจากในพระไตรปิฎก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สูตรต้นตปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ

3.3 ศึกษาข้อมูลเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกับเอกสารชั้นปฐมภูมิ

3.4 สรุปเรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลโดยวิธีบรรยายเชิงพรรณนา

3.5 เสนอและตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์โดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ

¹³ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ), อริยวังสปฏิปทา, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2554), หน้า 69.

3.6 นำเสนอและเผยแพร่ผลงานเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา

4. ผลการวิจัย

อรรถกถาสิกขสูตร นี้ได้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกภาษาไทย (ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เล่มที่ 21 หน้า 325 ข้อที่ 205 เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 กล่าวถึงบุรุษ 4 จำพวก ได้แก่ สัตบุรุษ สัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ อสัตบุรุษ และอสัตบุรุษที่ยิ่งกว่าอสัตบุรุษ

อรรถกถาสิกขสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 กล่าวถึงบุรุษ 4 จำพวก¹⁴ กล่าวคือ สัตบุรุษ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) มีสัมมาสังกัปปะ มีสัมมาวาจา มีสัมมากรรม มีสัมมาอาชีวะ มีสัมมาวายามะ มีสัมมาสติ มีสัมมาสมาธิ สัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ตนเองเป็นผู้มีสัมมาทิฐิและชักชวนผู้อื่นให้มีสัมมาทิฐิ มีสัมมาสังกัปปะ มีสัมมาวาจา มีสัมมากรรม มีสัมมาอาชีวะ มีสัมมาวายามะ มีสัมมาสติ มีสัมมาสมาธิตามไปด้วย อสัตบุรุษ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีมิจฉาทิฐิ (เห็นผิด) มีมิจฉาสังกัปปะ มีมิจฉาวาจา มีมิจฉากรรม มีมิจฉาอาชีวะ มีมิจฉาวายามะ มีมิจฉาสติ มีมิจฉาสมาธิ และอสัตบุรุษที่ยิ่งกว่าอสัตบุรุษ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ตนเองเป็นผู้มีมิจฉาทิฐิและชักชวนผู้อื่นให้มีมิจฉาทิฐิ ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉาสังกัปปะ ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉาวาจา ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉากรรม ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉาอาชีวะ ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉาวายามะ ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉาสติ ชักชวนให้บุคคลอื่นมีมิจฉาสมาธิตามไปด้วย พระพุทธเจ้าได้ทรงแบ่งบุคคลออกเป็น 2 จำพวก คือ สัตบุรุษ หมายถึง บุคคลผู้มีสัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) เป็นผู้ดำเนินชีวิตตามอริยมรรคมีองค์ 8 และยังชักชวนให้บุคคลอื่นเดินตามด้วย ส่วนอสัตบุรุษ หมายถึง บุคคลผู้มีมิจฉาทิฐิ (เห็นผิด) เป็นผู้ดำเนินชีวิตไปในทางมิจฉาทิฐิ ไม่มีhiri โอตตปปะ และยังชักชวนบุคคลอื่นให้เดินตามไปด้วย พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับผู้มีมิจฉาทิฐิว่า “วิชชา”¹⁵ (ความรู้แจ้ง) คือ ประชานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมทำให้มีhiri โอตตปปะ และมีอริยมรรคองค์อื่นก็มีตามไปด้วย รวมทั้งหลักธรรมที่ทำให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยสัจ 4 ประการ ทุกขสัจ คือความทุกข์ สมุทัยสัจ คือเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นิโรธสัจ คือความดับแห่งทุกข์ ได้แก่ พระนิพพาน มัคคสัจ คือทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่อรรถกถาสิกขสูตร (อริยมรรคมีองค์ 8) และพระพุทธองค์ยังทรงแสดงถึงไตรลักษณ์ อนิจจัง คือความไม่เที่ยง ทุกขัง คือความทุกข์บีบคั้นทนได้ยาก อนัตตา คือความไม่ใช่ตัวตน

¹⁴ อภ.จตุกก. (ไทย) 21/100/73.

¹⁵ ส.ม.อ. (ไทย) 3/1-2/179.

จากการศึกษาหลักธรรมในอัฐสังคิกสูตรทำให้ทราบได้ว่า กระบวนธรรมแห่งการดับทุกข์ที่พระองค์ทรงแสดงในอัฐสังคิกสูตรนั้น คือการปฏิบัติตามมคคสังข์ คือทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา¹⁶ เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อัฐสังคิกสูตร (อริยมรรคมีองค์ 8) ซึ่งจัดเป็นการปฏิบัติแบบเจริญวิปัสสนานำหน้าสมณะ เรียกว่าวิปัสสนาปูพพังคมสมณะ การเจริญอัฐสังคิกสูตร หรือการเจริญมรรคมีองค์ 8 อันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา (ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง) เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมดำเนินไปตามทางสายกลางแล้วตั้งสติระลึกรู้สภาวะธรรม (รูปนาม) ปัจจุบันที่ปรากฏทางทวารทั้ง 6 เกิดญาณปัญญาารู้แจ้งตามความเป็นจริง¹⁷ จัดเข้าในการเจริญสติปัฏฐาน 4 เมื่อเกิดปัญญาญาณรู้แจ้งตามความเป็นจริงโดยความเป็นไตรลักษณ์ แล้วย่อมนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์เข้าสู่พระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

แนวทางการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอัฐสังคิกสูตร การเจริญวิปัสสนาภาวนา คือการอบรมเจริญปัญญาเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งรูปนามตามสภาวะความเป็นจริงโดยความเป็นไตรลักษณ์ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา การเจริญวิปัสสนาองค์ธรรมได้แก่ปัญญาเจตสิก ผู้ที่เจริญวิปัสสนานั้นจำแนกได้สองอย่างคือสมณยานิกบุคคล ผู้มีสมณะเป็นเครื่องดำเนินไปสู่ มรรค ผล นิพพาน จัดเป็นประเภทปัญญาวิมุตติ ซึ่งอารมณ์ในการเจริญวิปัสสนาภาวนานั้นเรียกว่า วิปัสสนาภูมิ 6 ประกอบด้วยธรรม 6 หมวด คือ ชันธ 5 อย่างตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 สังขะ 4 และปฏิจักษุมุขปาท 12 กล่าวโดยย่อแล้ว คือรูปกับนาม เมื่อเจริญวิปัสสนาภาวนาจนเกิดปัญญาญาณรู้แจ้งรูปนามตามความเป็นจริงแล้วย่อมเกิดความเบื่อหน่าย คลายกำหนด และความยึดมั่นถือมั่นในขันธ 5 นำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ได้

การเจริญวิปัสสนาภาวนาในอัฐสังคิกสูตรพบว่า เป็นการเจริญวิปัสสนาตามหลักมคคสังข์ คือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อันเป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อัฐสังคิกสูตร (อริยมรรคมีองค์ 8) เมื่อย่อแล้วคือไตรสิกขา สามารถสังเคราะห์ได้ดังนี้ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดเป็นอธิศีลสิกขา สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดเป็นอธิจิตตสิกขา สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดเป็นอธิปัญญาสิกขา เมื่อเจริญสิกขา 3 สมบูรณ์แล้วย่อมทำให้เกิดความบริสุทธิ์แห่งวิสุทธิทั้ง 7 คือ สีสสุทธิ จิตตสุทธิ ทิฐิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ

¹⁶ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ), **อริยวังสปฏิปทา**, ข้อปฏิบัติอันเป็นวงศ์พระอริยเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2554), หน้า 71.

¹⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548.

สติปัฏฐาน 4 สามารถสังเคราะห์เข้าในอัฐังคิกสูตร (มรรคมีองค์ 8) มีสัมมาสติ คือใช้สติ และปัญญาพิจารณากำหนดรู้รูปนามและสภาวธรรมในฐานะทั้ง 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ตามความเป็นจริง และหยั่งรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาวธรรมทั้งหลายว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

พระพุทธเจ้าทรงตรัสอัฐังคิกสูตร (อริยมรรคมีองค์ 8) คือ ทางอันประเสริฐ หรือทางดำเนินของพระอริยะ เป็นทางที่พระองค์ทรงค้นพบให้หลุดพ้นออกจากทุกข์ ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ คือ

1) สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) หมายถึง เห็นอริยสัจ 4 เห็นไตรลักษณ์ หรือเห็นปฏิจลสมุปบาท

2) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) หมายถึง การสละออกจากกาม ไม่พยาบาท ไม่เบียดเบียน

3) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) หมายถึง ไม่พูดส่อเสียด พูดคำสัตย์และพูดมีสาระ

4) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) หมายถึง ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดีกในกาม

5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) หมายถึง ประกอบสัมมาอาชีพสุจริต เว้นมิฉฉาชีพ

6) สัมมาวายามะ (เพียรชอบ) หมายถึง เพียรระวังความชั่วไม่ให้เกิดขึ้น เพียรกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำความดีให้เกิดและเพียรรักษาความดีไว้

7) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) หมายถึง การพิจารณาเห็นกายในกาย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา พิจารณาเห็นจิตในจิต พิจารณาเห็นธรรมในธรรม

8) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) หมายถึง การเจริญถึงฌาน 4

อัฐังคิกสูตร หรืออริยมรรคมีองค์ 8 เหล่านี้เป็นหนทางที่ดำเนินไปเพื่อความสงบและทำให้เห็นประจักษ์แจ้ง ทำให้รู้ชัด ย่อมเป็นไปเพื่อสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้แห่งพระนิพพาน บรรพชิตควรปฏิบัติในทาง 8 ประการนี้

สติปัฏฐาน แปลว่า ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ หมายถึง อารมณ์ของสติ ได้แก่ กาย เวทนา จิต ธรรม มีหลักปฏิบัติดังนี้

1) พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

2) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

3) พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

4) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

สติปัฏฐาน 4 เป็นหนทางสายเดียวที่จะนำพาผู้ปฏิบัติให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดังพระพุทธเจ้าดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงละทิ้งกิเลสและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ มีองค์ธรรมที่เป็นเครื่องเกื้อหนุนให้การเจริญสติปัฏฐานสำเร็จ คือ อาตาปี ความเพียรเพิกกิเลส สัมปชาโน มีปัญญาหยั่งเห็น สติมา มีสติ

ในการปฏิบัติจะพบว่า มรรคญาณที่มีนิพพานเป็นอารมณ์อยู่นั้น คือ เห็นอริยสัจ 4 อย่างแจ่มแจ้ง เป็นภาวนามยปัญญา ซึ่งมุ่งหมายไปที่เห็นความดับแห่งทุกข์ (นิโรธสัจ) เป็นหลัก เพราะในขณะที่เห็นนิโรธสัจนั้น อริยสัจ 3 ที่เหลือก็ปรากฏอยู่ในนั้นด้วย อุปมาเหมือนเงาที่ติดตามต้นไม้ ฉะนั้นใด อุปมาไม่ว่า นิโรธเป็นต้นไม้ และอริยสัจ 3 ก็เป็นเช่นเงาแห่งต้นไม้ ฉะนั้น การเห็นพร้อมเพียงกัน ในขณะเดียว จึงชื่อว่า เห็นแจ้งอริยสัจ ด้วยเหตุนี้ผู้ที่บรรลุอริยมรรคแล้ว มรรคจิตย่อมพบนิพพาน เพราะมีนิพพานเป็นอารมณ์ (นิโรธสัจ) การที่ได้บรรลุมรรคญาณ จึงชื่อว่า เห็นแจ้งนิโรธสัจด้วยมรรคญาณ

5. สรุป

ผลจากการวิจัยพบว่า วิปัสสนากรรมฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อรรถกถาอรรถกถา เป็นพระสูตรว่าด้วยเรื่องอริยมรรคมีองค์ 8 กล่าวถึงบุคคล 4 จำพวก คือ สัตบุรุษ สัตบุรุษที่ยิ่งกว่าสัตบุรุษ อสัตบุรุษ อสัตบุรุษที่ยิ่งกว่าอสัตบุรุษ พระพุทธเจ้าทรงแบ่งบุคคลออกเป็น 2 จำพวก คือ สัตบุรุษ หมายถึง บุคคลผู้มีสัมมาทิฐิ เป็นผู้ดำเนินชีวิตตามอริยมรรคมีองค์ 8 และยังชักชวนบุคคลอื่นให้เดินตามด้วย อสัตบุรุษ หมายถึง บุคคลผู้มีมิจฉาทิฐิ เป็นผู้ดำเนินชีวิตไปในทางมิจฉาทิฐิ ไม่มีhiri โอตตปปะ และยังชักชวนบุคคลอื่นให้เดินตามด้วย พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “วิชชา” คือ ประธานแห่งการเข้าถึงกุศลธรรมทำให้มีhiri โอตตปปะ และอริยมรรคอื่นก็มีตามมาด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ต้องมีสัมมาสติ คือมีสติ สมาธิ และปัญญา พิจารณาในฐานทั้ง 4 อย่างต่อเนื่อง คือ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือมีสติเข้าไปตั้งมั่นในกาย เวทนา นุปัสสนาสติปัฏฐาน คือมีสติเข้าไปตั้งมั่นในเวทนา จิตตานุสสณาสติปัฏฐาน คือมีสติเข้าไปตั้งมั่นในจิต ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือมีสติเข้าไปตั้งมั่นในธรรม

การเจริญวิปัสสนาภาวนาในอรรถกถาอรรถกถา เป็นการปฏิบัติตามหลักมรรคสัจจ คือ การเจริญศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อผู้ปฏิบัติเจริญศีล สมาธิ ปัญญา สมบูรณ์แล้ว ย่อมทำให้เกิดความบริสุทธิ์แห่ง วิสุทธิ 7 คือ สีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทิฐิวินิวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสนวิสุทธิ ญาณทัสนวิสุทธิ เมื่อผู้ปฏิบัติตามหลักอรรถกถาอรรถกถา คือหนทางอันประเสริฐ เป็นทางสายกลาง เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ย่อมตั้งสติระลึกภูมิจิตตธรรม คือ (รูปนาม) ที่ปรากฏขึ้นตามความเป็นจริง ย่อมทำให้เกิดปัญญารู้แจ้งในอริยสัจ คือ มรรค ผล นิพพาน ได้ในที่สุด

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

อัฐังคิกสูตร เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงหนทางความดับทุกข์เป็นส่วนหนึ่งของอริยสัจ (เรียกว่า มัคคสังจัจ หรือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ) และนับเป็นหลักธรรมสำคัญซึ่งประกอบด้วยหนทาง 8 ประการ เรียกว่า “มรรคมืองค์แปด” หรือ (อัฐังคิกมรรค) คือ 1) สัมมาทิฏฐิ (ปัญญาเห็นชอบ), 2) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ), 3) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ), 4) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ), 5) สัมมาวายามะ (ความพยายามชอบ), 6) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ), 7) สัมมาสติ (ระลึกชอบ), 8) สัมมาสมาธิ (จิตตั้งมั่นชอบ) อัฐังคิกมรรค หรือ อริยมรรคมืองค์แปด เป็นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) คือทางที่นำไปสู่การพ้นทุกข์ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับเดิม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณ 2500**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ), **อริยวัตรปฏิบัติ**, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2554.
- สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสสมมหาเถระ), **อริยวัตรปฏิบัติ**, ข้อปฏิบัติอันเป็นวงศ์พระ อริยเจ้า, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2554.

ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอาสิวิโสปมสูตร

A Study of Insight Practice in Āsīvisopamasutta

พระสมหมาย สมสิทธิธ, Phra Sommai Samasiddho¹

E-mail: sommai20oc@gmail.com

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในอาสิวิโสปมสูตร และ วิเคราะห์แนวทางการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอาสิวิโสปมสูตร โดยการศึกษาข้อมูลจากไตรปิฎกและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวบรวม สรุปวิเคราะห์ เรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา และตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ อาสิวิโสปมสูตรเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงอุปมาสภาพธรรมทั้งหลายเชิงให้เห็นโทษเพื่อชักนำให้พระภิกษุ 500 รูปที่ได้ฉนาคเพื่อพัฒนาจิตเข้าสู่วิปัสสนาญาณ เพื่ออริยมรรค อริยผล เป็นพระสูตรที่เกิดจากอภิสายของพระพุทธเจ้าจัดอยู่ในประเภท สุตตะ ทรงใช้หลักการอุปมาแบบสัททคมมุขปาฐะ เนื้อหาของพระสูตรมีความย่อว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสเรียกพระภิกษุ 500 รูป ที่ได้ฉนาคสมาบัติ และทรงเล่าเรื่องชายคนหนึ่งถูกอสรพิษทั้ง 4 ไล่ล่า (มหาภูตรูป 4) จึงหนีไปพบเพชรฆาต 5 คน (ขันธห้า) ตามล่าอีก และเจอสายลับ (นันทิราคะ) ที่เดินทางติดตามมาเพื่อฆ่าตลอดเวลา จึงพบบ้านร้าง (อายตนะภายใน 6) จึงหนีไปพบห้วงน้ำใหญ่ (โอชะ 4) และเห็นว่าฝั่งนี้ (สักกายะ) ไม่ปลอดภัยจึงทำแพ (อริยมรรคมีองค์ 8) ด้วยความเพียรพยายามด้วยการเกาะแพแล้วใช้มือและเท้าต่างพายเพื่อหนีภัยข้ามไปยังฝั่งโน้น (นิพพาน) เนื้อหาทั้งหมดทำให้เห็นภาพของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาได้อย่างชัดเจน พระสงฆ์ทั้ง 500 รูปน้อมจิตตามลำดับคำสอนเจริญวิปัสสนาภาวนาได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

คำสำคัญ: (อาสิวิโสปมสูตร), (อสรพิษ 4), (อุปมาแบบสัททคมมุขปาฐะ)

¹ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/Palissueksabuddhaghosa Nakronprathum campus Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

This research paper contains 2 main objectives; to study of the contents and teachings in *Āsīvisopamasutta*, and analyze the insight meditation found in *Āsīvisopamasutta*. The data research was conducted by collecting the authentic teachings of the Buddha from Tipitaka as well as its commentaries, texts concerned, then being analyzed, summarized and finally compiled in descriptive style, approved by supervisor. Its findings were that *Āsīvisopamasutta* is a discourse delivered by the Buddha in simile style in order to visualize the unpleasant conditions for encouraging those Bhikkhus with *Jhāna* to further practice of insight in advance. It is a type of self-manner of the Buddha called Sutta. The *Saddagammupama* or word metaphor was applied to the teaching. In the discourse, the Buddha called Bhikkhus, then told the story that once, a man who was hunted by 4 dangerous snakes (*Dhātu*), ran away then, met the 5 murders (*Upādānakkhandha*) who want to kill him, then again associated with enemy spy (lust) who follows him, then he escaped, staying in 6 empty shelters (Sensual contacts), surrounded by 4 oceans (Ogha). Then he saw this riverbank (Self-clinging) as danger, unsafe, and tried to make the raft (8 noble paths), with continued striving for other safe riverbank with hands and feet, finally he reached the peaceful bank (*Nibbāna*). This story visualizes the gradual practice of insight clearly. In the end of teaching, those Bhikkhus attained *Arahantaship* through insight following while listening the Buddha's words.

Keywords: (*Āsīvisopamasutta*), (4 dangerous snakes), (*Saddagammupama*)

1. บทนำ

ในชีวิตจริงแล้วคนเรานี้ย่อมไม่สามารถหนีพ้นจากทุกข์ได้ ดังคำกล่าวของวชิราภิกษุณีที่ว่า “ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นที่ดำรงอยู่ และทุกข์เท่านั้นที่แปรผันไป นอกจากทุกข์แล้วไม่มีสิ่งอื่นเกิดขึ้น นอกจากทุกข์แล้วไม่มีอะไรอื่นดับไป”² แต่ผู้คนส่วนใหญ่แล้วมักพยายามหนีทุกข์ที่เกิดขึ้นด้วยการหลงผิดยึดติดกับความเห็นผิดที่ว่า การสนองตัณหาและการครอบครองสิ่งของหรือบุคคลที่ตนปรารถนาที่เรียกว่า กามคุณเป็นเงื่อนไขให้ตนเองมีความสุขมากขึ้น ๆ แต่ความจริงคือ ยิ่งมีการสนองตัณหาและครอบครองมากเท่าไรก็ยิ่งมีการะ วุ่นวาย และเป็นทุกข์มากยิ่งขึ้นเพราะทำให้เห็นห่างจากตนเอง นับว่าจิตของคนมีมีจกหาปฏิญญมอมเมอด้วยกามสุข อันทำให้เกิดความลุ่มหลงและเข้าใจผิดเพื่อให้เข้าใจธรรมชาติของสุขอย่างถูกต้อง พระพุทธเจ้าจึงจำแนกความสุขออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) กามสุข สุขจากการสนองความต้องการทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อันเกิดจากตัณหา 2) สมามิสุข สุขจากความสงบของจิตใจ ถือเป็นความสุขอย่างประณีตที่เกิดขึ้นได้ง่าย ๆ เพียงฝึกจิตให้อยู่กับสมามิ 3) นิพพานสุข สุขจากความหลุดพ้น เป็นอิสระที่หลุดจากการถูกครอบงำของกิเลสอย่างสิ้นเชิง ดังบัวที่ลอยพ้นจากน้ำ ดังนั้นที่พ้นจากกรง ดั่งสัตว์ที่พ้นจากโซ่ และดั่งเนื้อที่พ้นจากบ่วง ด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน³ เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งความเป็นปรมาตม เป็นสุขแท้และถาวร อันเป็นสุขจริงแล้วไม่ต้องกลับมาทุกข์อีก

ปัจจุบันแม้พระพุทธเจ้าได้เสด็จปรินิพพานเป็นเวลาเกือบ 2,600 ปีแล้วแต่หลักคำสอนด้านการปฏิบัติธรรมยังคงเป็นที่ประจักษ์และให้ผลผลิตเช่นเดิม เนื่องจากคำสอนของพระพุทธเจ้าตั้งอยู่บนพื้นฐานสัจธรรมที่ทุกคนสามารถรู้และปฏิบัติให้ได้ผลด้วยตนเองไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา ดังนั้น ผู้ที่เจริญวิปัสสนากรรมฐาน ด้วยการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นการเจริญไตรสิกขา คือ ศีล สมามิ และปัญญา จัดได้ว่าเป็นผู้ที่เห็นโทษของการเวียนว่ายตายเกิดในภพชาติต่าง ๆ ว่า ภพนี้มีภัยอันน่าหวาดกลัว มีภัยเกิดขึ้นรอบตัวอยู่เสมอ จึงต้องการหลุดพ้นจากฝั่งนี้ ที่เปรียบได้กับภพที่มีอันตรายอยู่มากมาย แล้วต้องการข้ามไปสู่ฝั่งโน้นอันเป็นดินแดนเกษมที่ปราศจากภัยอันตรายใด ๆ โดยต้องผ่านกระแสน้ำในโลกอันเชี่ยวกราก ที่เรียกว่าโอชะ แม้กระแสน้ำต่าง ๆ ก็เรียกว่าโอชะเช่นกัน เพราะท่วมทับสัตว์โลก ผู้ที่ว่ายน้ำเก่งจึงจะสามารถว่ายน้ำข้ามกระแสน้ำที่เชี่ยวกรากนี้ได้ ส่วนผู้ที่ว่ายน้ำไม่เป็นหรือไม่เก่งย่อมจมน้ำหรือถูกกระแสน้ำพัดพาไป ในกรณีเช่นนี้ผู้ที่ได้เจริญวิปัสสนากรรมฐานจนบรรลุ มรรคผลเท่านั้น จึงจะก้าวข้ามพ้นไปจากกระแสของกิเลสเหล่านี้ได้จริง ดังปรากฏในอาสิวิโสภมสูตร

² ส.สคา.(ไทย) 15/167/223

³ พระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี(ว.วชิรเมธี): การบริหารจัดการกิเลส, พิมพ์ครั้งที่ 2, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ปราณ, 2555), หน้า 72-73.

อาสิวิโสปมสูตร เป็นพระสูตรอุปมาว่าด้วยอสรพิษ ชีวิตรูปนามนี้ เมื่อเกิดมาแล้วก็บ่ายหน้าสู่ความตายทุกขณะ บนเส้นทางระหว่างการเดินทางเกิดไปจนกระทั่งถึงความตายนั่น มนุษย์จะต้องประสบกับความทุกข์โศก ความร่ำไรร่ำพัน ความไม่สบายกายไม่สบายใจ ที่พระพุทธเจ้าทรงได้กล่าวถึงให้พวกเราระลึกอยู่เสมอ พระองค์อุปมาเปรียบเทียบกับคนที่นอนอยู่ในกองอสรพิษมาตั้งแต่กำเนิด อสรพิษเหล่านี้พร้อมที่จะขบกัดให้ตายหรือทุกข์สาหัสได้ทุกขณะ แต่ว่าคนเรายังคงประมาทในความเกิด ความแก่ ความเจ็บไข้และความตาย หลงเพลิดเพลินอยู่กับสิ่งอันว่างเปล่าที่ซ่อนอยู่ในความสุขเพียงชั่วขณะ และยังคงเวียนว่ายตายเกิดกันอีกยาวนาน อาสิวิโสปมสูตรจึงเป็นพระสูตรหนึ่งที่ชี้ให้เห็นทุกข์และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ดังกล่าว อันจะนำไปสู่มรรค ผล และนิพพาน แก่ผู้ปฏิบัติเพื่อหาทางหลุดพ้นจากทุกข์ได้อย่างตลอดไป

หลักคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีเนื้อความสั้น ๆ ซึ่งพระเถระใช้ท่องจำสืบกันมาและต้องจดจำพุทธพจน์จำนวนมากทำให้เนื้อหาสั้น ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้เข้าใจว่าการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งลึกลับ ห่างไกลจากความเป็นไปได้สำหรับคนทั่วไป ตามความเป็นจริง การบรรลุธรรมจะต้องผ่านกระบวนการพัฒนาจิตตามลำดับวิปัสสนาญาณ แต่ในเนื้อหาของพระสูตรยังไม่ปรากฏชัดในรายละเอียด ดังนั้นผู้ศึกษาจึงนำเอาอาสิวิโสปมสูตรมาศึกษาวิเคราะห์และค้นหาแนวทางปฏิบัติในการเจริญวิปัสสนาภาวนาให้กระจ่างชัดขึ้น อันจะนำไปสู่การศึกษาและปฏิบัติที่ถูกต้องและนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการเป็นพุทธศาสนิกชน และจักได้เป็นประโยชน์ทั้งต่อด้านวิชาการและต่อผู้สนใจที่จะได้ค้นคว้าศึกษาปฏิบัติธรรมเพิ่มเติมในภายหน้าต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย/สารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอาสิวิโสปมสูตร” สำหรับวัตถุประสงค์ในการนำเสนอบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอาสิวิโสปมสูตร
- 2.2 เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในอาสิวิโสปมสูตร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบ การวิจัยเอกสาร (Document Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหลักธรรม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารเอกสารหลักที่ใช้คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยตามกรอบของการศึกษา ดังนี้

3.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ จากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาต่าง ๆ ฎีกา ปกรณวิเสส อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญเป็นเบื้องต้น

3.2 ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Second Source) คือ ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาหนังสือ งานนิพนธ์ทั่วไป รวมทั้งเอกสาร งานวิจัยบทความ ตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

3.3 นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียงและเขียนงานวิจัยโดยวิธีบรรยายเชิงพรรณนาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง

3.4 เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัย และเผยแพร่ผลงานเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา

4. ผลการวิจัย

เนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในอาสิวิโสปมสูตร พบว่า อาสิวิโสปมสูตรเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงอุปมาเปรียบเทียบสภาพธรรมทั้งหลายกับสิ่งปรากฏที่ให้โทษเพื่อชักนำให้พระภิกษุ 500 รูปที่ได้ฉนทานสมาธิเจริญวิปัสสนาเพื่อพัฒนาจิตตนเองให้บรรลุอรหัตตผล เป็นพระสูตรที่เกิดจากอภิสมาสีของพระพุทธเจ้าเองที่ทรงประสงค์แสดงธรรมอุปมาและทรงเฉลยคำอุปมาเอง จัดอยู่ในประเภทสูตร คือเป็นหลักคำสอนประกอบเนื้อเรื่อง เป็นเทศนาโวหารแต่ทรงใช้หลักการอุปมาแบบสัททคัมมูปมา คือเปรียบเทียบคำศัพท์โดยเนื้อหาของพระสูตรมีความย่อว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสเรียกพระภิกษุ 500 รูป ที่ได้ฉนทานสมาบัติ และทรงเล่าเรื่องชายคนหนึ่งถูกอสรพิษทั้ง 4 ไล่ล่า (มหาภูตรูป 4) จึงหนีไปพบเพชรฆาต 5 คน (ขันธห้า) ตามล่าอีก และเจอสายลับทั้ง 6 (อายตนะ 6) ที่เดินทางติดตามมาเพื่อฆ่าตลอดเวลา จึงพบบ้านร้าง (อายตนะภายใน 6) จึงหนีไปพบห้วงน้ำใหญ่ (โอชะ 4) และเห็นว่าฝั่งนี้ (ลักกายะ) ไม่ปลอดภัยจึงทำแพ (อรหัตตมรรค 8) ด้วยความเพียรพยายามด้วยการเกาะแพแล้วใช้มือและเท้าต่างพายเพื่อหนีภัยข้ามไปยังฝั่งโน้น (นิพพาน) เนื้อหาทั้งหมดทำให้เห็นภาพของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาได้อย่างชัดเจนกระทั่งพระสงฆ์ทั้ง 500 รูปน้อมจิตตามลำดับคำสอนเจริญวิปัสสนาภาวนาได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

หลักธรรมสำคัญที่พบในอาสิวิโสปมสูตรคือ การเห็นโทษในสภาพธรรมทั้งหลายที่จิตยึดติดอยู่ด้วยลักกายะ คือ ความคิดผิดว่าเป็นตัวตน ของตน ที่เกี่ยวข้องกับมหาภูตรูป 4 อุปาทานขันธ 5 อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 โอชะ 4 วิริยารัมภะ อรหัตตมรรค 8 นิพพาน ลำดับของธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนั้นเป็นการนำลำดับจิตของผู้ฟังให้คล้อยตามและน้อมเข้าสู่การเจริญวิปัสสนาตั้งแต่เริ่มต้นคือ การพิจารณาเห็นขันธ 5 โดยนำเอาอายตนะ

มาเป็นอารมณ์ในการกำหนดรู้ให้เกิดเห็นความเป็นทุกข์ตาจนจิตของผู้ฟังเบื่อหน่ายน้อมเข้าสู่ อริยมรรคและนิพพานในที่สุด

อานิสงส์หรือผลที่เกิดตามมาของอาสีวิโสปมสูตรที่เห็นชัดเจนคือการที่พระภิกษุทั้ง 500 รูปได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ นอกจากนั้นยังส่งผลให้เกิดคุณค่าทางการนำหลักธรรมไปใช้ ในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะหลักการเจริญวิปัสสนาภาวนา คุณค่าทางวรรณกรรมที่สอนให้เกิด สำนึกทางจริยธรรม ดำรงตนเองในความไม่ประมาทในชีวิต เข้าใจสภาพความเป็นจริงของสิ่งที่ กำลังเกิดขึ้นกับตนเอง ละความยึดมั่นหรือสักกายะในชั้นที่ 5 มีใจน้อมไปสู่ นิพพาน และ คุณค่าทางด้านเทคนิคการสอนโดยการใช้อุปมาอุปไมยประกอบในการสอนเพื่อให้เห็นภาพและ ชักนำให้จิตมองเห็นโทษของธาตุ 5 ชันธ อายตนะที่กำลังเกิดขึ้นกับจิตซึ่งยึดติดในฐานะเป็นตัวตน ของตน (สักกายะ) ซึ่งเป็นเขตแดนนำหวาดกลัวเพื่อให้เห็นความเป็นทุกข์ตาของสังขารทั้งหลาย ตามความเป็นจริง จนจิตมีความเพียรน้อมไปเพื่อข้ามฝั่งโน้นคือพระนิพพานที่เป็นเขตเสรี และ ปลอดภัย

แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอาสีวิโสปมสูตร พบว่า วิปัสสนาภาวนาเป็น กระบวนการพัฒนาจิตให้เข้าสู่การพ้นทุกข์ คือ การเข้าถึงมรรคผล นิพพาน เป็นวิธีการที่มี เฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น วิปัสสนา คือ การเห็นแจ้งซึ่งอารมณ์ทั้งหลายตามความเป็น จริง เป็นชื่อของปัญญาที่พิจารณาเห็นนามรูป ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ผู้เจริญวิปัสสนา จะต้องเรียนรู้นามรูปที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาเสียก่อนว่า นาม คือ จิต เจตสิก กับรูปนั้น มี ลักษณะอย่างไรบ้าง แล้วจึงจะสามารถกำหนดพิจารณาอารมณ์ที่ปรากฏทางทวาร 6 โดย ความเป็นนามและรูปได้ เพราะฉะนั้น วิปัสสนากัมมัฏฐาน จึงแปลว่า กัมมัฏฐานเป็นอุบายให้รู้ แจ้งเห็นจริง หมายความว่า การรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งอารมณ์ คือ นามรูปโดยนัยต่าง ๆ หรือโดย อากาโรพิเศษ วิปัสสนามีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ (1) องค์คุณของวิปัสสนา หมายถึง สภาวธรรมที่เป็นตัวเพ่งอารมณ์กัมมัฏฐาน เพื่อให้เกิดสมาธิและวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น มี 3 ประการ ได้แก่ (1) อาตปปี ความเพียรเพิกเลสให้เร้าร้อน (2) สัมปชาโน ความระลึกรู้เท่าทัน สภาพของอารมณ์นั้น ๆ ตามความเป็นจริง และ (3) สติมา มีสติรู้เท่าทันอารมณ์ที่เป็นปัจจุบัน (2) ภูมิของวิปัสสนา หมายถึง สภาวธรรมที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา ได้แก่ ชันธ 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรี 22 ปฏิจจสมุปบาท 22 และอริสัจ 4 ซึ่งสรุปเป็นสภาวธรรม 2 ประการ ได้แก่ รูปธรรม กับ นามธรรม (3) มูลของวิปัสสนา หมายถึง คุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของ วิปัสสนา ที่มี 2 ประการ ได้แก่ สิลวิสุทธิ ความบริสุทธิ์หมดจดแห่งศีล และจิตตวิสุทธิ ความ

บริสุทธิของจิต คือ จิตที่ตั้งมั่นด้วยสมาธิ (4) สรีระของวิปัสสนา หมายถึง คุณธรรมที่เป็นสภาพตัวตนของวิปัสสนา มี 5 ประการ ได้แก่ ทิวฐิวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ และญาณทัสสนวิสุทธิ

หลักการเจริญวิปัสสนาเพื่อให้เกิดการบรรลุวิปัสสนาญาณ 16 ประการ นับตั้งแต่นามรูปปริเฉทญาณ นามรูปปัจจัยปริคคญาณ สัมมสนญาณ เป็นต้น ถือเป็นเครื่องมือในการประเมินผลการปฏิบัติวิปัสสนา การเจริญวิปัสสนาภาวนาในอาสิวิโสปสมสูตรเป็นแนวการเจริญสติแบบธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานคือการพิจารณาธรรมคือ ธาตุ 5 อย่างนั้น 12 อริยมรรค 8 ซึ่งเป็นอารมณ์ของการเจริญวิปัสสนาภาวนาซึ่งสอดคล้องกับบทความของพระเจ้าอลอง สุภาจาโร ที่พบว่าธัมมานุปัสสนาตามแนวสติปัฏฐานสูตรในพุทธปรัชญาเถรวาท คือ การพิจารณารูกายในกาย การรู้สุข รู้ทุกข์ในเวทนา รู้จิตในจิต จนเกิดปัญญารู้สภาวะธรรมในธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยที่พระพุทธองค์รับรองว่าทางนี้เป็นทางสายเดียว⁴ ซึ่งเหมาะสำหรับผู้ที่ได้ฉานเป็นอารมณ์คือเจริญสมถกรรมฐานก่อน แล้วพระพุทธเจ้าจึงทรงเทศนาอบรมเพื่อกระตุ้นจิตของพระสงฆ์ให้เกิดความเบื่อหน่ายโดยให้เพ่งพิจารณาลักษณะของทุกข์คืออาการทนอยู่ไม่ได้ต้องแปรเปลี่ยนไปทุกขณะจนทำให้จิตของพระภิกษุดำเนินไปสู่ลำดับของวิปัสสนาญาณจนกระทั่งบรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลชั้นอรหันต์ในที่สุด หลักการกระตุ้นให้เกิดความเพียร ปราภุชัตในข้อการใช้อุปมาเปรียบเทียบหลักธรรมในเชิงให้เกิดความหวาดกลัวต่ออกุศลธรรมทั้งหลาย ที่สามารถทำอันตรายแก่ผู้ประมาทตลอดเวลา จนจิตเข้าสู่ทางหลุดพ้นโดยอุปนิหิตวิโมกข์ ด้วยการพิจารณาอารมณ์ของการทนอยู่ได้ยากเป็นอารมณ์ก่อนเข้าสู่โคตรภูญาณ มัคคญาณ ซึ่งปราภุชเนื้อหาของพระสูตรว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเรียกพระภิกษุมาเพื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนา ซึ่งในอรรถกถาอธิบายลักษณะของพระสงฆ์เหล่านั้นว่า เป็นผู้ที่มีปกติอยู่คนเดียวบ้าง 3-5 รูปบ้างและกำลังทำความเพียรปฏิบัติกรรมฐานอยู่ ซึ่งพากันกำหนดรู้เห็นทุกขลักษณะกรรมฐานเป็นกรรมฐานที่ได้รับการสรรเสริญมา และเป็นธรรมที่เหมาะสมกับพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นสมณะ เป็นปฏิปักษ์โดยตรงกับการยินดีในสุข มีลำดับของการเจริญวิปัสสนาดังนี้ 1) พระพุทธเจ้าทรงชักจูงให้พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นกำหนดรู้ความทนอยู่กับอารมณ์เดิมไม่ได้คือภาวะของทุกขลักษณะเพื่อบรรลุเข้าสู่อุปนิหิตวิโมกข์ได้ทรงยกหัวข้อธรรม เพื่อแสดงให้เห็นความหวาดกลัวต่ออารมณ์ทั้งหลายตามลำดับตั้งแต่ระดับหยาบคือ ร่างกายซึ่งประกอบด้วย ธาตุ 4 ซึ่งเปรียบได้กับอสรพิษ 4 ชนิด อุปาทาน

⁴ พระเจ้าอลอง สุภาจาโร “ธัมมานุปัสสนาตามแนวสติปัฏฐานสูตรในพุทธปรัชญาเถรวาท: ศึกษาเชิงวิเคราะห์”, วารสารพุทธมัตต์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2559).

ชั้น 5 เหมือน นักฆ่า คำอุปมานี้ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย หวาดกลัวไม่ยึดมั่นกับชั้นใดชั้นหนึ่งที่กำลังปรากฏในฐานะของอารมณ์ปรมาัตถ์อยู่เนื่อง ๆ สติและสัมปชัญญะของพระภิกษุสงฆ์ที่กำลังฟังย่อมเข้าสู่สัมมสนญาณ เกิดความเบื่อหน่าย ย่อมไม่ยึดติดกับอุปกิเลสทั้ง 10 ประการที่ผูกติดไว้กับความยินดีคือ นิกันติเป็นความยินดีในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง จนทำให้เกิดการหยุดชะงักได้ง่าย เมื่อจิตของพระที่ฟังไม่มีความยินดีกับสิ่งใด ๆ ทั้งรูปและนามซึ่งปรากฏในรูปของชั้นห้า นั้น ย่อมดำเนินเข้าสู่วิปัสสนาญาณที่ 1 คืออุทธยัพยญาณ ภังคญาณ และภยตูปัญฐานญาณ เป็นการเห็นภัยและเกิดความหวาดกลัวต่อชั้น 5 ไม่ยินดีในนั้นทราคะ ซึ่งเป็นสภาพจิตยังติดอยู่ในสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ เป็นไตรลักษณ์ซึ่งเกิดจากความหลงอยู่ เมื่อเบื่อหน่ายด้วยนิพพิทานุปัสสนา ชื่อว่า ย่อมละนันทิ ความเพลิดเพลิน เมื่อคลายความกำหนัดด้วยวิราคานุปัสสนา ชื่อว่าย่อมละราคะ

จากนั้นทรงแสดงสายลับคือนันทิราคะเพื่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในชั้น 5 อายตนะ เหมือนเรือนร่าง เมื่อจิตของพระภิกษุสงฆ์ได้แนบนิ่งกับการวางเฉยต่อชั้น และอายตนะทั้งหลาย เป็นฉัพพคะเบกขา ซึ่งเปรียบเหมือนเรือนร่างทำให้จิตสงบ ทรงเทศนานำจิตของผู้ปฏิบัติคือพระภิกษุที่กำลังเจริญวิปัสสนาภาวนาให้ยินดีต่อผัสคือ พระนิพพาน โดยต้องอาศัยอริยมรรคเป็นเรือข้ามห้วงน้ำใหญ่ คือ โสอะ 4 มี กาโมอะ ทิฏฐิอะ ภโวอะ และอวิชิโสอะ ทำให้ทราบว่จิตของพระภิกษุสงฆ์มองเห็นความปลอดภัยอย่างไม่มีที่เลือกอย่างอื่นที่ปลอดภัยกว่า จิตย่อมโน้มเข้าสู่โคตรภูญาณ มัคคญาณ ผลญาณ และอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นทางหลุดพ้นจากอันตรายเหล่านั้น ซึ่งเป็นกระบวนการในการรู้แจ้งสัจธรรม เมื่อพระภิกษุสงฆ์ซึ่งกำลังปล่อยจิตพิจารณาธรรมตามลำดับของพระธรรมเทศนาอยู่นั้น ถือได้ว่าได้เจริญวิปัสสนาที่ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ในทุกขณะที่กำหนดรู้สภาวะธรรมในปัจจุบันทำให้จิตของพระภิกษุเหล่านั้นได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ตามลำดับของพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า การเทศนาแบบนี้ถือเป็นพุทธวิธีที่ผู้ฟังเมื่อได้ฟังและน้อมจิตไปตามลำดับของพระธรรมเทศนาย่อมนำไปสู่การรู้แจ้งสัจธรรม

5. บทสรุป

การเจริญวิปัสสนาภาวนาในอัสสิวิโสปมสูตรเป็นแนวการเจริญสติแบบธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานคือการพิจารณาธรรมคือ ชั้น 5 อายตนะ 12 อริยมรรค 8 ซึ่งเป็นอารมณ์ของการเจริญวิปัสสนาภาวนาซึ่งเหมาะสำหรับผู้ที่ได้ฉานเป็นอารมณ์คือเจริญสมถกรรมฐานก่อน แล้วพระพุทธเจ้าจึงทรงเทศนาอบรมเพื่อกระตุ้นจิตของพระสงฆ์ให้เกิดความเบื่อหน่ายโดยให้ฟังพิจารณาลักษณะของทุกข์ คือ อาการทนอยู่ไม่ได้ต้องแปรเปลี่ยนไปทุกขณะ จนทำให้จิต

ของพระภิกษุดำเนินไปสู่ลำดับของวิปัสสนาญาณจนกระทั่งบรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นพระอรหันต์บุคคลชั้นอรหันต์ในที่สุด หลักการกระตุ้นให้เกิดความเพียร ปรากฏชัดในข้อการใช้อุปมาเปรียบเทียบหลักธรรมในเชิงให้เกิดความหวาดกลัวต่ออกุศลธรรมทั้งหลาย ที่สามารถทำอันตรายแก่ผู้ประมาทตลอดเวลา จนจิตเข้าสู่ทางหลุดพ้นโดย อปฺปณฺหิตวิโมกข์ด้วยการพิจารณาอารมณ์ของการทนอยู่ได้ยาก เป็นอารมณ์ก่อนเข้าสู่โคตรภูญาณ มัคคญาณ ซึ่งปรากฏเนื้อหาของพระสูตรว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเรียกพระภิกษุมาเพื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนาซึ่งในอรรถกถาอธิบายลักษณะของพระสงฆ์เหล่านั้นว่าเป็นผู้มีปฏิกิริยาอยู่คนเดียวบ้าง 3-5 รูปบ้าง และกำลังทำความเพียรปฏิบัติกรรมฐานอยู่ ซึ่งพากันกำหนดรู้เห็นทุกขลักษณะ กรรมฐานเป็นกรรมฐานที่ได้รับการสรรเสริญมา และเป็นธรรมที่เหมาะสมกับพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นสมณะ เป็นปฏิปักษ์โดยตรงกับการยินดีในสุขมีลำดับของการเจริญวิปัสสนาดังนี้

1) พระพุทธเจ้าทรงชักจูงให้พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นกำหนดรู้ความทนอยู่กับอารมณ์เดิมไม่ได้ คือภาวะของทุกขลักษณะเพื่อบรรลุเข้าสู่อปฺปณฺหิตวิโมกข์ ได้ทรงยกหัวข้อธรรมเพื่อแสดงให้เกิดความหวาดกลัวต่ออารมณ์ทั้งหลายตามลำดับตั้งแต่ระดับหยาบคือ ร่างกายซึ่งประกอบด้วยธาตุ 4 ซึ่งเปรียบได้กับอสรพิษ 4 ชนิดซึ่งสอดคล้องกับบทความของสมพรนุช ต้นศรีสุขที่พบว่า การใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับงูในความหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอันตรายที่พึงละเว้น⁵ อุปาทานขันธห้าเหมือน นกข่า คำอุปมานี้ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย หวาดกลัวไม่ยึดมั่นกับขันธใดขันธหนึ่งที่กำลังปรากฏ ในฐานะของอารมณ์ปรมาตมอยู่เนื่อง ๆ สติและสัมปชัญญะของพระภิกษุสงฆ์ที่กำลังฟังยอมเข้าสู่สัมมสนญาณ เกิดความเบื่อหน่าย ย่อมไม่ยึดติดกับอุปกิเลสทั้ง 10 ประการที่ผูกติดไว้กับความยินดีคือ นิกันตคือ ความยินดีในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งจนทำให้เกิดการหยุดชะงักได้ง่าย เมื่อจิตของพระที่ฟังไม่มีความยินดีกับสิ่งใด ๆ ทั้งรูปและนามซึ่งปรากฏในรูปของขันธ 5 นั้น ย่อมดำเนินเข้าสู่วิปัสสนาญาณที่ 1 คืออุทฺทหฺมยญาณ ภังคญาณ และภยตฺถูปญาณฐานญาณ คือ เห็นภัยและเกิดความหวาดกลัวต่อขันธ 5 ไม่ยินดีในมันทิวราคะ ซึ่งเป็นสภาพจิตยังติดอยู่ในสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ เป็นไตรลักษณ์ซึ่งเกิดจากความหลงอยู่ เมื่อเบื่อหน่ายด้วยนิพพิทานุปัสสนา ชื่อว่าย่อมละนันทิ ความเพลิดเพลิน เมื่อคลายความกำหนัดด้วยวิราคานุปัสสนา ชื่อว่าย่อมละราคะ

⁵ สมพรนุช ต้นศรีสุข. “ทัศนะของพระพุทธเจ้าต่อการเล่าเรียนพระธรรมวินัยจากอุปมาจับงูพิษในอรรถกถาพุทธมุตฺต” ,วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ 26 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2562 หน้าบทความ

จากนั้นทรงแสดงสายลับคืออนันทราคะเพื่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในชั้นห้า
อายตนะ เหมือนเรือนร่าง เมื่อจิตของพระภิกษุสงฆ์ได้แนบนิ่งกับการวางเฉยต่อชั้น และ
อายตนะทั้งหลาย เป็นนพังคูปเบกขา ซึ่งเปรียบเหมือนเรือนร่างทำให้จิตสงบ ทรงเทศนานำจิต
ของผู้ปฏิบัติคือพระภิกษุที่กำลังเจริญวิปัสสนาภาวนาให้ยินดีต่อฝั่งคือ พระนิพพาน โดยต้อง
อาศัยอริยมรรคเป็นแพข้ามห้วงน้ำใหญ่คือ โอชะ ทั้ง 4 มี กาโมชะ ทิฏฐิโงชะ ภโวชะ และอวิช
โชชะ ทำให้ทราบว่าการจิตของพระภิกษุสงฆ์มองเห็นความปลอดภัยอย่างไม่มีที่เลือกอย่างอื่นที่
ปลอดภัยกว่า จิตย่อมโน้มเข้าสู่โคตรวิญญาณ มัคคญาณ ผลญาณ และอริยมรรคมีองค์ 8 เป็น
ทางหลุดพ้นจากอันตรายเหล่านั้น ซึ่งเป็นกระบวนการในการรู้แจ้งสัจธรรม เมื่อพระภิกษุสงฆ์
ซึ่งกำลังปล่อยจิตพิจารณาธรรมตามลำดับของพระธรรมเทศนาอยู่นั้น ถือได้ว่าได้เจริญ
วิปัสสนาที่ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ในทุกขณะที่กำหนดรู้สภาวะธรรมในปัจจุบัน ทำให้
จิตของพระภิกษุเหล่านั้นได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ตามลำดับของพระธรรมเทศนาของ
พระพุทธเจ้า การเทศนาแบบนี้ถือเป็นพุทธวิสัยที่ผู้ฟังเมื่อได้ฟังและโน้มจิตไปตามลำดับของ
พระธรรมเทศนาย่อมนำไปสู่การรู้แจ้งสัจธรรม

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

อาสวีสอปมสูตรให้องค์ความรู้คือ 1) ด้านวิชาการ คือ เนื้อหาพระสูตรพระพุทธเจ้า
ทรงแสดงให้พระภิกษุที่ติดสุขกับฌาน เพื่อนำไปสู่การเจริญวิปัสสนา โดยใช้ไตรลักษณ์คือ ทุก
ขลักษณะ เป็นอารมณ์กำหนดรู้ 2) คุณค่าด้านการปฏิบัติในขณะเจริญวิปัสสนา พระพุทธเจ้า
จะทรงแสดงธรรมโดยการนำจิตเข้าสู่อริยมรรค 3) ในด้านการปฏิบัติ สามารถนำองค์ความรู้
การเจริญวิปัสสนาโดยกำหนดรู้เท่าทันสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นโดยใช้ทุกขลักษณะ และยังสามารถนำไปพัฒนา
จิตสำหรับผู้ที่ได้ฉานสมาธิสำหรับหน่วยงาน องค์การ สำหรับการพัฒนาจิตด้าน
พระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี(ว.วชิรเมธี), การจัดการกิเลส, พิมพ์ครั้งที่ 2, นนทบุรี: สำนักพิมพ์
ปราน, 2555.
- พระจำลอง สุภาจาโร “ธัมมานุปัสสนาตามแนวสติปัฏฐานสูตรในพุทธปรัชญาเถรวาท: ศึกษา
เชิงวิเคราะห์”, วารสารพุทธมัตต์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2559).
- สมพรนุช ดันศรีสุข. “ทัศนะของพระพุทธเจ้าต่อการเล่าเรียนพระธรรมวินัยจากอุปัชฌาย์
ในอรรถกถาปฐมสูตร”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่
26 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2562).

ศึกษารูปแบบการพิจารณาชั้น 5 ในเพณปิณฑูปมสูตร

A study of *Pañcakhanda* Contemplation Model

in *Phenapiṇḍūpama Sutta*

พระสมหวัช สติสมฺปนฺโน, Phrasomwang Satisampanno¹

E-mail: Somwang_2010@hotmail.com

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษารูปแบบการพิจารณาชั้น 5 ในเพณปิณฑูปมสูตร” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างเนื้อหาและหลักธรรมในเพณปิณฑูปมสูตร และ 2) เพื่อศึกษารูปแบบการพิจารณาชั้น 5 ในเพณปิณฑูปมสูตร โดยมีระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ จากผลการวิจัยพบว่าเพณปิณฑูปมสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยอุปมาชั้น 5 ว่าด้วยรูปอุปมาด้วยกลุ่มฟองน้ำ เวทนาอุปมาด้วยฟองน้ำ สัญญาอุปมาด้วยพยับแดด สังขารอุปมาด้วยต้นกล้วย และวิญญาณอุปมาด้วยกล สิ่งเหล่านี้ย่อมปรากฏเป็นของว่าง เป็นของเปล่า เมื่อนั้นกายนี้อันเขาทอดทิ้งแล้วย่อมเป็นเหยื่อแห่งสัตว์อื่น เป็นกลสำหรับหลอกลวงคนโง่ สาระย่อมไม่มีในเบญจขันธ์นี้ ผู้มีความเพียรอันปรารถนาแล้วมีสัมปชัญญะ มีสติพิจารณาชั้นทั้งหลาย ทั้งกลางวันและทั้งกลางคืน ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาที่ปรากฏในเพณปิณฑูปมสูตร เป็นการกำหนดรู้ความเป็นจริงของชั้น 5 เพื่อความรู้แจ้ง เห็นรูปนามอย่างชัดเจน คือตั้งแต่ นามรูปปริจเฉทญาณ จนบรรลุสมรรคญาณและผลญาณในที่สุด เรียกว่าปัญญาวิมุตติ ในเพณปิณฑูปมสูตรซึ่งบุคคลผู้ที่ปฏิบัติตามแนวทางของวิปัสสนาภาวนาย่อมได้รับผลของการปฏิบัติธรรมที่ตนได้ประพฤติปฏิบัติ โดยการเห็นลักษณะของไตรลักษณ์ เมื่อเห็นอยู่อย่างนี้ย่อมเบื่อหน่าย คลายกำหนดจากอุปาทานชั้น 5 จิตย่อมหลุดพ้นจากกิเลส บรรลุเป็นพระอรหันต์บุคคลในที่สุด

คำสำคัญ: (ชั้น, การพิจารณา), (เพณปิณฑูปมสูตร), (รูปแบบ), (นามรูป)

¹ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/Palisueksabuddhaghosa Nakronprathum compus Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

This article was a part of research paper entitled ‘**A study of *Pañcakhanda Contemplation Model in *Phenapiṇḍūpamasutta****’ containing 2 objectives; 1) to study the structure, content and the teachings in *Phenapiṇḍūpama Sutta*, 2) to study of *Pañcakhanda* contemplation model in *Phenapiṇḍūpama Sutta*. It was a qualitative research. The findings revealed that *Phenapiṇḍūpama Sutta* is the discourse containing the metaphors of five aggregates called *Khandha*. The Buddha delivered teaching to Bhikkhus by giving metaphor of matter with a group of sponges, feeling with the bubble, perception with mirage, thought with banana tree and consciousness with magician, all of them are empty, void. This flesh body being abandoned, becomes a meal of other animals, the trick to fool the unlearned person, and without the essence. Those who observe the great effort, mindfulness and always aware of aggregates practice insight in both of days and nights. *Pañcakhanda* contemplation model in *Phenapiṇḍūpamasutta* revealed that this discourse taught the way to observe the reality of five aggregates or *Nāma* or name and *Rūpa* or form at the present moment, observing *Nāma* and *Rūpa* clearly until entering into various insight knowledge, i.e., *Nāmarūpaparichedañāṇa* up to *Maggañāṇa* and *Phalañāṇa* in final. Those Bhikkhus who rightly followed insight development will surely gain the fruits of such spiritual investigation, the realization of three common characteristics. Having realized such truth, the mind will soon detach and release from five aggregate attachments, finally become the Noble One.

Keywords: (Aggregate), (Contemplation), (*Phenapiṇḍūpamasutta*), (Model), (*Nāma-Rūpa*)

1. บทนำ

พระพุทธศาสนามีคำสอนและหลักการอยู่มากมาย ซึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หรือพระไตรปิฎก เน้นทางด้านชีวิต สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ เมื่อมีการเวียนตายเวียนเกิดใน 31 ภพภูมิ² ก็ย่อมก่อให้เกิดดวงจรไตรวัฏฏ์ ดังนั้นหลักปฏิบัติที่พึงศึกษา เพื่อให้เกิดความรอบรู้ ความเข้าใจ ตามสภาวะที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงของรูปนาม เพื่อความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ และโมหะ หลุดพ้นจากทุกข์และวัฏสงสาร คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงชี้แนะบอกทาง บอกวิธีการในการพ้นจากทุกข์ พระองค์ได้สั่งสอนเวไนยสัตว์ ให้ประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์จนดับกิเลสเพลิงทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ที่เป็นไปตามลำดับของสภาวะธรรมทั้งหลาย รวมถึงธรรมที่ปรากฏในแผนภูมิตุป্পสมสูตร

พุทธวจนะทั้งมวลอันเป็นคำสอนจากพระโอษฐ์ พึงได้สงเคราะห์ชั้น 5 เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา โดยปรมาตถ์แล้วได้แก่ รูปและนาม ซึ่งรูปและนามนี้มีปรากฏมากในหลายๆพระสูตรหนึ่งในพระสูตรนั้น คือ แผนภูมิตุป্পสมสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยอารมณ์ของวิปัสสนา และเป็นพระสูตรที่มีเนื้อหาสั้นกะทัดรัด แต่มีเนื้อหาที่ระบุดังอารมณ์ของวิปัสสนา เข้าในหลักของพระไตรลักษณ์ ได้แก่ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เพราะเป็นที่สรุปรวมของพระธรรมคำสั่งสอน ที่ดำเนินไปตามทางในหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งจะช่วยให้เรามีความเข้าใจตามความเป็นจริงตามธรรมชาติในธรรมทั้งหลายบริสุทธิ์บริบูรณ์ตามลำดับ ซึ่งมีความแตกต่างตามกระบวนการทางธรรม โดยการเริ่มจากศีล จากพระวินัย รวมถึงการโยนิโสมนสิการ ตลอดถึงความศรัทธา จนถึงธรรมที่ดำเนินไปสู่สมาธิ และปัญญา

การปฏิบัติตามกระบวนการของการดับทุกข์หรือความสิ้นไปแห่งกิเลสอาสวะทั้งปวง อันเป็นทางให้ถึงอสังขตธรรม ที่เป็นหนทางนั้น ได้แก่ สมถะและวิปัสสนา อันนำไปสู่กระบวนการพัฒนาปัญญาให้รู้แจ้งตามความเป็นจริงในรูปนาม อันได้แก่ วิปัสสนาภาวนา มี 2 ประการดังนี้ คือ สมถยานิก และ วิปัสสนายานิก ซึ่งเป็นการอบรมปัญญาอันเป็นหนทางเดียว ซึ่งได้แก่ สติปัฏฐาน 4 เป็นหลักธรรมที่อยู่เนรมิตสติปัฏฐานสูตร เป็นข้อปฏิบัติเพื่อรู้แจ้ง ตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งปวงโดยไม่ถูกกิเลสครอบงำ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม อันมีความเพียร สัมปชัญญะ มีสติ ตามกำหนดรู้ลักษณะที่แท้จริงแห่งสามัญลักษณะของรูปนาม เพื่อสลัดตัดขาดทาสณะที่ผิดหรือมีจนาทาสณะ คือ ความเชื่อในความมีบุคคลตัวตนหรือลักกายทิฏฐิ จึงต้องเพ่งพิจารณาหรือเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อประจักษ์ในความไม่เที่ยง ความทุกข์ เป็นอนัตตา

ดังพระพุทธโฆสะเถระได้อุปมาไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า เป็นเหมือนตัวหุ่น ซึ่งเป็นของว่างเปล่าไม่มีชีวิต เคลื่อนไหวไม่ได้ แต่เพราะว่า ด้วยการประกอบไม้และเส้นเชือกชัก ตัวหุ่นนั้น ก็เดินบ้าง

² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, 2546), หน้า 351.

ยีนบ้าง มีการเคลื่อนไหวปรากฏคล้ายกับมีชีวิตชีวขึ้นในขณะนั้น แม้รูปและนาม³ ก็เช่นกัน คือเป็นของว่างเปล่า ไม่มีชีวิต ไม่มีความเคลื่อนไหว แต่เพราะว่า ด้วยการประกอบ รวมกันและกัน นามและรูปนั้นก็เดินบ้าง ยืนบ้าง มีการเคลื่อนไหวปรากฏ มีชีวิตชีวขึ้นในขณะนั้น ซึ่งท่านพระพุทโธโสเถระก็ได้กล่าวไว้อีกว่า

นามญจ รูปญจ อิธตถิ สจฺจโต

น เหตุถ สตฺโต มนุสฺสว วิชฺชติ

สุญฺญํ อิํ ญนฺตมฺวิภาสิสฺสขตํ

ทุกฺขสฺส ปุญฺโซ ติณกฺกุสาทิสฺส.

แปลความว่า ว่าโดยสัจจะแล้ว นามและรูป มีอยู่ในโลกนี้ แต่ทว่า
สัตว์และมนุษย์หาไม่อยู่ในโลกนี้ไม่ นามและรูปนี้เป็นของ
ว่างเปล่า ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น เหมือนตัวหุ่น เป็นกองทุกข์
เช่นเดียวกับ (กอง) หญ้าและ (กอง) ไม้⁴

ความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตที่เป็นแต่เพียงรูปและนามที่ประกอบกันดังกล่าวนั้น สามารถหยั่งรู้ได้ด้วยปัญญาที่เกิดจากการเจริญสติพิจารณารูปนาม ซึ่งพระพุทโธเจ้าทรงหยั่งรู้ด้วย

พระสัมมาสัมโพธิญาณและด้วยพระมหากรุณาธิคุณ พระพุทโธองค์จึงทรงนำมาแสดงแก่บุคคลทั้งหลาย ให้รู้แจ้งตามความเป็นจริงของชีวิตที่เป็นแต่เพียงแต่เหตุปัจจัยที่อิงอาศัยกัน

การรับรู้โดยผ่านอายตนะทั้ง 6 ทำให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในรูปนาม เพราะเห็นผิดใน ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาธรรม ไม่ได้ฟังธรรมก็จะไม่เข้าใจ ว่าเป็นสิ่งที่โลกสมมติบัญญัติขึ้นว่าเป็นสัตว์ บุคคล เรา เขา ยึดในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ยึดในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข⁵ ยึดในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอัตตา ยึดในสิ่งที่ไม่งามว่างาม ถูกความเห็นผิดชักนำไป ความคิดซัดส่ายไป ชื่อว่าถูกเครื่องผูกของพญามารผูกไว้แล้ว ย่อมเวียนเกิดเวียนตาย เพราะขาดโยนิโสมนสิการ เป็นผู้ที่ไม่พิจารณาในใจตนโดยแยบคาย เพื่อจะอบรมพัฒนาจิตใจให้เกิดปัญญา

ดังนั้นหลักธรรมจึงมีความแตกต่างตามลักษณะจิตของแต่ละบุคคล ฉะนั้นหลักธรรมที่นำไปสู่ความดับทุกข์ อันได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 เพราะพระพุทโธศาสนาเป็นเรื่องของการปฏิบัติ ให้เกิด ศีล สมาธิ ปัญญา การรู้ชัด รู้แจ้งตามความเป็นจริง มีปัญญาอันประเสริฐเพราะด้วยการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน ตามแนวทางในหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงแสดงกำหนดชัดเจนแล้วในพระธรรมเทศนาไว้ว่าไม่ควรไปยุ่งเกี่ยวในหนทางที่สุดโต่ง คือการหมกมุ่น

³ ดูรายละเอียดใน ชุ.ช. (ไทย) 25/4/5.

⁴ พระพุทโธโฆษาจารย์, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจอาสภมหาเถระ), พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินติ้ง, 2546), หน้า 989.

⁵ ดูรายละเอียดใน ส.ช. (ไทย) 17/48/67.

อยู่ในกาม และการทำตนให้ลำบาก ทั้งสองทางนี้เป็นหนทางที่ผิด และเป็นสิ่งที่ควรละ หากไม่เจริญสติปัฏฐาน 4 ปัญญาไม่เกิดเห็นไตรลักษณ์ ทำให้สัตว์ไม่พ้นจากความทุกข์ในวัฏฏะ ดังมีพระพุทธพจน์ว่า เหล่าสัตว์ผู้ถูกมิจฉาทิฏฐิทำลาย มีจิตซัดส่าย ลำคัญผิด หมายรู้ในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง หมายรู้ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข หมายรู้ในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอัตตา หมายรู้ในสิ่งที่ไม่งามว่างาม สัตว์เหล่านั้นชื่อว่า ติดอยู่ในเครื่องประกอบของมาร ประสพกับความเกิดและความตาย ท่องเที่ยวไปสู่สังสารวัฏโดยไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้นเมื่อพิจารณา รูปนามตามที่เป็นจริง ก็เกิดปัญญา จิตที่ปัญญาอบรมแล้วจะพ้นจากอาสวะทั้งหลาย ซึ่งเป็นการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมเพื่อความพ้นทุกข์สู่พระนิพพาน ดังพระดำรัสในแผนปิณฑุปมสูตรว่า “ภิกขุ อารทวิริโย ทิธา วา ยทิ วา รตติ สมุชชาโน ปฏิสสุโต ฯ ปชเห สพพสโยคํ กเรยยะ สรณตตโน จเรยยาทิตตสึโสว ปตถยํ อจจุตํ ปทนต์ ฯ”⁶ ภิกษุผู้ปรารถนาความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะพึงพิจารณาชั้นทั้งหลายอย่างนี้ทั้งกลางวันและกลางคืน ภิกษุเมื่อปรารถนาบทอันไม่จุติ พึงละสังโยชน์ทั้งปวง ทำที่พึงแก้ตน ประพฤติอุเบกขาคฤหาไฟไหม้ศรัทธาละนั้น”

จากแผนปิณฑุปมสูตร เป็นสูตรที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธวรรค ว่าด้วยการอุปมาชั้น 5 มีหลักธรรมแสดงถึงความเป็นไตรลักษณ์ ในความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เพ่งพิจารณาเห็นรูปนาม นั้นโดยแยกคายด้วยประการใด ๆ ก็ปรากฏเป็นของว่างเปล่าด้วยประการนั้น ๆ พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้เจริญสติและปัญญา เพื่อมารู้แจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในโลกว่า เป็นเพียงรูปกับนามเท่านั้น และปัญญาที่เข้าใจถึงสภาวะลักษณะ รูป-นาม โดยความไม่เที่ยง เพราะเกิดดับตลอดเวลา เป็นทุกข์ เพราะทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นอนัตตาเพราะไม่ใช่ตัวตนบังคับบัญชาไม่ได้ ปัญญาที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า “การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา” การเจริญวิปัสสนาเป็นหนทางสายเอกที่จะทำให้หลุดพ้นได้ ตามความเป็นจริงในรูปนาม เห็นเป็นโทษ เป็นภัย เป็นสิ่งที่น่ากลัว เกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนัด จนละสังโยชน์ 10 ตามลำดับ ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งของหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต และยังพิสูจน์คำสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ศึกษาและปฏิบัติย่อมรู้ได้ด้วยตนเอง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมในแผนปิณฑุปมสูตรเป็นอย่างไร รูปแบบการพิจารณาชั้น 5 ในแผนปิณฑุปมสูตรเป็นอย่างไร และเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องศึกษาวิปัสสนาภาวนาได้มีเข้าใจยิ่งในปริยัติและปฏิบัติ อันจะเป็นประโยชน์แก่อกุศลแก่พระพุทธศาสนาสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษารูปแบบการพิจารณาชั้น 5 ในแผนปิณฑุปมสูตร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

⁶ ดูรายละเอียดใน ส.ช. (ไทย) 17/95/183.

2.1 เพื่อศึกษาโครงสร้างเนื้อหาและหลักธรรมในแผนปิณฑุปมสูตร

2.2 เพื่อศึกษารูปแบบการพิจารณาชั้น 5 ในแผนปิณฑุปมสูตร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้การศึกษาเรื่องศึกษารูปแบบการพิจารณาชั้น 5 ในแผนปิณฑุปมสูตร ครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหลักธรรมและแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในแผนปิณฑุปมสูตร มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) อันได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถาภาษาไทย อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่นคัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญเป็นเบื้องต้น

3.2 ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีหนังสือมหาสติปัฏฐานสูตร วิจารณ์โดย พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) เป็นต้น ผลงานทางวิชาการเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อเป็นการอธิบายขยายความเนื้อหาเพิ่มเติมจากในพระไตรปิฎกอรรถกถา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

3.2.1 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกับเอกสาร

3.2.2 สรุปเรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลโดยวิธีบรรยายเชิงพรรณนา

3.2.3 เสนอและตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์โดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ

3.2.4 นำเสนอและเผยแพร่ผลงานเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา

4. ผลการวิจัย

จากการศึกษาเนื้อหาในแผนปิณฑุปมสูตร พบว่า พระสูตรนี้ปรากฏอยู่ในพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธวรรค เล่มที่ 17 พระพุทธองค์ทรงแสดงขณะที่ทรงประทับอยู่ ณ ฝั่งแม่น้ำคงคา เขตเมืองอุชฌม ทรงแสดงเรื่อง ขึ้นแสดงแก่ภิกษุในที่ประชุมว่าแผนปิณฑุปมสูตร เป็นพระสูตรอุปมาชั้น 5 โดยลักษณะการเกิดพระสูตรสามารถจัดอยู่ในรูปแบบการแสดงธรรมไปตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (อัตถูปัตติกะ) หมายความว่า การแสดงธรรมของพระพุทธองค์ทรงยกเอาเรื่องหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า หรือเรื่องราวที่ภิกษุสนทนากันเป็นต้นมาเป็นหัวข้อ ในการแสดงธรรมหรือสอนธรรมแก่ภิกษุในแผนปิณฑุปมสูตร ว่าด้วย การยกอุปมาเพ่งพิจารณาเห็นชั้น 5 คือรูป เปรียบเหมือน กลุ่มฟองน้ำ เวทนา เปรียบเหมือน ต่อม้ำ ลัญญา เปรียบเหมือน พยับแดด สังขาร เปรียบเหมือน ต้นกล้วย วิญญาณ เปรียบเหมือน มายากล นั้นโดยแยกคายด้วยประการใด ๆ ชั้น 5 นั้น ก็ปรากฏเป็นของว่างเปล่าด้วยประการนั้น ๆ

พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้ ภิกษุผู้ปรารถนาความเพียร มีสติ มีสัมปชัญญะพึงพิจารณา ขั้นทั้งหลายอย่างนี้โดยความเป็นจริงในกฎของไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทั้งกลางวันและกลางคืนเพื่อมารู้แจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในโลกว่า เป็นเพียงรูปกับนามเท่านั้น และปัญญาที่เข้าไปรู้ถึงสภาวะลักษณะ รูป-นาม พระพุทธเจ้าทรงแสดงกระบวนการของการเกิดและการดับทุกข์ โดยมีขั้น 5 เป็นมูลเหตุ ผู้ใดสามารถ ละความยึดมั่นและปล่อยวางได้แล้วก็สามารถเจริญวิปัสสนาภาวนาเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพานได้

โดยลักษณะขั้น 5 ถ้าย่อลงมาก็คือ รูป-นาม โดยรูปธรรมนั้น ประกอบด้วยรูป และนามธรรม ประกอบด้วย เวทนาขั้น สัมผัสขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้น วิญญาณขั้น จัดเป็นนาม เรื่องรูป เรื่องนามก็คือขั้น 5 นั่นเอง

ขั้นที่ 1 รูปขั้น รูปขั้นมีลักษณะอย่างไร รูปขั้นก็มีลักษณะเสื่อมสิ้น สลายไป องค์ธรรมก็คือรูป 28 มีอะไรบ้าง เช่น มีมหาภูตรูป 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ มีประสาทตา ประสาทหู ประสาทจมูก ประสาทลิ้น ประสาทกาย มีสี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพารมณ์ ความเป็นหญิง ความเป็นชาย รูปหัวใจ รูปชีวิต เป็นต้น ซึ่งก็เป็นรูปขั้น มีลักษณะเสื่อมสิ้นสลายไป⁷ แต่ก็นับเป็นสอง โดยแยกเป็นภูตรูปและอุปาทายรูป⁸

ขั้นที่ 2 เวทนาขั้น เวทนาขั้นมีลักษณะเสวยอารมณ์⁹ องค์ธรรมก็คือเวทนาเจตสิก เวทนาเจตสิกที่เกิดรวมในจิตทั้งหมด แบ่งออกมาแล้ว ก็เป็น สุขเวทนา ทุกขเวทนา โสมนัสเวทนา โทมนัสเวทนา อุเบกขาเวทนา สุขเวทนาก็เป็นความสุข ทางกาย ความสบายกาย เช่น รู้สึกลมพัด มากระทบกาย รู้สึกสบาย หรือว่าหน้าหนาว เรามีผ้าห่มอบอุ่นสบายกาย รู้สึกสบายกายก็เป็นสุขเวทนา หรือเกิดทุกขเวทนา ไม่สบายกาย มันปวด เมื่อย มันเจ็บ มันชา มันคัน มันอึดอัด นี่ก็เป็นทุกขเวทนา โสมนัสเวทนา ก็คือความดีใจ โทมนัสเวทนา ก็คือเสียใจ แล้วก็ยังมียุเบกขาเวทนา หรือเรียกว่า อทุกขมสุขเวทนา คือไม่สุขไม่ทุกข์ มันเฉย ๆ ลักษณะเฉย ๆ ก็เป็นเวทนาอย่างหนึ่ง นี่ก็เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา

วิปัสสนาให้ดูรูป ดูเวทนา¹⁰ เวลาสบายกายก็รู้ ไม่สบายกายก็รู้ ดีใจก็รู้ เสียใจก็รู้ แม้เฉย ๆ ก็รู้ เช่นเราปฏิบัติไป พอมีสมาธิพอดี จิตมันเฉย ถ้าหากว่าไม่กำหนดรู้ความเฉย มันก็จะขาด

⁷ พระอนุรุทธเถระ, **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี**, แปลโดย พระคันธสาราภิวังค์, พิมพ์ครั้งที่ 3, หน้า 750.

⁸ พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ 11, หน้า 756.

⁹ พระอนุรุทธเถระ, **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี**, แปลโดย พระคันธสาราภิวังค์, พิมพ์ครั้งที่ 3, หน้า 750.

¹⁰ ม.ม. (ไทย) 12/450/490.

ตอน มันขาดตอนของสติ ไม่รู้จะกำหนดอะไร มันเฉย ๆ หากที่กำหนดไม่ถูก เพราะว่ามันราบเรียบไปหมด ฉะนั้นเมื่อมันเฉย ๆ ก็ดูความเฉย ๆ กำหนดรู้ความเฉย ๆ มันจะทำให้สติไม่ขาดตอน แล้วก็จะเห็นความไม่เฉยมาซ้อนขึ้น มันมีข้อเปรียบเทียบกัน แล้วก็สติก็จะต่อเนื่องขึ้น

ขั้นที่ 3 ก็คือ สัญญาขั้น 3 ลักษณะความจำได้หมายรู้¹¹ องค์ธรรมก็คือ สัญญาเจตสิก ก็เป็นเจตสิก เวทนาก็เป็นเจตสิก สัญญาก็เป็นเจตสิก เจตสิกก็คือ ธรรมชาติที่อาศัยจิตเกิด เกิดร่วมกับจิต สัญญานี้เป็นลักษณะเป็นความจำ จำรูปได้ จำเสียงได้ จำกลิ่นได้ จำรสได้ จำโผฏฐัพพะได้ จำเรื่องราวต่างๆ พอได้ยินเสียงก็รู้ว่าอ้อ นี่เสียงใคร เสียงอะไร เสียงรถ เสียงเรือ มันจำได้ พอดื่มน้ำลงไป เอ๊ะ อ้อ นี่น้ำอะไร น้ำหวานชนิดไหน อะไรนี่ จำ จำสมมุติบัญญัติ ฉะนั้นเกิดความจำ ฉะนั้นสติก็ กำหนดรู้ สังเกตลักษณะของความจำที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 4 ก็คือ สังขารขั้น 4 ลักษณะปรุงแต่งจิต¹² องค์ธรรมก็คือเจตสิก 50 ชนิด ด้วยกัน เช่น ฝ่ายอกุศล เจตสิกที่เป็นฝ่ายบาป ก็ไปปรุงแต่งจิต ก็มีความหลง มีความไม่ละเอียดรอบคอบ ความไม่เกรงกลัวต่อบาป ความฟุ้งซ่าน คือรับอารมณ์ ก็ให้กำหนดรู้ เวลาสังขารขั้นเหล่านี้เกิดขึ้น เวลาฟุ้งซ่าน คือจิตมันรับอารมณ์ไม่มั่น เดียวไปเรื่องนั้นไปเรื่องนี่ จิตใจมันฟุ้ง อย่าไปปฏิเสธ ความฟุ้งก็เป็นของจริงชนิดหนึ่ง เป็นสังขารขั้น เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา อย่าไปปฏิเสธ อย่าไปหลบหนี อย่าไปเกลียดชัง เกิดขึ้นมาก็ดีแล้วจะได้รู้จัก จะได้พิจารณา ฟุ้งก็ดูความฟุ้ง

ขั้นที่ 5 ก็คือ วิญญาณขั้น 5¹³ วิญญาณหรือเรียกอีกอย่างก็คือจิต จิตกับวิญญาณก็คืออันเดียวกัน เรียกต่างพากันไป วิญญาณก็คือ ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ ตัว ที่รู้อารมณ์เป็นวิญญาณ รู้อารมณ์ทางตา คือสภาพเห็น รู้อารมณ์ทางหู คือสภาพได้ยิน รู้อารมณ์ทางลิ้นก็คือรูรส รู้อารมณ์ทางกาย ก็คือสภาพรู้สึกเย็น รู้สึกร้อน รู้สึกอ่อน รู้สึกแข็ง รู้สึกหยาบ รู้สึกตึง เป็นวิญญาณทางกาย วิญญาณทางใจ คือตัวที่คิดนึกไปถึง เรื่องราวต่างๆ ตัวที่สั่งให้ยื่น ให้เดิน ให้นั่ง ให้นอน ที่ยื่น เดิน นั่ง นอนได้ เพราะว่าตัวบงการก็คือจิต

4.1 รูปแบบการพิจารณาขั้น 5 ในแผนปณิธานสูตร

(1) การพิจารณารูป อุปมาดัง ฟองน้ำ เมื่อเห็นรูปขั้นเกิดดับขึ้นเรื่อย ๆ ความรู้สึกเราจะตีค่ารูปขั้น เทากับกลุ่มฟองน้ำเป็นฟอง ๆ ที่ลอยมากับแม่น้ำ และพร้อมที่จะแตกดับอยู่ตลอดเวลาความเป็นจริงแห่งชีวิตว่าชีวิตของมนุษย์ คือ ชีวิตของความเป็นมนุษย์อยู่เวลานี้ย่อมจักต้องถึงความแตกสลายตายไปอย่างเที่ยงแท้แน่นอนไม่มี ใครจะอยู่ค้ำฟ้าไปได้ จักต้องถึงซึ่งความตายภายใน 100 ปี หรือถ้าเกินกว่านั้นก็จักต้องตายด้วยความแก่ชรา แตกดับดังฟองน้ำที่อุปมาเป็นต้น

¹¹ พระอนุรุทธเถระ, อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ, พิมพ์ครั้งที่ 3, หน้า 723, ม.ม. (ไทย) 12/450/490

¹² ส.ช. (ไทย) 17/79/120.

¹³ ม.ม. (ไทย) 12/449/489.

(2) การพิจารณา เวทนา ในชั้น 5 เปรียบเหมือนต่อมน้ำ เมื่อเห็นเวทนาชั้นเกิดขึ้น เพราะมีผัสสะกระทบเหมือนไม้สีกันจนเกิดไฟ พอแยกไม้ไฟก็ดับ ความรู้สึกของเราจะตีค่าเวทนาชั้น เท้ากับพองน้ำที่เกิดจากฝนกระทบแผ่นน้ำ เปาะเปะ ๆ ขึ้นรูปพองน้ำแล้วรูปพองน้ำก็หายไปเร็ว เท้ากับที่การกระทบขาดลงที่อุปมาเป็นต้น

(3) การพิจารณา สัญญา ในชั้น 5 เปรียบเหมือนพยับแดด เมื่อเห็นสัญญาชั้นปรากฏ คล้ายเงาลวงที่ทาบทจิตให้รู้สึกเหมือนมี แต่พินิจแล้วมีแต่ความว่างหาย ความรู้สึกของเราจะตีค่า สัญญาชั้นเท้ากับพยับแดดที่เด่นระยิบระยับยามเที่ยง พอขยับเข้าใกล้จนเห็นจริงจะพบว่าเป็นสิ่งลวง ตาที่พร้อมจะหายวับไปเท่านั้นที่อุปมาเป็นต้น

(4) การพิจารณา สังขาร ในชั้น 5 เปรียบเหมือนต้นกล้วย เมื่อเห็นสังขารชั้นตั้งอยู่ เหมือนมีแก่นสารจับต้องได้ ยึดถือเอาได้ว่านี่ความนึกคิดของเราหรือของใคร แต่พอดูดี ๆ มีแต่ ส่วนประกอบทางความคิดนึก ถอดส่วนประกอบความคิดนี้ออกมาเป็นชิ้น ๆ แล้วหาแก่นหลักหรือ แก่นความคิดเป็นตัวเป็นตนไม่เจอ ความรู้สึกเราจะตีค่าสังขารชั้นเท้ากับต้นกล้วยที่ถูกตัดปลาย ปอกกาบใบออกห้วงเอาแก่น แต่ที่สุดก็ไม่พบแก่น และไม่พบกระทั่งกระพี้ มีแต่ความว่างเปล่าเป็น ภาพสุดท้ายรออยู่เท่านั้นที่อุปมาเป็นต้น

(5) การพิจารณา วิญญาณ ในชั้น 5 เปรียบเหมือนมายา เมื่อเห็นว่าจะเกิด วิญญาณชั้นขึ้นในแต่ละขณะ ต้องอาศัยองค์ประกอบประชุมกันหลากหลายทั้งวัตถุอันเป็นเป้าหมาย ของการรับรู้ ทั้งอายตนะภายในอันเป็นช่องทางของการรับรู้ ตลอดจนเจตนาอันชักนำไปสู่การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้สัมผัส และการได้รู้สึกนึกคิด ความรู้สึกเราจะตีค่าวิญญาณ ชั้นเท้ากับมายากลที่เขาแสดงตามทางหรือในโรงละคร เอาไว้ดูเล่นแล้วไม่ต้องนำพา ไม่ต้องใส่ใจ ไม่ ต้องคิดว่าเป็นของจริงที่อุปมาเป็นต้น

ซึ่งการที่พระพุทธองค์ทรงแสดงว่าด้วยการอุปมา¹⁴ ก็เพื่อเอื้ออำนวยต่อความเข้าใจ ของ มนุษย์ทั้งหลาย ของสัตว์ทั้งหลาย เพราะว่าการสะสมปัญญาในการปฏิบัติของทุกคน ไม่เหมือนกัน สร้างเหตุปัจจัย มาไม่เหมือนกัน บางคนอาจจะฟังเรื่องชั้น 5 เข้าใจดี นำไปประพฤติปฏิบัติได้ แต่ บางคนฟังเรื่อง ชั้น 5 แล้วก็ไม่เข้าใจ ฟังแล้วก็รู้สึกซึ่ง ที่จะนำมาประพฤติปฏิบัติ ถ้าไปฟังเรื่อง อายตนะ บางคนเข้าใจดีนำไปปฏิบัติ แต่บางคนก็อาจจะไม่รู้สึกซึ่ง ก็มีการแสดงไปเป็นธาตุ เป็น อริยสัจจ์ เป็นอินทรีย์ เป็นปฏิจักษุมุขบาท ต่าง ๆ แต่ว่าโดยเนื้อแท้แล้ว องค์ธรรมก็คือปรมัตถธรรม นี่เอง คือ จิต เจตสิก รูป หรือว่าย่อ ๆ คือรูปนามนั่นเอง อย่างเช่น ประสาทตา จัดเป็นชั้น ก็เรียกว่า รูปชั้น ประสาทตา ถ้าจัดเป็นอายตนะ ก็เรียกว่าจักขายตนะ ถ้าจัดเป็นธาตุก็เรียกว่าจักขุธาตุ ก็ แสดงออกไปอย่างนั้น จริง ๆ แล้วก็คือ ธรรมชาติอันเดียวกัน

¹⁴ บุญเลิศ โอรุส และคณะ, การใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้า, **วารสารสันติ ศึกษาปริทรรศน์** มจร ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2561), หน้า 590.

กล่าวโดยสรุป ตามแนวคิดของพุทธปรัชญา มนุษย์ประกอบด้วยชั้น 5 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ วิญญาณเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของชีวิตมนุษย์ ถ้าขาดวิญญาณชีวิตมนุษย์ก็ดับ และ ชีวิตมนุษย์จะเกิดได้ก็ต้องมีวิญญาณมาปฏิสนธิวิญญาณนอกจากเป็นความรู้ อารมณ์จากทางทวารทั้ง 6 ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เมื่อสัมผัสรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และ ธรรมารมณ์แล้วยังหมายความว่า จิต ที่อยู่ในกาย คนจะดีหรือชั่วอยู่ที่จิตเป็นสำคัญ ซึ่งเมื่อกายนี้ แตกดับไปแล้ว ภวังคจิตจะออกจากร่างไปสู่ ภพภูมิใหม่ด้วย วิญญาณเป็นสิ่งที่สำคัญสิ่งหนึ่งในห้วง โขที่ทำให้เกิดสังสารวัฏ ทำให้เกิดชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ อุปายาส ซึ่งมีต้นเหตุ มาจากอวิชชา วิญญาณเกิดขึ้นมาเพราะสังขาร หากสังขารดับ วิญญาณย่อมดับ ซึ่งจะเป็นผลให้เกิด ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวล¹⁵

5. บทสรุป

ชั้น 5 เป็นหลักธรรมอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ซึ่งหลายคนอาจเคยรู้จักและได้ยินกัน มาบ้าง และถึงแม้ว่าจะเป็นหลักธรรมคำสอนในศาสนาพุทธแต่กลับมีพุทธศาสนิกชนหลายคนเลย ที่เดียวที่ไม่รู้จักและไม่เข้าใจว่าแท้จริงแล้ว

ชั้น 5 คือสิ่งมาประกอบรวมกันของ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ จึงมาผสมรวมกันเป็นร่างกายที่ประกอบขึ้นเป็น ชั้น 5 (เบญจขันธ์) เป็นหลักธรรมใน ศาสนาพุทธที่สอดคล้องกับเรื่องของทุกข์ ตามหลักอริยสัจ 4 โดยหมายถึง กองแห่งรูปธรรมและ นามธรรมทั้ง 5 ที่ทำให้เกิดเป็นตัวตนหรือชีวิตขึ้นมา หรืออาจพูดให้เข้าใจได้ว่า ส่วนประกอบ 5 อย่าง ที่รวมกันแล้วก่อให้เกิดเป็นคนและสัตว์ขึ้นมานั่นเอง

ชั้น 5 ประกอบด้วยกองรูปธรรม และนามธรรมทั้ง 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งสามารถแยกออกเป็น 1 รูป และ 4 นาม ดังต่อไปนี้

1. รูปขันธ์ หมายถึง กองรูป ส่วนที่เป็นร่างกาย พุติกรรม คุณสมบัติต่างๆ ของร่างกาย และส่วนประกอบที่เป็นรูปธรรมทั้งหมด
2. เวทนาขันธ์ หมายถึง กองเวทนา ส่วนที่เป็นความรู้สึกกระทบกับ ทุกข์ สุข ดีใจ พอใจ
3. สัญญาขันธ์ หมายถึง กองสัญญา ส่วนที่เป็นการจำสิ่งที่ได้รับรู้ผ่านระบบสมอง ส่งต่อ ข้อมูลเป็นความได้หมายรู้
4. สังขารขันธ์ หมายถึง กองสังขาร ส่วนที่เป็นการคิดปรุงแต่ง โดยสามารถแยกแยะสิ่งที่ รู้สึกหรือจดจำได้ เป็นสุข เป็นทุกข์
5. วิญญาณขันธ์ หมายถึง กองวิญญาณ หรือ ความรู้สึกกระทบกับสิ่งต่างๆ ผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และ ใจ (วิญญาณธาตุ ธาตุรู้)

¹⁵ นางพรพิมล จอโกษาอุดม, แนวคิดเรื่องวิญญาณเชิงพุทธปรัชญา, วารสาร มจร พุทธ ศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2562) : 51.

โดยรูปชั้นจะจัดเป็น 1 รูปเพราะเกี่ยวกับส่วนที่มีตัวตน ส่วนเวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้นจะจัดเป็น 4 นามชั้น ซึ่งเป็นส่วนที่เป็นความคิดและความรู้สึกนั่นเอง

ชั้น 5 เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของบุคคลและสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งหลักธรรมคำสอนเรื่องชั้น 5 จะมุ่งเน้นสอนในเรื่องกายสังขารเป็นหลัก โดยให้มองเห็นความเป็นจริงของสังขารที่รวมกันเป็นร่างกายนั้นเป็นสิ่งที่ปรุงแต่งขึ้นมา ไม่มีความเที่ยงและก่อให้เกิดทุกข์หลายอย่างไม่ว่าจะเป็นความอยาก ความยึดมั่นถือมั่นในตนเอง ดังนั้นเมื่อสังขารร่างกายที่ประกอบจากธาตุผสมของ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุน้ำ เกิดขึ้นมาก็ย่อมมีวันสูญสลายไปตามกาลเวลา

ดังนั้นชั้น 5 จึงหมายถึงรูปธรรม 5 อย่างที่ก่อให้เกิดชีวิตที่เรียกว่า สังขารขึ้นมาขึ้นมา โดยประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ที่รวมกันกลายเป็นชีวิต สามารถแยกออกได้เป็นส่วนที่เป็นรูปคือร่างกาย และ ส่วนที่เป็นนาม คือส่วนที่เป็นความคิดและความรู้สึกที่ก่อให้เกิดทุกข์ตามการปรุงแต่งใจนั่นเอง ผลของการเจริญวิปัสสนาในแผนปิณฑูปมสูตร เป็นการรู้แจ้งไตรลักษณ์ ในการกำหนดรู้ชั้น 5 ย่อม เกิดการรู้แจ้งในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอันว่าด้วยลักษณะ 3 เมื่อกำหนดรู้ชั้น ตามความเป็นจริงอย่างต่อเนื่องย่อมเห็นแจ้งอารมณ์เหล่านั้นด้วยอนุปัสสนา 3 ได้แก่อกิจจานุปัสสนา ทุกขานุปัสสนา และอนัตตานุปัสสนา พระโยคาวจรผู้ฉลาดในอนุปัสสนา 3 และวิปัสสนา ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะทิวฏฐิต่าง ๆ ก็เห็นทุกสิ่งตาม ความเป็นจริง เกิดญาณปัญญารู้แจ้งพระนิพพานได้วิปัสสนาทำให้เกิดอริยมรรค เมื่อวิปัสสนาปัญญา มีกำลังแก่กล้าขึ้นผู้ปฏิบัติธรรมก็จะบรรลุถึงมรรคญาณ ผลญาณ และบรรลุเป็นพระอริยบุคคลในที่สุด

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ชั้น 5 ในแผนปิณฑูปมสูตร พระพุทธเจ้าทรงอุปมา รูปด้วยกลุ่มฟองน้ำเปรียบดังเพียงกลุ่มก้อนของกลุ่มฟองน้ำใหญ่ เวทนาอุปมาด้วยฟองน้ำจากการกระทบกันของเมล็ดฝนกับผิวน้ำ สัญญาอุปมาด้วยพยับแดดเป็นเพียงภาพมายาที่เกิดจากอากาศร้อนลอยตัวขึ้น สังขารอุปมาด้วยต้นกล้วยแม่แลดูอวบใหญ่ แต่ย่อมไม่มีทั้งกระพี้และแก่นอันแข็งแรง และวิญญาณอุปมาด้วยกลดังเพียงมายาล้อลวงให้เกิดการเห็นเป็นไปตามกลมายา ดังนั้นชั้น 5 ที่พระพุทธเจ้าทรงยกอุปมา สิ่งเหล่านี้ย่อมปรากฏเป็นของว่าง เป็นของเปล่า เป็นกลสำหรับหลอกลวงคนใจ สาระย่อมไม่มีในเบญจชั้นดังนี้

เอกสารอ้างอิง

- นางพรพิมล จอโกษาอุดม, แนวคิดเรื่องวิญญาณเชิงพุทธปรัชญา, **วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2562, 51.
- บุญเลิศ โอฐส และคณะ, การใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้า, **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร** ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2561), 590.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, 2546).
- พระพุทธโฆษาจารย์, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจอาสภมหาเถระ), พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรพงศ์พรินติ้ง, 2546).
- พระอนุรุธเถระ, **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี**, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรสาส์นไทย, 2555).
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ศึกษาการสอนและการสอบอารมณ์กรรมฐานการปฏิบัติสุทธวิปัสสนา
ตามหลักบันได 7 ขั้น ของพระภาวนาพิศาลเมธี วิ.

The Study of Teaching and Meditation Interviewing for
Pure Insight Meditation According to Seven Steps
Taught by Phra Bhavanaphisanmethi Vi.

เพชรชรินทร์ พรนภดล, Petcharin Pornnoppadol¹

E-mail: DrPetcharin@gmail.com

พระมหาชิต จานชิต, Phramaha Chit Tanachito²

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการสอนและการสอบอารมณ์กรรมฐานการปฏิบัติสุทธวิปัสสนาตามหลักบันได 7 ขั้น ของพระภาวนาพิศาลเมธี วิ.” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักปฏิบัติบันได 7 ขั้น ศึกษาการสอนและการสอบอารมณ์กรรมฐานการปฏิบัติสุทธวิปัสสนา และศึกษาการสอนและสอบอารมณ์กรรมฐานตามหลักบันได 7 ขั้น ของพระภาวนาพิศาลเมธี วิ. โดยมีระเบียบวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า การเจริญสุทธวิปัสสนาตามหลักบันได 7 ขั้น เป็นหลักสูตรที่ใช้ในการสอนปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ที่ได้นำแนวทางปฏิบัติสุทธวิปัสสนาแนวพองยุบมาจัดแบ่งลำดับเป็นการเจริญวิปัสสนา 7 ขั้นตอน ตามสภาวะปัญญาในการเห็นรูปนามตามความเป็นจริง รู้ถึงความเป็นเหตุเป็นปัจจัยของรูปนาม เห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความไม่ใช่อัตนของรูปนาม จนรู้สึกรูปนามเป็นโทษเป็นภัย จึงเกิดความเบื่อหน่ายอยากพ้นไป เกิดปัญญาวางเฉยต่อรูปนามนั้น จนถึงขั้นสลัดคืนรูปนามขั้น 5 เข้าสู่นิพพาน หลักบันได 7 ขั้นนี้ อ้างอิงหลักธรรมต่าง ๆ ได้แก่ วิปัสสนาญาณ 16 วิสุทธิ 7 อนุปัสสนา 7 ปริปัญญา 3 และการพิจารณาธรรมตามแนวอานาปานสติ ขั้นที่ 13-16 และบูรณาการเทคนิคพิเศษของแต่ละสำนัก ของครูบาอาจารย์ใน

¹ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส.มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/Palisesabuddhaghosa Nakronprathum compus Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² อาจารย์สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส.มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Palisesabuddhaghosa Nakronprathum compus Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

สายพองยุบที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาอินทรีย์ มาเป็นแนวการสอนและการสอบอารมณ์ 7 ขั้นตอน โดยมุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติมีการพัฒนาอินทรีย์ได้รวดเร็ว เพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณที่สมบูรณ์ที่สมบูรณ์จนบรรลุผลตามที่ตั้งมุ่งหมาย

คำสำคัญ: (หลักปฏิบัติบันได 7 ขั้น), (สุทธวิปัสสนา), (การสอนและสอบอารมณ์กรรมฐาน)

Abstract

This was a part of thesis entitled ‘The Study of Teaching and Meditation Interviewing for Pure Insight Meditation According to Seven Steps Taught by Phra Bhavanaphisanmethi Vi.’ containing the following objectives, i.e. 1) to study the seven steps method of pure insight development based on Pong-Yup tradition, 2) to study the teaching and meditation interviewing method according to pure insight development, and 3) to study the teaching and interviewing method based on pure insight development according to the seven steps method taught by Phra Bhavanaphisanmethi Vi. It was a documentary research. Its findings revealed that The seven steps method has been conducted as required retreat course of insight training at Dhammoli Meditation Centre for years. Phra Bhavanaphisanmethi Vi. has synthesized this pure insight development based on Pong-Yup tradition to arrange the gradual range of the seven steps of pure insight meditation relying on the progress of wisdom state that acknowledges the true nature of *Rūpa* and *Nāma* as they really were, the factors of its rises and falls, experiencing its ever-changing, unsatisfactory and non-self until the practitioner realized the dangers of *Rūpa* and *Nāma*, seeking to relinquish *Rūpa* and *Nāma*, and eventually being neutral, then released all *Rūpa* and *Nāma* attachment, finally leading to *Nibbāna*. This seven steps method can be synthesized to various dharmic principles including *Solasāñāna*, *7 Visuddhi*, *7 Anupassanā*, *3 Pariññā*, and 13th and 16th stage of *Anāpānasati* concentration and having integrated with distinctive techniques of various insight masters of Pong-yup tradition which all focus on faculty growth as the essence of teaching and interview based on seven steps principle aiming at the rapid progress of faculties for practitioners to achieve insight knowledge rightly and completely until Nibbana attaining in the end.

Keywords: (Seven Steps), (Pure Insight Meditation), (Teaching and Meditation Interviewing)

1. บทนำ

พระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงค้นพบหนทางแห่งการพ้นทุกข์ทั้งปวงเข้าถึงเป้าหมายของชีวิตที่แท้จริง อันนำไปสู่ความสุขที่ถาวร โดยทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เองในเรื่องอริยสัจ³ คือ ความจริงของชีวิตที่ประกอบด้วยกายและใจที่เป็นทุกข์เพราะมีการยึดติดว่าเป็นตัวเราของเรา โดยมีเหตุแห่งทุกข์ ก็คือความอยากหรือตัณหา ที่เกิดจากความไม่รู้จักชีวิต หรือกายใจตามความเป็นจริงที่เรียกว่า อวิชชา วิธีปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ ถอดถอนตัณหาและอวิชชาได้ คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ว่าโดยย่อ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ ไตรสิกขา ได้แก่ วิธีการเจริญสติปัฏฐาน⁴ การเจริญวิปัสสนาภาวนา หรือการเจริญสติปัฏฐาน 4 โดยไม่ต้องผ่านการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานมาก่อน อาศัยเพียงขณิกสมาธิในเบื้องต้น มีการกำหนดรู้รูปรูปนามอย่างต่อเนื่อง จนสามารถเห็นแจ้งความเป็นพระไตรลักษณ์ของรูปรูปนาม⁵ ก็จะมีกำลังสมาธิในระดับอัปปนาสมาธิ ส่งผลให้ปัญญาในระดับมรรคญาณผลญาณเกิดขึ้นได้ เรียกว่า “การเจริญสุทธวิปัสสนา”⁶ โดยมีการสืบทอดการปฏิบัติแนวสุทธวิปัสสนาจากสมัยพุทธกาลมาตามลำดับ เช่น “สุทธวิปัสสนากรรมฐานแนวพองยุบ” ที่สืบทอดจากวิปัสสนาวงศ์อรหันต์⁷ โดยมีพระโสดาบันมหาเถระ หรือมหาเถรสังฆนายก แห่งสหภาพเมียนมาร์ที่เป็นที่รู้จักและยอมรับไปทั่วโลกว่ามีการดำเนินการสอนและการปฏิบัติสุทธวิปัสสนานี้

ปัจจุบันการฝึกพัฒนาจิตถูกเข้าใจอย่างคลาดเคลื่อนว่าเป็นสิ่งที่แทบจะเป็นไปไม่ได้ เป็นสิ่งที่กระทำได้อย่างยากยิ่ง ต้องอาศัยการสะสมบุญบารมีหลายภพหลายชาติ และต้องสละเวลาทั้งชีวิตเพื่อออกปฏิบัติถึงจะทำให้บรรลุคุณธรรมได้ แต่จากพุทธพจน์ว่า “บุคคลจะล่วงพ้นทุกข์ได้ด้วยความเพียร” ทำให้เห็นว่าปัจจัยที่สำคัญในการปฏิบัติไม่ใช่ “บุญ” ตราบใดที่มีอาการครบ 32 ประการ ถือว่ามีความพร้อมที่สุดในการเข้าถึงธรรม เมื่อเริ่มกระทำความเพียรโดยการเจริญสติปัฏฐาน 4 ตามพุทธพจน์ที่ว่า “การเจริญสติปัฏฐาน 4 แม้เพียง 7 วัน 7 เดือนหรือ 7 ปี พระอรหันต์หรือพระอนาคามีพึงหวังได้”

เพื่อให้ผู้คนมองเห็นภาพว่าการปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อพัฒนาจิตนั้น มีกรอบระยะเวลา และแผนที่การเดินทางที่ชัดเจน พระภิกษุญาณพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี ป.ธ.8) จึงได้นำ

³ พระภิกษุญาณพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี ป.ธ. 8), *วิธีปฏิบัติเพื่อให้ได้เป็นพระพุทธเจ้า*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2562), หน้า 10-11.

⁴ ที.ม. (ไทย) 10/405/340.

⁵ ชุ.ป. (ไทย) 31/1/413.

⁶ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 39, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2560), หน้า 80.

⁷ พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. 9), *วิปัสสนาวงศ์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2545), หน้า 1-121.

ประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดการปฏิบัติสุทธวิปัสสนา 7 เดือน ตามแนวคำสอนของพระโฆส มหาเถระ พร้อมทั้งหลักธรรมตามพระคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา มาบูรณาการเป็นหลักสูตรการสอน การปฏิบัติสุทธวิปัสสนาที่เรียกว่า”หลักปฏิบัติบันได 7 ขั้น สุ่มรรคผลนิพพาน” เปรียบเสมือนเป็นแผนที่นำทางที่ระบุได้ชัดเจนว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไรในแต่ละขั้น โดยมุ่งเน้นที่วิธีการพัฒนาอินทรีย์เพื่อให้เกิดปัญญาตามลำดับ เพื่อให้ได้เข้าถึงพระสัทธรรม ภายในกรอบเวลา 7 เดือน สำหรับพุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา สิ่งสำคัญ คือ มหาบัณฑิตที่จบการศึกษาในหลักสูตรนี้ จะทำหน้าที่นำพระสัทธรรมไปเผยแผ่ต่อ จึงจำเป็นที่จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับประสบการณ์จริงจากการ ปฏิบัติพัฒนาญาณปัญญาในแต่ละลำดับขั้น จนถึงประสพผลอย่างวิสุทธิวิการิก หรือครูบาอาจารย์ ในสายสุทธวิปัสสนาแนวพองยุบได้ประสพมาเช่นกัน จึงจะสามารถเป็นผู้สืบทอดการปฏิบัติสุทธ วิปัสสนากรรมฐานอย่างถูกต้องและไม่คลาดเคลื่อน

พระภิกษุภิกษุสาธิต วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี ป.ธ.8) จบการศึกษาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มีผลงานเผยแผ่ตำราวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสุทธวิปัสสนาเป็นจำนวนมาก⁸ ปัจจุบันรับหน้าที่ เป็นอาจารย์ถ่ายทอดความรู้ด้านปริยัติและปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ทั้งหลักสูตร 1 เดือน 7 เดือน และ โครงการฝึกอบรมพระวิปัสสนาจารย์รุ่นเยาว์เรียนหลวง หลักสูตรสำหรับพระสังฆาธิการ 45 วัน ณ สำนักปฏิบัติธรรม “ธรรมโมลี” อ.ปากช่อง จ.นครราชสีมา

ผู้วิจัยต้องการศึกษาการสอนและการสอบอารมณ์กรรมฐานการปฏิบัติสุทธวิปัสสนาตามหลักบันได 7 ขั้น ของพระภิกษุสาธิต วิ. ว่าเป็นอย่างไร อ้างอิงกับหลักธรรมใดในพระคัมภีร์ พุทธศาสนาเถรวาท และมีแนวทางการสอนและการสอบอารมณ์ในแต่ละขั้นบันไดอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้ผลจากงานวิจัยนี้ได้ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเชิงวิชาการ เพื่อให้ได้มีการศึกษาในเชิงลึกในทุกมิติต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการสอนและการสอบอารมณ์ กรรมฐานการปฏิบัติสุทธวิปัสสนาตามหลักบันได 7 ขั้น ของพระภิกษุสาธิต วิ.” สำหรับ วัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาหลักปฏิบัติบันได 7 ขั้น ในการเจริญสุทธวิปัสสนาแนวพองยุบ
- 2.2 เพื่อศึกษาการสอนและสอบอารมณ์กรรมฐานการปฏิบัติสุทธวิปัสสนา
- 2.3 เพื่อศึกษาการสอนและสอบอารมณ์กรรมฐานการปฏิบัติสุทธวิปัสสนาตามหลัก บันได 7 ขั้น ของพระภิกษุสาธิต วิ.

⁸ พระภิกษุสาธิต วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี ป.ธ. 8), เอกสารประกอบการสอนรายวิชา **สัมมนาวิปัสสนา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2561), (อัดสำเนา), หน้า 20-40.

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยการสืบค้น ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Documentary Research) มีลำดับขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาเอกสารจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี และภาษาไทย และอรรถกถาภาษาไทย ศึกษาหนังสือ ตำรา บทความเอกสารทางวิชาการและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญของแหล่งที่มา โดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎก

3.3 รวบรวมข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Comparative analytical descriptions) สรุปผลการศึกษาวิจัย

4. ผลการวิจัย

หลักปฏิบัติที่นำไปใช้ในการฝึกอบรมในหลักสูตรมหาบัณฑิตสาขาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบวรพิศศึกษาพุทธโฆส ได้แก่ หลักบันได 7 ขั้น ที่สงเคราะห์มาจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นต่างๆ รวมถึงหลักการสอนครูบาอาจารย์ที่สืบทอดมาแต่ครั้งพุทธกาล โดยมีที่มาจากพระพุทธพจน์ที่ว่า การได้รับผลจากการปฏิบัตินั้น ถ้ามีอุปนิสัยและอินทรีย์แก่กล้า ที่เห็นแจ้งชัดในพระไตรลักษณ์ "การปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 แม่นเพียง 7 วัน 7 เดือนหรือ 7 ปี พระอรหันตหรือพระอนาคามีพึงหวังได้"⁹ สามารถสลัดคืนรูปนาม (ขั้น 5) เขาสุพระนิพพาน บรรลุธรรมได้ ลำดับการเจริญวิปัสสนาภาวนา 7 ขั้นตอน ที่พระภิกษุวิศาลเมธี วิ. ได้นำบทสรุปดังกล่าว มาสัมพันธ์เชื่อมโยงกับแนวทางการสอนสุทธวิปัสสนาของวิปัสสนาวงศ์ ที่ระบุสภาวะธรรมที่ปรากฏต่อผู้ปฏิบัติในแต่ละวิปัสสนาญาณไว้อย่างชัดเจน โดยการอ้างอิงหลักธรรมต่าง ๆ อย่างเช่น ลำดับวิปัสสนาญาณ 16 วิสุทธิ 7 อนุสสนา 7 ปริยญา 3 และการพิจารณาธรรมตามแนวอานาปานสติขั้นที่ 13-14

ลำดับการเจริญวิปัสสนาภาวนา 7 ขั้นตอน จัดแบ่งตามสภาวะปัญญาในการเห็นรูปนามตามความเป็นจริง จนสามารถแยกแยะกายนามได้ รู้ถึงความไม่เป็นเหตุเป็นปัจจัยกันของรูปนาม จนปรากฏสภาวะไตรลักษณ์ของรูปนาม คือ เห็นความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ใช่ตัวตนจนเกิดปัญญาวางเฉยต่อรูปนามนั้น จนถึงขั้นสลัดคืนรูปนามขั้น 5 เข้าสู่สุพระนิพพาน ตามลำดับดังนี้

บันไดขั้นที่ 1 เห็นรูปเห็นนาม¹⁰ เป็นการกำหนดรู้ ขั้นรู้จัก คือ รู้ตามลักษณะที่เป็นญาณที่ปรากฏ ได้แก่ ญาณที่ 1 นามรูปปริจเฉทญาณ ปัญญาารู้รู้นาม สามารถแยกแยะกายนามออกจากกันได้ จัดเป็นภูมิแห่ง ญาตปริยญา เป็นการกำหนดรู้รูปนามว่าเป็นทุกขสัจ คือ เห็นอาการ

⁹ คุรุยละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/404/338.

¹⁰ พระภิกษุวิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี ปธ.8), ลำดับการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 แนวธรรมานุสารี, (กรุงเทพมหานคร: ประยูรสารไทยการพิมพ์, 2564), หน้า 477-505.

เกิดขึ้น และอาการที่ตั้งอยู่ของรูปนาม โดยการปฏิบัติให้ใส่ใจเพ่งดูอารมณ์มากกว่าใส่ใจของบริกรรม เพราะขั้นนี้จิตยังไม่ตั้งมั่น มักถูกนิรณรรบกวนอยู่บ่อย ๆ ให้เพิ่มพูนสมาธิด้วยการเพ่งรู้รูปธรรมให้มาก เมื่อทำการกำหนดรู้แบบญาณปริยญา จนทำให้เกิดความเห็นที่บริสุทธิ์ ทิฏฐิวิสุทธิ คือ รู้จักสภาวะรูปนามตามความเป็นจริงว่า เป็นเพียงรูปและนามเท่านั้น ปราศจากสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ปรากฏสภาวะปัญญาญาณที่ 1 นามรูปปริเฉทญาณ หรือขั้นการกำหนดรู้ทุกข์ในอริยสัจ 4

บันไดขั้นที่ 2 พิจารณารูป-นาม¹¹ เป็นการพิจารณารูปนามโดยเหตุปัจจัย เน้นไปที่การเพิ่มสติกำหนดทางทวารทั้ง 6 ในขณะที่เดินจงกรม นั่งสมาธิ ฯลฯ พร้อมสังเกตเห็นจิตที่เข้าไปรู้อารมณ์ ในขั้นนี้ผู้ปฏิบัติจะรู้ชัดทั้งอารมณ์ และจิตที่ไปรู้อารมณ์ เป็นการเพิ่มพูนกำลังสติและสมาธิ เพื่อพิจารณาให้เห็นถึงการดับของอารมณ์ที่มากกระทบ เช่น จิตที่คิด เลี้ยงที่กระทบ เวทนาที่ปรากฏ โดยญาณที่ปรากฏ ได้แก่ ญาณที่ 2 สังเกตเห็นจิตที่เข้าไปรู้อารมณ์ ขณะกำหนดเดิน นั่ง เวทนา และจิตจัดเป็นสมุทัย และ ญาณที่ 3 ช่วงต้น ซึ่งจะมากไปด้วยสติ จึงเริ่มเห็นพระไตรลักษณ์ แบบการอนุमानถึงความไม่เที่ยง เป็นต้น เป็นการกำหนดรู้แบบญาณปริยญา เกิดปัญญาหมดความกังขาเนื่องด้วยอิตตาตัวตน เป็นความบริสุทธิ์ในขั้นที่ 2 คือ กังขาวิตรณวิสุทธิ รู้ว่ารูปนามล้วนแต่เป็นเหตุเป็นปัจจัยกัน ไม่ใช่เกิดจากสิ่งใดดลบันดาล ปรากฏสภาวะญาณที่ 2 ปัจจัยปริคคญาณ จากนั้นจะเริ่มเข้าสู่การกำหนดรู้แบบตัตถปริยญา คือ รู้แบบพิจารณา จนเริ่มเห็นสภาวะความไม่เที่ยงของรูปนาม แต่ยังเป็นการเห็นแบบอนุमान เป็นญาณที่ 3 สัมสมนญาณแบบอ่อน เข้าสู่ความบริสุทธิ์ที่พิจารณาเห็นทางและสิ่งที่มีใช้ทาง เป็นมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ

บันไดขั้นที่ 3 พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงของรูป-นาม¹² ขั้นนี้เริ่มพิจารณาเห็นไตรลักษณ์ในญาณที่ 3 สัมสมนญาณ (ตอนปลาย) มุ่งกำหนดแบบตัตถปริยญาต่อไป จนสภาวะเต็มไปด้วยสมาธิ ทำให้วิปัสสนูปกิเลส 10 เกิดปรากฏ จนอินทรีย์แก่กล้าเห็นรูปนามเกิดดับด้วยญาณที่ 4 คือ อุทยัพพญาณ เมื่อสติสมาธิกล้ามากขึ้น กำหนดรู้รูปนามเป็นปัจจุบัน จนผ่านอุปกิเลสต่าง ๆ ได้ เริ่มเห็นพระไตรลักษณ์แบบประจักษ์แจ้ง เริ่มเข้ากระบวนการอนุปัสสนา 7 โดยปรากฏ อนิจจานุปัสสนา ทำให้ความบริสุทธิ์แห่งจิตเปลี่ยนไปเป็นปฏิปทาญาณทัตตวิสุทธิ เป็นภาวนามยปัญญา เห็นรูปนามพร้อมทั้งจิตที่เข้าไปรู้มันดับไปพร้อมกัน ด้วยการกำหนดรู้ด้วยปหานปริยญา คือ เห็นทั้งความเกิดและดับแจ่มแจ้ง ไปจนกระทั่งไม่ว่าจะกำหนดรู้รูปนามใด ๆ ก็เห็นแต่ความดับโดยส่วนเดียว เป็นสภาวะของญาณที่ 5 ภังคญาณ จัดเป็นการละสมุทัยในขั้นของอริยสัจ 4

¹¹ อ้างแล้ว หน้า 507-537.

¹² พระภิกษุพริยัติญาณ วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี ปธ.8), ลำดับการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 แนวธรรมานุสรี, หน้า 539-591.

บันไดขั้นที่ 4 พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์ของรูป-นาม¹³ เป็นผลจากกังคญาณ คือ ความดับของอารมณ์พร้อมกับจิตที่รู้อารมณ์ ทำให้เกิดปัญญาเห็นโทษภัยของรูปนาม เกิดอาการเบื่อหน่าย การพิจารณาในขั้นนี้ ต้องตามดูจิตให้เห็นอาการดับของต้นจิต และเพิ่มการกำหนดอิริยาบถย่อยมาก ๆ เป็นปหานปริณญา จัดเป็นนิโรธอริยสังและมรรคอริยสัง กำหนดรู้ถึงขั้นละต้นหา และอุปาทานที่หยาบได้เป็นขณะ ๆ เป็นความบริสุทธิ์แห่งการดำเนินทางที่ถูกต้อง ปฏิบัติตามญาณทัตตวิสุทธิ การเห็นความดับของอารมณ์พร้อมกับจิตที่รู้อารมณ์ ทำให้เกิดญาณที่ 6 ภพญาณ เห็นว่ารูปนาม นี่เป็นภัยพึงพาไม่ได้ และญาณที่ 7 อาทิจ्ञญาณ รู้สีกว่าสังขารนี้ล้วนเป็นโทษ เกิดอาการเบื่อหน่ายในรูปนาม ปราภพญาณที่ 8 นิพพิทาญาณ การกำหนดรู้เป็นปหานปริณญา รู้แบบขั้นละได้ ละด้วยปัญญาตามกระบวนอนุปัสสนา 7 เกิดทุกขานุปัสสนา รู้ว่ารูปนามล้วนเป็นทุกข์มีแต่แตกดับไป ทำให้ละสุขสัญญา พร้อมกับเกิดอนันตานุปัสสนา รู้ว่ารูปนามไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ทำให้ละอัตตสัญญาได้ ละความยินดีความเพลิดเพลินในรูปนาม คือ นิพพิทาอนุปัสสนา จัดเป็นนิโรธอริยสัง กำหนดรู้ถึงขั้นละต้นหา และอุปาทานที่หยาบได้เป็นขณะ และมรรคอริยสัง คือ เป็นอริยสัง 4 โดยสมบูรณ์

บันไดขั้นที่ 5 พิจารณาเห็นความไม่ใช่ตัวตนของรูป-นาม ในขั้นนี้ควรกำหนดอาการดับของต้นจิตหรือจิตที่รู้สีกอยากเปลี่ยนอิริยาบถก่อนทุกครั้ง ในขั้นนี้อาการพองยุบกลับมาปรากฏชัด มีลักษณะแปรปรวน บังคับไม่ได้ ในลักษณะของอนัตตา ทุกขเวทนากลับมาแรงขึ้นอีก เหมือนว่าญาณเสื่อม ญาณถอย ปราภพญาณที่ 9 มุญจิตุกัมยตาญาณ อยากจะหนีไปให้พ้นเสียจากรูปนาม อยากหลุดพ้นจากวัฏสงสารที่เป็นอยู่ เมื่อต้องการที่จะออกจากสภาวะธรรมจึงพยายามกะเกณฑ์อารมณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏ เป็นญาณที่ 10 ปฏิสังขยาญาณ แต่ทำไม่ได้ เพราะสภาวะธรรมทั้งหลายไม่สามารถบังคับได้ จึงพยายามเจริญภาวนาไม่หยุดยั้ง ด้วยการเพ่งดูความเกิดดับของรูปนาม หาวิธีเพื่อให้พ้นจากการถือครองรูปนาม เป็นการกำหนดรู้แบบปหานปริณญา รู้แบบละได้ เริ่มจากคลายกำหนดละระคะในรูปนาม ด้วยปัญญาวีรคานุปัสสนา เกิดปัญญาพิจารณาเห็นความไม่ใช่ตัวตนของรูปนาม ละสมุทัยรู้เห็นความดับไปของสังขารทั้งหลาย ละวางปล่อยวางสังขาร เป็นนิโรธานุปัสสนา จัดเป็นนิโรธอริยสัง กำหนดรู้ถึงขั้นละต้นหา และอุปาทานที่หยาบได้เป็นขณะ และมรรคอริยสัง คือ เป็นอริยสัง 4 ที่เกิดโดยสมบูรณ์ ส่วนการกำหนดในขั้นนี้เป็นการกำหนดเหมือนขั้นที่ 4 ที่แตกต่าง คือ การเพิ่มรายละเอียดดูสภาวะธรรมของรูปนาม ปัญญาญาณที่ 10 ปฏิสังขยาญาณเกิด

บันไดขั้นที่ 6 วางเฉยต่อรูป-นาม¹⁴ ขั้นนี้เห็นความเกิดดับเป็นภัยเป็นโทษน่าเบื่อหน่าย แต่ยังวางเฉยได้เพราะเกิดปัญญารู้ว่าหนิจากรูปนามยังงิไม่พ้น จึงอยู่เฉยไม่ยินดียินร้าย แต่ก็ไม่ละเลยในการพยายามเพ่งพิจารณาความเกิดดับเรื่อยไป การบริกรรมภาวนาในขั้นนี้ ผู้ปฏิบัติต้อง

¹³ อ้างแล้ว หน้า 593-633.

¹⁴ พระภิกษุพินิตสเถโร วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี ปธ.8), **ลำดับการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 แนวธรรมานุสสติ**, หน้า 663-693.

กำหนดอริยาบถย่อยและต้นจิตให้ได้ 100 % การกำหนดรู้ทุกครั้งต้องให้เห็นอาการของจิตดับไปด้วย ซึ่งส่งผลให้จิตวางเฉยต่อสังขาร เป็นสภาวะของสังขารูปกษายาณ การกำหนดรูปรูปนามโดยความเป็น อนัตตา มีจิตใจสงบวางเฉย ไม่มีทุกขเวทนารบกวน และสามารถกำหนดสภาวะต่าง ๆ ได้ดี เห็นคุณค่าของการเจริญวิปัสสนากรรมฐานเป็นอย่างมาก กำหนดรู้ขั้นละได้ เป็นปหานปริญา รู้เห็น ความดับไปของสังขารทั้งหลายมากขึ้นอีก เกิดปัญญานิโรธานุปัตสนา กระบวนการอริยสัจ 4 เกิดขึ้น ครบองค์ตามลำดับ กำหนดรู้ทุกข์, ละสมุทัย,แจ้งนิโรธ เจริญมรรค ในส่วน นิโรธ และ ละสมุทัย เป็นการละต้นเหตุและอุปทานที่หยาบได้เป็นขณะ ปหานกิเลสได้เป็น ตัทธคปหาน

บันไดขั้นที่ 7 พิจารณาสลัดคืนรูป-นาม¹⁵ ในขั้นนี้ต้องสำรวจมโนทริยให้มาก ๆ กำหนด ทุก ๆ อย่าง ดูอาการดับของอารมณ์และอาการดับของจิต ขั้นนี้เป็นปหานปริญา จัดเป็นนิโรธ อริยสัจและมรรคอริยสัจ เมื่อกำหนดความดับของอุปทานขั้นนี้ จนจิตปล่อยวางสิ่งที่เคยยึดมั่นถือมั่น ได้แล้ว ก็ให้กำหนดความสลัดคืนนั้น ขั้นนี้ถือว่าเป็นขั้นสุดท้ายของการปฏิบัติวิปัสสนา เรียกว่า “วุฏฐานคามินีวิปัสสนา” คือ การออกจากรูปนาม หน่วงนิพพานเป็นอารมณ์ ซึ่งเป็นชื่อของ 3 ญาณ คือ สังขารูปกษายาณตอนปลาย อนุโลมญาณ และโคตรภูญาณ เป็นสภาวะธรรมที่สูงสุด เป็นขั้นปหาน ปริญา เมื่อกำหนดความดับของอุปทานขั้นนี้ จนจิตปล่อยวางสิ่งที่เคยยึดมั่นถือมั่นได้แล้ว ก็กำหนดความสลัดคืนนั้น สลัดคืนรูป-นาม เข้าสู่อริยมรรค อริยผล โดยจะแบ่งสภาวะธรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ

ก. ส่วนที่หนึ่งเป็นวุฏฐานคามินีวิปัสสนา คือ ญาณ 11 สังขารูปกษายาณตอนปลาย เป็นการวางเฉยต่อรูปนามที่อยู่ในวิธิของการออกจากรูปนาม ญาณที่ 12 อนุโลมญาณ รู้อารมณ์รูป-นาม เป็นครั้งสุดท้าย เกิดปัญญา ชื่อว่า ปฏิณิสนัตคานุปัสสนา สละทิ้งกิเลสที่สำคัญว่าเที่ยง เป็นสุข เป็นตัวตน เมื่อสลัดออกได้ ก็จะละการยึดมั่นได้ แล้วแล่นเข้าไปในพระนิพพานโดยการน้อมไป ในพระนิพพาน สู่ญาณที่ 13 โคตรภูญาณ จิตเห็นพระนิพพาน ตัดขาดจากโคตรปุณฺณชนเป็นโคตร อริยชน

ข. ส่วนที่สองความดับของอารมณ์กับจิตที่เข้าไปรู้อารมณ์ที่ดับไปพร้อมกัน คือ ผลจากการกำหนดบันไดแต่ละขั้น โดยขั้นสูงสุดมีการบรรลุธรรมเป็นผล เป็นภูมิแห่งปหานปริญา กำหนดรู้ ถึงขั้นละได้ เริ่มตั้งแต่ ละนิจจสัญญา พิจารณาเห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยงย่อม ละสุขสัญญา พิจารณาเห็นโดยความเป็นทุกข์ และละอัตตสัญญา พิจารณาเห็นโดยความเป็นตัวตน จึงเกิดความ เบื่อหน่ายในความเพลิดเพลิน สාරอกราคะดับต้นเหตุ สละคืนความยึดถือเสียได้ จัดเข้าใน อริยสัจ 4 เป็นการแจ้งนิโรธ โดยในญาณที่ 14 เป็นสมุจเฉทประหาณ คือ ดับกิเลสเสร็จสิ้นเด็ดขาด ด้วย โลกุตตรมรรค ในขณะที่แห่งมรรคนั้นสติ สมาธิปัญญา และธรรมฝ่ายการตรัสรู้ทั้งปวง รวมลงที่จิตดวง

¹⁵ พระภิกษุญาณพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี ปธ.8), **ลำดับการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 แนว ธรรมานุสารี**, หน้า 695-742.

เดียวเป็นมรรคสมังคี, ในญาณที่ 15 เป็นปฏิปัสสัทธินิโรธ ด้วยสงบระจับ บรรลุโลกุตตรผล กิเลสเป็นอันสงบระจับไปหมดแล้ว ไม่ต้องชวนชวายเป็นดับอีก และ ในญาณที่ 16 เป็น นิสสรณนิโรธ ด้วยสลัดออกได้ หรือดับด้วยปลดปล่อยไป คือ ดับกิเลสเสร็จสิ้นแล้ว ดำรงอยู่ในภาวะที่ดับกิเลสแล้วนั้น ยังยืนตลอดไป ได้แก่อมตธาตุ คือ นิพพาน เป็นการรู้แจ้งอริยสัจ 4 อย่างสมบูรณ์.

สภาวะที่เกิดจากการปฏิบัติอานาปานสติ คือ มีสติเห็น ปติ สุข จิตตสังขาร ที่มีความดับไป เพราะวามีความเกิดดับ ๆ อยู่ใด ปลอ่ยวางหลุดพ้น จัดเป็น อนุโลมญาณ โคตรญาณ ตามขั้นที่ 15 การมีสติเห็นความสละคืน ละความยึดมั่นถือมั่น ใน ปติ สุข และจิตตสังขาร แล่นไปในนิพพาน มีนิพพานเป็นอารมณ์ จัดเป็นมรรคญาณ ตามขั้นที่ 16 เมื่อมรรคญาณเกิดขึ้น ผลญาณ ปัจจุบันเวกชนญาณย่อมเกิดตามลำดับ ก็จะมีบรรลุมรรคสำเร็จเป็นพระอริยบุคคล

การสอนการปฏิบัติสุทธวิปัสสนาได้จัดทำเป็น 7 ลำดับขั้นตอน ที่มีรายละเอียดการเจริญสติปัฏฐาน 4 อย่างครบถ้วนในทุกขั้นตอน และที่สำคัญยังได้ระบุเทคนิคการพัฒนาอินทรีย์ในแต่ละขั้นบันได ที่เป็นไปเพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณตามลำดับขั้น ตามกรอบระยะเวลาของหลักสูตรภาคปฏิบัติ 7 เดือนของนิสิตสาขาวิปัสสนาภาวนา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม รวมทั้งในส่วนของกรอบอารมณ์กรรมฐานในแต่ละขั้นที่ได้มีการระบุถึงสภาวะธรรมหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้ปฏิบัติจะได้รับ วิธีการปรับอินทรีย์เพื่อให้การปฏิบัติไม่ติดขัด หรือหลงทางผิดไป เพราะผลการปฏิบัติต้องมีความสอดคล้องกับผลที่ระบุไว้ในพระคัมภีร์อย่างมีนัยสำคัญ

5. บทสรุป

หลักปฏิบัติบันได 7 ขั้น ในการเจริญสุทธวิปัสสนาแนวพองยุบมีที่มาจากพุทธพจน์ที่ว่า “การปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 แม่นเพียง 7 วัน 7 เดือนหรือ 7 ปี พระอรหันตหรือพระอนาคามีพึงหวังได้” พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. ได้นำแนวทางปฏิบัติสุทธวิปัสสนาแนวพองยุบจากประสบการณ์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา 7 เดือน จากสำนักที่ได้สืบต่อจากพระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ) มาจัดแบ่งลำดับเป็นการเจริญวิปัสสนา 7 ขั้นตอน หลักปฏิบัติบันได 7 ขั้นนี้ อุปมาเหมือนการเดินขึ้นบันไดเพื่อก้าวไปสู่เป้าหมายคือพระนิพพาน เป็นแนวทางการเจริญสติปัฏฐาน 4 ที่ระบุได้อย่างชัดเจนว่า มีการปฏิบัติอย่างไรบ้างในแต่ละขั้นตอน และจะมีสภาวะใดปรากฏขึ้นบ้างในระหว่างการเดินทาง เพื่อตรวจสอบว่ายังเป็นการปฏิบัติตรงตามมรรควิธีในการกำหนดรู้อารมณ์ รูปนาม ซึ่งบันไดแต่ละขั้นเป็นวิธีเพิ่มพูนอินทรีย์ให้มากขึ้นเพื่อรู้แจ้งในอารมณ์และจิตที่ปรากฏในปัจจุบัน จนเกิดปัญญารู้รูปรูปนาม (ขั้นที่ 1) เข้าใจเหตุปัจจัยแห่งรูปนาม (ขั้นที่ 2) เกิดเป็นวิปัสสนาญาณแท้ คือ เห็นความไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงแปรปรวน และกะเกณฑ์แน่นอนไม่ได้ (ขั้นที่ 3) รู้ว่ารูปนามเป็นทุกข์โทษภัย (ขั้นที่ 4) ไม่ใช้ตัวตนอีกต่อไป จึงคืนรนหนีให้พ้นจากรูปนาม (ขั้นที่ 5) เมื่อรู้ว่าเป็นความจริงของรูปนาม ก็ยังคงเร่งความเพียรเพื่อให้พ้นจากรูปนามนี้ต่อไป แต่ทำด้วยจิตที่เป็นกลางวางเฉย (ขั้นที่ 6) จนในที่สุดก็สลัดคืนความยึดมั่นในรูปนามนี้ได้ (ขั้นที่ 7) เข้าสู่ภาวะมีดวงตาเห็นธรรมในรอบแรก เมื่อปฏิบัติเนื่องต่อไปก็จะถึงที่หมายคือนิพพาน

หลักบันได 7 ขั้น อ้างอิงหลักธรรมต่าง ๆ ได้แก่ วิปัสสนาญาณ 16 วิสุทธิ 7 อนุปัสสนา 7 ปริญญา 3 และการพิจารณาธรรมตามแนวอานาปานสติ ขั้นที่ 13-16 นอกจากนี้ยังได้นำแนวการสอนจากสำนักปฏิบัติธรรมแนวพองยุบสำนักต่าง ๆ ที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาอินทรีย์ มาผสมผสานเป็นแนวการสอนและการสอบอารมณ์ 7 ขั้น ทำให้มีทั้งความสอดคล้องกันในพื้นฐานการปฏิบัติ เทคนิคการกำหนดรู้สภาวะรูปนามที่แบ่งตามระดับของอินทรีย์หรือระดับขั้นบันได มุ่งเน้นให้มีการพัฒนาอินทรีย์ได้รวดเร็ว เพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณที่สมบูรณ์จนบรรลุผลตามที่มุ่งหมาย

การสอนและสอบอารมณ์กรรมฐานการปฏิบัติสุทธวิปัสสนา ตามหลักบันได 7 ขั้น มีรายละเอียดการเจริญสติปัฏฐาน 4 อย่างครบถ้วน ระบุอย่างชัดเจนว่ามีการปฏิบัติอย่างไรในแต่ละขั้นตอน ระบุถึงสภาวะธรรมหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้ปฏิบัติจะได้รับ เพื่อให้การปฏิบัติไม่ติดขัดหรือหลงทางผิดไป เพื่อตรวจสอบว่ายังเป็นการปฏิบัติตรงตามมรรควิธี บันไดแต่ละขั้นเป็นวิธีเพิ่มพูนอินทรีย์ให้มากขึ้นเพื่อรู้แจ้งในอารมณ์และจิตที่ปรากฏในปัจจุบัน

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การปฏิบัติสุทธวิปัสสนา แนวพอง-ยุบนั่น เป็นการเจริญสติปัฏฐานครบทั้ง 4 เพราะในขณะที่ปฏิบัติ มีใช้กำหนดรู้แต่อาการพอง-ยุบ เพียงอย่างเดียว ถ้าหากมีอาการอื่น ๆ แทรกเข้ามาชัดเจน หรือจิตเคลื่อนไปรับรู้อารมณ์นั้น ๆ ก็ให้กำหนดอารมณ์นั้นอย่างจดจ่อต่อเนื่อง จนอารมณ์นั้นดับไปจากจิต หรือจิตดับไปจากอารมณ์นั้นก่อน จึงกลับมากำหนดอาการพองยุบต่อไป และเมื่อนำหลักบันได 7 ขั้น มาเทียบเคียงกับเนื้อหาในพระสูตรต่าง ๆ ที่ปรากฏใน “มหาสติปัฏฐานสูตร” หรือในปฏิสัมภิทามรรค เป็นต้น พบว่าสอดคล้องกับเนื้อหาคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ดังเช่น การเดินจงกรม ให้กำหนดรู้ตั้งแต่เห็นจิตที่ต้องการเดิน เมื่อรู้อย่างจดจ่อด้วยจิตที่มีสติสมาธิ จนเกิดปัญญาเห็นจิตอยากเดินนั้นดับ กลายเป็นอุเบกขา จึงเริ่มก้าวเดิน ในขณะที่ยกเห็นทั้งอาการและจิตที่รู้การยก บริกรรมรู้ว่า “ยกหนอ” เห็นอาการยกพร้อมจิตที่รู้ดับไปพร้อมกัน เมื่อเหยียบลงพื้นเห็นจิตรู้กับอาการเหยียบดับลงพร้อมกัน เกิดจิตรู้ใหม่ที่ไปรู้อาการเย็นแข็งที่ฝ่าเท้าสัมผัสพื้น เป็นต้น สภาวะการรู้รูปนาม รู้อาการธาตุ รู้ไตรลักษณ์ และรู้ริยสัจสี่ ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ สอดคล้องกับเนื้อหาในสติปัฏฐานสูตรว่า “เมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่าเดิน... พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ หรือพิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่”

เพื่อให้การวิจัยสมบูรณ์ครบถ้วนทุกมิติ จนสามารถนำองค์ความรู้หลักปฏิบัติบันได 7 ขั้น เผยแผ่เป็นมาตรฐานสำหรับวิปัสสนาจารย์ทั้งในประเทศ และระดับนานาชาติต่อไป ควรทำการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณในการวิจัยครั้งต่อไป เพื่อดูประสิทธิผลในการนำวิธีการสอน การสอบอารมณ์ และการปรับอินทรีย์ ตามหลักบันได 7 ขั้น ในโครงการภาคปฏิบัติหลักสูตร 7 เดือน สาขาวิปัสสนาภาวนา โดยศึกษาสภาวะญาณของผู้ปฏิบัติ จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ภาคสนาม เทียบเคียงกับสภาวะญาณ 16 ที่ปรากฏในวิสุทธิมรรค และในตำราของพระโสดมมหาเถระ

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ. 9). **วิปัสสนาวงศ์**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2545.
- พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี ป.ธ.8): **วิธีปฏิบัติเพื่อให้ได้เป็นพระพุทธเจ้า** กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2562.
- _____. **ลำดับการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 แนวธรรมานุสारी**. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2564.
- _____. **เอกสารประกอบการสอนรายวิชาสัมมนาวิปัสสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2560.

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารและพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีของ
องค์กรของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี
Creative Leadership of the School Administrator and Organizational
Citizenship Behavior of Teacher under Pathumthani Primary
Educational Service Area Office.

สุกัญญา สายลวด, Sukanya Sai Lod¹

E-mail: s.september2468@gmail.com

สุวรรณา โชติสุกานต์, Suwanna Chotisukan²

อรสา จรูญธรรม, Orasa Jaroontham³

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: August 20, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหาร ภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านผู้นำการสร้างสัมพันธภาพและความใกล้ชิด รองลงมา คือ ด้านผู้นำที่ให้ความสำคัญต่อลูกค้ และด้านผู้นำที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านผู้นำการสร้างควมไว้วางใจ และผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหาร จำแนกตามประสบการณ์ทำงานของครู พบว่า ครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ไม่แตกต่างกัน 2) ผลการศึกษาพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร รองลงมาคือ พฤติกรรมการช่วยเหลือ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การพัฒนาตนเอง และผลการเปรียบเทียบ

¹ นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ / Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage

² อาจารย์สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ / Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage

³ อาจารย์สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ / Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage

พฤติกรรมกรเป็นสมาชิกที่ดีต่อองค์กร จำแนกตามประสบการณ์ทำงานของครู พบว่าครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อพฤติกรรมกรเป็นสมาชิกที่ดีต่อองค์กรของครูไม่แตกต่างกัน และ 3) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกรเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูในสถานศึกษาทางบวกระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ : (ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์), (พฤติกรรมกรเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร)

Abstract

The objectives of this quantitative research were to study the relationship between the creative leadership of school administrator and the organizational citizenship behavior of teacher under Pathumthani primary educational service area office. The methodology used in this research is quantities method.

The research findings were as follow: 1) The creative leadership of school administrators, was at the overall high level. The highest mean was the leader in relationship building and intimacy, followed by the Followed by a leader who cares about the customer, and the leadership that focuses on the achievement of the work and the side with the lowest average is trust building leaders. The comparisons creative leadership of school administrator, classified by work experiences, revealed that there were no significant differences in the creative leadership in the view of teachers. 2) The organizational citizenship behavior of teachers, was at the overall high level. The highest mean was the Organizational loyalty, followed by the Helping behavior, and lowest mean was the Self-development. The comparisons organizational citizenship behavior of teachers, classified by work experiences, revealed that, there were no significant differences in the organizational citizenship behavior of teacher in the view of teachers. 3) The relationship between of creative leadership and the organizational citizenship behavior of teacher, had a moderate positive correlation.

Keywords: (Creative Leadership), (Organizational Citizenship Behavior)

1. บทนำ

ความคิดสร้างสรรค์ยังเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อบุคคลและองค์กรต่างๆ ในการสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง พัฒนาบุคลิกภาพให้มีความยืดหยุ่น อดทน อดกลั้น สามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด ซึ่งมีผลต่อองค์กร คือ ทำให้เพิ่มผลผลิตและประสิทธิภาพ เพื่อความอยู่รอดขององค์กรได้⁴ ดังนั้นครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ทำหน้าที่ด้านการสอนในสถานศึกษาจะต้องเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการหลักสูตร วิธีการเรียน การสอน และเปลี่ยนแปลงการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านความรู้สาระวิชาหลัก (Core subjects) และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จึงเป็นภาระสำคัญของผู้บริหารที่จะต้องรับผิดชอบจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ⁵ ดังนั้นผู้นำแห่งศตวรรษที่ 21 จะต้องจัดการศึกษาให้มีความถูกต้องและสอดคล้องกับบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลง สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการศึกษานในอนาคตต้องสร้างผู้นำให้ได้⁶ ซึ่งลักษณะของผู้นำที่พึงประสงค์และเหมาะสมกับความเป็นผู้นำทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ควรมีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น ให้ความสำคัญกับการปฏิรูป และสร้างสรรค์นวัตกรรม หรือสิ่งใหม่ๆ ให้กับองค์กร ตลอดจนมีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ และภาวะผู้นำเชิงอิเล็กทรอนิกส์⁷

ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป มีการคัดเลือกและพัฒนาทักษะสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 ดังนี้ คือ 1) ภาวะผู้นำทางการศึกษา (educational leadership) ความสามารถในการกำหนดวิสัยทัศน์ และเป้าหมายสถานศึกษา ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม และการทำงานแบบมีส่วนร่วม การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความรู้ ความเข้าใจในบุคคลรอบตัว เข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล 2) การแก้ปัญหาสามารถจัดลำดับความสำคัญหรือจับประเด็นสำคัญของปัญหา และตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) การติดต่อสื่อสาร สื่อความได้อย่างชัดเจน ด้วยภาษา และท่าทางที่เหมาะสมกับผู้รับสารแต่ละกลุ่ม และ 4) การพัฒนาดตนเอง และบุคคลอื่น พัฒนาบุคคลอื่นด้วยการสอนงาน การเป็นพี่เลี้ยง การให้คำปรึกษา และพัฒนาดตนเองด้วยการยอมรับจุดแข็ง จุดอ่อนของตนเอง และให้ความสำคัญกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง⁸ ซึ่ง

⁴ สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์กร การจัดการจูงใจจากแนวความคิดไปสู่การประยุกต์ใช้. (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2540), หน้า 34.

⁵ สมหมาย อ่ำดอนกลอย, บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21. วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2556, หน้า 1-7.

⁶ วิจารย์ พานิช. เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง. (กรุงเทพฯ : เอส.อาร์.พรินติ้ง, 2558). หน้า 76.

⁷ จันทกานต์ ดันเจริญพานิช และนิตยา เงินประเสริฐศรี. (2550). “ทิศทางการพัฒนาภาวะ ผู้นำภาครัฐของไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 21” วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 33(1), 82-90.

⁸ บุญช่วย สายราม, ทักษะภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่. (มหาสารคาม: ภาควิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2557), หน้า 53.

สอดคล้องกับวิโรจน์ สารรัตนะ กล่าวว่า การพัฒนาผู้นำในอนาคตจะต้องให้มีความริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative) จะเน้นในด้านการเป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ ส่งเสริมความคิดนอกกรอบ (Think out of the box) ในทางสร้างสรรค์ภายในองค์กร

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี บริหารจัดการโรงเรียนในเขตจังหวัดปทุมธานี ซึ่งในแต่ละโรงเรียนมีขนาดแตกต่างกัน คือ มีโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ และในแต่ละโรงเรียนก็มีการบริหารจัดการที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจจะขึ้นอยู่กับการบริหารของผู้บริหารของสถานศึกษานั้น สภาพปัญหาที่แสดงถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กร มีหลายปัจจัย ปัจจัยที่น่าสนใจและเห็นว่ามีค่าสำคัญอย่างยิ่ง คือ ปัจจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำ และความพึงพอใจของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ในเรื่องของภาวะผู้นำ ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครู นักเรียน ตลอดจนผู้ปกครองนักเรียน เพราะความพึงพอใจต่อภาวะผู้นำเป็นความรู้สึกที่ดี ที่ชอบ ที่พอใจต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นทัศนคติที่ดี ในการปฏิบัติงานในองค์กรใดก็ตาม ถ้าบุคลากรที่เกี่ยวข้องขาดความพึงพอใจต่อภาวะผู้นำของผู้บริหาร ในการปฏิบัติงานหรือมีทัศนคติไม่ดีต่อองค์กรแล้ว ปัญหาต่าง ๆ จะเกิดขึ้น ได้แก่ ความแตกแยก การไม่ให้ความร่วมมือกับองค์กรในทุกๆ ด้าน ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่วางไว้จะไม่เกิดขึ้น องค์กรก็จะสิ้นเปลืองทั้งทรัพยากร และงบประมาณโดยเปล่าประโยชน์ ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากผู้เกี่ยวข้องมีทัศนคติที่ดี มีความพึงพอใจต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารและการปฏิบัติงานหรือต่อหน่วยงาน องค์กร ย่อมทำให้หน่วยงานหรือองค์กรประสบผลสำเร็จต่อการปฏิบัติงาน

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหาร และพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพัฒนาภาวะผู้นำ ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ให้สถานศึกษามีความพร้อมสู่การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สามารถพัฒนาผู้เรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผลในอนาคตต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน
2. เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาปทุมธานี จำนวน 3,095 คน และกลุ่มตัวอย่างซึ่งได้มาจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตาม ตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970) ซึ่งได้ขนาด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาทั้งสิ้น จำนวน 342 คน แล้วใช้วิธีการสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยใช้ประสบการณ์ในการทำงานของครู เป็นชั้นภูมิตามสัดส่วนประชากร

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency Distributions) ค่า ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

การทดสอบค่าที่ t (t-test Independent) และค่าความสัมพันธ์โดยคำนวณสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation)

4. ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ สามารถสรุปสาระสำคัญของผล การศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1.ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นราย ด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านผู้นำการสร้างสัมพันธภาพ และความใกล้ชิด รองลงมา คือ ด้านผู้นำที่ให้ความสำคัญต่อลูกค้ และด้านผู้นำที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ของ งาน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านผู้นำการสร้างควมไว้วางใจ

1) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารด้านผู้นำการเรียนรู้แบบทีม ในภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ กำหนด บทบาทหน้าที่การทำงานของครูและบุคลากร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างเป็นระบบและชัดเจน รองลงมาคือ มอบความไว้วางใจให้กับครูและบุคลากรในการปฏิบัติงาน และมีความเชื่อมั่นในทีมงาน ว่าจะสามารถทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ส่งเสริมให้ครู และบุคลากรมีบทบาทเป็นผู้ประสานงาน วิเคราะห์ สังเคราะห์ความคิดเห็นต่างๆในทีมงาน เพื่อให้ ความสำเร็จของการปฏิบัติงาน

2) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารด้านผู้นำของผู้นำในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การยกย่อง การ ให้รางวัล และการสร้างความภาคภูมิใจในความสำเร็จของผู้ร่วมงาน รองลงมาคือ การใช้ศิลปะและ ความสามารถในการจูงใจให้ครูและบุคลากร ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจและงานบรรลุวัตถุประสงค์ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ความไว้วางใจ มั่นใจในศักยภาพของครูและบุคลากรในโรงเรียน

3) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารด้านผู้นำการสร้างควมไว้วางใจในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มอบหมายงานได้เหมาะสมตามความสามารถของครูและบุคลากร รองลงมาคือ สร้างความเชื่อถือ

ไว้วางใจให้กับบุคลากร ด้วยการบริหารตามหลักคุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์ ความเมตตา ความยุติธรรม และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดมีค่าเท่ากันสองลำดับได้แก่ รับฟังความคิดเห็น และปัญหาต่างๆของบุคลากร ให้ความช่วยเหลือ แนะนำตามความเหมาะสม และ ให้เกียรติ เคารพการตัดสินใจ เข้าใจข้อผิดพลาดของครูและบุคลากร

4) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารด้านผู้นำที่สร้างความคิดสร้างสรรค์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มีทักษะการตัดสินใจที่รอบคอบ การคิดและแก้ปัญหาในการทำงานอย่างเป็นระบบ บนพื้นฐานของเหตุและผลภายใต้หลักธรรมาภิบาล รองลงมาคือ มีความสามารถในการบริหาร มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบดี คิดอย่างมีระบบ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสร้างนวัตกรรมใหม่มาใช้ในการบริหาร และส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าของครูและบุคลากร โดยอาศัยเทคโนโลยีและสารสนเทศที่ทันสมัยได้อย่างชำนาญ

5) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารด้านผู้นำที่ให้ความสำคัญกับคนและกระบวนการทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ยอมรับในกระบวนการทำงานของผู้ร่วมงาน รองลงมาคือ จัดการอบรมภายในองค์กรให้ครูและบุคลากรมีความรู้ในการปฏิบัติงาน และมีทัศนคติที่ดีต่อองค์กร และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ยินดีกับบุคลากรที่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงาน และประสบผลสำเร็จในด้านอื่น ๆ

6) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารด้านผู้นำที่ให้ความสำคัญต่อลูกค้าในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ให้ความร่วมมือ ปฏิสัมพันธ์อันดีต่อชุมชน ประสานสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม รองลงมาคือ สร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานแก่ครูและบุคลากรในโรงเรียน และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ส่งเสริมบรรยากาศที่ดีและอบอุ่นภายในสถานศึกษาและห้องเรียน ให้เอื้อต่อการปฏิบัติงานของครูและบุคลากร

7) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารด้านผู้นำการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมการสร้างเครือข่าย สื่อสารแบบสองทางในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ สามารถให้เหตุผล มีทำที่ที่ดีในการชี้แจง โน้มน้าวให้บุคลากรยอมรับและปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ รองลงมาคือ การเชื่อมโยงกลุ่มบุคคลฝ่ายต่างๆของโรงเรียน เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารและกิจกรรมร่วมกัน และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชน ได้รู้ข่าวสารต่างๆในสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสม

8) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารด้านผู้นำการสร้างสัมพันธภาพและความใกล้ชิดในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มีความจริงใจต่อบุคลากร ส่งเสริมเสวนากับครูและบุคลากรในสถานศึกษาอย่าง

เหมาะสม รองลงมาคือ ให้กำลังใจและคำแนะนำแก่ครูและบุคลากรในการปฏิบัติงาน และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคลากรทั้งภายนอกและภายใน

9) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารด้านผู้นำการบริหารความเสี่ยงในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การจัดทำแผนการบริหารความเสี่ยงประจำปี ตลอดจนมีการวางแผนระยะยาวในด้านกำลังคน และด้านอื่นๆ รองลงมาคือ มีระบบการควบคุมภายในสถานศึกษาในทุกกิจกรรม และจัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่ให้บุคลากรทุกระดับถือปฏิบัติ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ มีการปรับปรุงการบริหารความเสี่ยงภายใต้กรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และกำหนดแนวทางปฏิบัติงานที่ชัดเจน

10) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารด้านผู้นำที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ของงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรได้มีการคิดค้นและผลิตสื่อ สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา รองลงมาคือ ให้ความสำคัญกับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน โดยจัดประชุมและติดตามการเรียนการสอน และผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ สนับสนุนและให้อิสระแก่ครูในการจัดการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อพัฒนากระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์

2. พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร รองลงมาคือ พฤติกรรมการช่วยเหลือ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การพัฒนาตนเอง

1) พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครู ด้านพฤติกรรมการช่วยเหลือในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ท่านให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานแก่ผู้ร่วมงาน รองลงมาคือ ท่านปฏิบัติงานแทนเพื่อนร่วมงานที่ไม่มาทำงาน โดยความเต็มใจ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ท่านให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานแก่ผู้ร่วมงาน

2) พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูด้านพฤติกรรมการอดทนอดกลั้นหรือการมีน้ำใจเป็นนักกีฬาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ท่านไม่เคยแสดงอาการเบื่อหน่ายหรือท้อถอย เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในการทำงาน รองลงมาคือ ท่านพยายามทำงานอย่างเต็มที่ แม้ว่าจะงานจะหนักก็ตาม และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ เมื่อมีความขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงาน ท่านจะพยายามระงับอารมณ์ เพื่อให้งานดำเนินต่อไปได้

3) พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูด้านความจงรักภักดีต่อองค์กรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ หากทำงานไม่เสร็จ ท่านทำงานในช่วงพักหรือเวลาเลิกงานเพื่อให้งานเสร็จ รองลงมาคือ

ท่านปฏิบัติตามระเบียบและสวณนโยบายของสถานศึกษาอย่างเคร่งครัด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ท่านมาถึงที่ทำงานแต่เช้า และเตรียมความพร้อมก่อนเริ่มงานเสมอ

4) พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครู ด้านการปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ท่านปฏิบัติต่อผู้บังคับบัญชาด้วยความเคารพนับถือ และปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานด้วยความมีน้ำใจ และเคารพในศักดิ์ศรีของผู้อื่น รองลงมาได้แก่ ท่านปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ รอบคอบ พุ่มเทก่าลังกายและก่าลังความคิดในการทำงาน โดยถือประโยชน์ขององค์กรเป็นสำคัญ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ ท่านแสดงออกถึงความเป็นผู้มีวินัย และประพฤติปฏิบัติตนตามกฎระเบียบ ค่านิยม และประเพณีอันดีงามขององค์กร

5) พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูด้านความคิดสร้างสรรค์ในการทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ท่านติดตามข่าวสาร ให้ความสนใจในสิ่งใหม่ๆ และนำมาใช้ในการทำงานให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น รองลงมาคือ ท่านมีความยินดีที่จะทดลองใช้สิ่งใหม่ มีการปรับตัวเอง เพื่อให้เข้ากับสิ่งใหม่ๆ เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ท่านศึกษาเรียนรู้และยอมรับสิ่งใหม่ๆ จะทำให้ความสามารถในการทำงานมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

6) พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูด้านการทำความดีให้สังคมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ท่านมักจะใส่ใจกับพฤติกรรมการทำงานของตนเองที่จะมีผลกระทบต่อท่านของผู้อื่น รองลงมาคือ ท่านมีส่วนร่วมในการจัด หรือเข้าร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ เมื่อมีข้อผิดพลาดในงาน ท่านและเพื่อนร่วมงานจะร่วมกันวิเคราะห์หาทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น

7) พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูด้านการพัฒนาตนเองในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ท่านใช้วิทยาการใหม่ๆ มาเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงาน เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน รองลงมาคือ ท่านมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาทักษะ ความรู้ ด้านเทคโนโลยีใหม่ๆ มาพัฒนาในการทำงานได้อย่างเหมาะสม และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ท่านมีการปรึกษาหารือวิธีการทำงานกับเพื่อนร่วมงานอยู่เสมอ และเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการปรับปรุงงานด้วยความเต็มใจ

3. ครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นด้านผู้นำการเรียนรู้แบบทีม และด้านผู้นำการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมการสร้างเครือข่าย สื่อสารแบบสองทางที่พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ครูที่มีพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา (X) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูในสถานศึกษา (Y) ทางบวกระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีความสัมพันธ์ทางบวกระดับสูงกับการพัฒนาตนเอง (Y7) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมการช่วยเหลือ (Y1) พฤติกรรมการอดทนอดกลั้นหรือการมีน้ำใจเป็นนักกีฬา (Y2) ความจงรักภักดีต่อองค์กร (Y3) การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร (Y4) ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Y5) การทำความดีให้สังคม (Y6) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

1) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านผู้นำการเรียนรู้แบบทีม (X1) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูในสถานศึกษา (Y) ทางบวกระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมการอดทนอดกลั้นหรือการมีน้ำใจเป็นนักกีฬา (Y2) ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Y5) และการพัฒนาตนเอง (Y7) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับต่ำกับพฤติกรรมการช่วยเหลือ (Y1) ความจงรักภักดีต่อองค์กร (Y3) การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร (Y4) และการทำความดีให้สังคม (Y6) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านผู้นำของผู้นำ (X2) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูในสถานศึกษา (Y) ทางบวกระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมการอดทนอดกลั้นหรือการมีน้ำใจเป็นนักกีฬา (Y2) ความจงรักภักดีต่อองค์กร (Y3) การทำความดีให้สังคม (Y6) และการพัฒนาตนเอง (Y7) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับต่ำกับพฤติกรรมการช่วยเหลือ (Y1) การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร (Y4) และความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Y5) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านผู้นำการสร้างควมไว้วางใจ (X3) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูในสถานศึกษา (Y) ทางบวกระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมการอดทนอดกลั้นหรือการมีน้ำใจเป็นนักกีฬา (Y2) และการพัฒนาตนเอง (Y7) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับต่ำกับพฤติกรรมการช่วยเหลือ (Y1) ความจงรักภักดีต่อองค์กร (Y3) การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร (Y4) และความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Y5) และการทำความดีให้สังคม (Y6) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านผู้นำที่สร้างความคิดสร้างสรรค์ (X4) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูในสถานศึกษา (Y) ทางบวกระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีความสัมพันธ์ทางบวกระดับสูงกับการพัฒนาตนเอง (Y7) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมการช่วยเหลือ (Y1) พฤติกรรมการอดทนอดกลั้นหรือการมีน้ำใจเป็นนักกีฬา (Y2) ความจงรักภักดีต่อองค์กร (Y3) การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร (Y4) และ การทำความดีให้สังคม (Y6) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับต่ำกับความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Y5) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

5) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านผู้นำที่ให้ความสำคัญกับคนและกระบวนการทำงาน (X5) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูในสถานศึกษา (Y) ทางบวกระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมการอดทนอดกลั้นหรือการมีน้ำใจเป็นนักกีฬา (Y2) ความจงรักภักดีต่อองค์กร (Y3) การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร (Y4) ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Y5) การทำความดีให้สังคม (Y6) และการพัฒนาตนเอง (Y7) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับต่ำกับพฤติกรรมการช่วยเหลือ (Y1) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

6) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านผู้นำที่ให้ความสำคัญต่อลูกค้า (X6) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูในสถานศึกษา (Y) ทางบวกระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมการช่วยเหลือ (Y1) พฤติกรรมการอดทนอดกลั้นหรือการมีน้ำใจเป็นนักกีฬา (Y2) ความจงรักภักดีต่อองค์กร (Y3) การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร (Y4) ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Y5) การทำความดีให้สังคม (Y6) และการพัฒนาตนเอง (Y7) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

7) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านผู้นำการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมการสร้างเครือข่าย สื่อสารแบบสองทาง (X7) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูในสถานศึกษา (Y) ทางบวกระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีความสัมพันธ์ทางบวกระดับสูงกับการพัฒนาตนเอง (Y7) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมการช่วยเหลือ (Y1) พฤติกรรมการอดทนอดกลั้นหรือการมีน้ำใจเป็นนักกีฬา (Y2) ความจงรักภักดีต่อองค์กร (Y3) การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร (Y4) และการทำความดีให้สังคม (Y6) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับต่ำกับความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Y5) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

8) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านผู้นำการสร้างสัมพันธภาพและความใกล้ชิด (X8) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูในสถานศึกษา (Y) ทางบวกระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมการช่วยเหลือ (Y1) พฤติกรรมการอดทนอดกลั้นหรือการมีน้ำใจเป็นนักกีฬา (Y2) ความจงรักภักดีต่อองค์กร (Y3) การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร (Y4) ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Y5) การทำความดีให้สังคม (Y6) และการพัฒนาตนเอง (Y7) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

9) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านผู้นำการบริหารความเสี่ยง (X9) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูในสถานศึกษา (Y) ทางบวกระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมการช่วยเหลือ (Y1) พฤติกรรมการอดทนอดกลั้นหรือการมีน้ำใจเป็นนักกีฬา (Y2) ความจงรักภักดีต่อองค์กร (Y3) การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร (Y4) ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Y5) การทำความดีให้สังคม (Y6) และการพัฒนาตนเอง (Y7) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

10) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาด้านผู้นำที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน (X10) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูในสถานศึกษา (Y) ทางบวกระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับพฤติกรรมการช่วยเหลือ (Y1) พฤติกรรมการอดทนอดกลั้นหรือการมีน้ำใจเป็นนักกีฬา (Y2) ความจงรักภักดีต่อองค์กร (Y3) การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร (Y4) ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Y5) การทำความดีให้สังคม (Y6) และการพัฒนาตนเอง (Y7) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

5. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหาร กับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี ที่พบว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ เป็นพฤติกรรมและความสามารถของผู้นำที่แสดงออกในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ รวมถึงการมีปฏิกิริยาตอบสนองเชิงจินตนาการ โดยไตร่ตรองอย่างละเอียดถี่ถ้วนในสถานการณ์ต่าง ๆ และประเด็นต่าง ๆ ในการติดต่อประสานงาน ทั้งเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่นอย่างมีแรงบันดาลใจ มีวิสัยทัศน์ มีจินตนาการ และมีกระบวนการต่าง ๆ อย่างมีความคิดสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพในสถานศึกษาไปสู่การสร้างสรรค์สิ่ง

ใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของสุภาพ ฤทธิ์บำรุง (2556) พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 30 มีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการทำงานเป็นทีม ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการมีความคิดสร้างสรรค์ อีกทั้งความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา และความมีประสิทธิภาพของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 30 โดยภาพรวมมีค่าความสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก ทุกด้านมีความสัมพันธ์กันในทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. ผลการศึกษาพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี พบว่า พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานีโดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูตระหนักและให้ความสำคัญของการปฏิบัติหน้าที่ รวมถึงการอยู่ร่วมกันในองค์กร ตลอดจนตระหนักถึงภาระหน้าที่ ความเป็นครูด้วยจรรยาบรรณวิชาชีพจึงทำให้ครูรู้สึกเสมอว่า พฤติกรรมของครูที่แสดงออกไปส่งผลต่อภาพลักษณ์ของโรงเรียน ซึ่งเป็นองค์กรที่สร้างงานและอาชีพของตนจึงทำให้พฤติกรรมการทำงานที่แสดงถึงการมีพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีต่อองค์กรของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของของพ็อดซาคอฟฟ์ และคณะ (Podsakoff & others, 2000) ที่ได้สังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับลักษณะของพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีต่อองค์กร โดยสรุปได้ 7 ลักษณะคือ 1) พฤติกรรมช่วยเหลือ (Helping behavior) 2) พฤติกรรมอดทนอดกลั้นหรือการมีน้ำใจเป็นนักกีฬา (Sportsmanship) 3) ความจงรักภักดีต่อองค์กร (Organizational loyalty) 4) การปฏิบัติตามระเบียบขององค์กร (Organizational compliance) 5) ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน (Individual initiative) 6) การทำความดีให้สังคม (Civic virtue) และ 7) การพัฒนาตนเอง (Self-development) ซึ่งสอดคล้องกับ ชนิตา เศษลือ (2556) พบว่าพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูโรงเรียนในเครือข่ายสารสนเทศ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากและระดับปานกลาง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยพบว่า อยู่ในระดับมาก 4 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรมความสำนึกในหน้าที่ ด้านพฤติกรรมการให้ความช่วยเหลือ ด้านพฤติกรรมการให้ความร่วมมือ และด้านพฤติกรรมการคำนึงถึงผู้อื่น ส่วนด้านพฤติกรรมความอดทนอดกลั้น อยู่ในระดับปานกลาง

3. จากผลการศึกษาที่พบว่า ครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกันมีระดับความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่วางไว้ แสดงว่าครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูในสถานศึกษามีหลากหลายช่วงอายุ และอายุหรือประสบการณ์ไม่สามารถบอกถึงการ

แสดงออกหรือบ่งบอกถึงการเป็นผู้นำสถานศึกษาได้ เนื่องจากการแสดงออกถึงภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารต้องใช้ปัจจัยในหลากหลายด้านในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ สอดคล้องกับงานวิจัยของรอซียะห์ ลาเตะ (2561) พบว่า การเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงานที่ต่างกัน โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ยกเว้นขนาดของโรงเรียนที่มีความแตกต่างกัน

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้คือ 1) ผู้บริหารควรได้รับการพัฒนาในการด้านผู้นำ การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมการสร้างเครือข่าย สื่อสารแบบสองทาง โดยให้ความสำคัญกับความต้องการของบุคลากรทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน 2) ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการในโรงเรียน โดยการจัดสรรทรัพยากรด้านบุคคลในสถานศึกษา รวมถึงปัจจัยด้านอื่นๆ โดยยึดหลักความเสมอภาค 3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ โดยอาจจัดเป็นโครงการหรืออาจใช้วิธีการพัฒนาที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

- จันทกานต์ ต้นเจริญพานิช และนิตยา เงินประเสริฐศรี. (2550). “ทิศทางการพัฒนาภาวะ ผู้นำภาครัฐของไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 21” *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 33(1), 82–90.
- ชนิดา เศษลือ. (2556). *แรงจูงใจในการทำงานกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรของครูโรงเรียนในเครือข่ายศาสนา*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุญช่วย สายราม. (2557). *ทักษะภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่*. มหาสารคาม: ภาควิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปิยะรัตน์ พุ่มวิเศษ. (2553). *ปัจจัยพยากรณ์พฤติกรรมสร้างสรรค์ของพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลเอกชน กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิจารณ์ พานิช. (2558). *เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ : เอส.อาร์.พรินต์.
- สมชาย เทพแสง. (2559). *ภาวะผู้นำสมดุ: รูปแบบของผู้นำในคริสต์ศตวรรษที่ 21*. *วารสารนักบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 13(24), 131–140.

- สมยศ นาวิการ. (2540). **การบริหารและพฤติกรรมองค์การ เรื่องการจูงใจ:จากแนวความคิดไปสู่การประยุกต์ใช้**. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- สมหมาย อัดอนกลอย. (2556). บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21. **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม** ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2556, 1–7.
- สุภาพ ฤทธิ์บำรุง. (2556). **ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อความมีประสิทธิภาพของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 30**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อะหมัด ยี่สุนทร, รอซียะห์ ลาเต๊ะ. (2561). **ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดปัตตานี**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารและการจัดการศึกษาอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- Ash, R. & Persall, M. (2001). **The principal as chief learning officer: The new work of formative leadership**. Retrieved from <http://www.refreshers.com/aclo.html>.
- Krejcie, R. V. and Morgan, D.W. (January 1970). "Determining Sample Size for Research Activities," *Educational and Psychological Measurement*. 30(3): 607–610.
- Podsakoff, P. M.; et al. (2000, March). Organization citizenship behavior: A critical review of the theoretical and empirical literature and suggestion for future research. **Journal of management**. 25(3): 351–363.

บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง

ชื่อเรื่อง : บทเรียนชาวพุทธ จากกรณีธรรมกาย
Buddhist lessons From the case of Dhammakaya
ผู้แต่ง : ศาสตราจารย์พิเศษ เสฐียรพงษ์ วรรณปก
ผู้วิจารณ์ : พระมหาอัสภรณ์ แดงดี

1. บทนำ

หนังสือเรื่อง “บทเรียนชาวพุทธ จากกรณีธรรมกาย” ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน คือ 1. ส่วนของคำนำ 2. ส่วนเนื้อหาในเล่ม และ 3. ภาคผนวก ได้เรียบเรียงขึ้นและตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2558 โดยศาสตราจารย์ (พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปก เป็นผู้แต่ง มี โมน สวัสดิ์ศรี เป็นบรรณาธิการ จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์มติชน 27/1 หมู่ 5 ถนนสุขาประชาสรรค์ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120 มีความหนาจำนวน 184 หน้า¹

เนื้อหาของหนังสือแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ 1. ส่วนคำนำ ประกอบด้วยคำนำของสำนักพิมพ์ ใบปะหน้าที่ผู้เขียนนำเสนอ เรื่องเกริ่นนำมี 2 เรื่อง คือพระกีนอุจจาระ และอานนท์เห็นอสรพิษไหม 2. เนื้อเรื่องภายใน จำนวน 13 เรื่อง 3. ภาคผนวก ยกพระดำริพระสังฆราช และมติ มส. ปี 2542 มานำเสนอ

ผู้เขียน ได้นำเสนอวิธีการสอนของวัดพระธรรมกายที่มีลักษณะเป็นลัทธิธรรมปฏิบัติ เป็นการบิดเบือนคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการสอนว่าพระนิพพานเป็นอัตตานิพพานเป็นอายตนะนิพพาน ดินแดนอันเป็นอมตะนิรันดร์ของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ขนาดของพระอรหันต์ที่ลดหลั่นกันไป ลักษณะของการสอนที่มุ่งเน้นไปทางอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ การทำบุญที่มีลักษณะเป็นพุทธพาณิชย์ การสอนที่มุ่งให้บริจาคทานเพื่อหวังผลหรือความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่กว่า การประกอบพิธีถวายข้าวพระพุทธเจ้า การปฏิบัติธรรมที่แตกต่างจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นว่า วัดพระธรรมกายได้สอนผิดเพี้ยนไปจากหลักคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างไร และเป็นอันตรายต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร

2. ส่วนเนื้อหา

1. คำสอนของวัดพระธรรมกาย

¹ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, บทเรียนชาวพุทธจากกรณีธรรมกาย, (กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2558).

ผู้เขียนได้อ้างถึงคำสอนของหลวงพ่อด (พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)) วัดปากน้ำ จากหนังสือชีวประวัติ ผลงาน และรวมพระธรรมเทศนา 63 กัณฑ์ จัดและดำเนินการโดย มูลนิธิพุทธ ภาวนาวิชชาธรรมกาย พิมพ์ที่ เทคนิค 19 509/451-452 ซอย 75 จรัลสนิทวงศ์ บางพลัด กทม. พิมพ์ครั้งที่ 1 วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2527 ซึ่งผู้เขียนมิได้แสดงรายละเอียดของหนังสือไว้ แต่ได้นำเสนอเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ตามประเด็นที่ตนต้องการนำเสนอตามที่ปรากฏในหนังสือบทเรียน ชาวพุทธจากกรณีธรรมกายนี้

จากข้อมูลในหนังสือดังกล่าว เมื่อผู้เขียนได้พิจารณาเนื้อหาและแนวคำสอนแล้ว จึงได้แสดงยืนยันตามหลักวิชาการว่า พระพุทธศาสนาใช้ลัทธิ เพราะลักษณะของลัทธิ คือ 1. สร้างความ ลึกกลับขึ้นมา เช่น มีความสำเร็จขั้นสูงสุดเป็นเรื่องลับเฉพาะ ถ่ายทอดให้เฉพาะบุคคล 2. เน้นความ ชลัศศักดิ์เป็นหลัก มีวิธีสูงให้มาเลื่อมใสบนพื้นฐานของศรัทธาต่อเจ้าสำนัก และศรัทธาที่ว่านี้เป็น ศรัทธา dogmatic คือความเชื่อฝังหัว ความเชื่อสุดตัวโดยไม่มีบทบาทของปัญญาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย

หลวงพ่อด (พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)) วัดปากน้ำ เป็นต้นบัญญัติ “ธรรมกาย” เชื่อกันในหมู่ศิษย์ว่า วิชาธรรมกายนี้เป็นวิชาลับเฉพาะที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน พอสิ้นพระพุทธเจ้า แล้ว 500 ปี วิชานี้ได้สูญหายไป ไม่มีใครเข้าใจ จนกระทั่งหลวงพ่อดได้มาค้นพบใหม่และได้ ถ่ายทอดสืบมาจนทุกวันนี้

คำสอนเกี่ยวกับธรรมกาย ตามที่หลวงพ่อดวัดปากน้ำได้อธิบายไว้ว่า ธรรมกายเป็นกาย ละเอียดที่สุดของมนุษย์ หรือสัตว์โลกทั้งหลายอันประมวลความบริสุทธิ์ 3 ประการไว้คือ (1) กายและ หัวใจ (ของธรรมกาย) เป็นเนื้อหนังที่แท้จริง รวบยอด กลั่นออกมาจากพระวินัยปิฎก (2) ดวงจิต (ของ ธรรมกาย) เป็นเนื้อหนังที่แท้จริง รวบยอด กลั่นออกมาจากพระสุตตันตปิฎก เป็นมรรคจิต (3) ดวง ปัญญา (ของธรรมกาย) เป็นเนื้อหนังที่แท้จริง รวบยอดกลั่นออกมาจากพระอภิธรรมปิฎก เป็นมรรค ปัญญา ธรรมกายเป็นกายประเสริฐเป็นกายบริสุทธิ์ เป็นกายที่อยู่เหนือความปรุงแต่งใด ๆ ไม่ว่าจะ เป็นการปรุงแต่งด้วยบาปอกุศล หรือบุญกุศล ดังนั้น ธรรมกายจึงไม่ตกอยู่ในอาณัติแห่งไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และเป็นกายที่แท้จริง เป็นกายที่เป็นตัวตนแท้จริง²

ท่านได้แสดงว่า ในร่างกายของเรามีกายต่าง ๆ ซ้อนๆ กันอยู่ตั้งแต่หยาบสุดจนถึง ละเอียดสุดไว้ 18 กายคือ 1. กายมนุษย์ 2. กายมนุษย์ละเอียด 3. กายทิพย์ 4. กายทิพย์ละเอียด 5. กายรูปพรหม 6. กายรูปพรหมละเอียด 7. กายอรูปพรหม 8. กายอรูปพรหมละเอียด 9. ธรรมกาย 10. ธรรมกายละเอียด 11. ธรรมกายโสดา 12. ธรรมกายโสดาละเอียด 13. ธรรมกายสกทาคา 14. ธรรมกายสกทาคาละเอียด 15. ธรรมกายอนาคา 16. ธรรมกายอนาคาละเอียด 17. ธรรมกายอรหัต 18. ธรรมกายอรหัตละเอียด

² เสฐียรพงษ์ วรรณปก, บทเรียนชาวพุทธจากกรณีธรรมกาย, หน้า 31-32.

ขนาดของธรรมกายจะแตกต่างกัน คือ ถ้าเป็นธรรมกายโสคา พระพุทธรูปหน้าตักกว้าง 5 วา ธรรมกายสกทาคา พระพุทธรูปหน้าตักกว้าง 10 วา ธรรมกายอนาคา พระพุทธรูปหน้าตักกว้าง 15 วา ธรรมกายอรหัต พระพุทธรูปหน้าตักกว้าง 20 วา

สรุปตามความเชื่อที่วัดพระธรรมกายสอนว่า การปฏิบัติภาวนาคือการทำตนให้เป็น พระพุทธรูปเกิดดอกบัวตูม ตามวิธีที่กล่าวมา และพระพุทธรูปเหล่านี้จะถูกดูไปรวมกันอยู่ ณ สถานที่แห่งหนึ่งซึ่งเป็นภพเป็นแดน เป็นสถานที่นิรันดร เรียกว่า อายตนะนิพพาน ซึ่งพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ และผู้ได้ธรรมกายทั้งหลาย เมื่อดับขันธไปแล้วจะได้ไปปรากฏอยู่บนดินแดน หรือสถานที่ ดังกล่าว โดยเข้านิโรธสมาบัติ นิ่งเป็นนิรันดร ช่วงกาลปาวสาน ขนาดของอายตนะนิพพาน วัด เส้นผ่าศูนย์กลางได้ราว 141 ล้าน 3 แสน 3 หมื่นโยชน์ ขอบของอายตนะนิพพานหนาด้านละ 15 ล้าน 1 แสน 2 หมื่นโยชน์ รวมขอบทั้งสองด้านเป็น 30 ล้าน 2 แสน 4 หมื่นโยชน์

2. หลักปฏิบัติ

ผู้ปฏิบัติเพื่อเข้าถึงธรรมกายจะต้องกำหนดดวงแก้วใส เหมือนเพชรลูกที่เจียรไนแล้ว ไม่มีขนแมว โตเท่าแก้วตา ผ่านเข้าช่องจมูก หึ่งซ้าย-ขวา บริกรรมว่า สัมมาอะระหัง ฯ ที่ฐานที่ 1

จากนั้นก็เลื่อนไปฐานที่ 2 (เพลาตา) หึ่งซ้าย-ขวา เช่นเดียวกัน แล้วเลื่อนไปฐานที่ 3 (คือกลางกัศิระข้างใน) บริกรรมประคองไว้เรื่อย ๆ จากนั้นเลื่อนไปยังฐานที่ 4 (คือปากช่อง เพดาน) บริกรรมประคองไปเรื่อย ๆ แล้วเลื่อนไปยังฐานที่ 5 (ปากช่องคอเหนือลูกกระเดือก) แล้วเลื่อนไปยังฐานที่ 6 (คือกลางตัวระดับสะดือ) เสร็จแล้วให้เลื่อนขึ้นมาเหนือสะดือ 2 นิ้ว อันเป็นฐานที่ 7 ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นศูนย์กลางกาย บริกรรมพร้อมนึกเห็นเพชรลูกเป็นดวงใสๆ สัมมาอะระหัง ฯ

เมื่อใจหยุดถูกส่วน นิमितที่เกิดขึ้นจะเห็นชัดเจน เหมือนดวงแก้วที่เจียรไนแล้ว ใส สะอาด ขนาดเท่าไข่แดงของไข่ไก่หรืออย่างโตขนาดเท่าเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณหนึ่งคืบ เมื่อใจหยุดถูกส่วน จะมีรัศมีสว่างรอบดวง สามารถเห็นจุดศูนย์กลางเท่าปลายเข็มได้ ดวงนิमितนี้เรียกว่า ปฐมมรรค เพราะเชื่อกันว่าเป็นทางเบื้องต้นไปสู่มรรคผลนิพพาน หลังจากเข้าถึงปฐมมรรคแล้วเข้าถึงภายในกาย ไปตามลำดับ ตั้งแต่กายมนุษย์ กายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด กายรูปพรหม กายรูปพรหมละเอียด กายอรูปพรหม กายอรูปพรหมละเอียด และธรรมกาย

3. พิธีกรรม

1) พิธีถวายข้าวพระพุทธเจ้า จากคำสอนในเรื่องอายตนะนิพพานดังกล่าวมา ทางวัดพระธรรมกายจึงได้กำหนดพิธีถวายข้าวพระพุทธเจ้า บนอายตนะนิพพานขึ้นมา โดยกำหนดให้ทุกวันอาทิตย์ต้นเดือนเป็นวันประกอบพิธี โดยจัดทำอาหารเป็นสารับประทานในพิธีเป็นผู้นำทำพิธีดังกล่าว

2) พิธีอัฐธรรมกาย เข้าใจว่าเกิดที่วัดธรรมกายแห่งเดียวโดยเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันจะคัดเลือกเฉพาะคนที่มีบารมีมากแล้ว บางคนไม่ต้องเสียเวลาบำเพ็ญภาวนาตามกรรมวิธีแห่ง ธรรมกาย

4. จดหมายเปิดผนึกถึงมหาเถรสมาคม องค์การปกครองสูงสุดแห่งคณะสงฆ์ไทย
สรุปประเด็นโดยย่อดังนี้

1) วิชาธรรมกาย สรุปความตามคำอธิบายของลัทธินี้คือ โลกุตระธรรมหรือมรรคผลนิพพานนั่นเอง ซึ่งวิชาธรรมกายนี้ประกาศสอนโดยพระพุทธเจ้า และได้มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา

2) พอล่วงมาได้ 500 ปีหลังพุทธปรินิพพาน วิชาธรรมกายได้หายไป ต่อมาเมื่อพุทธศตวรรษที่ 26 ประมาณ พ.ศ. 2500 กว่าได้มีการค้นพบโดยหลวงพ่อดอกบัวและได้นำมาเผยแพร่ต่อมาถึงปัจจุบัน

3) วิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึง “ธรรมกาย” ตามความเชื่อของคนกลุ่มนี้ สรุปได้ดังนี้ คือการเดินดวงแก้วผ่านกายต่าง ๆ (ซึ่งเชื่อกันว่ามีถึง 18 กาย) จากกายมนุษย์หยาบถึงกายธรรมละเอียด เมื่อถึงกายธรรมละเอียดแล้ว กายธรรมนั้นจะกลายเป็นพระพุทธรูปเกตุดอกบัวตูม มีรัศมีสว่างไสว ครองจีวรม่วงลูกบวบเข้าใจ นั่งสมาธิ ขนาดของธรรมกายแตกต่างกันไป

4) พระนิพพานตามลัทธิความเชื่อนี้เรียกว่า อายตนะนิพพาน เป็นสถานที่สถิตอยู่แห่งพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย (รวมถึงผู้ได้ธรรมกาย) โดยนั่งสงบนิ่ง เข้านิโรธสมาบัติอยู่ชั่วนิรันดร์ “ไม่มีการเกิด เจ็บ ตายอีกต่อไป มีลักษณะเป็น นิจจัง สุขัง และอิตตา”

นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมนอกพระศาสนาอีกมากมาย เช่น พิธีนำข้าวขึ้นไปถวายพระพุทธเจ้าเป็น ๆ บนพระนิพพาน ดังที่สำนักวัดพระธรรมกายกระทำกันทุกวันอาทิตย์ต้นเดือนตลอดถึงพิธี “อัฐธรรมกาย” ให้แก่ศิษย์ที่ถูกเลือกแล้ว ณ ห้องสมหวัง บนดอยแห่งหนึ่งทางภาคเหนือ

จดหมายดังกล่าวนี้ นำเสนอเพื่อให้มหาเถรสมาคมตรวจสอบวัดพระธรรมกายว่ามีพฤติกรรมการสอนและเผยแพร่อย่างนั้นจริงหรือไม่ ถ้าความเห็นและวิธีปฏิบัติของลัทธินี้ถูกต้องแล้วก็ได้โปรดประกาศออกมาให้พุทธศาสนิกชนได้ทราบ และประกาศห้ามมิให้ชาวพุทธวิพากษ์วิจารณ์หรือคัดค้านคำสอนและวิธีปฏิบัติของลัทธิดังกล่าวด้วย แต่ถ้าเห็นว่าผิดจากพระธรรมวินัย ผิดจากคำสอนของพระพุทธองค์แล้วก็ขอให้โปรดประกาศออกมาให้พุทธศาสนิกชนได้ทราบชัด ๆ ว่าผิด เป็นลัทธิธรรมปฏิรูป

5. บทสัมภาษณ์กรณีธรรมกาย ภาพสะท้อนชาวพุทธไทย

กลุ่มเสขิยธรรมได้สัมภาษณ์ผู้เขียนเกี่ยวกับวัดพระธรรมกาย ผู้วิจารณ์ขอสรุปนำเสนอ ดังนี้ 1) วัดพระธรรมกาย เป็นสายเถรวาท แต่นำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาสายมหายานมาสอน 2) พระนิพพานเป็นอนัตตา แต่วัดพระธรรมกายสอนนิพพานเป็นอิตตา 3) เจ้าอาวาสวัดพระธรรมกาย ปฏิบัติผิดพระวินัย คือปาราชิก ข้อที่ 2 ฐานฉ้อโกงทรัพย์ เอาเงินของวัดไปใช้ไม่ถูกต้อง 4) คณะสงฆ์มีท่าทีต่อวัดพระธรรมกายเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนหรือเพื่อปกป้องพระธรรมวินัย

3. บทวิจารณ์

จากการสรุปเนื้อหาหนังสือเรื่อง “บทเรียนชาวพุทธ จากกรณีธรรมกาย” ทำให้พบจุดเด่นและจุดด้อยของหนังสือนี้ดังต่อไปนี้

จุดเด่น

จุดเด่นของหนังสือนี้คือผู้เขียนได้นำเสนอคำสอนที่วัดพระธรรมกายสอนในเรื่อง พระนิพพาน การปฏิบัติสมาธิเพื่อเข้าถึงธรรมกาย การบรรลुธรรมเพื่อเป็นพระอริยบุคคล ซึ่งผิดจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาท พร้อมทั้งได้นำเสนอคำสอนที่ถูกต้องเกี่ยวกับเป้าหมาย และวิธีปฏิบัติของพระพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาทคือ นิพพาน วิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุเป็นพระอริยบุคคล สถานะของผู้บรรลุพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนา และต้องการปกป้องพระพุทธศาสนาไม่ให้เกิดพระสังฆธรรมปฏิรูปอันจะเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญไปในที่สุด

จุดด้อย

ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้มีความรู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักคำสอนทางศาสนาเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการดังนั้น จึงได้นำเสนอข้อมูลด้านหลักคำสอนที่มองว่าวัดพระธรรมกายสอนผิดเป็นหลักศาสนา สิ่งที่ผู้เขียนมิได้พูดถึง เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้จะพูดซ้ำ ๆ หลายครั้ง เกี่ยวกับเรื่อง อายุตน-นิพพาน ขนาดของธรรมกายของผู้บรรลุธรรมกาย ประเภทของผู้บรรลุธรรมกาย พิธีถวายข้าวพระพุทธเจ้า เพราะผู้เขียนนำเอกสารรวมถึงสิ่งที่ต้องการนำเสนอเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับวัดพระธรรมกายมารวมไว้ในหนังสือเล่มนี้ เป็นการพูดให้เห็นเฉพาะข้อมูลด้านเสีย แต่มิได้พูดถึงการพัฒนาการด้านอื่น ๆ ของวัดพระธรรมกาย เช่น การบริหารจัดการของวัดว่ามีการบริหารจัดการที่ดีหรือไม่ที่ทำให้วัดพระธรรมกายมีสาขายู่ทั่วโลก การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดพระธรรมกายไปยังดินแดนต่าง ๆ ก่อให้เกิดผลดีหรือผลเสียมากน้อยเพียงใด โครงการที่วัดพระธรรมกายดำเนินการก่อให้เกิดประโยชน์หรือโทษมากกว่ากัน ซึ่งกรณีหลังนี้ก็เป็นเรื่องที่นาคศึกษาสำหรับชาวพุทธเช่นกัน

อีกประการหนึ่ง คือ ผู้เขียนได้พูดถึงคำสอนที่วัดพระธรรมกายสอนโดยมิได้อ้างแหล่งที่มาให้ชัดเจน กล่าวเพียงเป็นคำสอนผ่านทางพระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) เท่านั้น

นอกจากจุดเด่นและจุดด้อยดังกล่าวข้างต้นแล้วหลังจากอ่านหนังสือเล่มนี้ผู้วิจารณ์ยังมีความคิดเห็นที่สอดคล้องและขัดแย้งกับผู้เขียนหลายประการโดยแบ่งเป็นแนวคิดที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย มีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดที่เห็นด้วย

ผู้วิจารณ์มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกับผู้เขียนหนังสือ เรื่อง “บทเรียนชาวพุทธ จากกรณีธรรมกาย” ในส่วนของหลักคำสอนเรื่องนิพพานในพระพุทธศาสนา ที่แสดงนิพพานไว้ 2 ประเภทดังข้อความในพระไตรปิฎกที่ว่า

ภิกษุทั้งหลายนิพพานธาตุ 2 ประการนี้คือ 1. สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ 2. อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันตชีณาสพอยู่จบพรหมจรรย์แล้วทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้วปลงภาระได้แล้วบรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้วสิ้นภวสังโยชน์แล้วหลุดพ้นแล้วเพราะรู้ชอบเพราะอินทรีย์ 5 ที่ยังคงอยู่ไม่ดับไปภิกษุนั้นจึงประสบอิฏฐารมณ์และ

อนิฏฐารมณเสวยสุขและทุกข์อยู่ภิกษุทั้งหลายความสิ้นราคะความสิ้นโทสะความสิ้นโมหะของภิกษุนั้นเราเรียกว่าสอุปาทิเสสนิพพานธาตุ

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันตชีณาสพออยู่จบพรหมจรรย์แล้วทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้วปลงภาระได้แล้วบรรลुประโยชน์ตนโดยลำดับแล้วสิ้นภวสังโยชน์แล้วหลุดพ้นแล้วเพราะรู้ชอบภิกษุทั้งหลายเวทนาทั้งปวงในอรรถาพินันแลของภิกษุนั้นอันต้นหาเป็นต้นให้เพลิดเพลินไม่ได้ต่อไปแล้วจักระจับดับสนิทภิกษุทั้งหลายสภาวะดังกล่าวนี้เราเรียกว่าอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ³

การปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลुเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนานั้น มีเนื้อความในพระไตรปิฎกที่พระผู้มีพระภาคตรัสตอบเจ้าลิจฉวีนามว่ามหาลิวา

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นโสดาบันเพราะละสังโยชน์ได้3อย่างไม่มีทางตกต่ำมีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้าธรรมนี้แลดีกว่าและประณีตกว่าที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ในเรามุ่งจะบรรลุ

ยังมีอีกมหาลิกษุเป็นสกทาคามีเพราะละสังโยชน์ได้3อย่างบรรเทาโรคโหระและโมหะให้เบาบางได้มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ธรรมนี้แลดีกว่าและประณีตกว่าที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ในเรามุ่งจะบรรลุ

ยังมีอีกมหาลิกษุไปบังเกิดเป็นโอปปาติกะเพราะละสังโยชน์เบื้องต้นได้5อย่างปรินิพพานในภพนั้นไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีกธรรมนี้แลดีกว่าและประณีตกว่าที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ในเรามุ่งจะบรรลุ

ยังมีอีกมหาลิกษุทำให้แจ้งเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันธรรมนี้แลดีกว่าและประณีตกว่าที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ในเรามุ่งจะบรรลุ⁴

จากพระพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลย่อมละสังโยชน์ได้ตามกำลังสติปัญญาของตนตามลำดับ และจะบรรลุถึงพระนิพพานได้นั้นต้องละสังโยชน์ได้ทั้ง 10 ประการหาใช่เป็นพระอริยบุคคลตามรูปแบบการปฏิบัติที่วัดพระธรรมกายกล่าวอ้างคำสอนของหลวงพ่อดมไม่

ความจริงนิพพานเป็นอสังขตธาตุ⁵ แปลว่า ธาตุที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง พระพุทธองค์ไม่เคยตรัสว่า นิพพานเป็นอสังขตธาตุเลย แต่เมื่อใดที่กล่าวตรงข้ามกันนั้นจะครอบคลุมสิ่งที่มีการปรุงแต่งเมื่อยังมีการปรุงแต่งอยู่สิ่งนั้นย่อมไม่เที่ยง มีความแปรปรวน เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน แต่นิพพานที่วัดพระธรรมกายแสดงอยู่นั้นต่างจากนิพพานที่พระพุทธเจ้าสอนนั้นที่มุ่งหมายถึงนิพพานที่เป็นสุขอย่าง

³ ขุ.อิติ. (ไทย) 25/44/392-393.

⁴ ที.สี. (ไทย) 9/373/156.

⁵ ม.ปา. (ไทย) 11/352/371.

ยิ่ง⁶ แต่นิพพานที่ธรรมกายสอนนั้นจะเป็นสิ่งแน่นอนและเป็นอัตตา ซึ่งเต็มไปด้วยรูปนามชั้น 5 แสดงนิพพานไว้ว่าไม่เป็นสญญัง เพราะมีรูปพระธรรมกายเต็มไปหมด นิพพานไม่เป็นสุขแท้ เพราะยังมีการทำสงครามกับมารอยู่ตลอดเวลา และหนักไปกว่านั้นยังบอกว่านิพพานแล้วยังไม่สิ้นภพชาติ พรหมจรรย์ยังไม่จบ ต้องไปนั่งเข้านิพพานในนิพพานไปเรื่อย ๆ ข้อนี้เหมือนนิพพานของฝ่ายมหายานที่สอนว่านิพพานเป็นอัตตา

สำหรับหลักธรรมที่เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า “มรรคมีองค์ 8 อันประเสริฐเหล่านี้คือสัมมาทิฐิ (เห็นชอบ), สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ), สัมมาวาจา (เจรจาชอบ), สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ), สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ), สัมมาวายามะ (พยายามชอบ), สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และสัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) นี่แลคือทางนี้คือข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมเหล่านี้⁷

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับผู้เขียนที่แสดงจุดยืนที่ชัดเจนที่พูดถึงข้อปฏิบัติของวัดพระธรรมกายที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อเป็นจุดขายเพื่อให้คนเข้ามาปฏิบัติ และพิธีกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น พิธีถวายข้าวพระ รวมถึงการสอนให้ทำบุญด้วยการบริจาคทรัพย์สินที่มากเกินไป เป็นการทำบุญเชิงพาณิชย์ เป็นการกระทำที่ขัดแย้งพระคำสอนในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งได้นำคำสอนที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาประกอบ

แนวคิดที่ไม่เห็นด้วย

ผู้วิจารณ์ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของผู้เขียนบางประการ เช่น การกล่าวหาพระสมชายได้ผิดต่อพระพุทธบัญญัติของพระพุทธองค์ในส่วนที่เป็นพระวินัยปิฎก ดูหมิ่นพระสูตรตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกที่มีแนวคิดว่าจะเขียนพระไตรปิฎกใหม่ โดยเสนอให้พระสมชาย วัชรศิริโรจน์ สละเพศภิกษุโดยด่วน และให้ผู้เกี่ยวข้องประกาศเลิกความคิดที่จะเขียนพระไตรปิฎกของชาวพุทธเสีย รวมทั้งได้พาดพิงไปถึงพระอุปัชฌาย์ (คือสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามณฑลพิจิตร วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ) ที่เป็นพระอุปัชฌาย์ให้จัดการให้พระสมชาย สละเพศโดยด่วนด้วย โดยกล่าวหาว่าท่านมิได้เป็นพระในพระพุทธศาสนา เพราะเรื่องดังกล่าวเป็นเพียงข้อกล่าวหา การดำเนินการสอบสวนต้องให้คณะสงฆ์แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการรับผิดชอบเพื่อสืบสวนหาข้อเท็จจริง ตามหลักการตัดสินใจตัดสินอธิกรณ์ต่อไป

สำหรับตัดสินอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์นั้น พระพุทธเจ้าทรงวางหลักธรรมเพื่อใช้เป็นเครื่องระงับอธิกรณ์ 7 อย่าง⁸ คือ (1) พึงให้สัมมุขาวินัยคือวิธีตัดสินที่พึงทำในที่พร้อมหน้าสงฆ์ธรรมและวัตถุ (2) พึงให้สทิวินัยคือวิธีตัดสินที่ยกสถิติขึ้นเป็นหลัก (3) พึงให้มูพหวินัยคือวิธีตัดสินที่ให้แกภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว (4) พึงให้ปัญญูตตรณะคือวิธีตัดสินโดยปรับโทษตามคำสารภาพ (5) พึงให้เบญญ

⁶ ม.ม. (ไทย) 13/218/256.

⁷ ที.ส. (ไทย) 9/375/157.

⁸ วิ.มหา. (ไทย) 2/654/736.

สิกาคือวิธีตัดสินโดยอาศัยเสียงข้างมาก (6) พึงให้ตัดสินปายสิกาคือวิธีตัดสินโดยปรับโทษแก่ผู้ทำความผิด (7) พึงให้ตีณวัตถการกะ คือวิธีตัดสินโดยวิธียอมความตามศัพท์แปลว่าระเบียบบังคับกลบไว้ด้วยหญ้า⁹ เมื่อมีอธิกรณ์เกิดขึ้นคณะสงฆ์ต้องร่วมมือกัน ร่วมเป็นคณะกรรมการตัดสิน มิใช่พอมิใครถูกกล่าวหา ก็รีบให้ท่านสละเพศบรรพชิตเสียไปหมด

เมื่อมีอธิกรณ์เกิดขึ้นแก่พระสงฆ์นั้น เจ้าคณะพระสังฆาธิการต้องดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อร่วมกันตัดสินอธิกรณ์นั้น หากจะดำเนินการตามข้อกล่าวหาโดยมิได้สืบสวนสอบสวนเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงย่อมถือว่าไม่ปฏิบัติตามหลักการที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางไว้ จะเป็นเหตุให้พระสงฆ์ถูกกลั่นแกล้งและเกิดความเสื่อมเสียได้ ดังนั้น ผู้วิจารณ์จึงไม่เห็นด้วยกับความเห็นของผู้เขียนในข้อนี้

4. บทสรุป

หนังสือเรื่อง “บทเรียนชาวพุทธ จากกรณีธรรมกาย” ของศาสตราจารย์ (พิเศษ) เสฐียรพงษ์ วรรณปกส์กล่าวโดยสรุปได้ว่าหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้นำเสนอคำสอน วิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมขนาดของผู้บรรลุธรรม อายตนะนิพพานซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของศาสนา สถานที่พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับคำสอนที่ทางสำนักกำหนดขึ้น รวมถึงการสอนให้บริจาคตานที่เป็นการมุ่งหวังสมบัติที่จะเกิดขึ้นหลังจากการบริจาคตันนั้น ๆ จัดเป็นลัทธิธรรมปฏิบัติ หากจะรวมถึงการนำเอาคำสอนของตนไปปลอมปนกับคำสอนในพระไตรปิฎก เพราะหนังสือนี้มีภาคผนวก อภิธานศัพท์ ดรรชนี เชิงอรรถ และบรรณานุกรมครบถ้วนด้านเนื้อหา มีมากพอควรแก่การใช้เป็นฐานข้อมูลหัวข้อเรื่องจัดได้สัมพันธ์กันดีทำให้การอ่านได้ต่อเนื่องน่าติดตาม

ความเห็นของผู้วิจารณ์ เห็นว่าหนังสือเรื่องบทเรียนชาวพุทธ จากกรณีธรรมกายเล่มนี้เขียนได้ในระดับดี มีจุดเด่นที่ผู้เขียนสรุปประเด็นสำคัญผู้วิจารณ์มีความเห็นว่าเด่นส่วนที่ไม่เห็นด้วยคือผู้เขียนไม่อาจแยกออกมาให้ชัดเจนว่าอะไรมีประโยชน์และอะไรเป็นโทษชัดเจนซึ่งไม่มีการยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมให้ชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. บทเรียนชาวพุทธจากกรณีธรรมกาย. กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2558.

⁹ วิ.จ. (ไทย) 6/185-213/218-241.

คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ รวมทั้งผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย ไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ซึ่งทางวารสารได้กำหนดความซ้ำของผลงาน ด้วยโปรแกรม CopyCat เว็บ Thaijo ในระดับไม่เกิน 20% โดยมีผลตั้งแต่ เดือน กรกฎาคม 2562 เป็นต้นไป

วารสารจะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจำนวน 3,000 บาท (สามพันบาทถ้วน) ต่อ 1 บทความ โดยผู้เขียนจะต้องตรวจสอบความสมบูรณ์ของบทความตามคำแนะนำสำหรับผู้เขียน หากไม่ปฏิบัติตามกติกา กองบรรณาธิการวารสารขอสงวนสิทธิ์ในการปฏิเสธการตีพิมพ์ และไม่คืนเงินค่าธรรมเนียมดังต่อไปนี้

1. หากบทความมีความซ้ำซ้อนมากกว่า 20%
2. ผู้เขียนไม่ปฏิบัติตามรูปแบบของวารสาร
3. บทความไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ หรือ
4. ไม่แก้ไขบทความตามข้อเสนอแนะตามระยะเวลาที่กำหนด (1 เดือน หลังการแจ้งของบรรณาธิการ)

ผู้เขียนสามารถชำระค่าธรรมเนียมผ่านบัญชีธนาคาร

ธนาคาร "กรุงไทย"

ชื่อบัญชี "วารสารบาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์"

หมายเลขบัญชี "459-0-68710-0"

เมื่อชำระแล้วให้ส่งหลักฐานไปที่ thaneesuw@mcu.ac.th

การส่งบทความเข้าระบบ Thaijo เพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ได้ที่ <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa>

การจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาวระหว่าง 10–12 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ เปลี่ยนเป็นฟอนต์ TH Niramit AS ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวเลขเช่นตาราง 1 หรือ Table 1 และ รูป 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่ต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีกครั้ง ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้หน้าแรกด้านขวามือ

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ระบุนิติการศึกษาสูงสุด พร้อมระบุตำแหน่งทางวิชาการพิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติอยู่ใต้ชื่อเรื่องโดยเยื้องมาทางด้านขวา และให้ตัวเลขเป็นตัวยกท้ายชื่อผู้เขียนเพื่อแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับตำแหน่งทางวิชาการและชื่อหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 300 คำตอบคัดย่อ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (3 – 5 คำ)

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่ 3–5 ตัวอักษร พิมพ์ตัวที่ 6 และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ควรเว้นระยะพิมพ์ เพิ่มอีก 0.5 ช่วงบรรทัด

7) การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัย โดยสรุปมีความกะทัดรัด และสั้น
- 2) บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัยกรอบแนวคิดและระบุวัตถุประสงค์การวิจัย
- 3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4) ผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ
- 5) อภิปรายผล/วิจารณ์ (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด
- 6) สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป
- 7) ข้อเสนอแนะ (Suggestion) ให้นำเสนอใน 2 ประเด็น คือ (1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
- 8) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเชิงบรรณานุกรม การอ้างอิงในเนื้อเรื่อง ใช้ระบบ APA

บทความวิจัย (research article) บทความวิชาการ (original article) และหรือบทความวิจารณ์หนังสือ (book review) ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) สรุป (Conclusion)
- 5) ข้อเสนอแนะ (Suggestion)
- 6) เอกสารอ้างอิง (Reference) เชิงบรรณานุกรมรูปแบบแบบแฟมเพด

รูปแบบการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบด้วย ภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 20 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลังค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ประกาศเกี่ยวกับลิขสิทธิ์

เนื้อหาและข้อมูลในบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นข้อคิดเห็นและความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรงซึ่งกองบรรณาธิการวารสาร ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย หรือร่วมรับผิดชอบใด ๆ

บทความ ข้อมูล เนื้อหา รูปภาพ ฯลฯ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นลิขสิทธิ์ของวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์หากบุคคลหรือหน่วยงานใดต้องการนำทั้งหมดหรือส่วนหนึ่งส่วนใดไปเผยแพร่ต่อหรือเพื่อกระทำการใด ๆ จะต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ก่อนเท่านั้น

